

O, Ó

(Folytatás)

or l. orv

óra 1. ceas, ceasornic; Uhr. 1573: Iacob Zabo Janos zolgaia Azt vallia ... mykor az borbel Marton hazahoz lwtotak Ackor wteot Tyzet az hora [Kv, TJK III/3. 277]. 1574: Mezaros Ianosne Azt vallia hogi azt Bezellete az Lean eo neky hogi Eccher efely vtan Mykor az also hora ketteot wtet volna, Eotet az Azzonya fely keolty Ille zowal kely fely esse lelek leany fony [Kv; i.h. 392c]. 1584: Bek Janosnak fizetünk hogy az orawal Banth f. 18. [Kv; Szám. 3/XV. 21]. 1586: Az kepez kapúy oranak eggik kotele Zakadot wolt el Chinalt kotelwero Jakab hehelt kenderből wiat fizettem f. 1 [Kv; i.h. 3/XXVII. 15a]. 1595: Az also oranak chinaltatta(m) az wereore hogi meg veszet volt, egi vassot, teolt p(ro) f-12 [Kv; i.h. 6/XIII. 37]. 1604: Eztendeot által ezen ieouedelemebeol az orakhoz pro necessitate fa olayatis tartoznak venny^a [Kv; RDL I. 77. — *Ti. az egyházfiak]. 1613: Küldettünk egy szep örög Orat melynek Az Ara te-sze(n) f 100 [Kv; PLPr 1612–15. 128]. 1681: Ezen padláson az Ora szükségere valo deszka rekesz [Vh; VhU 533]. 1736: (Apafi Mihály fej.) órákot igazgatott. Sok óra volt az házában: az többi között egy az asztalán állott, mint egy bojtos kicsin kutyácska, mikor ütni kellett, megmozdult az asztalon valahány óra volt, annyiszor az száját feltátotta s annyit ugatott, mintha valóságos kutya lett volna [MeTr 337]. 1812: Vett ugyan edj Brillliáns reszkető Töt. edj pár órát, edjik eperforma kisdég, a más megent a' több rendes órák formájú 's, mind kettő arany [Héderfája KK; IB. Takács József (45) gr. I. Bethlen Sámuel tisztje vall.]. 1824: az Udvari óranak ... meg kenésére kívántatnék oloj [Déva; Ks 106].

Szk: ~ *formára*. 1697: egy Pésma tarto kerekdéd, kék Zomanczos, mellyen vagyon kerekdédén rakva tizenhárom Rubint, ora formára van csinálva [Kgy] * *~hoz látó*. 1590: Az három kapubely darabantoknak wasar birak orahoz latonak waros Procatoranak feredeosnek Trombitasnak walo fizetes tezen egy Sumaban f. 766 d. 30 [Kv; Szám. 4/XXI. 68 Kis István sp kezével]. 1662: Orahöz lato Sipos Peternek, ki egyszer s mind varbeli egyház fiuis^a [UF II, 220. — *Köv. a javadalmak fels.] * *éjjeli* ~. 1790: Ejjeli ora, mely Lámpassal mutat 1 [Sv; Ks] * *falra való* ~. 1637: Falira ualo ora fontostol koetelestől n l [Ebesfva; Ut]. 1797: Egy falra valo fertálytis ütő óráért Rfr. 7 [Lunka H; Ks 108 Vegyes ir.]. 1809: Egy falra valo réz kerekű Ora Vas pondussal [Mv; MvLev.]. 1813: Egy Atzél falra valo ora Tokostol [Kosod H; Ks 111 Vegyes ir.] * *kakukkoló* ~. 1791: Kukukkalo falra valo Ora [Nagyercse MT; Told. 36] * *kakukkos* ~. 1855: Oldalfélt a falon függ a kakukos ... nagy óra [Újfe 176] * *kerekes* ~. 1714: Hintóba valo körökes óra, rézb(e) foglaltatott ezüstös mutatóval és három fundamentom(na)k inservialo gombokkal fl. Hung. 30 | Kisebbs körökes, s szárnyas óra, rézen ki metzett

figurák(an) bé zarrott, melljn(e)k a' tetején egy mezitelen iffiu áll Koronával ... meg aranjozott bőres futralj(an) fl. Hung. 30 | Rézb(e) foglaltatott körökes óra, Pixis formara ... fl. Hung. 10 [AH 44, 45] * *muzsikáló* ~. 1712: Egy Musikáló ora vagyon [ApLt 5]. 1849: Músikáló nagy ora ... 200 Rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd] * *muzsikás* ~. 1732: azstala valo tornyos musikás drága ora tokban [Kv; Ks Kornis Zsigmond inv. 4] * *muzsikát verő* ~. 1714: Fekete futralj(ab) Musikát verő négy szegletes ora fl. Hung. 24 [AH 45] * *nyakbavető* ~. 1648: Vagyon egy nyagba vető kűs ora [Born. XXXVIII. 14]. 1711: 1 nyakban vető ora aranyos 30/– [ApLt 5 Apor Péter inv.] * *ordinár* ~. 1805: Egy Asztali ordinár ora [Szamosfva K; BLt 9] * *repertir* ~. 1793: Egy asztala valo nagy Minu-vetes repertir Ora ae(s)timaltatott H. F 72 [Mv; Told. 44a] * *spring* ~. 1816: Egy Spring órának a' fedele aranybol [Kv; Born. IV. 41] * *svarcvaldi* ~. 1849: Svartzvaldi kis ora ... 15 Rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd] * *szárnyas* ~ → *kerekes* ~ * *tálra szegező* ~. 1628: Egy talra szegező Ora [Gyalu K/Kv; JHBK XII/44.1] * *tompák* ~. 1817: Egy elromlott tompák ora [DLt 598 nyomt. kl] * *utazó* ~. 1837: Órák. Egy utazo, és egy réz tokas ezüst zsebbeli [Szentbenedek SzD; Ks 88. 44] * *úti* ~. 1839: Egy uti ora [Kv; LLt] * *zsebbeli* ~. 1789: Ki fizetendo Adosság ... Pater Procurator Felix Pretendál bor árrát Rf 10 x 12 ... Detto 9 Vonás for(int) de a' Sebbeli ora ott vagyon [Mv; ConscrAp. 94]. 1816: Egy ujj Frantzia proba tétel nélkül valo 'Sebbeli Ora [DLt 456 nyomt. kl] * *zsebbe való* ~. 1755: edgy Szép fetske nevű fekete öt esztendő Metcztlen Lovat valami Sebbe valo óráért ... ada [Gyermeszeg MT; TGsz 35].

Vö. az *ármék*-, *asztali*-, *ezüst*-, *fali*-, *folyó*-, *harang*-, *réz*- és *ütő* óra cím-szókkal.

2. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: ~ *mutató láblás* számjelző óralapos; cu cadran; mit Zifferblatt. 1679: Harang láb avagi orás Tornycocza. Felljeb irt kapu felet valo haz mellet vago(n) gerendakbol fel czinalva ... ora mutato Tablas, az fele jo sindelyes [Uzdiszt Péter K; TL. Bajomi János inv. 7] * *~t jegyző szám* az óralap számjelzése; cifrele inscise pe cadranul unui ceasornic; Bezeichnung mit Ziffern des Zifferblattes. 1737: Varga Orás János ő kglmével ... Orank renovatioja iránt, és két manusok(na)k 's a Torony oldalánn lejendő órát jedző számok(na)k renovatioja 's reparatioja iránt Conveniáltunk [Dés; Jk 469b].

3. hatvan percnvi időegység; orá, ceas; Stunde. 1593: az dolog zinte Ebed wdeokor vala, azomba ket ora nem telek hogy ra jeouenek az dwlok az Byrora [Uszt]. 1618: Nagy sok panaszkodási után, mely tractánkba két vagy három óra tölt, mondám neki [BTN² 131]. 1664: Kegyelmedet azért kegyelmesen intjük, egy órát se késsek, mentest jöjön

hozzánk, tudhassuk, mivel jött [TML III, 119 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1676/1681: Az Strazsanak pedig minden eghl Porkolaboz(m), es Tizedese(m) vagi Nemet Frejt által megh Cirkaltassa(na)k giakorta, es ha kit az Circalok kozzul vi-giaztatlanul találnak, az Németet az eö modgyok szerint bi-zonyos oraigh tereh hordozással, az Olahot pedig lapattal, vagi palczaval büntesék megh [Vh; VhU 662]. 1710 k.: áll egy óra 60 minutából [BÖn. 451–2]. 1797: küldött Pataki Uram valami Hánytatot és valami Mixturát Tegnap Delig ismet jobban volt a Fiam de Délben ismet rosszszul lett 's vagy egy órát aludott, 's az után ismét jobban láttatott lenni [Héderfája KK; IB id. gr. I. Bethlen Sámuel lev.] | A Zová-nyi feredőn A Feredés 48 órára per 8 gar(as) 24 orara ... Dr. 96 [Szság; IB III. CXLV. 22]. 1812: a Groff ... késén va-tsora után edj ingbe lábravaloba hajadon fõvel mezt Láb minden köppeneg nélkül hideg Télben orakig kéntelenítet-tett kún ülni [Héderfája KK; IB. Varró György (29) grófi kocsis vall.].

Szk: minden ~n óránként. 1590: Amy az Eorzes vygya-zas dolgat Nezy ... Az Trombitas ... mjnden oran Eyel meg perdychye az Dobot [Kv; TanJk I/1. 121] * *se ~t se napot nem várván* azonnal, haladéktalanul. 1615: Hadgiuk es pa-ranchiolliukis serio kgteknek ... ennek eleotte ki adot ren-deleswnk szerent, mind szemelliebel, s mind maga Jozagarol tartozó louassauai, gialogiaual, mindgiarast se orat se napot nem varuan minden hadi apparatussal ... jwtest ieioieon [Törzs. fej]. 1678: parancsollyuk kglmetek-(ne)k ... hogy se orát se napot ... nem várván ... mindezek-(ne)k effectuáltatásában ... szorgalmatoskodgyek [UszLt IX.76.8 fej.] * *vhány ~ alatt*. 1796: A mi pedig ezen Ma-lom hasznát illeti ... midőn ideje vagyon az örlésnek, nincs rostok, és olyankor minden 24 órát alatt tíz köblöt könnyen ki jár [Verebes Cs; Berz. 7. 66. V. 1]. 1810: (A) halottak 48 órák alatt a meg bűzhödés miatt ártalmasok [M.bikal K; RAK 41] * *vhány ~ban* a. vhány óra leforgása alatt. 1619: Magatok is jól tudjátok ... micsoda jóakarattal voltak az magyar nemzethez, hogy egy órában elvesztették volna ha elveszthették volna [BTN² 370]. 1672: most immár ha lehetne, bizony egy órában elvesztenék Kegyelmedet [TML VI, 366 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. — b. vhány óra hosszát. 1573: Michael Thakacz de Deés ... fassus est ... Zeky pal ... azt Monta hogi ha bekeseget Lakyk holtig es ott Maradhat, De ha Bekewel Nem lakyk ky rakya onnat egy oraba sem akar vele lakny [Kv; TJK III/3. 102]. — c. vhány óránként. 1826: A Gyomor erősítő mixturát egy kis változtatással meg készítettem, két óráb(an) kell belőle venni egyszer, v. másképpen 4–5 versen 24 ora alatt, azaz ha két óráb(an) véve, legalább 2 széklet nem tsinál ugy a dosist szaporítani kell [Dés; Ks 101 Bod Elek lev.] * *vhány ~ig* vhány óra hosszát. 1558: tegy az serpenyoben anny Jo tartarom olayth es had az kettőth³ Így Meg olvadny es ozu-e-Miskalany ugy, Minth keeth orayg [Nsz, MKsz 1896. 286. — *A keveréket és az olajat]. 1580: Delbe ... az Mwes vagy egyk vagy Alwzyk de towab ne Mulathasson ... hane(m) egy oraig [Kv; TanJk V/3. 214b]. 1629: azt sem tudom sem hallottam ... hogi Keme(n) Boldisar Uram Valaha foglalta vagi birta volna, czak egy Oraigis az Frataj^a Jozzagot [Zsuk K; SLt A. 44 Paulus Suki de Suk (80) vall. — *K]. 1632: lattuk, hogi neha estue későn maid egy oraighis mulatot oda hatra a kertben az Aszony [Mv; MvLt 290. 81a] * *vhány ~iglan*. 1563: 1563 esztendőben szent Margit aszszony nap előtt való hétfőn estve, mikoron a hold tele volna, a hold teljességgel feketévé változék és

semmi világossága nem vala; tartott ez dolog mintegy óráiglan [ETA I, 20 BS]. 1571: Eleozer ... mykoron Byro vram ... az Zaz vramiat Beh gywtene, Es valaky az harangozasnak Ideyetwl fogwa egy oraiglan fely Nem leone, hane(m) az vtan Erkeznek mykor a orah ely teolt volna, Tyz penzt vegenek rayta Zemel walogatasnelkwl [Kv; TanJk V/3. 31a] * *vhány ~ járásnyi*. 1812: Kolosvár ... egy ora Járásni Distantiára vagyon tölle [Szászfenes K; Ks 70 Conscr. 257] * *vhány ~ múlva*. 1843: ekkor énis a fogadobol ki jöttem, — miután vaj két ora mulva viszont bé mentem a korts mába pipa gyujtani [Dés; DLT 586] * *vhány ~val vmi előtt*. 1600: Ez penigle(n) mint egy orawal Del elött wala [UszT 15/40 Kys Bodo Gergely Zenth Ki-raly pp vall.]. 1715: Az Aszu szilvát meg főzvéen és a levét jol meg Nád mézelvén ebéd előtt egy orával hőrpögessen az ember és egy jo ital vizes bort igyék reá [Szuszia H; Kf].

4. a nap vhányadik órája; o anumitá orá a zilei; igrend-welche Stunde des Tages. 1572: Sophia Zabo Janosne az Kapa Antal labas hazaba lako, Azt vallya hogi Egi Estwe Niolec ora utan ... hal az kapwn kiwl Zozatot, Ille Modon myt halgach te az ablakalat hogy Nem Megy Zallasodra [Kv; TJK III/3. 39]. 1573: Azon deak azt vallia hogy Egy vasarnap estwe fele Mint Niolec hora vtan volt eo az Zabo gasparne hazanal az Seniorral Es Megien volt onnat Be az Scholaba [Kv; i.h. 273]. 1580: Az my az kenyer swteok felől valo panaszt illety penigh, vgy wegeztek eo kegmek hogy az kenyerswteok tizenket oranak előtté az búza zerbe ne merezzellie(n) Meny [Kv; TanJk V/3. 224b]. 1589: Valaky penigh tiz oranak vtanna vczan hegedwltety magat zellel lar es kialt, fegyvert hodoz. Eleobby mod zeren bwntessek [Kv; i.h. I/1. 112]. 1686: Az Ur I(ste)n erde-m(m) felett meg áldott volt ez jo Házas Társzal ... De az Ur I(ste)n midőn meg elégette volna ez világi életét, hagy-mázbéli nehez betegség(en) esvén ... estve vacsora felett nyolcz és kilencz ora között A(nn)o 1686. 23 Ap(ri)l(is) Szt György napja(n) szep csendes halallal ez világbol ki szolitotta [PatN 47]. 1762: Ad 20-mum viradódlog 10 s 11 óra között múlt ki a világból az én édes-kedves sógorom Aczél Gábor uram [RettE 137].

Szk: hány ~kor vagyon hány óra. 1613: mikor Koua-czoczy Janosne Azonyom ... megh hala Annak eleotte egy keves eödeöuel monda en nekem, eregi lasd megh hany Orakor uagjo(n), el mennek es megh latam az orath hath zynte keth Orakor uagjo(n) [Nagysajó BN; JHbK XXII-1/31] * *siket ~kor*. 1593: Kowach Balint vallia, Latta(m) hogy Kajtar Anna, Nalla halatta vincet, es rea vigiazt(a)m siket orakor ejel ereztette ky hazabol [Kv; TJK V/1. 423] * *vhány ~ig*. 1584: Az Wasarbirak Tizthi. Szeredan, senky semmith Nieresegre ne vehessen semmy zyn alat ... Chyeó-terteókeónnis penigh se ith walo se pedig idegen Nieresegre ne vehessen semmith Niolec oraigh [Kv; KvLt Vegyes III/5]. 1690: Az it valo Diszno Hentesek(ne)k és kufarok(na)k Disznót tizenket oraigh ne legyen szabad venni szu poena fl. 6 [Dés; Jk]. 1754: mig mű szent Mise halgatni lóttünk volna, eö addig agyon itta magát ugy annyira hogy á részesége miatt estve négy óráig meg nem indulhattunk [LLt B] * *vhány ~kor/~kört*. 1570: Feleky Dynes hyty zerent ezt vallya, hogy ez elmwlt Zombaton mykor az chordat ky haytota Regwel egywt Menth vele az Jakab Zeoleye fele Azwtan esthwe mykor az chordat haza haytotta Esmet egywt Jeotek megh, Es azwtan vgy mynt Tyz orakoris Zolt vele haza elewth [Kv; TJK III/2. 76]. 1572: Sophia fekete Matene azt vallia, hogy Nemely Eyel

Mint három orakor Megen ky hazabol, azonban latta hogy Aytayat megh Nytta Keomyes gérge es ky lepet egy gereznaba hayadon feowel [Kv; TJK III/3. 4]. 1574: Bodog gabriel Azt vallia hogy ... egy Nap Estwe Mint Nioch orakort ... zytkozodast hallott [Kv; i.h. 317]. 1584: Dengler Lukach es Vadalma Mihaly valliak vagion tizen hat ezendeie es Zinte Zent Iacab estyn vala tiz orakort eyel, zep holdvilag vala, es ez zeles Miklosne el leowe az vczara, oth egy fawal hadaza [Kv; TJK IV/1. 248]. 1638: Varga Miklosni ... az minapiban Eyel Tizenket orakor ioue hozza(m) reszezen es hy uala hogi meniek melle de En nem menek hane(m) megh szidogatom [Mv; MvLt 291. 142a] * *vhány ~korban*. 1584: Fides (!) Rlcta Ambrosy Balk fassa est hogy mint egy het ora korba vala hogy eo zwe zoalokozek a' Borbely legeny Daroczy Boldisarral [Kv; TJK IV/1. 334]. 1622: 13 Maii. Meghala Kolozsvártot Bethlen Gáborné öfelsége Károlyi Szuzsanna ... 1 Julii. Volt temetése Gyulafehérvárt este 4 et 5 órakorba [Kv; KvE 154 SB] * *vhány ~korig*. 1597: Benneh Frölichne Cathalin Assz(ony) ... vallya ... hallottam az Daika szaiabol, hogy szemere vete Borbely Peternek hogy tudot te küldtett az Inast hozzam, hogy hozzád mennek, vgya(n) azon inastol izente(m) hogy 12 orakorig varlak, de en nem megyek oda [Kv; TJK V/1. 130]. 1735: Hogi penig Nemes Városunk s Ekklesiáink meg botránkoztatói mások(na)k példájára az Templomon kívül, a Cinterem mellett reggeli Templomb(an) valo menés előtt nyak vasra tétetnek, holottis 12 orakorig azaz Delig pironkodgianak [Dés; Jk]. 1800: oda haza dolgozott Gazdám egy Orakorig én pedig tánczolóban voltam azon éjszaka [Kvh; HSzJP Bartok Anna (19) vall.] * *vhány ~korra*. 1862: tudatom a' Tekint(etes) asszonnyal hogy itten a' mater Ecclesiában Pünköszt negyed napján Partialis Synodus fog tartatni ... szivesen meg hívom a' Tekintetes Asszonytis házi Csaladjával együtt Jun 11én 10 orakorra egy Templomi Czerémoniankra [Simonfva U; Pf Baka János pap lev.] * *vhány ~kor tájban*. 1583: Cór Caspar vallia, Vgmint Del vthan eg orakor tayban ... leowe hozzam ez Mathias benedek [Kv; TJK IV/1. 185]. 1593: Zabo Jacob vallia, Deel vtan három orakor tayba(n) teortenek raitunk a' wagdalas [Kv; TJK V/1. 360]. 1623 k.: Varga Miklosnet egy Deak az Nierges Thamasne czüri meget delbe(n) 12 orakor taiba(n) az kerthez tamasztotta vala, es vgy deofeoli uala az kert fele [Mv; MvLt 290. 30a] * *vhány ~n*. 1571: estue fele Mostan hat oran Ezwtan het oran vonassa megh eo k. (igy!) hogi az kor allion ky a zeoleobewl az Mywes, Es annakeote Nem, Mert valaky kylém-ben chelekesyk, senky fely Napy Bernel teobet neh aggyon neky [Kv; TanJk V/3. 36b] * *vhány ~ra*. 1705: Sebes németek is ugyan jötteinek bé ... de tiz óra mind bétakarodának és lecsillapodának | ma parancsola az úr este, hogy holnap négy órára kiket hívjanak vacsorára a Szentkirályi lakodalmára [WIN I, 394, 411] * *vhány ~ tájban*. 1595: Olaz francisco Boiura, es az Papok ne(m) iözek (!) el varni az Apat wrat, mert. 2 ora taiban jóúe [Kv; Szám. 6/XVIIa. 161 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1746: a detentus ... éjjeli három óra tájban láttatott jární s kerten által hágni fegyveresen [Torda; TJKT III. 67]. 1776: mentenek a P. Franciscanusok Templomába, Sz. Misére mintegy tizenkét óra tájban [Köröd KK; Gyl. Georgius Vizi (30) rk kántor vall.] * *vhány ~ tájékán*. 1766: három óra tájékán Etzaka, bejövök egyik oláh [Szilágycséh; BFR 104/2]. 1800: Münköt Kantai Hütösököt huss hagyo vasánapra egy vagy kettő fele óra tályékán éfél után tanálván [Kvh; HSzJP

Kantafalvi Kajtár János (31) Szabad Személy és Biro vall.] * *vhány ~ tájt*. 1838: Januarius 23-ik napján Estvéli kilentzre 3-om fertály orakor föld indulast szenvedtem. Az hasonló módon 1829-ben November 25-ik Napján reggeli 2 Ora tájt ismét föld indulatott szenvedtem a' mely akkor nem volt illy rettentő mint most [Bereck Hsz; HSzJP] * *vhány ~tól fogva*. 1600: Kilencz kapasnak ... Nioch Oratul fogva estweigh kilencz kilencz penzt atta(m) [Kv; Szám. 9/XII. 83 Igyártó Simon isp. m. kezével]. 1745: Minthogy Pojáni Veres Laczkó a Szék színin a Török búza lopást ... maga sem tagadgya, és in facto delicti is comprehendaltott; tettzett a Törvény(ne)k, hogy 10 órától fogva 12. óráig in exemplum alior(um) a fá lóra ültetessék [Torda; TJKT II. 35].

5. vmely meghatározott (rövidebb) idő/időszakasz; la ora/timpul/momentul ...; ein bestimmter Zeitabschnitt. 1570: Agotha Zabo Casparne, Kappa Myhal ... Es Keomyes Georgy ... vallyak Mykoron Eo kezettek Igenthelenzegh Thamadot volna az Zabo Gaspar haza feleol ... Segeswary Damokos Jgh zolt neky, ha Nekem Engeditek En 1800 flot Adok erthe, Es Megh Ma valamely oraban Akaryatok Az 1000 flot leh Tezem [Kv; TJK III/2. 131]. 1584: Nagy suhaitva monta Daroczy Janos es feleségei halalok eleot a' fiok Daroczy Peter feleol, Mondwa(n) Im az hitwa(n) essez, mayd ky veszt minden Marhambol, Azt sem tudom mely oraban rea(m) leonnek es ky pechetelnek hazambol [Kv; TJK IV/1. 229]. 1592: az orajat sem tudjuk melybe eldulatnak [Uszt]. 1657: ha az mi sok igiretünkkel is az törököt meg nem hajthatjuk, óráját sem tudjuk oly hírékezésnek, hogy ha mindjárt vissza nem fordulunk, rajta hazánkon az fegyver [KemOn. 277]. 1763: a Rabakot már tsak az oráját Se tudam hagj el viszik Sz Miklosra [Köröd KK; Ks CII. 19 Szarka József tt lev.].

Szék: *akármely ~ban*. 1810: abba a mí Apámrol maradtott akar melj órában kész vagyak elő állani osztályra [Nagyalak AF; DobLev. IV/931]. 1823–1830: mikor mondanám neki, hogy sokáig utánna nem várákozhatnák, azt felelte, hogy ó ados, és azt ki kell fizetni, osztán akár mely órában indulhatunk [FogEK 463] * *az/azon ~ban*. 1596: Azt ne(m) lattam mikor megh verte az J az A Aszont, de azon oraba, az mely oraba megh verte volt ugy fútot uala hoszan hogy megh az kezenejeis el hullott vala [Uszt 11/11]. 1763: Farkas Josi ... Boros Miska ... edgjüttis láttatának a' pitvarb(an) lenni, az órában a' melyben a' gylás esett [Torda; TJKT V. 154] * *azon ~tól fogva*. 1772: fejös Bihajom alol Takáts Mihály Uram ... azon meleg Ganéját vitette el egy néma Andris nevezetű Attyafia által ... azon órától fogva, ugy el vesze a Bihajomnak a Teje ... hogy azontul semmi hasznát nem vettem [Dés; DLT 81–2 Virsöng Francisca sen. Nob. Georgii Vajda (35) vall.] * *boldog ~*. 1662: kívánom, irásom találjon boldog órában [TML II, 228 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithhoz]. 1669: Adja, Isten, lássam boldog órában Kegyelmedet [TML IV, 600 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz]. 1763: tsak kérem az én Jstenemet hagj jüjjen el az az boldog ora melyben én meg mutathassam ezeket az igaz Cselédeket Natsádnak mind egy Tükérből hagj lása ki Natsád öket [Köröd KK; Ks CII. 18 Szarka József tt gr. Kornis Ferenchez] * *eddig az ~ig*. 1796: soha azon helyi iránt a' két Hellység között haborgás eddig az óráig az én értelme nem volt [Panit Sz; TSb 2] * *egy ~ban ... más ~ban/másban*. 1669: Ha egy órában valamire hajlott ő nagysága, más órában ottan megváltozott [TML IV, 544 Nalácsi István Teleki Mihályhoz]. 1820:

Gán Juonne és Szekelly Rosi ollyan haszantalan állapotú személyek kiknek Szavakán építeni nem lehet, mert amit egy órában mondanak azt másba könnyen meg változtatták [Aranyosrákos TA; JHb 48 Kovács Anna Budai Péterné (46) vall.] * *éjszakának áján*. 1653: haza Jöven etzakanak idejen, be menek az pituarba(n) etzakanak orajan ... es leis fekvem az pituarba(n) [SzJk 70] * *életének ája*. 1713: Mivel en üdömnnek nagyobb reszit el eltem ... bizonytalan liuen életemnek oraia [JHb XXXV/18 Jósika Gábor végr.] * *első és utolsó ája*. 1777: Vévén ezen levelemet: ugy gondolkodgyék, hogy most vagyon e' világi első, és utolsó oraja [Szentiván Hsz; BLv.] * *ez ezen ában/án*. 1658: Ezen órában érkezvén Sezenből ... még senkivel sem beszélhettem [TML I, 140 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz]. 1671: Ez órán vöttem Kegyelmed levelét az inclusákkal együtt [TML V, 573 Bánfi Dienes ua-hoz]. 1725: Kigyelmed nekem tegnap küldöt atyafiságos levelét ezen órában vöttem méltó bletsülettel [O. fenes K; Ks Mihok László lev.]. 1755: ezen Földnek igaz határa ott vagyan az hól most ezen órába ki jártuk [Nyárádsztásló MT; Sár.] * *ez án túl*. 1821: (A) Jozságot ... el foglalattuk abba Csovát üttettünk, és ki kiáltattuk, hogy ezen Jozság ez órán tul a Creditor ur részire el lévően foglalva [Kövend TA; Borb.] * *ez (mai) ától fogva*. 1595: Ez sacczot^a az keoz zolga rendekⁿ zeggiek fel a' huteos tizedesek, Az Mywes renden penigh az hiteos Ceh mesterek igazhan tartozzanak fel zedni, Ez Maj oratol foghwa mingiarast indichak az Tizedesek es Ceh mesterek ez gondwisselest [Kv; TanJk I/1. 256. — ^aA szegődött bér 5 százalékát]. 1782: én ez orától fogva, valóságos Reformatus lészek és Tiszt Vram Kegyld által kívánok Úr(na)k Sz. Vatsorájával élni [Gyalu K; RAK 75] * *halála áig*. 1584: Kadar Antalne vallia, Az fazakasne halala oraigh mind ez vargan^e Anniaira kialta hogy eo vesztette volna | Nagy Antal vallia ... mind halala oraigh rea kialta ez fazakasne [Kv; TJk IV/1. 257, 280] * *halála (utolsó) ája*. 1631: mikoron az Vr Isten az en halalomnak oraiatis el hozza ... hogy en utannam leuod successorimis ideghen iteletben felöllem ne legyenek ... Istentől nekem adattatot iouaimrol akarok ... illien testamentomot tenni [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 1 Sükösd György végr.]. 1705: En Kézdi Széki Alsó Torjay Mihálcz Mihály senior ... halálomnak utolsó Orájához közelgetvén az én Kézdi Széki Alsó Torjay kedves Onokáimnak^a ... tészek ... ilyen Testamentomot [Altorja Hsz; Borb. II Nicolaus Márton Scholae Magister pp keze írása. — ^aKöv. a fels.]. 1855: addig is míg halállom oraja ... eljönne, kívántom földi dolgaim elrendezése áltól az enyimek kezi forro és igaz szeretemet holtom után is tanusítani [Sáromberke MT; TSb 7 gr. Teleki Sámuel végr.] * *halála (utolsó) áján*. 1585: Bonchidai Gergeli, es felesége Anna, valliak ... hallottak kalachsuteo ferencheteol, hog' Puskar Balas kerte halala oraian, hog' Ne hagia az feleségét hanem legen segítsegel Tanachaua, es keolchegeuel [Kv; TJk IV/1. 401b]. 1603: Opra Kolessa ... En eleottem, Boyer Thamas fianak: Boyer Istvanak mint ver zerenat vollo attiafianak mint hogy maktallanis volt, halalanak vtoso orayan zinten fiúral fiúra vallotta mindenemw öreoksigit [Fog.; Szád. Dumitru Mihaylla (70) vall.] * *Isten elhozza áját vmire*. 1825: Rosalia hajadon Leanyunknak ha az Isten Ferjhez menetelre orajat el hozza, tartozik a Fiunk Karoly ... a meg határozott 1500 — ezer öt száz Rfor valto Tzedolat kifizetni [Hsz; Kp V. 347] * *istenes ~*. 1572 k.: Mikor el üaltanak úala egy mastül ez el

múlt niaroni a Kovaz (!) úra iöte Battiamhoz s mondek nekye mit pironkottok Janos úram üed haza az orsolia azzont azt monda hogy ne Solliak arra mert Kerte eö azt az istenes orat hogj meg ualhassek az bestie hires küfüratül [Kv; TJk III/3. 44a Albert Deakne Lima (!) Azzony tñü üalassa]. 1793: a' Szederjesi Aszszony meg jövendölite, hogy a' Grof még tsak két esztendeig él, de akkor meg-hal, de alig is várja azt az Istenes orát hogy özvegyen maradjon [Koronka MT; Told.] * *jó ában*. 1660: Nem türhetem, hogy Kegyelmedet kevés írásommal meg ne látogatnám, kívánván Istentől ... levelem találja jó órában Kegyelmedet [TML I, 504 Balogh Máté Teleki Mihályhoz] * *minden ában/án*. 1619: Ennékem, Kegyelmes uram, költségem nincsen, de én Felségedet azzal nem bántom, minthogy az Felséges Kegyelmességet már minden órában várom, hogy az nagy rettenetes gyötreléből kiszabadulhassak [BTN² 316]. 1701: Már én pedig minden órán Kegyelmednek látogatására el mehetnek [Ks 96 Kornis István Gyerőfi Borbálához]. 1731: A szőlőmunkához meg nem fogtam deh hozza fogok minden oran [Varsolc Sz; Ks 83 Dacz Peter lev.] * *(mind) ez áig*. 1584: köttöm arays magamat hog ... eö kegelme byzonyos lehessen abban hog en az en mochy Jozagomat, ez oray meg senkynek nem köttöttem sem attam ó kegelme kwuóly [Csapósztygyörgy TA; Ks]. 1750: ezen Talyigán két Zsák szárnyas majorságnak valo búza rostaalyát küldöttem bé, Holnap Napra penig, ött Csirkécskét, két Pipét ... és ez oráig Annyát szopo két kis Báránykát [O.csesztve AF; Ks 83 Szabó István lev.]. 1583: Mind ez oraig semmi ollyas betegségét, és Nyavallyját a' kérdezett Személynek nem tudom, a' mellynek meg esése alatt maga cselekedetinek tudója és Ura ne lehetne [Déva; Ks 116 Vegyes ir.] * *(mind) ez (mostani) áiglan*. 1583: Tudom azt hogy Zabo Tamas mindiltig Zörzczy Balint Jobagya lün es holta wta(n) Tarsae Zörzczy balintnye mind ez oraiglan [Körös Hsz; Szentk. Balthasar Ördög vall.]. 1586: en az en Kezemelys mynd az Egez falwt meg kenaltam, de Senky hozza Nem foga, Azerth vgyan Akkor az Zabo Gergely hazanal kegđ kezeben Ereztettem Noha Lewelet Rwlá Akkor nem Attam de kegđ vgyan vrassagaban volth es birta mynd ez orayglan [Bethlen SzD; Ks.]. 1587: Vniowal az ket Nemzet eoowe keotelezwen magat ez varosban egy Arant valo igassagal eelt, es mostis Eel, seótt azzal allot meg az ket Nemzetnek eggiessege ez oraiglan [Kv; TanJk I/1. 57]. 1613 k.: Annak utánna hogy ... magamat statualtattam benne^a ... senki ... az Statutionak nem Contradicalt ... mind attül az időtől fogvan ez mostani oraiglan ... nem tiltot [Kv; PolgK 138 ifj. Heltai Gáspár not. kezével. — ^aA házban] * *örvendetes (jó) ában*. 1685: Adgia l(ste)n az irasom talallia kgdet örvendetes oraban [Fog.; BLT 9 Horti István Mikos Pálhoz]. 1711: kívánom l(sten)től ez irasom tanálja Ur(am) kmd(e)t örvendetes jo orában [Madéfva Cs; Born. XXXIX. 50 Gergely Deák Kászoni János főkirálybíróhoz] * *reggeli án*. 1722: Soha a' Curator dél után gyűlést^a (kiváltképen törvényes dolgok(na)k el igazítására:), hanem hogy a dolgok boldogabul folyhassanak, légyen reggeli órákon ezen választott emberek^b egybe gyűlések [HbEk. — ^aTollban maradt: ne hirdessen. ^bTi. a presbiterek] * *rossz ~*. 1879: Hogy vagy? Gyöttrődöl-e még? Epeszted még magadat azokkal a fekete boszorkányokkal, melyeket képzeletedben te alkotsz meg saját kinzásodra az éjszakának egy rossz órájában? [Plev. 50–1 Petelei István Jakab Ödönhöz] * *szent ~*. 1701: aligis várnám aszt az Szent orát, melyben Kegyelmeddel nyájos-

kodhatnám [Gyeke K; Ks 96 Kornis István Gyerőfi Borbálához] * *szerencsés* ~. 1653: Kiuanomis Istentől elő Fel-segeteol, hogy kegyelmedet az leuclem szerenczes oraban talalya [Szárhegy Cs; Törzs. Lázár István apósa-hoz, Petki Istvánhoz]. 1658: kévámom Istentől, levelem találja Ke-gyelmedet szerencsés órában [TML I, 165 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz] * *szerencsétlen* ~. 1850: nagyon szerencsétlen Orába mentem volt fél, mivel az edgyiket majd tsak halva nem találtam, 's ott kellett mulatnom [Nagylak AF; DobLev. V/1302 Dobolyi Bálint lev.] * *szű-lés* ~ja. 1779: A kisasszony^a vitték Vácra, az holott köz-ben elvérén a szülésnek órája, a fejedelemasszonytól ... el-kérezdik s lemegyen a maga házába s a fraiját mindjárt küldi a bábaasszony után, aki míg odajárt, a gyermek az-alatt meglett [RettE 406. — *Gr. Nemes János leányát] * *utolsó* ~ja. 1628: Minden(ne)k eleotte mikor az en Isten-em az en utolsó oramat el hozza, lelketem Ajanlo(m), az eo kezeben az ki teremptette, es az en testemet az eo Annjanak az feoldnek [Bonyha KK; Eszt-Mk Cserei lev. Bánfi Mária végr.]. 1634: En nagy Dosa Andras ki az hatalmas Istennek fogsagaban igen nehez es súlyos betegh agyban fekszem es esmerem immaro(n) az en utolsó ora-mat en hozzam el közelíteni es keöszüleök ahoz hogy az en Christusomnak lelketem meg adgyam [DLev. 2. XVIB. 6]. 1687: Hagia Utolsó oráján Szempeterj Mihaj hűtes felesé-gének Bácsi Kata Aszonjnak ... az Lakatos Bálint szánto földé mellett levő szanto földnek az felet [Ne; DobLev. I/30] * *víg* ~. 1842: sajnállak Tégedet, kedves Miklosam hogy öröke betegségéről (!) s avar járo sok költségekel kel hogy terhelyelek, s örökös panaszkeodjam, utánam kevés gyönyört, kevés víg orát, 's még kevesebb boldogságot él-detél [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.].

Sz. 1633: minden ... embernek egyczer meg kel halni, az halálnak oraia pedig bizontalan [Kv; RDL I. 102].

6. kitűzött időpont; (la) ora fixatá; festgesetzter Zeit-punkt. XVIII. sz. *eleje*: Az huszodik Articulat az ora mula-tas ezen formán tartassék, ha az rendelt ora után jöne, és be izennés nélkül be menne, az büntetés legyen tizen két pénz [Kv; PosztCART.]. 1740: ha valaki az Mesterek közül az orát el mulattya, mikor az Czé Mester Czeh gyűlése alkal-matosságával hivattya, az illyen(e)k(ne)k lésszen büntetése D. 12 Tociés qoties [Kv; FésCJk 72]. 1780: Midőn a' Ka-landosbélíknék a temetésen való megjelenésre harangszó vagy dékány által hír adatik ... 's a rendelt órára a' temet-ésen meg nem jelenik, 's meg nem jelenésének helyes okát nem adja, fizet d. 12 [Kv; EM XI, 374 A külközép-utcai Kalandos-társaság art.]. 1784: a Verőb(en) az futatas, vagy tsinálás rendre mégyen kinek kinek bizonyos órája ki léven határozva [Torockó; TLev. 4/9. 14b]. 1810: maga Orbán János is jelenyven meg az irt órán [Kv; Pk 3].

7. tanítási óra; orá de curs; Unterrichtsstunde. 1657: Tan-itson^a ... mind annyi órákon leg alább mint az magyar mester [UF II, 186. — *A román mester]. 1823–1830: Tan-ulja ez a gyermek a muzsikát is, különösen a klavírt, min-den héten két-két órát, fizetvén minden óráért két-két ga-rast [FogE 189].

8. vki halálának órája; ceasul morții; js Todesstunde. 1569: az wr Jsten engemetis maid mas rendre hiw, el hozza az en oramotis lassan lassan, nincz ky az zegeny niom-rodott Eoczeekre L(ea)nyokra gondott wiselnie (!) [BesztL1 104 Georgius Bartor a beszt-i bírőhoz]. 1657: Immár az én óráim eljűtt; kezeimet fogjátok és tegyétek ösve; nyújtóz-tassatok el s imádkozzatok ti is [KemÖn. 131]. 1686: Edes

fiam Olczi Tamas hogy ha az Isten az en oramat el hoza s magához veszen engemet takarics el tisztesegeben [Már-kosfva Hsz; HSzjP]. 1844: (Bartha Lajos) nem tudom hogy a' verés miatt holt é meg, vagy tám tsak hogy az Isten elhozta az oráját s azért holt volna meg [Abafája MT; TSB 22].

9. tbsz-ú alakban; la plural; in Mehrzahl: vki életének ideje/tartama; durata vieții cuiva; js Lebenslänge/dauer. 1803: Az idő rövid réam valo nézt — vajha meg nyerhet-ném hogy Oráim addig nyulnának mig Kedves Sorog Uramot a' Kedves Hugammal meg edgyszer Házomnál meg láthatnám [M.déllő TA; DobLev. IV/868].

10. kb. a természet órája; vremea, timpul; (die) Stunde der Natur. 1710 k.: az emberektől ... Isten tanításából ehhez találatott kalendárium és óra is, mely az Isten nagy órájá-nak noha csak követője, majma és árnyéka, de micsoda nagy szükség az emberi társaságban a magok között való dolgoknak igazítására és annak a nagy órának, az üdőnek megértésére, azt az ember alig mondhatná ki [BÖN. 451].

óra-bánás órajavítás; repararea ceasului; Uhrreparatur. 1588: Bek Janosnak az Keopez kapw felet valo ora bana-sert attunk f. 14 [Kv; Szám. 4/1. 45]. 1589: Bek Janosnak az ora banastol attunk f. 9 ... Bek Janosnak ismehg attunk az ora banassatol f. 9 [Kv; i.h. 4/IX. 22–3].

oráció 1. szónoklat; oratie, discours, cuvintare; Rede, An-sprache. 1620: Mikor mind az két fél így elvégezte volna oratióját, az palatinus Forgács Zsigmond csak ilyen választ tött [BTN^a 405]. 1710: A császár, mikor a harc vala, Bécsen felül Grécben vala, megértvén a triumphust, Bécsben lejöve, a lengyel királlyal a mezőben szemben lőn, s nagy szép orációval megköszöné a lengyel király fáradságát [CsH 173]. 1710 k.: csak megmutatá:^a ilyen a chria,^b ez az epis-tola, ilyen az oratio ... számtalan epistolát irtunk, azután chriát és oratiót is [BÖN. 541. — *Az emlékiró tanára, Keresztúri Pál.^b Tétel a tanulóknak, hogy abból szónoklatot írjanak]. 1773: nagy meritumot szerzetének magoknak^a egy Pál nevű római pápa alatt, kinek szerfelett írássokkal, oratiókkal hízkelvedvén ... confirmálta őket [RettE 313. — *A jezsuiták]. 1823–1830: Zilai azt parancsolja, hogy én és Krizbai (rhetorikában volt praeceptor) írjunk egy-egy orációt, mégpedig úgy, hogy amit egyik dicsér, a más an-nak ellenére dolgozzon [FogE 294].

Szk: *deák* ~. 1705: Az fejedelemasszony ... azt izené, hogy ha az misére nem jűnek is az urak, minthogy nem vallások, a mise után deák oratio fog lenni; azt megérthetik — minthogy a német prédikációt nem értenék —, arra eljöhethnek [WIN I, 474–5].

2. gyászbeszéd; cuvintare funebre, discours funebru; Trauerrede. 1612: 4 Septembris. Holt meg az Némethi Ger-gely az Székelyföldön, Dersben. 12 Septembris, Temeték szép oratiókkal Benedekiben, az fejedelem is sok urakkal ott léven [Kv; KvE 145–6 SB]. 1621: Typographus Janos deaknak, Azert az oratiort az mellet Cancellariusne Temetesekor mondot volt, Ado zedeo uraim Adthanak hat forintot [Kv; Szám. 15b/XI. 303]. 1772: Orátor volt^a Szathmári Mihály uram a kolozsvári theologiae professor. Materiája volt a verbuálás ... melyet azért vett fel materiául, hogy a megholt úr is katona volt. 1733 esztendőben a sze-gény Verestói uram Vitéz György úr felett tett ilyforma oratiót [RettE 280–1. — *Gr. Bethlen Ádám generális te-metésén]. 1819: Gyaluban... V:ispány Nagy Szöllősi Her-

tzeg Moyses ... szép pompával el temettetett Oratzioval [Burjánosóbuda K; RAK 91].

Szk: magyar ~. 1785: Szigeti Mihály uram ama nagy emlékeztető néhai tiszteletes tudós férfiúnak, Fogarasi Pap József uramnak egy, sőt első és belső tanítványa vala ... szeretett tanítójának áldott emlékeztetőt mind jeles halotti deák chártával, mind pedig mindenektől nagy aplausussal hallgattatott magyar orációval is megtisztelte [FogE 338].

3. könyörgés, ima; rugăciune, rugă; Gebet. 1770: gr. Teleki Ádám úr temetésén ... Szép két prédikáció s egy oratio mene végbe [RettE 235–6]. 1842: Temettük el idősb Szabó Istvánt Predikatzioval és oratioval [Burjánosóbuda K; RAK 101].

óracirkulus óramutató; arătătoarele ceasornicului, ac de ceas(ornic); Stunden/Uhrzeiger. 1872: Az ácsnak a torony fedésért frt. 169 kr. 40 ... Fekete festékre és óra circulus-hoz kr. 68 [Nyárszó K; ETF 107. 14].

óracsináló órás, órákészítő; ceasornicar; Uhrmacher. 1575: az ora chinalok Ielen vadnak De Az Egyház fiainak Ninchen penzek mywel nekyk fizessenek, Myert hogi az my penzek volt az varos zwksegere attak [Kv; TanJk V/3. 119a]. 1590: vitek el Biro vram Akaratiabol Gezty Ferencz ora Chynaloat Tordara 3 lóual fizettem Haydo Janosnak d. 75 [Kv; Szám. 4/XV. 1].

óráska 1. kis óra; ceas mic; Uhrchen. 1724: Intzedi Gergely Uram vett ... egy bontakozott órátskát [Koronka MT; CsS] | vettünk ki ... egy bontakozott órátskát [uo; Told. 29/15].

Szk: nyakbavető ~. 1629: Egy kis nyakbaueető Oracizka aestimaltuk tt f 25 [Kv; RDL I. 132] * zsebbéli ~. 1818: általt adott ... egy régi 'sebbéli órátskát [Mezőbánd MT; TSb 35].

2. kb. egy órányi idő; timp scurt (de aproximativ o oră); eine Stunde Zeit. 1786: alkanyadat után mint egy órátskával Házamhoz jöve a' Faluból három legény [KLev.].

órafedél capac de ceas; Uhrdeckel. 1814: Egy spring arany ora fedél 5 Rf [Kv; Born. IV. 41].

óragyártó órákészítő; ceasornicar; Uhrmacher. 1590: meg Probalta Az ora Gyarthot, Byro uram Thanachyaual Egyetembe 2 Kerekét Chinalatanak Az varosznak felseo orara (!) Kerekere fizettem f. 6 [Kv; Szám. 4/XXI. 68–9 Kis István sp kezével]. 1604: Az mely Varos hazaiban az oragiarto es Harangozo laktanak azoktol fizettenek egyk-teol egyk-teol f. 8 [Kv; RDL I. 77]. 1609: az ora giarto hazaban ... chinaltatuk meg Az keme(n)chyett, mert el romlot vala fizettu(n)k f 2 d 25 [Kv; Szám. 12b/IV. 123]. 1621: Az oragiarto fizetese tt. fl. 24 [Kv; i.h. 15b/IV. 35].

Szn. 1470: Oragyartho [Csánki V. 319]. 1562: Oragyarto miklos [Kv; Szám. 1/VII. 127]. 1591: oragyarto Benedek [Kv; i.h. 5/I. 105].

óraharang clopotul ceasornicului; Uhrlocke. 1578: Miert hogi penig az ora harangot is feltik Romlastol eo kegmek keryk Biro vramat ... hogy kemellyek megh azt a harangot [Kv; TanJk V/3. 163a]. 1581: veottem egy kysz keotellet az Ora haranghoz p(ro) d. 10 [Kv; Szám. 3/IV. 15–6]. 1583: wettem az orha, harangnak egy Syath tezen d. 35 [Kv; i.h. 3/IX. 8]. 1585: Die 15 Marty vontak az ora

harangot az Chiszar Peter attiafianak a ky nalla megh holt ... f 0 d 40 [Kv; i.h. 3/XIX. 12]. 1600: vontak az ora harangot Nierges Peternek d 40 [Kv; i.h. 9/IX. 4–5]. 1621: Az ora harang fel keóteo Czattos Zyatt kett ret Zial foldozta meg vasar biro Mihál d 16 [Kv; i.h. 15b/IV. 14–5]. 1792: a' Görtsoni Ref. Eklesia ... a' belső Farkas uttzai Templom Tornyotskájában lévő nagyobb ora Harangnak mint tulajdon sajátjának visszaadattatását kéri [Kv; SRE 285].

óraház cutia ceasornicului; Uhrgehäuse. 1581: Chynaltattam Bek Janosnak egy kolchyt az orahaznak Aytayara attam(m) Lakatos Istwanak d. 12 [Kv; Szám. 3/IV. 15–6]. 1592: Az ora hazra chinaltattunk egy Rettezfeot Retezestol p(ro) — d 6 [Kv; i.h. 5/XIV. 25 Eppel Péter sp kezével]. 1621: Az Ora haztol fogwa az Ballos hazaigh czinaltattuk megh az Lepczieot [Kv; i.h. 15b/IX. 299]. 1631: tudom aztis hogi az migh az ora hazat fel allatak mind ot volt Jeremias [Mv; MvLt 290. 258]. 1870: Kiadás ... Deszkáért az óraházhoz frt. 39 kr. 80 [Désháza Sz; ETF 107. 26].

órai vhány órányi; de un anumit număr de ore; einige Stunden (viel). 1722: Ha nyereggel vagy Hámokkal a Lovat rutul meg turossityák, büntetese 60 utes vagi annyi orai penitentia [EMLt].

óraigazítás órajavítás; repararea ceasului; Uhrreparatur. 1823–1830: amit kért* az óraigazításért, azt fizették [FogE 274. — *Vajda Sámuel].

órajártatás a toronyóra működtetése/felhúzása; întoarcere a unui orologiu; Aufziehen der Uhr. 1857: Harangazono harangazás Ora jártatas organanyomásért [Mezőbergenye MT; MRLt].

órakerék rotitã de ceasornic; Uhrad. 1631: tudom aztis hogi az migh az ora hazat fel allatak mind ot volt Jeremias: Latta(m) Aztis hogi ora kereket vag vala ot Fejervarra [Mv; MvLt 290. 256].

óra-kiáltás a pontos idő megkiáltása; strigare orei exacte; Rufen der genauen Zeit. 1844: minden csergetésre, és ora kiáltásra 8 és 9 ora tájt mind fűtyektetést hallottam — de nem tanulhattam ki, hogy azt kik cselekedték [Torda; KLev.].

órakötő óralánc; lanț de ceasornic; Uhrkette. 1795: Egy bitsakra, és orakötőre 30 x [ETF 182. 72 Gyarmathi Sámuel jegyzéke]. 1801: Egy Papirosban egyben kötve bizonyos Pálta kötők, Portupék; Ora kötők, egy darab Ezüst Poszánt [Medgyes; CsS].

órakulcs óra-felhúzó; cheia ceasornicului; Uhrschlüssel. 1785: ora kolts — 24 [Wlt Cserei Heléna jk 7b]. 1798: 1 óra kólcs 20 xr [DobLev. IV/800]. 1807/1818: 2 Ora kots [Mv; Told.]. 1828: egy ora kulcs 's más két kulcsak [DLt 118/1829 nyomt. kl]. 1836: Egy emalirozott Arany ora lántz egy metzet Kámiol petsétnyomoval es mas Zöld fejű kerek ora koltsal [Apahida K; RLt 0. 4].

órakulum jóshely; oracol; Orakel. 1618: Mi légyen penig, Kegyelmes uram, az ókegyelme követségére az Nagyságod derék válasza, azt én nem tagadhatom, hogy én plenarie nem értettem, minthogy ... igen delficum oraculum

módjára^a beszéllették mielőttünk az választ [BTN² 107. — ^aCélzás a híres görög jóshely homályos, kétértelmű jóslataira].

orál 1. szónokol, beszédet mond; a ține un discurs; Ansprache halten. 1710 k.: A generális mindnyájan hívata, és csendességre componált ábrázattal fogada; leülvén rendre, egy keveset beszélgete az ágyából és osztán rákésztült formán kezdé orálni [BÖN. 972]. 1842: Temették az idősb Szabó Istvánt Predikatioval és oratioval ... T. Dafi Sándor ur orált Szép Solemnitással esett a Temetes [Burjánosóbu-da K; RAK 161].

2. kér; a cere/ruga; bitten. 1646: Az szeki Azzont kit az fia megh vert az Eccl(es)iat oraltak hogi limitálnak czielekedetinek poenajat az magistratusok [SzJk 64].

3. könyörög, imádkozik; a se ruga/ínchina; flehen, beten. 1602: az Templumban az valasztot plebanos vramat Pal vramat ... biro Vram ... keozeonte ... Annak vthanna Pal vramis orala breuibis verbis, és ... az Zolgalatra megh igere magat [Kv; TanJk I/1. 404]. 1684: Igen betegen találtam az szegény Szentmártoni Uramat ... Sok kínja és fohászkodási után mult ki ez világból ... Temették el ... az czinteremben elég tisztességesen ... Bedő uram praedikállott, azután Dombai János orált [Torda; SzZs 263]. 1691: Die 16. Februarii ... megindulván ... Fogarasbúl idvezült urunk ő nagysága^a testével, celebráltunk szomorú solemnitást, elsőbben az nagy palotán két oratioval ... Deákul orált Zabánus, magyarul orált Kolozsvári uram, az enyedi professor [II AMN 328. — ^aL. Apafi Mihály]. 1823–1830: az akkori híres papok, kik az urak testeik felett prédikáltak vagy oráltak, mint barátjukat, úgy látták az apámat [FogE 63]. — L. még BÖN. 746; RettE 354, 394; WIN I, 305.

4. vmiről szól; a vorbi despre ceva; von etw. sprechen. 1807: Tisztele(tes) Püspök Abats János Uram ... a 63dik Soltár, elsőbb verseiről prédikálván; e' pedig a' Papok panaszaíroai, és meg vettetett állapotjáról orálván, mely nem tetszett az uraknak [GörgJk 186].

óraláb óraállvány; stativ/piedestal de ceasornice; Uhrge-stell. 1652: Balkéz felől az kapu félen cserfából jo kötözessel csinált ora láb, fen benne coreg ütő ora minden készse-gueel, mutatojával, kötele(n) függő pondusival [Görgény MT; Törzs].

óralánc lanț de ceasornic; Uhrkette. 1787: vásárlat ... I óra Lanczat [Mv; Ks 72/55]. 1789: egy Ora Lántz atzélból valo Rft — xr 20 [Mv; ConscrAp. 5]. 1836: Egy emalirozott Arany ora lántz [Apahida K; RLt 0.4].

oráltat imát mondat; a pune (pe cineva) să spună rugăciuni; Gebet sprechen lassen. 1783: Dési pap és espe-rest Abacs János urammal oráltatni akartam, de reá nem készülhetvén, predikállott [RettE 423].

óramaradság (a gyűlés) elmulasztásáért fizetett bünte-tés; amendă plătită pentru neprezentare (la o ședință); Strafgeld bezahlt für das Versäumen (der Sitzung). 1655/1754: Az B. Társaságnak egyben-gyűléséről. Az ora maradság hír-tétetlen mindenkben d. 6 [Kv; ACart. 13]. 1705: Die 13 Marty Együtt lévén az B: Céh ez alkalmatos-sággal jött bé ora maratság [Kv; ACJk 55]. 1708: Esett ora maraczczag büntetésb(en) adosa Korasznaí And(rás) Ur(am) // 12 [Kv; i.h. 66].

óramester órás; ceasornicar; Uhrmacher. 1585: Azmit az ora mesternek es harangozonak ez után fizettünk 8 de-cembr(is) fizetünk vtor Bek Janosnak f 9 [Kv; Szám. 3/XIX. 45].

óra-mulatás a kitűzött óra elmulasztása; neprezentare la ora fixată/stabilită; Versäumen der festgelegten Stunde. XV/III. sz. eleje: Az huszodik Articulus az ora mulatas ezen formán tartassék, ha az rendelt ora után jőne, és be izennés nélkül be menne, az büntetés legyen tizen két pénz [Kv; PosztCart.].

óra-mulatság a gyűlés elmulasztásáért fizetett büntetés; amendă plătită pentru neprezentare (la o ședință); Strafgeld bezahlt für das Versäumen der Sitzung. 1850: valaki méltó és helyes okát nem adná meg nem jelenésének a' czéh elől járói által ki tűzött órára Óra mulatságot fog fizetni 25 xrokot [Kv; ACProt. 31].

óránként minden órában; la fiecare oră; in jeder Stunde, stündlich. 1583: az minemő hyreink orankent zergereznek (!) (kiket az wr Isten eltawoztassa) de ha my essik, mit remilhet vagy felseged, vagy mas [Gyf; BáthoryErdLev. 131]. 1590: Kerikis varosul eo kgmeket^a hogy egy ertelem-mel egy zywel, Zeretettel forgoggyanak Vrunk it letekor-ban, es mostis orankent, a' Biro mellett [Kv; TanJk I/1. 149. — ^aA tanácsbeli urakat]. 1669: (A beteg gyermek) most is nagy kinokot szenved óránként [TML IV, 418 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1836: Ezennel küldök üvegben ... orvosságot ... Méltotassék ebből óránként ... egy kis evő kalánnyit venni ... óránként [Mv; Pf dr. Engel József lev.]. 1848: Fáj és vérzik szívem ezen rend kívül valo méltatlanságnak terhe alatt, és az oranként közbe jöhető Gutta ütéstől tsak az Isteni kegyelem tarthat meg továbbá is [Maroskoppánd AF; DobLev. V/127].

órányi 1. vhány órai idő; de un anumit număr de ore; von ... Stunden. 1710 k.: Hogy az az egynehány órányi kü-lönbözés vagon a nap és hold járása között ... az Isten titkai a természetben [BÖN. 456].

2. vhány ~ menetel vhány órai járás; drum de un anumit număr de ore; einige Gehstunden. 1823–1830: 13-ik febr. elindultunk és keresztülmentünk Peterswaldon, mely Cseh-orzágnak utolsó faluja. Egy órányi menetel az hossza [FogE 181].

3. vhány ~ föld vhány órai távolság; distantă de un anumit număr de ore; einige Stunden Entfernung. 1739: az Muszka Gralis Felt Mareschal Minich, az Armádájával négy Oranyi földre volt Hutinhöz [Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1787: Emporiumunk B Hunyad egy órányi földre nehez uttya [M.bikal K; Somb. II]. 1823–1830: Azzal innen, mely az városhoz^a egy órányi föld, hazamentünk a szállásunkra [FogE 205. — ^aEislebenhez].

órapárna pernă/perniță de ceasornic; Uhrkissen. 1846: Egy óra párna [Dés; Berz. 20].

órapárnácska perniță de ceasornic; Uhrkiß(en)chen. 1842: Csengettyű három rézből valok, két párnátskával ... égj ora párnátska [Dés; Újf. 3 Újfalvi György hagy.].

órapercen perc; minut; Minute. 1710 k.: Az idő kurtább lajtorja, mintsem az örökkévalóság tornyába hág-

hassunk rajta, melynek is egyik foga a szempillantás vagy órapercetés, minúta | Mű ugyan, erőtelen emberi elmék, úgy csináljuk magunknak az örökkévalóságnak valami ideáját, képzelését és conceptusát, mintha a véghetetlen üdönek, duratiónak megszámlálhatatlan és elmével is megfoghatatlan sok ezernyi ezer millió szempillantásának, vagy óra-percetéseknek masszája, rakása, sokasága, mintegy tengere volna [BÖn. 447–8].

órás órásmester; ceasornicar; Uhrmacher. 1591: 5 die Septemb(ris) ... Zigarotto Daniel vyzi 3 Lowal Gyergyet vrünk orazat harmadt magawal, Hiünyodig f 1 [Kv; Szám. 5/1. 81]. 1609: az oras ... Az Tornio(n) valo dezakakat, melye(n) Az Hold vagiony megy Igazitota | oras Seres Janos, hogy megy chinalta az labos hasz feleol valo Manust ... fizettu(n)k ... f — d 25 [Kv; i.h. 12b/IV. 114, 116]. 1710 k.: Az óra a toronyban néha egy hónapig sem járt, a gubernátor ottlétében is, mert az órának senki sem fizetett [BÖn. 894]. 1758: A sokadalom bé harangozásáért az órának attunk 3 xr [Kvh; HSzjp]. 1787: Az orasnak Vajda Samuelnek amiért az ... orát meg igazította Dr. 36 [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 10]. 1829: Nemes Városunk fungens órássa és dobossa Foris Pál [Dés; DLT 292].

Szn. 1661: Oras Pal [Kv; ACJk I. 32 b]. 1685: Oras Pal [Kv; Dica XXX. 53]. 1687: orás Janos [Utl]. 1690: Oras Samuel [Kv; Dica VI. 1]. 1710: oreg oras palne [Kv; LakCjk I. 78b]. 1720: Oras Györgj [Kv; Dica V. 62]. 1737: Oras Joseph [Kv; Dica XII. 42b] | Oras Janos [Dés; Jk 469b]. 1740: Andreas Bányai al(ia)s Órás de Dés [Dés; Jk 337a]. 1741: orás Sigmond Ur [Kv; Dica II. 20b]. 1753: Oras György [Kv; Dica XVII. 2]. 1755: Oras Samuel [TL. Teleki Adám költségnaplója 34a]. 1771: Orás Balog [Dés; DLT 321. 37a]. 1798: Orás Balog Klára [Dés; RKAk 86].

órás cédula kb. menetidőt szabályozó írás; orarul unui mijloc de transport; Gehzeit regelndes Schreiben. 1710 k.: Hamburgumból az ordinaria posta-kolyszán a levelekkel együtt kételen éjjel-nappal mentem ... Francofurtumig ad Oderam. A kolyszsa, paraszt, fakó, keskeny, bak nélkül való, úgy rázott, hogy azt tudtam, agyam, fogam is kihull, mert halálban sietett az órás cédula miatt [BÖn. 595].

órás harang óraharang; clopotul ceasornicului; Uhr-glocke. 1600: Az oras harangot vontak Lakatos Menihart gyermekének d 40 ... Az Nagy harangot vontak ket vttal Lewaj Nagy ferencznek fl. 2 [Kv; Szám. 9/IX. 4–5].

órás mester 1. órás; ceasornicar; Uhrmacher; Uhrmacher. 1590: Zegotsege orasz mesternek eztendeyg f. 32 [Kv; Szám. 4/XXI. 69]. 1609: Az scholabany az Mesternek Deres Janos az oras Mester yrt egy Arnyek orat az Collegium oldalany [Kv; i.h. 12b/IV. 114].

2. nagy ~ Isten; Dumnezeu; Gott. 1710 k.: a nap soha hamisan nem jár, mint egy rossz órás mondotta volt maga mentségében: a nagy órásmester azt megmutatta [BÖn. 453–4].

3. földi ~ csillagász; astronom; Astronom. 1710 k.: a nap soha hamisan nem jár ... a nagy órásmester azt megmutatta ... És az apró földi órás mesterek, astronomusok ezekbe vették mindjárt Babilonban [BÖn. 453–4].

órás mesterség órásság; ceasornicarie; Uhrmacherei. 1776: Azzal is dicsekedett, hogy olyan órát csinál, melyet

esztendőben egyszer kelljen feltekerni ... de Lipsiából egy egész tractatus jöven ki az órásmesterségről ... megmutogatta, hogy az lehetetlen [RettE 372]. 1812: Liebenberger Antal ... iffianta tanulta az órás mesterséget [DLt 254 nyomt. kl]. 1826: Órás mesterséget gyakorol [DLt 1037 ua.].

órás tornyocska óratornyocska; turnuleț cu orologiu; Uhrtürmchen. 1679: Harang láb avagi órás Tornyocska. Felljeb irt kapu felet valo haz mellet vago(n) gerendakbol fel czinalva; oldalai gyalult fenyő deszkaval borított ... az fele jo sindelyes [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 7].

órás torony óratorony; turn cu orologiu; Uhrturm. 1637: Az oras tornion lakat n 1 [Utl]. 1665: Az oras toron-nak köztöső (!) resziben vagion egy ket fontos taraczk [UF II, 312]. 1667: Az Orás toronynak also resziben vagyon egy 2 fontos taraczk [i.h. 337]. 1676: Innen az éleb megh irt kerengő gradicznak legh felsőb reszere fel menven vagyon az előtt egy kis folyosos deszkás hidlász melyről nyilik az órás toronyra ... fel szerű uy ajto [i.h. 734].

óratok toc de ceasornic, cutia ceasornicului; Uhrge-häuse. 1748: Egy nagy Gyantáros Ora tok [Ks 8. XXVIII. 5].

orátor 1. (egyházi) szónok; orator (bisericesc); (Kirchen) Redner. 1666: Más kérdésem ez: az oratorok csak Enyedrül lesznek-e? holott itt halván meg s itt lévén a temetés is, talan megszegyenlik ezek magokat, ha ezekben is nem adhibeáltatnak [TML III, 622 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1766: Pataki Sámuel uram ... Szép solemni-tással temettetett Kolozsvárt 3-tia Septembris, Deák uram volt actor, Huszti uram orátor [RettE 203]. 1823–1830: Kovásznai nótelen életet élt, durva, darabos ember volt, és szatirikus, de nagy orator, nagy poéta, kivált deákul [FogE 74].

2. követ; trimis, delegat; Gesandte(r). 1556: mikor az el-mult gyertyaszentelő Boldogasszony napján gyűlésünkön lettünk volna Thordán, megértettük vala ... hogy a király szüntelen oratorit bocsátaná a hatalmas császárhoz" a bé-kesség dolgából [ETA II, 354. — "A török szultánhoz]. 1662: Az fejedelem hadait leszállítván és székibe, Fejérvá-ra bemenvén, akkori kapikiháját, a portán levő orátort, római császárral való békeségéről, és hogy már az országha hazajött ... voltaképpen tudósította vala [SKr 275–6]. 1677: Ma mondá, Radics uramnak francziai residens, hogy az hollandusok oratora tegnapelőtt proponálta az fővezér-nek, kérdvén, az magyarokat megsegíti-e, vagy nem? [TML VII, 362 Keczer Menyhért Teleki Mihályhoz Konsztantinápolyból]. 1704: az lutheranusok és kálvínisták ... az angliai oratorit requirálták, aminthogy assecurálta is az udvart, hogy ő maga lemegy és végbeviszi a békeséget [WIN I, 307]. 1710: A francia király is nem szünik vala éjjel-nappal követni és a portán resideáló orátora által a törököt a német ellen ingerleni [CsH 161].

Szk: francia ~. 1710: Rákóczi embere elszalada, a fran-cia orátort pedig rajtaérvén, hogy az is szaladni akar, elütik a fejét [CsH 397] * német ~. 1710: a német orátornál Béli Pált hamisan azzal vádolák, hogy az Erdélyben Magyaror-szágról beszorult rebelliseknek ... Béli Pál volna nagyobb fautorok [CsH 143].

3. városi tanács szószólója/elölölője; purtător de cuvînt al consilierilor municipali; Sprecher/Vorsitzender des Stadtrates. 1817: Legyenek a' nemességi Rend és Civisek

közül egyenlő Számmal huszon négy választott öregek, azoknak egy Praesesse vagy orátora [Szu; UszLt VIII. 68]. 1863: Semmi kétségünk, hogy ezen végrendelet a törvény szék által is telyesedésbe fog menni — de végrehajtonak még is meg kérjük ezen Város Nagy érdemű oratora (!) t. Simon Elek urat [Kv; Végr.].

4. '7' Hn. 1788: Az Orátoron (sz) [Jedd MT; EHA].

oratória szónoklattan; oratorie, retoricá; Rhetorik. 1700: Circa menses Octobris Novembris igen származgatnak és jönnek bé a jezsuiták ide a városba ... ezek, kit mestereknek neveznek iskolában, úgymint ki logikát tanít, ki oratoriát, ki fizikát, ki poezist [Kv; KvE 273 SzF].

oratórium kápolna; capelá; Kapelle | imaház; casá de rugáciune; Bethaus. 1634: Az mi hazamnal leuő Tablas Oltarimat illeti, aztis ide az Paterek hazához hagiom, io leszen az Oratoriumban vele elnj [WassLt Wass János végr.] 1730: Fizettem a Dési Lakatosnak az oratoriomon valo ... zárokért Flor 4 d. 50 [Szentbenedek SzD; Ks 26. XIV]. 1758: Szolgák házából jöttünk szintén mostan Inspector Ura(m) által oratorium(na)k két felé kő fallal szakasztott szegeletes boltos bástyába [Déva; Ks 76. IX. 8]. 1788: Abrudbányán az Unitariusok ő Kgylmek Temploma ... el-vétetvén, obtinealtak Decretumot; és a' Mlgos Királyi Guberniumtól is Co(mmi)ssiot magok számokra valo templom vagy is Oratorium építhetésére [RGyLt Acta cons. 61]. 1789: Fesztékesek ... 2. Más rongyolott a pap ülszéke az Oratoriumba beborított véle [Köröspatak Hsz; NNyv III, 60]. 1823–1830: Az uralkodó vallás a lutheránus^a ... Vagyon a reformátusoknak is egy oratóriuma [FogE 231. — "Göttingában]. 1867: Az egyház középületei közül a templomnak csak falai állanak ... Papiház, oratórium, gazdasági épületek jól gondozott állásban vannak [Fűzkút K; ETF 107. 11].

oratóriumszék 1. kápolnászék; capelá micá; Kapellen | kis imaház; casá de rugáciune; Bethauschen. 1803: béis gyülekezés az Ecclesia maga Templomáb(a), vagyis Oratóriumszékáb(a) [Szókefva KK; UnVjk]. 1834: Egy oratóriumszékát akarván a' Szamosfalvi Ekklesiánkban építtetni [KLev.].

2. ? házioltár; altar in casá; Hausaltar. 1782: Egy Kis Oratóriumszék^a [Nalác H; CsS. — "A faportékkák közt].

orátorság követség; deputátie; Gesandtschaft. 1605: (A vajda) az portára is legfűebb boéret Ztojkcizát continuus orátorságra beküldte volna [Monlr. XXXIII. 66]. 1614: Szinte ekkor^a választá engem continuus orátorságra Báthori Gábor az Portára, Keresztési Pált főkövetségre [BTN² 61. — ^a1612-ben, Szent Mihály-nap táján]. 1618: Istennek szent kegyelméből második útmra indultam el Konstantinápolyba az continuus orátorságra 1618 die 25 mensis Martii nagy keserűséggel az én kedves házamtól, Maros-Székelvászárhelyről [BTN² 81].

óraverő óralutó; ciocănel care bate ora; Uhrenschlaghammer. 1589: Az toromba az chengettywe es ora vereore chynaltatunk 23 ól synort p(ro) f. — d. 7 [Kv; Szám. 41X. 23].

orbánc fertőzőes heveny bőrgyulladás; orbal, erizipel; Rotlauf, Brandrose. XVII. sz. eleje: Orbantzrol valo Oruas-

sagh az Zent illonazzonj Fwet vidzeletiuél Törice eözue es aual mossa es reais kösse meggiogul [Kv; Tjk X/2. 1]. 1667: én bizony igen rosszul vagyok az orbáncz miatt [TML IV, 28 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: Nagy nátha-hurutban, erős hagymáz, forró hidegben, orbáncban próbáltam a sós nyerskáposztát pec-olajjal ... de bort sohasem [BÖn. 514]. 1830: Sz Iványi Dániel Urnak 3 hét alatt egy 18, és egy 12 esztendő fia meg holt orbántzba [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.]. 1854: Betegség neme: Csecsemők orbáncza [Dés; RkHAK 148].

Szk: tűzes ~. 1778: Ezek a' Rendelések minden némtü forro nyavallyákban, veres és hollyagos himlőzésekbén, tűzes orbánczokban közönségesen hasznosok, és a' megtartásra igen szükségesek [MvÁlt Mátyus, ConsSan. gub.].

orbáncdaganat umfláturá erizipelatoasá; Rotlauf/Brandrosengeschwulst. 1763: Istené a dicsőség jobban vagyon a Mlgs Aszszony, csak hogy még az fejről az Orbánc daganat el nem oszlot, de az orczáján lévő tűzesség szűnt [M.szentpál K; TL. Cseh Benjámin lev.].

orbáncnyavalya orbánc; orbal, erizipel; Rotlauf, Brandrose. 1755: Kinos Tűzes, mérges Orbáncz nyavalyá(ba) essvén, két rendben orvosáért adt(am) purgatiokkal egyben Rf I xr 07 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 28b].

orbáncosodik orbáncos kiütéssel eltelik; a se ímolnávi de erizipel; mit Rotlauf/Brandrosen bedeckt sein. 1650: Beczki uramis úgy üt egy vekony faczkával hozza, de hogy az a' ütes halalos képpen leött volna, nem volt, hanem eő az eő szokasa szerint eőt ivűt, az hidegen iart, az hidegh czipre megh, így orbánczosodek el mersesedek az feje [Becski]. 1847: a' dajkának az orczája orbánczosodni kezdett [Kv; Pk 7].

orbírság lopás büntetése/bírsága; amendă pentru furt; Strafe für Diebstahl. 1564 k.: Toruinwnk ez volt ha valamy orr bírsag volt az vagy vyr bírsag az vagy parazna bírsag az harminch niolchad ozpora volt [Csasz; SzO II, 179 a csiki közszékelység panasa az egy-hez a királyi tisztek és főemberek törvénytelenégeiről]. 1594: Or bírsagh kezeőtteők es Parazna bírsagh egy egi forint [Bagos Sz; UC 113/5. 17]. 1614: Lib. Ambrus Janos o or (!) bírsagh mia Jobbagi [Száldobos U; BethU 105]. 1632: Az bírsagnak egy resze meli az Uarosz(an) esik a' biroe, az két resze penigh az Uduarbiroze es az Porkolaboke volt, or bírsagh mikor esik azis az Uarbéli Tizteke [Fog.; UC 14/38. 111]. 1640: Ver bírsag fl. 1. ... Or bírsag a vetek szerint [Daróc K; GyU 51]. 1652: Az Or Bírsag' ha kitsiny dolog Egy forintig' a' Faluje [Km; GyU 134] | Verbírsag f. 1. Az Tiztartoeis f. 1. Or bírsag is az szerint [Asszonyfva TA; GyU 142]. 1716: Intra quindena(m) adgia ki az Falu az Latrott, ha ki ne(m) adgya az karosnak hűti utan meg fizett or bírsagonnin in flo 16/ elmarad [Szurduk TA; JHBT]. — L. még GyU 64; UF I, 688.

orbói a F.orbó (SzD) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Orbó/Girbăul Dejului; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON F.orbó. I. mn 1. Orbón v. Orbó határán levő; (care se găsește) în Orbó; in Orbó befindlich. 1654: Arbay ... Porcio [Désorbó SzD; EHA]. 1663: ezen felyeb specificalt Arbai portiojat Kassai Borbara Aszony el foglalna Egy

puszta Malom helys vagyó(n) azon Arbai határo(n) egy Patakon [BSz; RLt 0. 5]. 1671: Jóságainkat a Pogánság ben jártában igen el pusztította volt úgy annira hogy ... Arbai és mas helyeken liuó jóságainknak semi hasznaval nem ilhetünk [Baca SzD; RLt 0. 5 Bánffy Sára aláírásával]. 1718: Az orbai határan [uo.; LLt 2/3]. 1754: az orbai patak [Kozárvár SzD; EHA]. 1819: 818ba termett orbai szőlőbe szín bor [Baca SzD; TSb 6].

2. Orbón élő/lakó; din/care locuiește în Orbó; in Orbó lebend/wohnhaft. 1713: Orbai Jobbagyok [JHb XLI/2]. 1756: a ... szabad erdőket emberi emlékezettől fogva minden Orbai embernek szabad volt élni vágni [O.orbó SzD; LLt 38/18]. 1759: 15 Orbai Fatensek uno ore fatealyák, hogy ... egy Horoga Lupuj nevű örökös Jobágya ... el szőköt, és ment lakni az Szilágyban [BSz; LLt hiv.].

II. *fr* Orbó lakosa; locuitor din Orbó; Bewohner von Orbó. 1770: Enis vettettem két darab kender földet bé oda a meljet edig az, Orbaiak vettek az poroncsalta volt Lendvai Vram hogy száncsák ki az Orbaiak [Lekence BN; Ks 47. 67. 29].

◊ Szn. 1609: Arbon Belseo Zolnak uarmegieiben vgian Arboy filep neueo olah [Désorbó SzD; EHA]. 1614: Orbai Balint pp. Orbai Mathe pp. Orbai Istvan ppix [Gálfva MT; BethU 80]. 1638: Orbay Istvan [WLt]. 1842: Orbai Rákhel [Dés; DLt 1452a. 4].

A személynevek esetében más megyékben (AF, Sz, TA) levő Orbó nevű településnévből való származtatás is lehetséges.

◊ Hn. 1678: Az orbai Padon (sz) [Tövís AF; EHA]. XV/II. sz. eleje: Orbai fordulóban [uo.; EHA]. 1728: az Orbai Út [DobLev. I/131]. 1754: az orbai patak [Kozárvár SzD; EHA]. 1763: Az Orbai pataknál (k) [Kismonostorszeg SzD; EHA].

A helynevek valószínűleg részben az AF vármegyében levő Orbó nevű települések nevéből vezethetők le.

orbonás albán; albanes; alban(es)isch. Szn. 1671/1681: Orbanas Albert [VhU 442]. 1681: Arbanas Peter. Arbanas Mihalyne. Arbanas Albertne [Vh; VhU 25, 27]. 1770: Jos. Orbonas ns [Bencenc H; BK sub nro 1017]. 1795: Orbonás Samuel [Déva; Ks 73. 74. VII. 108].

orca l. arc

orcadörgölő szk-ban; in constructiit; in Wortkonstruktion: ~ *keszkenő* arcotlő kendő; prosop pentru șters fața; Tuch zum Abwischen des Gesichts. 1777: Orcza dörgölő keszkenő 6 [Nsz; JHbB 406 gr. Bethlen Rozália kel.].

orcapiircus alk arcapirulás, szégyenkezés; rușine, rușinare; Erröten, Verschämtheit. 1670: En Kende Adám urat elbocsátám. Bizony megvallom, orca pircussal kelle írnom Rottelnak, hogy választ nem tudánk neki szerzeni [TML V, 376 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

orcapiulás arcapirulás, szégyenkezés; rușine, rușinare; Erröten, Verschämtheit. 1657: Tiéd légyen Uram, a dicsőség és tisztesség, miénk az orcapirulás [Kemlr. 332]. 1662: noha erre őket bizonynyal Gyulai Ferenc doblotta vala, de hogy a választétel ellen mit szólni maga is semmit nem tudna, csak orcapirulással mutatni kénszerítettett vala [SKr 401]. 1736 u.: Korda ... nagy orcapirulással ott ült szégyen, s az uraknak úgy beszélt meg Teleki Mihály, hogy

Korda szégyenli kést hordozni magával [MetTrCs 464]. 1852: ezen két Contractusba lévő ados Czigányok ... vagy Tartozásaikat Sz. Mihály napig mind egy ftig le tegyék, vagy születésektől lakta helyekre, az én helyemre ... viszsza költözzenek ... én orca Pirulással ne alkmatlanlodgyám a' T. Biztosságnál is többet érettek [Nagylak AF; DobLev. V/1378 Dobolyi Bálint nyil.].

orcapiulásos szégyenkezéssel járó; rușinos, care cauzează rușine; mit Verschämtheit. 1738: Isten hivatalokra segítven sok orca pirulasos szolgálatim után, abbul van az mi kevés találatik | igyekeztem mind meg tartani az mi keveset lehetet mind keresni igazán Sok orca pirulasos szolgálatommal, az kit az egész ország tud [Ks 14. XLIIII Kornis István végr. fog.].

orcapiulva szégyenkezve; rușinat, cuprins de rușine; sich schämen. 1704: Ma lévén prima aprilis, mind ennyi szomorúságunkban is megjártuk az aprilist, Haller György és Lázár uramékkal. Egy zacskó rézpénzt bévittem nek ökegyelmek a Guberniumba az úrnak, mintha az úr kéretett volna bé valami aranyakat, akiben semmi sem volt, hanem orcapirulva csak kijöttek a házból [WIN I, 74].

orcaphár ?' 1585: Anna Aztalos Imrehne vallia ... Mikor fen Alwa(n) ot Innanak egy egy pohar bort luta oda tapazto Istua(n), es cöwis Iwek ... Tapazto Istwa(n) penigh le wle az Aztal zegetlire S monda: Ha megh lttatok kurwa lelek Curwanók az gazda borat, Ne lgyatok orca pohart, hanem Aggyatok ide ket ket penzt | Torday Was Georgy ... vallia, hallam hogy Tapazto Istua(n) Trefakepen igy zola ... Aggyatok penzt hozassunk bort Ne lgiwnk chak orca pohart [Kv; TJK IV/1. 536–7].

orca-takaró arcfátyol; vál, voal; Schleier. 1576: Wagion egy Jgen zep orca thakaro gyengyes keotes Raitha [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 7]. 1699: Egy tarka sellyem fatyol orca takaro [Szarhegy Cs; LLt Fasc. 150].

orcátörő I. mn arcotlő; pentru șters fața; Gesichtswisch-. 1760: Egy ortzatörő ezüst és arany fonallal varrott gyołts Kendő [Mv; TGsz 2].

II. *fr* zsebkendő; batistă; Taschentuch | törülköző; prosop; Handtuch. 1655: Egy orca törő ... f. — d 50 [Kv; RDL I. 29]. 1683: Negy Orca törő Aszszony(nak) [Utl]. 1696: Orca törő nro 5 [Buza SzD; LLt 193.B]. 1716: ket orca törő egjik arannyal elegy varva [Altörja Hsz; HSzjP]. 1722: A Gyermeknek Iskolaban menuen adtam ... Az ket Fiamnak ... harom orca Törő [ApLt 2 Apor Péterné inv.]. 1736: Az csatlón hátul az úr felől állott az csatlós, más felől, az asszony felől az inas, annak az nyakában volt az úr mosdó aranyas csészéje, az orcatörővel, fésűvel együtt börtökben lóding-módra [MetTr 369]. 1739: egy pár veress Selyemmel írás után orca törő [Szászkerked K; LLt Fasc. 96].

Szk: *gyapotas* ~. 1629: Egi giapottas orca teorleo [Gysz; LLt Fasc. 155] * *törőkországi* ~. 1627: Egi iratos Tarka ladaba(n) ... Egi Teoreokorszagi orca teorleo [BLt I Béli Kelemen inv.] * *veressel varrott* ~. 1737 k.: edgy Véressel varrot orca törő [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.].

L. még a *gyolcs-arcatörő* címszót.

orcaszakáll pofaszakáll; favori; Backenbart. 1812: Doctor Angelo Jacobnak ... vékony veress ortza szakállja [DLt 128 nyomt. kl].

orcáz korhol; a dojeni/mustra; tadeln. 1636: Ezzel^a ortzázza vala az szent Pál-is az keresztyéni név alatt pogányul élő Romaiakat, hogy ő miattok káromlottatik az Pogányok között az Istennek neve [ÖGr Aj. 7. — "Dávid és Uriás példázatával]. 1657: Az vén vitéz ember így veszte az dolgot, az ordinanciát általhágván csak ily okból: hogy némely nyalka hadnagyocskák és katonák kezdték orcázni, hogy nem merészlené megüzni őket [KemÖn. 249–50]. 1835: illetlen falángato szókkal, motskokkal ortzázzák [Torda; TVLt 979].

orda (a friss savó főzésekor kiváló) édes juhtúró; urdā; Ziegenquark. 1548: Továbbat im az kecskéhez majort költtem, ki mind sajtiát, ordáját, berenczeit uaját megtudja cizálnia [Fog.; NádTLev. 137 Nádasy Anna Nádasy Tamáshoz]. 1549: az Johazoknak Ez fogaras felden ... Nyarban Azon Joh theyebewl vagyon Elesse, ordabol, Semthyczebewl [NyirK VI, 375 Daczó Máté fog-i várnagy Nádasy Tamáshoz]. 1583: az mi Maiorsagom benne volt Mindenkebe Szokmánt teotenenk, teomleombe, ordaba es Saytokba szokmant teottek [Kvh; HSzJP]. 1590: Az mint penigh az Anak az Juel componalassa volt hogy minden huz Juh wtan kett Sos sajttot ket teomleot egy vider ordatt ad az I. bizonitsa meg az A. [UszT II/I. F. 13.]. 1602: keress 22 iuhot, mind az el múlt 1601 eztendeobelj baranjual, giapiaual, sattiaual, türoiaual, ordaiual [i.h. 1622]. 1627: (Adtunk) Feiös Juhot Nro 1053 Ezekre kel be Jeoni 116 Teomlónék 116 veder Ordának es egy rend Sajtnak [Bodola Hsz; BLt]. 1640: Boerok Leszai Istvan, most a Fogarasi Udvar biro zanto feolde eoszi es tavaszi vetesnek ... 200 kobolre valo ... havassais vagion 1 kirol esztendönként ket saitot edgi veder ordat tartoznak adni [UF I, 767]. 1684: Vegeztuk ... hogy ha varosunkbeli emberek kereskedesnek okaert Fazon Szallonnat, Sajtot, Turot es Ordát vesznek, fontyat ... ött penznél fellyeb sub poena f 6// merni ne meresszellyek [Dés; Jk 21a]. 1697: Restal egy öszi saj, es öt veder orda [Pálos NK; LLt Fasc. 140]. 1742: felvitette az több sajtokat ... es egy Berbenze Ordát [K; LLt Fasc. 93]. 1797: Az Isztina mellyben ... Három ordának való Zatsko [Mezőbodon MT; MkG Conscr.]. 1806: a' Bats ... Három Juhrol ad egy kompona turot, es három ejtel ordát [F. rákos U; Falujk 18a Sebe János pap-not. kezével]. — L. még FogE 191, 204; Orbán, SzfLeir II, 154; RSzF 183; SzO VI, 100, 120, 351, VII, 72; UF I, 667, 767, II, 98, 333.

Szn. 1769: Orda Péter jb [Nagyalambfva U; IB]. 1803: a' Remeteiek ... réájok menven Ordákra [Várhegy Cs; Born. XVc 1/12].

Hn. 1742: Orda Kut n.h.-en (e) [Borsa K; BHn 128].

Szk: édes ~. 1794. Kóltöttem ... Egy kupa édes ordáért [Gyalakuta MT; TSb 17]. 1814: küldök egy fazekba 10 font édes ordát [Nyárádszibenedek MT; Told. 6 Barabás István lev.] * *ezidei* ~. 1674: Ittem ez idei orda tömlöstől kik vadnak ez szerint^a [A.porumbák F; UF II, 602. — "Köv. a részl.]. 1688: ez idei Turo, es orda, Tonna nő. 128 [uo.; Ut] * *régi* ~. 1683: Regi orda megehetős in vas 2 lont. Libr 130 [Radnót KK; Ut] * *sós* ~. 1699: Jnnen ... mennek be a szalonás házban ... Jtt találtatott ... Tömlő turó Nro 1 Sóós Orda désasul Nro 1 [O.ceszteve AF; LLt] * *szin túró*s ~. 1683: Szin Turos Orda Libr 2100 [Fog;

Ut] * *tavalyi* ~. 1648: Regi megh veszet es tavalyi turo es orda böörkben es puttonokban | regi es tavaly temleő turo es orda volt temlőkben no. 423 [Fog.; RákGlr. 524–5]. 1674: Tavalyi orda tonnastol [A.porumbák F; UF II, 602].

ordabeli ordából való; de urdā; aus Zieger. 1673: Az juhoknak pedig semminemő orda és turóbeli gyűjteménye nem volt ... semmi hasznat túllok nem vehetnek [Hurm. XV/II, 1355–9].

orda-bevétel venit realizat din urdā; Ziegerertrag. 1849: Turo Vaj és orda bé vétel ... Majus 30-án Béfizetett a Bács: 6 masa 40 font Turo [Nagycsán TA; Born. F. le].

ordafőző ordakészítéshez használt; in care se fierbe urda; zum Ziegerkochen gebraucht. Szk: ~ *részűst*. 1735: vagion a Majorháznál egy orda főző Réz üst [Mezősztyakab TA; JHb XI/9. 12].

ordafőző-üst ordakészítéshez használt üst; urdar, ceaun/căldare in care se fierbe urda; Kessel gebraucht zum Ziegerkochen. 1659: Az ordafőző üstöt hagyom Kaycza Péternek [Kozmás Cs; SzO VI, 223]. 1660: Ket orda fezőő üst [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117]. 1720: a' Pasztort meg fogattak ... az orda főző üstöt elvitte, a juhokba is Sok kart tött [Magyaros U; BNB]. 1777: A' Bács Házában találattott ... Nagy Orda főző Üst Nro 1 [Mezőmehes TA; WassLt]. 1799/1816: Tudjate ... a Tanu, hogy Dálnoki Néhái nemes Lázár Kelemen Urtol minémű Orda Főző üst maradt volt Maradváira és kikre? [Hsz; Kp IV. 317 vk] | Tudom, hogy ezen Orda főző üst ... a mult nyáron kilent esztendeje mult az én esztenámon volt, Igértém volt üst bért, két veder Turot [Dálnok Hsz; i.h. Oláh János (60) vall.]. 1849: egy nagy orda főző üst [Héjasfva NK; CsZ. Teskula Demeter (33) vall.].

ordanyomás orda-sajtolás; stoarcerea zerului din urdā; Ziegerpressen. 1679: Szent Peteri külső Esztene ... Vagy(n) ... Sajt nyomo ruha nro 2. Orda nyomáshoz való vászo(n) Zsák nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 123].

ordas feketés, kormos színű; cenușiu, sur; schwärzlich, rußfarbig. 1649: Egy Eoregh Ordas Bika [Kv; Szám. 26/Vl. 489]. 1691: Kis-Lőznán lakó Puskás István esküvé el két ordas ökröt [SzZs 722]. 1692: Öregh Tehen Ordacs (!) elle alló szarvu bellyeges [Mezőbodon TA; BK Inv. 22]. XV/III. sz. *eleje*: juta ... Ferkőnek ... Az ordas ökr tarsi az nagjog gyermek loval [Usz; Pf.]. 1711: Tudom hogi Szárhegyi Csergő Péter kezinelé vala azon marhák fél(ben) két Tulyok, egy kék és egy ordas [Szárhegy Cs; WLt Franc. Angi (28) lib. vall.].

Án. XVIII. sz. *eleje*: (Jutott) Anyám Aszszony(na)k ökr Az ordas társastol [Usz; Pf].

Szk: ~*kék*. 1697: Bérés ökrök ... Ordas Kék a bál szarva Csonka [Almakerék NK; Ut].

ordás 1. ordával készített; preparat/gătuit cu urdā; mit Zieger zubereitet. 1710 k.: A sajtot, túró ... el nem nyelhettem semmiképpen. Túrós étet, ordás, tejfeles levet, domikát szintén úgy [BÖn. 516].

2. " ? " Szn. 1646/1667: Ordás János [Siketfva MT; Ks NN. 25]. 1728: Juliana Ordás [Dés; RkAk 119]. 1773: Ste-

phanus Ordás jb [Zágor KK; SLt évr.]. 1785: Ordás András [Varsolc Sz; Born. XXIXb 20/458 Kornis Krisztina conscr.]. 1815: Theresia Ordás [Dés; RkAk 155].

Hn. 1731: az Hegy alatt az Ordáson (sz) [Septér K; EHA]. 1763: Az ordás oldalban [Gerendkeresztúr TA; EHA]. 1772: Ordás Oldalba (k) [Kásonújfalú Cs; EHA]. 1774: az Ordás oldal tetején (sz) [Gerendkeresztúr TA; EHA]. 1864: Ordás Sorok [Ditró Cs; EHA].

A következő írásmód ellenére talán számításba vehető, hogy ezek a szn-i és hn-i adalékok nem ide, hanem az *ordas* címszóhoz sorolhatók.

ordás dézsa ordatartó dézsa; putină de/pentru păstrat urdă; Zuber zum Ziegerlagern. 1660: Ordas Desa nro — 2 edgyik feligh ordaua, az másik üres [Lázárfva Cs; LLT Fasc. 117].

ordás leves ordával készített leves étel; supă gătită cu urdă; mit Zieger zubereitete Suppe. 1778: Tsóré [Jusculum ex Caseo cocto sive secundario, quod aliis Tyrosis dicitur] pro Ordás leves, Tsóré autem Siculis nudum notat [Benkő, Trans.² I, 405, 1834].

ordás szőrű feketés, kormos szőrű; cenușiu, sur; mit schwärzlichen/rußfarbigen Haaren. 1605: *de eokrwmeot Ordas zwrwt*, meli megh ert volna azkory ideoben tiz forintot [HSzj 176 *ordas szőrű* al.]. 1808: Bikák ... A Virág, 6. esztendos ordás szőrű [Egeres K; Ks 89].

ordaszűrő strecurătoare pentru urdă; Ziegerseiher. 1849 k.: Orda szűrő 2 ft 30 xr [DobLev. V/1280].

ordatómlő orda tartására való tömlő; burduf pentru păstrat urdă; Balg zum Ziegerlagern. 1629: Orda tömlő kettő ... nro. 2 [Szu; SzO VI, 100]. 1630: Orda tömlő nro. 1 [Szu; SzO VII, 120 Székelytámadt vár lett.].

ordatómlőcske orda tartására való tömlőcske; burduf pentru păstrat urdă; Bälghen zum Ziegerlagern. 1688: 1687ben valo Nyaron az Bucsumi határon holt meg Milliora Nő 1. Mely milliora(na)k bõrit orda Tömlőcske(ne)k csináltak [Bucsum F; MvRKLev.].

order parancs; ordin, poruncă; Befehl, Order. 1705: önekik olyan orderek ment, hogy Tordától forduljanak és Gyalu felé kinyomuljanak [WIN I, 595]. 1727: szintén tegnap előtt be jött az Orderem Mlgos Generalis Vramtol eő Excellentiájától ... én nekem is el kellett mennem [Zabola Hsz; ApLt I gr. Teleki József lev.]. 1739: eő Felsége kegyelmesen interdicálta az discretio adást, Mikor a quartélyosink el érkezé(ne)k meg mutatuk a Tisztek(ne)k ezen eő Felsége Décretumának Copiaját, de ők arra azt mondák, hogi nekik más Ordelek vagion [Harasztos TA; Ks 99 Orbán Elek lev.]. 1757: Cséledék számát pedig szaparitani, vagy minualni order nélkül nem szabad [Déva; Ks 92. I. 23]. 1763: Melly ordén is ... a' Mlgos Fő Királly Biro ur, Copertában tévén, én töllem küldötte Udvarhelyre [Udvarfa MT; Told. 44/22].

Szk: ~t ad. 1735: Zabolaj István Atyankfia ... ordert adjon, hogi amellyik strasán mit fognának eszre venni, mingjart a Piaczra fusson az értelmesebb közzüllök [Dés; Jk 456a]. 1737: Venczel Wallis Regime(n)tbéli kapitány Vagenhaimb ur(am) hat Németet s kaplárt Executióul az Torjai Házamra küld ... Kérem adgyák elé az ordereket, azt

felelék, nekik csak Szóval adott ordert a kapitány [Altörja Hsz; Ks 99 Apor Péter lev.]. * ~t vesz. 1778: mihelyt az nsgd későbszõri Orderét vettem, mingyárt viszsza disponaltam^a Nádasra [Széplak KK; Ks 95 Horváth Boldizsár lev. — ^aA katonaságot]. 1780: míg Szebenből Ordert nem vészen, addig nem szedhet [Baca SzD; TSb 24] * *kiadja az ~t*. 1724: az marha dõgi iránt ... azt írja az Generalis, hogy ha megis szót az emberek ném fogadnak, ki atta már az ordert az militianak, hogy az embereket addig verjek, az míg el unyak [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez] * *militáris* ~ katonai parancs. 1734: V: Colonellus Urnak Militaris ordere érkezett ... hogy oly kességel légjen Comadoja alatt levő Militiaja, hogy nyolcz orak alatt egyb(e) csoportoszhassék [Gyeke K; Ks 99 Bornemisza Ignác lev.].

orderez 1. parancsol, elrendel; a ordona/dispune; verorden. 1753: Zabotis akarnak extorqvealni a Companiák lovai Szamára akj halhatatlan dolog ... assignatiojak nincsen tsak magok Fejekbõl akarják orderezni [Hidalmás K; Ks 91]. 1778: marsérozik ki az ide bé lévõ Gvarnizon Battalionokis orderezve vadnak Marschfertigre [Dédács H; Ks 98 Gyulay Ferenc lev.].

2. átvezényel; a disloca; hinüberkommandieren. 1753: Colonellus Vaji László ur maga akarattyal ... a Két Nemes Companiat Gyaluba orderezte [Hidalmás K; Ks 91]. 1763: az én bántodásomra jött volt azon Militare Brachium, mellyet a' Mlgos Erdélyi Commandirozó Generalis Buccow ur eő Excellentiája orderezett volt Udvarhely székéről Nemes Marus Székre Udvarfalvára [Udvarfa MT; Told. 44/22].

ordinácia parancs, rendelkezés; ordonanță, dispoziție; Befehl, Verordnung. 1704: az úr felizene a commendansnak, hogy valami embert akarnak az generál után küldeni, azért bocsátassa ki a kapun. Kire õ azt izené, hogy õ bizony nem, mert neki ordinatiája vagyon a generáltól, hogy se embert, se leveleket õutána ne hagyjon küldeni [WIN I, 244].

ordináció, ordonáció 1. rendelet; ordin; Anordnung | parancs; poruncă; Befehl. 1689: Vendégeltük az németeket; az czoki-pohárt adtuk meg, mivel oly ordinatiojuk jött, hogy innét elmenjenek [SzZs 708]. 1767: Martonosi Imre Moses és Fotosi Imre Josef a megye hűtösseitől azzal vádoltatnak hogy ... mind ketten magokat az ordinationak opponálták [Fotos-Martonos Hsz HSzjP]. 1786: alázatosan reménkedünk a' Felséges Királlyi Guberniumnak ... méltotassék ... hathatos rendelkezéseket tétetni ... 2o Hogy azon Kegyelmes Ordinatia a' Királlyi Felségnek mely az erdők nevelésiről és Conservatiojáról extál, nállunk, és a' körül levő helységekbén jugiter observáltassék [Torockó; TLev. 9/24]. 1789: Mely bizonyosságokra a falu fóruma tehet vala ugyan valami ítéleteit, de minthogy itt 3, három magyar forintnál többet érő dologról az ordinációk szerént ítéletet nem lehet tenni, nagyobb törvényszék eleibe invitáltatnak [Taploca Cs; RSzF 282].

Szk: ~t tesz. 1784: ha mind eddigis ezen Instantiáknak el küldtetése el haladott, ennek a' közelebb következő Posta Napon léjendõ fel küldtetése aránt ne terheltelessék ordinatiot tenni [UszLt 25] * *királyi* ~. 1777: Keze alatt levő jobbágyokat zsellereket s más taxásokat is az eddig volt praxis s a királyi kiadott ordonatiok szerént szolgáltatson ... Ha kik szõfogadatlanásra vetemednek, nem bursa-

liter, hanem a feljebb említett királyi ordinációk szerint 24 pálcza ütessel toties quoties büntetessenek [BfN gr. Bánfi György ut. gyalui gondv.-nek]. 1782: Procurátorunk azt mondotta, hogy a' Levelek jok ... de ha a' Portio fizetéstől meg akarunk menekedni, egyéb is kívánnatik még hozzá ... személyes Nemességünket meg kaphatjuk vélek, de az adozás alól csak azokkal meg nem menekedünk a' Királyi Ordinatioiok szerint [Torda; KW Vall. 18] * *marsuális* ~. 1741: Feletőbb incom(m)odál Sokszor a Marschus ordinatioja a Szegénység oeconomiajának etc. Ez ilyen Marschualis ordinatio, az Márschualis Szekerek(ne)k fel alításában Cessalván, respiriumot evezze magában minden Falu, és oeconomiajához akadály nélkül láthatna [H; Ks 101].

2. felavatás/szentelés; hirotonisire; Ordination. 1674/1750 k.: Hogy a jó rend observaltassék ... a Collegiumokbul es Scholakbul Udvari Praedikatorsagra s mas Ecclesiakbéli Ministériumra Deakok(na)k ki adattatni meg nem engedtetik az Szent Generalistul, hanem ha avagy annak a környék(ne)k Senioratul, mellyben hivatattik, avagy Superintendensüktől Consensusul valo testimonium producaltatik ... Valamelly Praedicatorsagra hivatalos Atyafi azért ehez nem alkalmaztattya magat, functioja fel tiltatik s az Szent Ministeriumra is ordona(ti)okor nem assumaltatik [RGyLt A. 12].

3. (iskolai) osztályozás; clasificare; (Schul)Klassifizierung. 1870 k./1914: Ordinatio: classificatio, osztályozás. Az eltanultakból nyert kalkulusokat minden tárgyból tanítójától beszédte az osztályfőnök; minden tanuló neve után beírta az osztály tabellájába [MvÉrt. 29].

ordinál 1. kirendel; a ordona să se prezinte undeva; beiornden. 1619: Így dugták bé száját Pázmán uramnak. És ez azt mondja, hogy erre való bosszújában ordinálta ide erre az követségre Liptói uramat Pázmán uram [BTN² 308]. 1737: Lévénn Hadnagj Nztés Ersek-Uj vári László U(ram)nak ... Szűts János Urammal valami perlekedése ... kívánta Hadnagj atyánkfia ő kglme, hogj denomináltassék ezenn Caussab(an) egj betsületes személy ... tettzett azért azonn Caussab(an) Kádár Szabo András atyánkfiát denominálni 's ordinálni [Dés; Jk 483b].

2. elrendel; a dispune/ordona; verordnen. 1732: Mint-hogj Menes pasztor Derecskej János, és Kolcsár Istvá(n) ... kezek alól veszte(ne)k el becsülletes Atyánkfiainak Lovai, nem bizhatvá(n) ahoz hogj ... volna amiből a károsokat excontentalhatnák. Azert tectzet Ordinálnunk: ... hogj senki Sz. János napig lo bért ne anticipállyon a ménes pásztorok-(na)k [Dés; Jk 430a].

ordinálhat felszentelhet; a putea hirotonisi; ordinieren können. 1768: Meghalván a télen a nem unitus oláh püspök, Dionysius Novákovics ... Azután is őka néhány versen kérték, hogy mivel az archidiaconus nem ordinálhat papokat, e miatt az ecclesiákban confusio is vagyon [HalmágyiNlr. 383. — ^aA klérus tagjai]..

ordináltatás felszenteltetés; hirotonisire; Ordinieren. 1823—1830.: 1798. június 20-ik napján a Kézdivásárhelyt folyt színódusban lett a papságra való ordináltatásom, vagy amint szokták mondani, felszenteltetésem [FogE 287].

ordináltatik 1. kirendeltetik/küldetik; a fi trimis pe baza unei dispoziții; beigeordnet werden. 1733: Nemes Déés Varossanak feles terhes dolgai vegett Instántiaval ordinal-

tatvá(n) szebeni Gyűlésre Notarius Nemzetes Dobolyi Márton Atyánkfia elő kglme ... rendeltetett elő kglmenek Diurnumára ... egj Rforint [Dés; Jk 441a].

2.. felszenteltetik; a fi hirotonisít; ordinier werden. 1773: ordináltattam ide Ns. 3 székre a' Szemerjai és Sz. Györgyi küss Ecclesiában [Arkos Hsz; HSzJP].

ordináltatott kirendeltetett; care a fost trimis pe baza unei dispoziții; beigeordnet. 1643.: My Huszar Peter es Adam Peter, az Colosuari Becsülletes Tanaczbol ordinaltatt hűtes polgarok [Kv; RDL I. 131].

ordinánc 1. küldönc; curier; Bote. 1809: Az előbbi Rendelésekben parantsolt ordinántzokat fel állittattuk | A' Falusi Sztrázsákat mindenüt az egész Járásba fel állítottam, és mindenüt ordinántzok is a Sztrázsák mellett [Kisbuny Szt; EMLt S. Katona lev.]. 1818: Darabontom, ordinántzom ugyan azon egy Személy tudni illik a' Gornik volt mind eddig [Vályebrád H; Ks 111 Vegyes ir. Gencsi Aloysius krájník kezével]..

2. katonai küldönc (parancsvivő katona); ordonantă; Ordonanz. 1758: A' MVásárhelyi Ordinancciom(na)k a discretionál edgyüt mind ösze ment az optingense Rf 10 xr. 30 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 172 b].

Szk: lovas ~. 1815: a Hohenzoller Regementyebéli Lovas ordinántzok állitatván ki ... Nemes Torda Várossába is két illetén ordinántzok léssnek quartélyba [Torda; TVLt rtlen].

ordinancia 1. rendelkezés, utasítás; ordin, dispoziție; Verfügung, Anweisung | parancs; poruncă; Befehl. 1653: Intem annak okaért mind mostany és ennek utánna leendő Gondviselőmet, Biráimat, kenézimet^a, hogy az mostan eleikbe(n) iratott punctumokat, ordinantiákat ugy viselleyk szemek előtt, valamint az ellen cielekedni ne comperaltassanak [Cege SzD; WassLt. — ^aA Lapos vidékieket]. 1657: Estve jüvének hozzám az hadnagyok ordinanciáért [KemÖn. 145]. 1661: Várván azért ő nagysága ordinantiájától, a mely felé parancsolja, elmegyünk, de ha szintén nem jó is ordinantiája, elmegyek egyfelé, de nem arra felé [TML II, 170 Kemény Simon Teleki Mihályhoz]. 1664: Kegyelmed azért ne siessen el Máramarosból, várván oda az méltóságos fejedelemnek ő nagyságának ordinantiáját az ide való jövetelre [TML III, 97 Kászonyi Márton ua-hoz]. 1704: német tisztek jöven be ... melynek is ordinantiát ada ki levélben a szokás szerint ... hogy amely falura mennek ... mindeneket levágjanak, felpredáljanak és a falut is felégesék [WIN I, 310].

Szk: hadi ~. 1677: A' kiknek ... nem ló számra, hanem személyekre vagyon fizetések, magok személyekben, hivatalyok rendihez tarthatyák magokat; de jóságoknak mennyiségéhez képest illendő számú lovasat a' Vármegeje Zászloja alat, mint egyebet tartozzanak állatni, és jártatni, ha a' hadi ordinantiák különbben nem fogják kívánni [AC 93].

2. rend, rendtartás; rinduială, ordine; Ordnung. 1640: Seruitia. Zolgalattyak allapattya szantason, vetesen, arata-son, kaszalasen es egyeb takarodas ideyen kiüöl, mind itt, s mind egyeb teob falukon esegz Fogaras feölden, harmadik hetre vagyon rendeluc, miuel ollyankor az rend tartas es ordinantia az időtől megh változtatik [UF I, 705]. 1653: Elhagyván azért ordinantiájokat minden seregek, a tábor-nak estenek, ^a foglalták a sátorokat magoknak és osztottak

feletnek [ETA I, 49 NSz. — ^aAz erdélyi seregek a török tábornak]. 1702: való dolog az, hogy ... kemény disciplinában tartotta hadait és szép ordinantiában^a [Kv; KvE 273 SzF. — ^aJohannes Gottfried Hennisch]. 1710: A francia király ... valami egynehány francia officialisokat küldte, hogy tanítsák ordinantiára a Rákóczi hadát, de agg lóból nehéz poroszkát csinálni [CsH 397].

Szk: *hadi* ~. 1672: ez nemzet hadi ordinantiáját s vezérek, pasák neveit, kik itt vadnak, Kegyelmednek ki küldtem, az originalból leiratván [TML VI, 299 Baló László Teleki Mihályhoz] * *német* ~. 1704: dél tájban nagy ropantott (!) seregek jövének újólaj Szamosfalva felől ... doboltak német módon ... és azonban német ordinantia szerént nagy 3 lövést tőnek [Kv; KvE 293 SzF].

3. fegyvelmezés, felügyelet, fegyvelmentartás; menjincerea ordinii/disciplinei; Zucht. 1657: Mint hogy az rend tartas, es dependencia nélkül egy tarsaság s communitas nem maradhat még ... ualasztatik ket feő Inspector Magyar es Szász az kik alkalmatosság szerent dirigallia(na)k ez varosba(n) minden rendbeliket attol fwgiének az Torniokba(n) es uar fokoko(n) leueő Chehek; fertaliok(na)k kapitany, Tizedesi ... az szwkseghez kepest minden ordinantia azon vajinke legyen [Kv; PolgK 128].

ordinanciás katonai küldönc; ordonanță; Ordonnanz. 1740: Ötvös Szabó Mihály atyánkfian(a)k, régtől fogva Ordinantiások lévén Házánál, az 1740dik Esztendei quantuma, in toto relaxáltatik [Dés; Jk. 527b].

ordinánc-katona katonai küldönc; ordonanță; Ordonnanz. 1823–1830: szerencsésen szállásunkra értünk, hát ordinánc katona vagyon odarendelve ... hogy sehozá se járassunk [FogE 178].

ordináncság küldöncség; însărcinare de curier; Send/Eilbotendienst. 1841: miis^a rendel megyei Ordinántszággal tartozunk [Dés; DLt 922. — ^aA csatáni jib-ok].

ordinár 1. közönséges; ordinar, obișnuit; ordinär | díszítettlen; neimpodobit; unverziert. 1793: egy ordinár rezes agyu flinta [TL Conscr.]. 1796: Ordinár Színes kasula 1 Ordinár Fekete kasula 1 [Tresztia H; Ks 115 Vegyes ir.]. 1797: Sima ordinár pohár [Körtvélyfája MT; LLt]. 1798: Déván 6 ordinár kalapért cselédek számára 4 Rf 12 xr [H; Ks 108 Vegyes ir. 72]. 1801: Három ordinár jó vászon Lepedők [Gyalakuta MT; LLt 106/1]. 1802: Egy ... fél fertájos metzett pohár ... Ordinár fél fertájos pohár kettő [Ne; DobLev. IV/858. 3a]. 1805: Egy Asztali ordinár ora | Egy Ordinál (!) Asztal [Szamosfva K; BLt 9] | Négy Ordinár Ajtko [A.jára TA; BLt 9]. 1825: Hat baratzk magos abroszok ordinárok [RLt].

2. szokásos; obișnuit; gewöhnlich. 1758: Oláh Veres Ürmös ... Ordinar Ürmös [Déva; Ks 76. IX. 8]. 1829: 20 veder Al Gyogyi ordinár bor [Marosillye H; Born.F. IIa].

3. rosszféle; ordinar, vulgar; ubelgeartet, unsittlich. 1815: ha el nem hagyod szokásod szerént valo korhelységeidet hogy nem Tanulván egyik házból ki, 's az másikban bé Flangirozol; az kezedben kártya, 's Pipa; az öledben Hopp rongyos ordinar kurva ilyen Positurában Döglősz még meg [Kóród KK; Ks 101 gr. Kornis Gáspár lev.].

4. közönséges, nem nemes fajú; obișnuit; gewöhnlich. 1775: Notin Ordinár berbéts 3 [Sorostély AF; TGsz 59].

ordináré 1. közönséges; ordinar; ordinär | díszítettlen; neimpodobit; unverziert. 1775: 5 paar Ordinari késék x 20 ... 1 Ordinari kantsó x 24 [Déva; Ks 76. IX. 18. 1/4]. 1788/1791: G. Kornis István ur és Nga vásárlásai ... 21. ordinari Pipát Mf. — //32 [Mv; Ks 73/55]. 1790: ordinari gergyá — 14 [Wlt Cserei Heléna jk 33a]. 1808: vétettetett a Várda Ház Pirittseira 15 szál ordináré deszka [Kvh; HSzjP]. 1811: 3 sing fain Gyots 4 Rf 30 xr 4 sing ordinárébb ... 3 Rf 12 xr [Mv; DE 3]. 1813: 3 Ardinári kalap 9 [Told. 19 gr. Toldalagi József temetési jegyz.]. 1831: 4 Ablak ... ordinari vasrostélyokkal ... Egy ordinári főző kemen-tze [Kv; Born. IV. 24]. 1837: Silvoriomos pohár metzett 3 ... Silvoriomos Strafos ordinare pohár [Szentbenedek SzD; Ks 88. 24]. 1842: egy otska roszt fenő ajto ... egy ordináré zárral [Km; KmUlev. 2]. 1849: 17. ordináré cserépből sárga mázos Flaskok [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. 1851: 3. Ordinálébb főköző [Dés; DLt].

2. szokásos; obișnuit; gewöhnlich. 1844: van oldalas ha kel utra 's ordináré sodor de sonkához egyhez se nyuljanak [Kv; Pk 6].

ordinária 1. utasító levél; dispoziție scrisă, ordonanță; Verweisschreiben. 1792: éppen mikor az Iskatulát tudokozom vala^a, akkor érkezek meg az Ordinaria, a mely el hozá a vintzi vásárolando Házról valo parantsolatját Nsgodnak [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — ^aTi. a postán].

2. ~ (posta)kolyésza járszerű postakocsi; postalion, diligentiá; Postkutsche. 1710 k.: Lejdából Amsterdam, Franekera ... Hamburgumba, ezekben mindenikben napoltam ... Hamburgban maga a város ... és az ordinaria kolyesza indulása napja kedvéért ... Hamburgumból az ordinaria posta-kolyeszan a levelekkel együtt kételen éjjel-nappal mentem ... Frankofurtumig ad Oderam [BÖn. 595].

ordinárium 1. rendtartás; rînduială, ordine; Ordnung. 1609: Vacziorara adtam az Zallas oztoknak az Ordinarium zerent hust lib: 10 ... d 20 [Kv; Szám. 12b/IV. 327].

2. rendszerint járó/közönséges szolgáltatás; prestatie obișnuită; regelmäßige/gemeine Leistung. 1740: Kitzing Vram ... azt írja hogy az Tisztek számára ... elegendő vecturát, praejuncturát adjunk de nem figálja bizonyos számát, az Militia pedig két annyét kíván, és vészen is az Ordinariumnál [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.].

3. szokásos díj/fizetség; taxă/plată obișnuită; gewöhnlicher Preis/Lohn. 1702: egy versen Vasarhelyi Andras le teue(n) a^a B. Ceh ordinariumat ugy mint d 24. Cehet gyüitött [Kv; ACJk 50].

ordináriumos közönséges; obișnuit; gewöhnlich. 1752: Az eleinn parantsalt vala az M. Ur hogy ordinariumas italu bort az M. Ur számára küldenék alá én egyet meg góstolva Signalok [Szentdemeter U; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.].

ordinárius 1. rendes, szokásos; obișnuit; gewöhnlich. 1708: Polgári Gábor ... az ordinar(ius) halálá büntetéssel nem aggrávtatitak ... Mind azon által az maga késedelmes-ségeért, Vasba(n), és Láneczba(n) ... dolgozzék [Kv; KvLt I/194].

2. első, fő-, prim-, superior; Erste(r), Haupt-, Ober-. Szk: ~ asszessor. 1766: (Kászoni Rózát) vette^a a püspök fehérvári udvarbírája, Sánta András ... kit is a püspök úr Fehér vármegyei ordinarius vagy actualis assessornak is promo-

veált [RettE 198. — *Feleségül]. 1780: lejövén a gubernátor úr Bécsből, olyan ordert hozott volt, hogy ezekre a haszontalan vármegye tábláira az ordinarius assessorok ... bejárjanak ... törvényt tenni [i.h. 409] * ~ *lelkitanító*. 1760: méltó consideratióban vévén ... Intze Mihály Vramnak ... hasznos és dítséretes szolgálattát ... decernálta és resolválta ... az egész venerabile Consistorium ... e' Kolosvári Sz. Eklesia' egyik Actualis és ordinarius Lelki Tanítójának [Kv; SRE 193] * ~ *medikus* főorvos. 1657: midőn már az fejedelmet az fulladozás igen háborgatná ... jüvén bé Erdélyben az fejedelmet is salutálá, s commendála néki egy morvai doctor embert, ki római császárnak is ordinarius medicusa vala [KemOn 93-4. — *Bercsényi Imre] * ~ *nótárius*. 1775: Úgy hallám, hogy Szodorai Mihály Közép-Szolnok vármegyei tabularis assessor ... ugyanazon vármegye ordinarius notáriusa, Bölöni László, capax jó ifjú ember megholtanak [RettE 345] * ~ *oláh pap*. 1735: azon Széna fű tetején ... az szélső nyíl ... az M. Csáni Ordinarius két Oláh Papok székárára szakasztatván ... juta ... A' Felső rész ... a' Torma és Josika Részre [Mezőcsán TA; Born. X. 7] * ~ *parochus pap*. 1692: Az megyebírái és szentegyház fiai hűtösök legyenek, kiket az választásnak idején mindigárt az ordinarius parochus pap eskessen meg az megyebíróságnak és szentegyház fiúságnak hivatalyára [Kozmás Cs; SzO VI, 432] * ~ *prédikátor*. 1662: megírt ordinarius prédikátorok semminemű tisztekben nem funálhatnának [SKr 342. — *Nagyari Benedek és Kovásznai Péter] * ~ *szolgabíró*. 1728: Karasznai Borbély Mihály Nemes Kraszna V(á)r(m)egyének edgyik Ordinar(ius) és Hűtes Szolgabírája m pr. [Kraszna; WassLt]. 1789: nms Küküllő Vármegye ordinarius szolga Birája Tekintetes Szent Miklósi Adám Ur [Kük.; Gyl. hiv.] * ~ *viceispán*. 1786: az mely vallokat ... Nms Küküllő M. Székkel édjcsített vármegyének édjik érdemes es Ordinarius v. Ispánnya Agyagfalvi Titt. Ntzs Sándor János Ur ... neve alatt émánált Petsétinek erejével mő előnkben convocaltott, mő azokat elsőbennis erős hittel meg esketők [Msz; Gyl. hiv.] * ~ *vicezolgabíró*. 1759: Mind ketten osztan ő Kglmek ki akarták vonni ... Gávrilát hajánál fogva, de az Ex(pon)ens Ur ő Nga Árpástoi Birája Providus Balás István és Tisztartó Ntzs Sárpataki László Uram fogván hátul a' Czondráját Tit. Fő Bíró Uramiké ki sem huzhattak, hanem ... atták Ordinarius Vice szolgabíro Vajda Uramnak kezébe [Árpástó SzD; BK].

3. rendes, rendszerinti; titular, definitiv; ordentlich, ordnungsgemäß. Szk: ~ *professzor*. 1823–1830: Marburgban ordinarius professzorok vannak huszonheten | Minden ordinarius professzorok együtt formálják az Academicus Senatust [FogE 222, 232] * ~ *püspök*. 1664: Tisztelendő Parthenius Péter Püspök Uramnak lelki pásztori botja és igazgatása alá bocsátjuk és rendeljük minden jószáginkban levő oroszokat, görögöket, ráczoikat, oláhokot, papjaival, deákonival egyetemben, hogy azokat mint ordinarius vladikájok és püspökjök ... dirigálja, vezérelje [Veress, Doc. XI, 46 Báthory Zsófia és fia, I. Rákóczi Ferenc Parthenius Péter püspökhöz] * ~ *vladika* → ~ *püspök*.

ordinér 1. közönséges; obisnuit, normal, ordinar; gewöhnlich. 1782: Egy fejr ordinair herba tejes kandli | Egy Ordiner vizes póhár [Nalác H; CsS]. 1797: Ordinér félvisseltes abrasz [Náznánfa MT; Berz. 4. 22. N. 22]. 1829: Három pár ordinér Findsa [Kv; Pk 6]. 1833: ordinar kláris

leánykáknak valo kīs gyöngy [Dés; DLt 750]. 1849: egy ordinér findzsia tálastol [Somkerék SzD; Ks 73/55].

2. rendes, szokásos; obisnuit; gewöhnlich. 1832: Az Aszszu szőlön es az ürmessen kívül Ardinér bor ... 590 v(eder) 7 1/2 k(upa) [Hoszászó KK; Born. F. IIa].

ordít 1. hangosan kiabál, üvölt; a zbiera/țipa; (laut) schreien, heulen. 1589: Biro vra(m) Az zolgakal minden hyttwan embereket kik az korchomakon Nappal vagy eyel kialtoznak vagy ugia(n) orditnak, Az Toronyba vitessen es Az Torony valtsagot rayta megh vegie [Kv; TanJk I/1. 118]. 1597: Georgi deak ... monda nekik: Mit orditotok it az vczan mint egi falka barom [Kv; Tjk VI/1 50–1]. 1642: ez az Tolvaj Mihály orditani kezdé az szekérnél, s úgy veszekedett ott, kénlódott [Mv; MvLt 291. 318a átirásban]. 1701/1786: Etzken Miklos ... nagy orditva attával, teremtetével, káromkodva jő a Jozságra, fenyegetiis az Attyát hogy meg őli, és fel égeti [Albis Hsz; BLv.]. 1704: Ma vallatták a Keresztesi uram Kocsi nevű szolgájafélét is, aki annyira ordított a kinban, hogy kihallott az utcára, hogy kiáltott, hogy nem tud vallani, mert semmit nem tud [WIN I, 100]. 1807: a Bonyorba voltam, ott ettem, játszadoztam — ordítottam mint a Czigány [Dés; KMN 367]. 1809: Kissebb Ketskes Mihálj ... másoknakis ölést ígér ... az aris-tombais orditt kiált fenyegetőzzik (!) [Rava U; UszLt ComGub. 1602].

2. csatakiáltást hallat; a scoate strigăte de luptă; Schlachtgeschrei hören lassen. 1654: My ődön Lupulj Vajda szantalan kozakkal ieoue Mathe Vajdara Ordít a kozaksagh Vgratja io louat siet Targaljistyara [MNy XL, 76].

3. (kutya) vonít; a scheuna; heulen, winseln. 1710: a gutta megüté, s meghala hirtelen ... Egy Kortővelé nevű vizslája volt ... mikor a szegény úr megholt, a temetésinél egy hétig mind ordított [CsH 147. — *Béldi Pál].

4. (barom) bőg; a mug; blöken. 1584: Venkler Janos latta hogy a' paztorne ky haytia vala a' chordat eg Regel ... Az sok tehének ... futny kezdenek vizza vgy beogtek ordítottak mint az Eordeogek [Kv; Tjk IV/1. 275].

ordítás 1. üvöltés; zbieret, țipăt; Geheul. 1704: éjszaka a Tanácsháznál mind kínoztanak embereket, messze kihallott ordítások [WIN I, 143]. 1710: az ő testit koporsóstól ... kivítették a mezőre, ahová számtalan ezer emberek gyűlvén, nagy ordítással sírtanak [CsH 199–200].

2. vonítás; scheunare; Heulen. 1662: (Az ebek) utcánként seregekbe összegyűlvén, olly rendkívül való rettenetes ordításokat tesznek vala minden éjszakákon ... hogy a haja szálai is embernek ugyan bele felborzadni láttatnának [SKr 630].

Ha. 1829: ordittás [Dés; DLt 300].

ordó 1. sorrend; ordine; Reihenfolge. 1670: Ezek az megh irt vallok erős hűtel megh esküven, megh examináltattak az Utru(m) szerent es a Pajor Demeter hazához valo szanto földeket szena Retekek Erdőket és Berkeket hűtök után el jarvan ki mutogatának (igy!), illen ordoval az mint következik [Asz; Borb. I].

2. társ-i rend/rang; rang social; Gesellschaftsstand/rang. 1672: Mivel hogy Reyner Márton Ur(am) eo Kge Iffiu mesteri ordob(an) leven ha eo Kge az nemes Tanaczi Assessori ordob(an) meltoztatott, aval megh szabadulhate az Iffiu Mesteri szolgálhat es tereh viselés aloll [Kv; ÖCJk].

3. katonai alakulat; forma*ti*one militar*e*; militärische Abteilung. 1657: az jancsárságot akará büntetni,^a kik az hadra igen kevesen mentek volt; sőt azt az ordót ugyan el is veszteti s helyettek sziméneket állatni, ki miatt rebellio lön ellene, s megölék [KemÖn. 81. — ^aA török császár].

4. hatalmi szerv; organ al puterii; Machtorgan, Behörde. 1710: A belgák residence ... mondja a császárnak ... az én hatalmas principálisaim, a belgiumi ordók, felette igen álmélkodnak a Felséged dolgain, minemű hallatlan ... keménységgel a magyarországi református papokat ártatlanul Felséged proscríbáltatta, és a spanyol tengerre gályavonni küldötte. Azért Felségedet általam kéretik a hatalmas ordók, parancsoljon Felséged azoknak az Isten szent szolgálí-
nak szabadulások felől [CsH 99]. 1711: Eugénius megörülvén ilyen szép ígretnek, egyenesen az angliai királynéhoz, onnan pedig a hollandiai hatalmas ordokhoz elmegyén, és azokat is Carolus részére megcsinálja [CsH 460].

5. máltai ~ máltai lovagrend; ordinul cavaliloror de Malta; Malteser-Ritterorden. 1761: Azt is beszélék, hogy a prussus minden bizonynyal confederált a törökkel, a török pedig nagy erővel készül a máltai ordóra a tengeren [RettE 122].

6. rendjel, érdemrend; ordin; Orden. 1823–1830: Nyolcadik ház^a vereses-aranyos tükrös. Ebben vagynak electoralis spádék, drágakövekből való apróság portékák. Moscoviai Sz. András ordója, melyet II. Augustus viselt [FogE 185–6. — ^aA drezdai Zwingerben].

organizáció szervezési forma; organiza*ti*o; Organisa*ti*on. 1791: Minthogy minden apolékos és kissebb momentumu dolgoknak el igazítások véget plenum Consistoriumot egybe gyűjteni mind szükségtelen mind bajos ... ezen Commissiora bizattatik az is, hogy egy particulare Domest. Consistorium organizatiojáról ... egy munkátskát készítvén a' Consistorium eleiben terjeszse a megvisáltatás véget [Kv; SRE 214]. 1820: Instállyuk azért alázatosan a' Tekintetes Nemes Girás Széket, Méltóztasson hathatos közbe vetésivel, ezen Vectura beli uj organizitiot (!) meg akadályoztatni [Usz; UszLt VIII. 6/68].

organtin ritka szövésű kelme; organdi(n); Organtin. 1848 k.: Organtin I f 50 [Kv; Pk 6]. 1862: sírtíng ... orgántin ... Sima orgántin [Kv; LLt].

Szk: ~ köntös. 1816: Fejér orgántin köntes 10 Rf 30 xr [Kv; Bm. IV. 41] * ~ rékli. 1826: Egy organti rekli [Korinka MT; Told. 19].

orgazda lopott holmit őrző, azzal kereskedő személy; táinuitor de lucruri furate; Diebshehler. 1568: Anna consors Stephani Nagy ... fassa e(st), Ezt halotta(m), hogy burianosne az leant zolgaloyat ez parta zewo katalinak, lgy zida, kúrua nõchke ... the orgazda vagy [Kv; Tjk III/1. 185]. 1592: Molnar Balintne, Ilona azzoni ... vallia: Talam eccer az Nimethi Istuan Inassat ... monda hogi Bekessi Gergeli adott neki valami poztott ... Annak vtanna monda(m) az Jnasnak, hituan marczona, én orgazdaia senkinek nem lezek vid vizza Gergelnek az poztot [Kv; Tjk V/1. 243]. 1639: bizony nem jmbor Ember ez az en sogorom hogy ennie sok lator tart az hazahoz tizta orgazda [Mv; MvLt 291. 201a]. 1675: étszakának idejen az Béres Legénjek hozzá jár(na)k ... lopnak ... az gonosság(an) vélek consentialt mint egy orv gazdaioq volt [Kv; Tjk XII/1. 103]. 1677: valakik ... reájok bizatot ... marhák mellet nem

vigyáznak ... mind ezek meg-tudatván, szabadossan megfogatassanak, és nem küllömben mint orgazdák halállal büntetessenek | Orv-gazdáknak ki-keresésekben, s' büntetésekben valo mod [AC 127, 262]. 1728: Brindusa Pétert semi rosz tselekedetű ember(ne)k nem tudom lenni se lopo(na)k, se orv Gazda(na)k [Lapusnyak H; Ks 80. XLVI.5]. 1747: Pap Vankanak mint orgazdanak Magyar Országról úgy hajtottak az Marhakat, ő pedig úgy iktatta be erdelyországra [A. váca Sz; Ks 27/XVII] | az J. ... sokféle Tolvajokkal társalkodván azok(na)k orv Gazdája volt, az lopott marhakat duggatta, ökrökötis nyuzott lopva [Torda; TjkT III. 133]. 1761: Papuk Péter ... nyilvános orv gazdáját sem tudjuk nemis hallottuk [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1791: Asztatis tudgyuk hogy Orvgazda, Mert az esmeretlen, és rosz hírű Nevű emberek, Tolvajok mind ötet Keresik fel és kérdezik [Sebesel AF; JHb]. 1843: Török Káplár ellopott török buzátis Mato útján prov. Nagy Sámuelnél megapták mint orgazdánál — ki aztis elbékéllette [Bágyon TA; KLev.]. — L. még AC 263; RSzF 265.

Szk: ~nak fog. 1710 k.: A rüsi lutheránus prédikátort, orgazdának fogván, 800 forintig megsaccoltatta^a [BÖn. 948. — ^aSzász János] * ~nak kiált. 1783: Fülöp Todor belől álván a kapun ottan hánkalodik s veszekedik az Exponensel Tolvajnak Orgazdának kiáltotta | ottan szidta karomolta bestelenítette magát Feleségit Tolvajnak orv Gazdának kiáltotta volna [Udvarfva MT; Told. 44/54] * ~nak mond. 1590: Boldi Georg monto Zabo Istwannak hogy mind addig orgazdanak mondlak meg magadat megh nem tiztitod beleolle [Kv; Tjk V/1. 50]. 1639: en nem hallottam hogy Modovay Marto(n) orgazdanak monnta volna Meszaros Imrehet [Mv; MvLt 291. 201b] * ~nak szid. 1604: En ot allottam íwleml hallottam hogi Tiboldi Jsak orgazdanak Zida az birot s az polgart [UszT 18/146]. 1767: hallottam ... midőn meg nevezett Komani Bóér elő Kegyelme Tisztarto Szegvári János U(r)a)mat rutul difámlta Tolvajnak s orv Gazdának szidta [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24c Joh. Székely (87) vall.].

orgazda-asszony lopott holmit őrző, azzal kereskedő asszony; táinuitoare de lucruri furate; Diebshehlerin. 1637: az eo szolgálója ot tartia az eo keglme hazanal az lopot marhat ... azt monda hogi orgazda Asszony volna [Mv; MvLt 291. 118a].

orgazdaság lopott holmival való kereskedés; táinuire; Hehlerei. 1639: Meszaros Imreh Minden latornak helt ad, s minden or, toluaj ot talalia heliet, az kik az eo lovat el lop-takis ot voltak szallason eo nala, ennel egieb orgazdasagat nem tudom [Mv; MvLt 291. 203a]. 1677: concludaltatot, hogy Taplocza illyen ockal és conditio alat maradgyon helyben, hogy semmi tolvajlás, orgazdaság, lopás köztök ne találtassék [AC 245]. 1698: Tudom az Útrumban specificalt személylyek(ne)k Lopásokat, orzásokat, orgazdaságokotis, Lopásokort valo meg békéllekért is tudom asztis hogy Tisztek Foglyai voltanak [Gyulatelke K; Ks Petrus Gliga (32) jb vall.]. 1737: Minemű lopás(na)k neméb(e); vagj or-gazdaságba elegitette magát az I. hol és mikor, exhibealt Citatoriámboi Constal [Dés; Jk 318b]. 1748: Az A. ő kglme által exhibealt Documentumok tellyesek ... Illyésfalvi Pap Vónkának sokszinű gonoszságival, mellyek ötöt eleitől fogva gyanus-életű Tolvajokkal társalkodo orv gazdaságot gyakorlo soros embernek importallják [BSz; Ks 27/XVIa]. 1754: En ... Szász Jánossal edgyütt 18 eszten-

dökig égy Udvarba Laktunk többire edgyütt de hogy Tolvajságát orgazdaságát Tolvajokkal valo társalkodását Látam volna nem mo(n)dhatom [Káptalan AF; TL. Alexander Kereső (36) ns vall.]. 1770: A nevezett Hoszuaszai három tzigányt ismérté? hol minemü életút erköltsü Embereknek tudja? tolvajságokat orgazdaságokat vagy egyéb mi Gonoszságokat tudja? vagy hallotta? [T; SzentGy vk]. 1776: cö Exja Jobbágyai ... tolvajságban, orgazdaságban, paráznságban, Vérengzéssel és tüzel valo fenyegetődzéssel éltek? [H; Ks 113 Vegyes ir.]. — L. még AC 233, 265.

orgia 1. hosszmetékként; ca mäsürä de lungime; als Längenmaß: öl; stinjen; Klafter. 1732: Minden Orgiakban avagy egy egy ölben három Szebeni Singet kell érteni | bővebben merettettek mint Sem szűkebben az orgiak [O.bogát AF; JHb XXVI/59]. 1789: Kaszálló helyi vagyon negyven lugerum két hatvan negyed rész három orgia és három sing [Bala MT; Told. 27].

2. *kvadrata* ~ négyszögöl; stinjen pätrat; Quadratklafter. 1814: az Exp(o)n(en)seket illőttö egész belső Fel méretvén alkalmatlan állásáért két Figurákra szakasztatott: az 1ső Fig. Déli vége 9 □ öl Eszaki vége 14 4/6 Közép Hossza 29. — melynek quadrata orgiákra reducáltatott áraja foglal magába 334 1/6 rész □ orgiákat [Benedekfva Sz; BetLt 3].

orgona 1. templomi orgona; orgä; Orgel. 1594: Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Az Musicusok hazaban ... Orghona wagion hituan No. 1 Virginia uagion No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7.22,29]. 1595: Az feierwari nagy Egyház Orgonaia ala az faragot kö oszlopokat, vittel feierwar fele ezek: Thordaigh^a [Kv; Szám. 6/XVIIa. 105 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. — *Köv. tizenöt 8–12 ökrös szekér és költségeinek fels.]. 1621: (Csinált) Lakatos Benedek ... Az orgonához iaro aytorais egy retezt retezt fwsteol ... d. 60 [Kv; i.h. 15b/IV. 11]. 1636: Balaeus Angliai Püspök, az Orgonának ujjonnan való öszve raggatását, és az templumba való fel fuvaltását, egy Vitalius Signius, avagy Campanus nevü Pápnak tulajdonityta [ÖGr Aj.]. 1653: orgona nagy és jó vala benne^a ... hogy annak is nincsen mássa Erdélyben egyik kolcsos városban is [ETA I, 71 NSz. — *A mv-i templomban]. 1765: El-készülvén a' b. farkas uttzai Templomba való orgona resolvaltott hogy Tzerjék Szabó Ferentz légyen az orgonás [Kv; SRE 219a]. 1796: Az Orgona fuvojára pondusoknak adatott 26 Vas [Déva; Ks 95]. 1876: az orgona alatti oszlop szüette [M.bikal K; RAK 325].

Szk: *hat mutációjú* ~. 1732: a Templom(na)k van ... az ajtófélen való oldalánál, edgy hat mutatioju hangos Orgona [Kóród KK; Ks 12. I.] * *négy mutációjú* ~. 1732: Ezen kápolnában ... egy kicsin négy mutatioju orgona [Kv; Ks 40. XXVIIIc néhai gr. Kornis Zsigmond conscr.].

2. hordozható orgona; orgä transportabilă; tragbare Orgel. 1594: Molnar Georgynek Az Neometnek, fiztettem, hogi urönk itt letebe, az vrönk orgonayahoz, Zerzamoto Chynalt [Kv; Szám. 6/VIII. 51 Caspar Semel sp kezével].

3. orgonászó; muzicä de orgä; Orgelmusik. 1710 k.: Egy gallus prédikátor Duvel nevüvel ismerkedtetett volt meg Jászberényi ... Kivitt Hamptoncourt királyi lakóhelybe és Windsorba, itt hallottam legszebb orgonát [BÖN. 586].

orgonacsináló orgonakészítő; constructor de orgi; Orgelbauer. 1775: Orgonatsináló Készthner Mihály [Kv; RGyLt X. A. 47]. 1799: Az Orgona tsinalot nem tsak én

szorgattam ... hanem az Ifju Grof ur ö nsga maga is két versb(en) is fordulván által eleget nogatta [Szászcsávás KK; IB. Szász István ref. pap kezével].

orgonafúvó orgonasíp; tub de orgä; Orgelpfeife. 1585: Egy Orgona fwwoh [Kv; Szám. 3/XIX. 5 a Szent Mihály templom inv.].

orgonakar templomi karzat/kórus; balcon/galerie într-o biserică; Chor, Empore. 1876: az orgonakar alatti oszlop helyet kell mást tenni, mi kevés költséggel eszközölhető [M.bikal K; RAK 324].

orgonál orgonán játszik; a cînta la orgä; orgeln. 1823–1830: Augusztus végén az udvari templomban, mely egy bástyában volt, amelyből gabonást csináltak volt, de a praefectus Veres Mózes javaslására esmét templomnak kikészítettvén, orgona is tetetett belé, Veres Mózes maga is tudván orgonálni [FogE 153]. 1862: A' széki Egyházban a' Tanitói állomás 300 fr évi fizetéssel o. ér. orgonálni is kell tudni [Gyalu K; RAK 65].

orgonáláb soclu de orgä; Orgelfuß/sockel. 1591: Hogy az orgona labnak walo keoueketh feyerwarra vittek^a [Kv; Szám. 5/X. 45. — *Köv. a 11 szekeres és a kapott összeg fels.].

orgonamester orgonakészítő mester; constructor de orgi; Orgelbauer. 1836: a' Gabonás mellett levo Szobamat a' következő Szent György naptól fogva Esztendeig ki adtam Szent Györgyi Bálint orgona mester ur(na)k ... Tíz ezüst Rforintokért [Törzs Dési taxalisták 11].

orgonanyomás orgonafújtatás; acționarea pedalelor orgii; Gebläse. 1857: Harangazonak ... organanyomását [Mezőbergenye MT; MRLt].

orgonanyomó orgona-fújtató; persoană care pune în mișcare pedalele orgii; Orgeltreter. 1859: halt meg Bereg-szászi Mihály orgona nyomó (szöcs mester:) 80 éves korában aszkorban [Dés; RHAK 101].

orgonás orgonista; organist; Organist. 1590: 8 Aprilis Byro uram Akart(iabol) vittek vrönk orgonassat 3 Louäl Tordara Zold Markost Terheyeuel egyetembe d. 75 [Kv; Szám. 4/XXI. 80 Kis István sp kezével]. 1592: Kepelies Janos, Vrnk orgonassit uitte Deesigh ... 7. lowon f 3 d 50 [Kv; i.h. 5/XIV. 98 Eppel Péter sp kezével]. 1593: Orgonas ianost wrnk orgonassat witte Pap Janos 3 lowon tordara f — d 75 [Kv; i.h. 5/XXI. 118]. 1765: El-készülvén a' b. farkas uttzai Templomban való orgona resolvaltott hogy Tzerjék Szabó Ferentz légyen az orgonás [Kv; SRE 219a].

Szn. 1564: Orgonas Benedek [Kv; Szám. 1/X. 47]. 1567: Petrus orgonas de Bihar [Kv; Tjk III/1. 9]. 1569: Benedictus orgonas [Kv; TanJk V/3. 259a]. 1570: Orgonas Benedek [Kv; Tjk III/2. 79]. 1573: orgonas Janos [Kv; Tjk III/3. 171]. 1579: Organaz Myklos [Kv; Szám. 1/XVIII. 29]. 1582: Orgonas Miklos [Kv; i.h. 3/VII. 11]. 1583: Orgonas Benedekne [Kv; i.h. 3/IX. 2]. 1587: Orgonaz Miklosne [Kv; i.h. 3/XXXI. 1]. 1685: Orgonas Istvanne [Kv; Dica XXX. 55]. 1690: Orgonás Sigmond [Kv; Dica VI. 85]. 1711: Orgonas Sigmond [Kv; Dica XXVII. 60].

orgonásné az orgonás felesége; sojia organistului; Frau des Organisten. 1612: Az mely huszon negy Ezüst talakat, és huszon negy ezüst talnyerokat, Bakos Borbara kezehez az Besztercei Orgonasne, aúagy Virginasne, töb sok ezüst marhakkal adott volt ... az Ország és Feiedelem Tháarhazaban valok voltak [Kv; PLPr 50 fej.].

orgonásság orgonási állás; postul de organist; Organistenstelle. 1791: a' külső Templombéli orgonásságra ... hárman is volnának a' kik vágyakoznak [Kv; SRE 270].

orgonazengés orgonaszó; cîntec de orgă; Orgelspiel. 1636: Ki fognak itt mentségre az vig kedvű Musikas Keresztényének, s — szemünk közzé illyent lobbantonak; hogy az Organa, és egyéb Musica zengés az elméket a' könyörgésben való buzgóságra fel gerjeszti | Az hallásból léssen, bezzeg, a' hit, de nem az Orgona zengésnek, hanem az Isten igéjének, hallásából [ÖGr Aj.].

organista orgonaművész; organist; Orgelkünstler. 1636: A' Pápa részegítő borának arulói-is ... hogy az ő elegy belegy vélekedésiket, és szerzetiket inkább kedveltethessék ... nagy fizetéssel Organistákat, és egyéb musikasokat fogadnak | Azoknak az Organistáknak-is, ugy mint lelki Syreneknek, bezzeg a leg főbb intenciók, irányzott tétl-jok, hogy bé ketsegethessék közéjük az együgyűeket [ÖGr Aj.]. 1771: (Egy orgonát) Nztz Farkas Jánosné Aszszonyom ... az Eccl(a)n(a)k ajándékozza, és Esztendeig elis tartaná az organistát [Kv; SRE 229]. 1775: Hoch Matyásnak Felesége ezen mostani Organista Kis János őő kegyelmének édes Anyja volt [Balázstelke KK; JHb XX/4]. 1795: (Az) Ecclá érdeinek ... egy része ... szolgál a Papnak, Kaplánnak, Kántornak, Organistanak ... tüzelésekre [Gergelyfája AF; DobLev. IV/743. 7a]. 1853: Foris János ... jo organista volt [Damos K; RAK 184].

Szk: *pápista* ~. 1698: A' Papista organista gyermeke holt meg harang(oztak) négyszer percipi(altam) 1/64 [Kv; KvRLt I. C. 8: 12].

organistaság 1. organistai állás; postul de organist; Organistenstelle. 1766: Celebratltvan Consistorium gyűlése, az Organista Dolga iránt concludaltott ... hogy a' mináp bé-állított Czerjék Szabo Ferentz az Organistaságból ki tétessék [Kv; SRE 221]. 1775: mind Zoltán Pál ökigylme, mind Zetz Sámuel és az An(n)ya ... a' Belső Templomi organistaságot instálják [Kv; SRE 231].

2. organista tevékenység; activitate de organist; Organistentätigkeit. 1799 k.: A M. Bikali Ref. Ekláb(an) Kántorságot és Organistaságot folytato Mesternek fizetése [M.bikal K; RAK I. 2].

orgovánny orgonafa; (tufá de) lilial, iorgovan; Flieberbaum. Szn. 1554: Orgowan Myhal [Kv; Szám. I/IV. 38]. 1555: Orgowan Myhal [Kv; i.h. 107].

oríálándó keletkezendő; care urmează să se ivească; zu entstehen. 1700: Mű ... Kornis Sigmond, és Kornis István alkuttunk meg Gidofalvi Gidofalvi István Urammal; hogy őő kglme Erdélyben mindenütt lévő keves Jozságunk iránt oríalt, és oríalando törvényes dolgokban Procatorságával succural [Gyeke K; Ks 90]. 1745: Constituallja Procuratorinak Mlgos B. Naláczi Nalaczi István(n) Úr ő Nga Thordai Székely Ferencz és Bodoki Henter Samuel

Vr(am)ékat az idén oríalando es oríalodott ca(us)a(i)b(an) [Torda; TJKT II. 15].

oríálható keletkezhető; care poate să se ivească; entstehbar. 1695: Killyeni Mihalyne Aszsz(ony)is az mint kereste Borane Aszsz(ony)t 10 kalongya buzának elviteliert azon Causat es abbol oríalható mind(en) maratsagokat le hagyja es egymast mű előttünk megh követek [Kilyén Hsz; BLt].

oríálódhatik keletkezhetik; a putea să se ivească; entstehen können. 1728: ha azon adosságok iránt valami Controversia oríalodhatnék, azokott is tartozzanak őő kgg hárman edgímás között el igazittani [M.dellő TA; IB VI. 225/14].

oríálódik 1. keletkezik; a se ivi/isca; entstehen. 1720: eddig a mái napig fen nem maradt Semmi praetensio egyik részről, Sőt ha valami oríalodnék valamelyik részről annihilatassék [Gyszm; LLt]. 1729: a Csemer(na)k nevű helyből ... egy darabott a Borza Vize el szakasztván belőlle, az iránt hallottam hogy oríalodott volt valami Controversia [Zágon Hsz; Szentk. Laurentius Gál de Zágon (80) pp vall.]. 1744: Minden féle Causajokot, a' mely oríálódik a' Puskások között, assumáltassa, es három forintig decidaltathassa [Déva; Ks 78. IX. 1]. 1745: mint hogy Attja, és gyermek között oríalodott a' causa, hogy ha az J intra 3um édes Attját ... applucidallja, és véle componál, én is actiomat simpliciter remittálni kész lésszek [Torda; TJKT II. 37]. 1747: (A) Sertéssek Hízlásában is ... Controversia oríalodat [Hidegkút NK; Ks 23. XXIIb]. 1749: a' Kis Sajoiak ... a magak reszeket se magak nem leválták a Vajalaiak(na)k is percipialni meg nem engették hanem meg tiltatták es ebből oríalodat a Controversia [Kissajó BN; BLt 16 Szentivanyi Vonya (25) jb vall.]. 1771: Mint hogy a' Somlyai részen, a' Falun alol lévő vadas To nevezett helyben, a' Mohai részen a' maga quártálitassa, a' Falu felől valo végiben in contiguítate szakasztattott ki ... a' Somlyaiánusok kívánták ezt fel jegyeztetni, ne hogy jövendőben a' posteritás között difficultás oríálódjék [Fejér m.; DobLev. II/428. 29].

2. (tűzvész) kiindul; (despre incendii) a izbucni; (Feuersbrunst von einer Stelle) ausgehen. 1763: Ha ... Farkas Josi ment volnais az Házhijara dohányért, nem ment volna az Szabo Pál Ur(am) kamarájáb(a), hanem ment volna a maga Házhijará(!), ahol Csepű nem volt, a gylás is constanter az Szabo Pál Ur(am) tementelen Csepűjéből oríalodat [Torda; TJKT V. 156].

3. (a pestis) felűti a fejt; a apărea (pesta); (Pestilenz) ausbrechen. 1744: Vagyon egy Borbelly István nevű actualis Borbej, kiis ide házasodott volt, de innen el ment lakni Udvarhelyre, annak utanna hirtelen halalos Casusok esvén a Szekben a Pleuritis miat, ugy hogy majd aszt gondoltuk hogy Pestis oríalódik [Miklósvárszék; INyR].

oríálódott keletkezett, indult; care s-a ivit; entstanden. 1695: Borane Aszsz(ony) perlete Killyeni Mihalyne Aszszonyomot ... egy hold földnek meg szantasaért, mivel az Balint Papneje volt marada örökösön Bora Georgyne Ilona Asz(szonyna)k, az mostani benne levő Zab vetesivel edgyütt, le hagyvan Borane Aszszonyomis mind Hariska köles Buza kereset, es abbol oríalodott minden maratsagokat [Kilyén Hsz; BLt]. 1749: Ebesfalvi Krátson Gergely

protestal, ugyan Ebesfalvi Örmény Jakab Márton ellen, hogy az mostan ellene orialodott causáját folytassa Ebesfalván, mint ott residealo Házás tüzes ember ellen [Torda; TJkT III. 251]. 1765: Lugosi Urffinak ... Groff Gyulai Ferencz ur ellen ... az idén orialodott Causáját, mely még Seriesbe sem völt írva, s Extra-serialis sem völt ... assumáltatá [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 323]. 1769/1802: A Bezdédi és Nagy Kristoltzi egyben folyo határok között orialodott contraversianak eligazítására ujjabbanis exmittaltatván Commissarius Uraimék, a vegre: hogy minden homalyasságokat világosságra hozni ... és a Tablanak reportalni tartsak kötelességeknék [BSz; JHb LXVII/3. 41].

oriált keletkezett; care s-a ivit; entstanden. 1676: Hogy Ali bég semmit azon dologról nem irt, azon nem kell megütközni; elhiszem az magok között oriált alkalmatlanságoknak lecsendesítésében fáradoznak elsőben, az lengyellel való békeségnek végben viteliben [TML VII, 222 Teleki Mihály a fej-hez]. 1700: Mű ... Kornis Sigmond, és Kornis István alkuttunk meg Gidofalvi Gidofalvi István Urammal; hogy eö kgíme Erdélyben mindenütt lévő kevés Jozzagunk iránt oriált, és orialando törvényes dolgokban Procatorságával succural [Gyeke K; Ks 90].

oriáltatás árny (el)indíttatás; pornire; Ingangsetzung. 1676: Hogy feles emberek lajstráltattak az elvesztésre, hirdettetik, mely is úgy hiszem árad mind az mi kegyelmes urunk nem jóvára s mind pedig Kegyelmeteknek, kik vi-gyázván ő nagysága s az szegény haza megmaradására, el-lene való tumultus oriáltatására [TML VII, 213 Barcsai Mihály Teleki Mihályhoz].

oriáltathatik kezdeményeztethetik; a putea fi inițiat; an-rogen lassen können. 1668: Keuanua(n) Petki János Ur(am) Biro Istuan Ur(am)tol hogy eö kgíme Causajit, ha melljek eö kgíme ellen, Uarmegyen, Szekekben, es Tabla(n) oriáltathatnanak, uagi oriáltattak uolna, leualna (igyl) [Ádámos KK; Ks 90].

oriáltatik kezdeményeztetik, indíttatik; a fi apărut/incep-put; angeregt werden. 1615: Jöuenek mw előnkben egy felől az Vitezlő Jlyefalui Mihály Deak mas felől Taploczai Salamon Kata azzony ugyan ezen meg irt Mihály Deakne, es az menemw egyenetlenség s' gywlőseg ez ket eztendőben közöttök oriáltatott volt, melyből böchywletes fő emberek jelen leuen intek ökök hogy özze bekellemenek [Cszs; BLt 4]. 1666: Az meniemű (!) Controuersia Eö kgmek között oriáltatott volt melynek El igazítására Eö kgmek Conuocaltanak volt bennünket, miű Es teőb be-czületes Emberekys jelen leuen ... hozók Eö kgmeket Jlyen Eggiesseghre, Es bekeseghre [Altörja Hsz; Borb. I]. 1675: En Hallerkeoj Haller Páll adom bizonságul ez irasomat arrol, hogy az minemő Controversiam orialtatot volt Nem-zetes Czegej Vas Janos es György Uraimekkal az Pusztá Sály ... határról be hajtott ... Eökreim felől ... azon Eökrök-nek az arról ... plenaria Contentatiot vettem [Darlac KK; WassLt]. 1711: kerjük is Uram Kgdt ennek meg orvos-lasaban munkalodgyek mivel feles Controversia orialtatik naponkent ezen dolog mian [Somoljo Cs; Born. XXXIX. 50 Cszs és Ksz tisztelt, rendei nyil.].

oriáltatott keletkezett; care a apărut; entstanden. 1687: tetczet ... ide Fogarasban, Generalis Ország Gyülését pro-

mulgáltatnunk holott az Dietak alatt folyni szokott törvé-nyekis agítaltatnak, Az el mult esztendőkbéli Instructioik al-kalmatosságával orialtatot minden féle fogyatkozások is elé vetetődnek [Thor. XIV/9 fej.].

óriás I. mn 1. hatalmas termetű; uriaș, de statură gigan-tică; riesigen Wuchses. Szn. 1614: Orias Mattias [Étfva Hsz; BethU 274] | Orias Lazlo jb [Zoltán Hsz; i.h. 273]. 1673: orias Laszlo [Fog.; Törzs. Cserej János kezével].

2. ~ *növész* hatalmasra nőtt; care a crescut exagerat de mare; riesig gewachsen. 1808: az Oriás növész Rósnak neve Szarvas Rós, Rós anya (Secale Cornutum) [Dés; DLT 868].

3. nagy; mare; groß. Hn. 1679: Az Nagy-Gazda alatt (alias) oriás hegy alatt (k) [Nagylak AF; EHA]. 1813: Az Oriás Lábban (sz) [Szabéd MT; EHA]. 1837: Az orjás láb alatti nagy Réth (k) [Nagysajó BN; EHA].

II. fn 1. gigász; gigant; Gigant. 1811: De el-hagyom és nem busitom az Eget, Mert az Oriások példája fenyeget ... Az Oriások, a' Poéták szerint, a' hegyeket kezdtették völt egymásra hordani, hogy azokon az Egbe fel-mászszanak, de Jupiter őket Menykövel le verte [ÁrE 199. — "A követ-kező szövegrész lapalji jegyzetben].

2. árny uriaș; Riese. 1855: Látva a sükert, mely első lép-tein nyíllott, békén haladott a fölébredt óriás, s rémületes-nek látszott kezében a fegyver ... az önmegtartás fegyvere [Újfe 336].

◊ Hn. 1600: az Oriasnal egi darab kazalo fw [Fintaháza MT; EHA]. 1821: Az Oréáson [uo.; EHA]. 1842: Az Oriáson (sz) [uo.; EHA].

óriásforma hatalmas termetű; de statură gigantică; rien-senformig. 1710 k.: egy nagy, óriásforma magas, testes em-ber vala a törökök tisztí, Hadzsi Musztafa bég vala a neve [BÖn. 553].

óriásszőlő nagyszemű szőlőfajta; viță de vie care produ-ce struguri cu boabe mari; Riesentraube, Art Weinrebe mit großen Weinbeeren. 1843: Apro-szemű Vörös Chasselas ... sasla Óriás — vagyis Szilva — szőlő [KCs13 Kemény Dénes kezével].

orientál-gránát keleti gránát; granat oriental; orientali-scher Granat. 1780: a Feleséginek ... a Lakadalmakor lát-tam, első napon a nyakán jo féle fejér gyöngy volt, annak pedig a le függője viszont jo féle orientál gránát [Bethlen SzD; BK. Juliana Ersekujvári conj St. Butzi (24) vall.].

orientál-gyöngy 1. keleti gyöngyszem; perlă orientală; orientalische Perle. 1752: nyakra való tizen két arany bog-lárral, hatya rubintas, hatya gyöngyös apro oriental gyön-gyel egybe füzve [Ks Kornis Ferencz lelt.]. 1768: egy pár rubintos Fülbe valo egy egy Rubint benne; három Szem orientál gyöngy Fityegője [Császári SzD; WassLt Wass Agnes ékszeri]. 1837: Egy antic Culier fülbe valóval, és brastellett edgyüt, melyek állanak 12 metzett onix köből apobb briliántokkal egybe foglalva — ezek közé van füzve mintegy 760. apro orientál gyöngy ... melyek betsül-tettek Rf2100 [Szentbenedek SzD; Ks 88. 18].

2. keleti gyöngysor; colier oriental; orientalische Perlen-kette. 1786: Szép Orientál Gyöngy három rend [Nsz; Ks 74.56]. 1797: Négy rend nagy Selét nagyságu oriental Nyakra való Gyöngy [Mszt; Told. 19]. 1801: Egy rend nagy

oriental Gyöngy [Kv; Ks]. 1827: Azon hat sorból és 480 Szemből álló Orientál Gyöngy, a' melyly brilliános Csattal vagyon... légyen az Leányomé [Szentbenedek SzD; Ks 14. XLIIb gr. Teleki Anna végr.]. 1849: Öt rend fehér oriental gyöngy [Dés; Dlt].

orientális 1. keleti, keletről származó; oriental; orientalisch. Szk: ~ *gyöngy*. 1633: Attam egj Gwngi Lanczot, meljben vagio(n) harom saz hatua(n) Njocz gwngi sem nem orientalis gwngyeok [Ks Vessellini Kata kel.]. 1665: Egy kis függő melib(en) vagion ige(n) szep meczet gye-mant, es egy szem orientalis gyongy [Szentdemeter U; Ks NN. 10]. 1668: Egy kis Zomanczos keseczke mely tart ket szem orientalis gyöngyöt [MkG 10 Kapi György inv.]. 1713: Három sor vagy rend közszer orientalis gyöngy [WassLt id. Vass Györgyné Nemes Márta hagy.]. 1752: egy homlok pártá tizen öt arany boglárral apro orientalis gyöngyel fűzve [Ks Kornis Ferenc lelt.]. 1763: Egy arany homlok pártá túrkös kövekkel és orientalis gyöngyökkel meg rakva [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Agnes inv.] * ~ *gyöngvös*. XVII. sz. m.f.: Volt egy Eöreg Pellikan függő Rubintos es Orientalis Gyeöngyös [EMLt Klobusitzky lev.] * ~ *smaragdos*. 1637/1639: 1.4. szegu orientalis smaragdos gjürü, njom masfel aranjat f 20 [Kv; RDL I. 111] * ~ *topáz*. 1823–1830: Nyolcadik ház^a veres-aranyos túrkös. Ebben vagynak electoralis spádék, drágakövekből való aproság portékák ... Orientális topáz [FogE 185–6. — *A drezdai Zwingerben].

2. ~ *teológus* keleti vallásokkal foglalkozó hittudós; teolog care se ocupă cu studiul religiilor orientale; mit den orientalischen Religionen sich beschäftigender Theologe. 1619: Az orientalis teológusok pedig ilyen okát adják^a [BTN² 413. — *Annak, hogy miért nincs eső Egyiptom-ban].

orificium száj, nyílás; orificiu, gură; Öffnung. 1714: pinczetok, melljben) két fődéles Palacz s ezüst orificium-mal rósa formára fl. Hung. 10 [AH 45].

originál 1. *mn* eredeti; original; ursprünglich. Szk: ~ *levél*. 1592: Layos Confirmallia a' Caroly Original lewelet mely Carol' akkori Hada Ideien Dichiri ez varosnak hywseget | Caroly kirali ket original lewele, melliet eomaga confirmalt, Coloswarnak zabadsagirol [Kv; DiósyInd. 31, 41]. 1661: az Nyuszuly^a joszaghrol nemelly leuelek forgottak kezeben, söt meg transumpmaltattais (!) Czeffer Vra(m) velle nemely leveleit, valahova löttek Vram, de megh eddigh sem(m)i derék Original levelei ne(m) talaltattak [Sófva BN; Ks 41.K. — *Noszolyra (SzD) von.]. 1668: Musnai Márto(n) Deák vra(m) ... admonitionkra az originál levelett azo(n) földről ne(m) producálá [Kóródsztmárton KK; Ks 13. XVII. 6]. 1675: Mivel az D. Actor ... az originálist ne(m) exhibeallya ... hozza melléje az original levelet, es ugy tegyen eleget keresetinek [Kv; Tjk XII/I. 1. 109].

II. *fn* eredeti okirat; act original; ursprünglich/originale Urkunde. 1592: Keett lewele, Eggik Caroly Originallia, Masik Sigmondé. Dichiri ez warost az eo hywsegeyert haboru Wdeoben | Carol kiraly Originalat Laios Confirmalta hogy minde(n) Latrokat Nemest Nemtelent ez varos hataraban meg foghassanak, bwnthessék eöket [Kv; DiósyInd. 26, 56]. 1613: Kiröl exemplarokat egy nehany rendbelieket, söt Originalokatis ha keüantatik salüüm legyen exhibeal-

nunk [Kv; PLPr 1612–15. 99]. 1628: Ez Inuentariumot, miuel hogy az Jstenben el nyugot Junck Andras vram, pumbra(n) ki nem adta volt, ha ne(m) sok leuelej keözeöt fel találua(n) az Originalt, Abbol de verbo, ad verbum megh irtuk [Kv; RDL I. 96c]. 1670: az mint az A. el birta magaval az Transumptumokat, ugy el hozhatta volna az originalokat [Kv; TanJk II/I. 708]. 1721: Ezek a' földek^a az originálbul irattattanak ki [MMatr. 9a. — *Nyárádtön (MT)]. 1752: Küldöm in copiiis vidimatis az Puskások Conventioját, originállýat magamnál tartván [Nsz; Ks 78. XIX. 24]. — L. még BÖn. 714; MetTrCs 447; TML VI, 563; WIN I, 650.

originálé eredeti példány; exemplar original; ursprüngliches Exemplar. 1676: érkezék meg egy itt való szabados Fogarasbúl, hozván Béli uram írását, melynek origináléját kegyelmes urunknak ő nagyságának, pártját pedig Kegyel-mednek megküldöttük [TML VII, 221 Sárosi János és In-czédi Sigmond Teleki Mihályhoz].

originális 1. *mn* eredeti; original; ursprünglich. 1655: Csepreghi Uram ... az Tanácsban be jöve, jelenté haza jövetelinek okát, hogy difficultassa volna az Transmissio iratásban, mint ha nem conformis volna, az Originalis Contractus hátára irt perbeli processussal [Kv; CartTr II. 897 Thomas Ozdi vall.]. 1693: azt az originalis Contractust ... kglmed ha magánál vagyon ne hehezeltje magával edgyütt el hozni a Gyűlésre [Küküllővár KK; Born. I. 10 Apafi Mihály Gyerőfi Györgyhez]. 1741: Azon ... két Határok(na)k meg külömbeszeteséről való Métalis, vagy egyéb akarmi Originalis Leveleket latotte vagy hallotte a' Tanu ... ? [K; Ks K. 73 vk]. 1768: a' Verös kovátsok ... A' Futatást rendel az originalis Constitutiok tenora szerént observállýak [Torockó; TLev. 9/12]. 1798: eleget hirtzoldotam iffju koromban, az eötsém uram édes attýával, a' ki nem akarta kezemben adni az originalis Leveleket [Meggyesfva MT; LLt 50/1279]. 1809: küldöm ezen záratékba való Cárta-beánkát hogy amig az originális quiaetantia meg kerülne ... szolgáljon [M.bikal K; BetL 2].

II. *fn* eredeti okirat; act original; ursprüngliche Urkunde. 1586: Tahat ... az originálist^a tartozzek eleo vinni [Szu; OfLev. — *Ti. levelet]. 1675: az D. Actor ... az originálist ne(m) exhibeallya [Kv; Tjk XII/I. 109]. 1679: Az ... osztó-zásrol való originalis a tutor kezében marad [Zágon Hsz; Barabás, SzO 381]. 1797: Hogy ezen ... Transummált és Copiazott levelek ... a magok tulajdon eredeti levelekből Transummaltattak, a Negyedik Paginán lévő pedig Copiaból Copiaztatván általunk az Originalisokkal öszve olvastattak, és azokkal minden punctumaiban commaiban és Clausulaiban öszve hasonlítottak és corrigálván meg egyeztettek légyen, arrol Fide Nostra mediante adtestalunk [Szság; Borb.II]. 1814: Minden Contractusnak Copiája is legyen; az originalis áll az Ekkla Ládájában, a' Copiát az Esperest Urhoz kell bé küldeni [Nagykapus K; RAK 27]. 1830: ezen Copia a' maga originalissából szorol szora és minden leg kissebb változtatás nélkül iratott légyen [M.ré- gen MT; TLt Közjg. ir. ad 196].

origo 1. kezdet; inceput; Anfang. 1710: a tordai malom ... minthogy nagy mótusokot szerze az országban ... szűk-ség rövideden annak origóját leírom [CsH 298]. 1744: Hogy minden tumultus Köpeczen vette origóját, világos abbólis hogy a' miolta tumultualodni kezdettek a Seditonak

Authorai ... Cursus által 6 vagy 7 versb(en) bizonyos Expressusok minden Faluból convocatattak [Hsz; INyR].

2. származás; origine; Ursprung. 1807: az origóját ennek a Zállagosnak ... bizonyossan tudtam [Tuson K; JHb X/15].

orja 1. sertésnek nyaktól farig kivágott hátgerince hústól; spinare de porc; Rippen/Rückenstück | füstölt orja; spinare de porc afumată; geräuchertes Rippen/Rückenstück. 1554: Kerekes Miklosnak waydak Jth woltokban keeth Oryaerth fizetwnk d. 24 [Kv; Szám. 1/IV. 138]. 1582: 4. January Pistakinak Tehen hwst feozny d. 4. Orya d.3 [Kv; i.h. 3/V. 3 Lederer Mihaly sp kezével]. 1590: Thudom merit en tiltotta(m) megh kiralybiro vram Pecziatiuel az Jknek ... minden aprolekat feiet oriat kerezttemet s mind az szallonnakat [Uszt]. 1677: vagyon két Eörög Szallonná; és három háj Két orja füstül [Mezőmadaras MT; Borb.II]. 1705: Egy Sertést meg öltek nro 1 meg van az Szallonnaja orjaja egyéb aprolekja [Holtmaros MT; Told. 27]. 1782/1799: 'Sertés hust orját, szallonnát s egyéb aprolek husokat nem volt szabad árultatni [Torockó; Tlev. 5/16 Transm. 348-9]. 1797: Sertés hus aprolek, egy egész orja [M.igen AF; DobLev. IV/777. 17]. 1798: Kolosvárra ... küldöttem ... Négy Sertésnek minden aprolekját orjostol edgyüt [H; Ks 108 Vegyes ir. 37]. 1824: 2 kitsi sodor — egy kis háj — egy orja [Erdőszengyel MT; TSb 43].

Szk: idei ~. 1793: Idei Torok petsenye 6 ... Idei orja 6 ... Idei oldal 12 [Drág K; JF 36 LevK 108] * kopac ~. 1793: 12 Sertések orjai Szallonnáson veve orja 6 Kopatz orja 6 [Hada Sz; JF 36 LevK 151-2 Benkő Elek számt. kezével] * költő ~. 1725: Találtott ... egy költő orja ... 8 Sodor öt Nyulja [Beresztelk MT; Eszt-Mk Inv. 4] * ó ~ tavalyi orja. 1695: oh orjak fejestől nro 5 [O.csesztve AF; LLT] * új ~ idei orja. 1687: Új Orja nro 1 [Csapó KK; Berz. 1. 21/11].

2. sertésorjából készített étel; mincare gătită din spinare de porc; aus dem Rippen/Rückenstück verfertiges Essen. 1592: Feöztemet Kapoztas hust tiwkkal oryawal f o d 13 [Kv; Szám. 5/XIV. 117 Eppel Péter sp kezével].

orjas sertésorja; spinare de porc; Rippen/Rückenstück. 1702: Tizen egy Orjos [Csesztve AF; BLt]. 1722: vittm ... egy orjost, egy oldalt kereszt tetemestől [Tarcasfva U; Pf]. 1744: Ezen Kamarában tanáltatek ... Orjos nro 1 [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12]. 1746: A kamarában ... Három háj, s fél. Négy orjos [Vargyas U; DanielAd. 258]. 1763: Orjos No 1/2 [Mezősámsond MT; Berz. 14. XIX/23]. 1792: A panaszoltatott inctus Kús Miklós azt állítja, hogy maga aki keresi, az vitte el azon elkárosodott orjost [Árkos Hsz; RSzF 262].

orleáns kelmeafajta; un fel de stofă; halbwoollener Damenkleiderstoff. 1850: Egy fekete orleans magyarka, fekete selyem bérléssel | Egy fekete mousselin poszto, fekete orleans bérléssel készített kabát [Mv; DE 2].

ormó 1. hegycsúcs/orom; creastă/coamă de munte; Berggipfel. | hegy/sánc éle/pereme; muchia muntelui/șanțului; Berg/Grabenkante/Rand. 1650: azt tudom hog ez az ormo az hatara [Maksa Hsz; Eszt-Mk Cserei lev.]. 1684: (A határ) ment fel az eleckenek vagy ormonak nem a tetejin, hanem az oldalab(an) [Dob.; Szentk.]. 1745: (A föld) elé nyúlván a Tyira Patakján innen lévő Sovány ór-

móig | a Dómb ormóján le felé [Nagyida K; Told. 9]. 1746: (A határ) ki mégyen egy órmóra, vagy is Élre, mely életsken fel mégyen egy egy kerek nyárfás Tserécske alá [uo.; i.h.]. 1791: a' Hegy élin vagy-is Ormoján menve ... elé a Hegyen [Búzamező SzD; Ks 74/56 Conscr. 97]. 1803: a' Topplitzai Birtokos Urak, a' Topplitzai határt békességesen bírták a' Kötske patakának a' Topplitza felől valo ormojáig [Gyszm; Born. XVc. 1/13 Zacarias Anisor alias Lázár (65) örmény kereskedő vall.]. 1843: a' sikátor mellett volt régi sanc ki takaríttatván, ennek ormoja tetejére egészen a Tiszi lak irányáig alacson sövény kert fonatott addig, míg ide is más épülhet [Zsibó Sz; WLt Nagy Lázár lev.].

Hn. 1641: Harmad völgy ormója [Páncélcseh SzD; SzDMon. V, 403]. 1679: Hirid (!) ormoyánn (sz) [Vadasd MT; EHA]. 1754: Az Ormón (sz) [Erdőcsinád MT; EHA]. 1775: A Kászaga Verős Fényibe a Héjja Bértze Ormojánál (sz) [Középlak K; KHn 299]. 1794: Az Ormón (k) [Erdőcsinád MT; EHA].

2. csúcsos fedél; muchie (a unui capac); kantiger Deckel. 1823: az Koporso Ormoját egy Kapával fel Szakasztotta [Dés; DLt].

3. (vminek hosszan kiemelkedő) pereme/párkánya; cant, muchie; Kante. 1750: Az Malmol aoll menvén találtunk ... három öreg Sliphez valo ormos deszkakat, mellette Sliphez valo öreg ormo nélkül valo deszkák Nro 16 [Szamosfva K; JHbK LVIII/46].

4. penge széle; muchia tăișului; Schneiderand. 1744: az eő Pakulára latott egy embert ... az Baltaja ormoja merő viaszos volt [Gyeke K; Ks].

5. háta ~ja hátgerince; șira spinării; Rückgrat. 1811: Azon vén fekete Kanta Lónak ... az háta ormoja nagyon sebes [DLt 146 nyomt. kl].

6. duzzanat; umflătură; Schwellung. 1751: az háta meg veresedet, a' véris ki serkedezett, edgy edgy ujni ormo láttzatott [Csapó KK; Berz. 12. 92/203]. 1796: Damiánhoz Menvén hogy meg beretvájam, a Bérest ott fekünni láttam ... és akkor láttam hogy a Vasvillától egy Néhány hejjen jonagy ormok voltanak a Testin [Fodorháza K; RLt Kerekes Jákob (40) zs vall.].

ormocska (domb)élecske; muchie (de deal); (Berg)-Käntchen. 1718/XIX. sz. eleje: az oldalban lévő két ormocskán [Becski]. 1746: a describalt helység felső oldalának vicinussa házának kapujának also részitől fogva, egy esső csinálta árkauskán alól lévő kis Ormocskán le a fen álo kert Szegeleteig ... volt is valami kis káposztás kertecske [Monor BN; Ks 7. XX. 19].

ormos, ormós 1. környezetből kimagasló, csúcsos; cu ridicături/piscuri; gipfelig. 1754: a Nagy erdőn ... két felől a Fagyétsra le járó árkok fenekei, alól a Falu közönséges eredeje, melyet határoz egy meredek ormós hegyetske [A.tők SzD; THn 7].

Hn. 1746: La Lazuluj Márton nevű kaszálon feljúl lévő ormos elig | a Recsibás farka felé egy ormos Eletsken belől [Nagyida K; Told. 9]. 1747: a Szőlőre le járó ormós élen valo ősvénjen [uo.; EHA]. 1766: a ... Losárdi Bértze ki nyuló ormós éleben [Doboka; Mk III. XXX].

2. csúcsos fedél; cu capac conic; mit spitzen Deckel. Szk: ~ karafin. 1823-1830: Magának s elsőbb rangú vendégeinek külön és jobb bort tartott, és egy fertályosnál kisebb, széles talpú, ormos karafinban tették fel [FogE 135].

— *Bethlen Pál] * ~ koporsó. 1602: Vagion sok panazol-kodas az Aztalos vrain feleolis ... Vezetek azért eo kgnék hogy az mas ember dezkaiból chinalianak egy coregh ormos koporsot p(ro) d 75 negy zegew koporsot penigh chinalianak p(ro) d 50 [Kv; TanJk I/1. 427]. 1625: Holt meg Samariay Marto(n) predicator Vra(m) ... Chinaltattunk Ormos koporsot, Orelt Aztalos Janossal ... d 65 [Kv; Szám. 16/XXX. 15]. 1655/1754 k.: Vadnak egyéb paraszti munkák-is a' melyek vas szeggel készülnek: ugymint: Istálló Ajtok és egyéb Slejt munkák-is a' melyek Átsokat illetnek, ki vévén pedig kiváltképpen az Ormos Koporsok tsinálását, mivel-hogy azis vas-szeggel készül [Kv; ACJk 12]. 1728: Az örmös öreg koporsónak árra gíantározatla(n) ... öreg deszkából f 3 [Kv; i.h. 138] * ~ láda a. csúcsos fedelű láda. 1723: Vagyon egy fekete bőrös vasas, ormós, záros, retezes, Lakatos régi Hinto forma Ládáb(an); ezek a' Bonumok [Told. 29/2]. — b. csúcsos fedelű koporsó. 1609: Holt megy Leorinchy Deak Az scholabany chynaltatam egy Ormos ladat sellyet neky asztalos Janossal attham nekj f — d 60 [Kv; Szám. 12b/IV. 116].

3. (kiemelkedő) szélű/peremű; cu cant/muchie; mit herausragendem Rand. Szk: ~ tál. 1803: Ormos Tsipkés tál 3 [Veresegyháza AF; Told. 43] * ~ tányér. 1793: csipkes és ormos szeki tangyerok 18 mas csipkes de szelein semmi hornyalas nintsen 24 [TL Conscr.].

4. ~ deszka (kiemelkedő) peremmel/párkánnyal készített deszka; scîndură cu canturi; Brett mit kantigem Rand. 1750: Az Malmon allol menvén találtunk ... három öreg Sliphez valo ormos deszkákat, mellette Sliphez valo öreg ormo nélkül valo deszkák Nro 16 [Szamosfva K; JHbK LVIII. 46].

5. ~ koporsókő koporsó alakú (mindkét oldalán feliratos) csúcsos sírkő; monument funerar in formă de sicriu; sargförmiger (auf beiden Seiten beschrifteter) kantiger Grabstein. 1653: Die 7 january hozattam egy ormos koporsókövet Kolosvárról tizenhét forintot | az én feleségem Rosás Ersébet ... Die 28 sept. dél után két órakor meghala, és vasárnap a földbe töm, az ormos koporsókő alá [ETA I, 122, 151 NSz].

6. csúcsosan épített; in formă conică; giebel förmig gebaut. 1697: Ezen graditson fellyel ormos zendelyezés vagyon [O.brettye H; Born. XXIXa.2 néhai Bodoni Balázs conscr.].

◊ Szn. 1638: Ormos Janos [Szászfenes K; GyU 32]. 1778: Ormos nevű deák [RettE 386].

A címszó esetenként *ormos* vagy *ormás* hangalakban hangozhatott, az ékezet jelölésének bizonytalansága miatt nehéz lenne a két ejtésmodot egymástól elhatárolni.

ormosan csúcsosan; in formă conică; giebelartig. 1676: Ezen udvarház ... kapuja mogyoró vesszővel font paraszt, ócska, egyfelé nyíló, kapubálványa négy szegeletesre faragott, ormoson egybe csatoltatott ... faszegekkel összeveszegtetett [Galac BN; ETF 108.8].

ormozat I. (ház) ormozat; fronton; Giebel. 1656: Ezen első strasanak eros boronaj, coregh vas szegekkel leuen be verve, az ormozattjais felül eles vas pantos ... keörös keörnjöl teoldgi es bikfakból bellett [UF II, 144].

2. hegyorom; creastă/coamă de munte; Berggipfel. 1639/1727: az mint azon járatlan ut dirigalna, és az bizonyságokis hordoznáknak, azon Chinkendályi nevű völgynek Eszak felől valo Ormozattjára jöttünk volna Kis Zölös fe-

lől, ott az Ormozaton, az Erdő szélben egy halmot hányattunk* [Ks. — *Kisszöllös és Zágór (KK) közötti határjárás rendjén].

Hn. 1802: a Kopatz ormozattyan belől [Bözd U; EHA].

ormozatosan ormosan; cu muchie; mit Kante. 1621: Joannes Illiefalui attiankfia megh halua(n) az scholaba(n) Jffiu Aztalos Janos Czinalt ormozatosan koporsot neki 5. dezkaöl d 60 [Kv; Szám. 15b/IV. 26].

ornamentum díszítés; ornamentație; Verzierung. 1733/1813: az szoknyából kívánom, hogy tsinállyanak oltárra valo antipendiumot ... az vállon lévő tsipkével tsinállyanak ornamentumot [Kv; SLt XLII. 6.30].

orol oroz, lop; a fura; stehlen. 1840: Házat felvér s onnan pénzt orol [Dés; DLt 770].

orolat hegyorom; creastă/coamă de munte; Berggipfel. Hn. 1740: Az orolaton (k). Az orolat alatt (sz) [Egrespatak Sz; EHA]. 1758: Az orolaton (k) [uo.; EHA].

orom hegycsúcs/orom; creastă/coamă de munte; Berggipfel/spitze | hegyél; muchia muntelui; Bergkante. 1715: az m. nagj Gorbai Határt ... ezek a Heljek különböztetik és hasittják megh ... Bezdéd felől a Csere végénél mégien fel a határ az eles ormon fel a Bezdédi határig [Csákigorbó SzD; EHA]. 1835: a hegy ormán el vonulo ut által választott Bükk hegyes nevezetű kopatzon [Kisillye MT; EHA].

Hn. 1671: az Bozaj oldalan az ormon (sz) [Borsa K; BHn 109]. 1673: Az Bozaj ormán (sz) [uo.; BHn 110]. 1700: A Darvas ormán jó véggel (sz) [Girolt SzD; EHA]. 1717: az Rehet ormán (sz) [Gyulatelke K; EHA]. 1737/1792: Kis orom pataka fejében (sz) [Damokosfva SzD; EHA].

orosz I. mn I. orosz/ukrán/rutén nemzetiségű; de naționalitate rusă/ucraineană/ruteană; russischer/ukrainischer/ruthenischer Nationalität. 1548: el mwlt Napokban fychyor Matyas Ty kegyelmeteknek Varosaban Az en kegyelmes Vramnak keth oroz Jobbagyath (így!) kyk Mostan is fogwan vadnak kyk felöl Jlyen Vigezisek lwn, hogy ew Jrettek Jo kezessig vethuin Az fogsagbw Meg zabadulhatanak [Sajókeresztúr SzD; BesztLt 20 Nagy Thamas Zwchy Vince beszti bíróhoz]. 1657: Ha az társzekered ki jó Bihar vármegyével, igen akarnám, ha az legények két orosz vagy pedig tót asszonyt hoznának [TML I, 51 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. 1680: az Varas szolgajat potentiose huzta vonta, az fen megh irt orosz jobbagy [Dés, Jk]. 1705: ma reggel exequálának egy német asszonyt és egy orosz leányt, kinek a piacon vövek fejeket. Okának mondották, hogy németeket öltöztettek volna asszonyember-köntösbe, és úgy akarták volna őket elszöktetni [WIN I, 423]. 1723: Hoffrik vagy orosz Mihályt fattyuban Csinalt volt egy Lengyel országi orosz legény ... egy Porcsira nevű Leany(a)k [F.ilosva SzD; BK Kiskájoni lev. Vályán Szilip vall.] | Felső Ilosván szolgált egy Lengyel országi Fodor nevű orosz Legény Kukura Kosztin nevű emberél [Kiskájon SzD; i.h. Molnár Mihály (60) vall.]. 1849: az itten állomásolo egész Csász: orosz sereg [Kvh; CsS].

Szn. 1592: Oroz Mihaline [Kv; TJK V/1. 296]. 1602: Orosz András szab. Orosz Bálint szab. Orosz Miklós szab. [Haraly Hsz; SzO V, 197] | Urusz Gergely szab. [Kovászna Hsz; i.h. 195]. 1614: Orosz Mattyas zs [Gyszm; BethU

483]. 1639: Orosz Elekes [Tótlér SzD; Ks 42. F]. 1645: Oroz Peter [Szjk 62]. 1670: Orosz Jakab [i.h. 111]. 1672: Oroz Fodor jb [Mezőmés TA; Wasslt]. 1679: Kússeb Orosz Peter. nagyob Orosz Peter [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 151]. 1681: Orosz István [Feketelak SzD; Utl]. 1698: Orosz Janos [Dés; DLT 476]. 1700: Orosz János [Kv; ACJK 37]. 1705: Orosz Pál [WIN I, 540]. 1715: oroz Andras [Bethlen SzD; BK]. 1758: Orosz Iván [Szentmargita SzD; Ks 15. LXXVIII. 4]. 1765: Orosz Vaszily [Náznánfva MT; Berz. 13. IX/16]. 1778: Orosz Nyikula [Szentbenedek AF; DobLev. III/513. 3b]. 1819: Orosz Sára [Asz; Borb. I]. 1843: Orosz József [Dés; DLT 65].

2. görögkeleti vallású; de religie orthodoxä; (griechisch-) orthodoxer Religion. 1664: alkalmatosnak ismervén pedig elébbi papok igazgatására és tanítására amaz Szent Basilius szerzetin való s régi görög Szent Atyák bevett hitit és rendtartását követő Parthenius Püspök Uramat, ki egyébaránt is azon orosz, rácz, oláh nemzetnek ... király urunk eő Felségének is annuentiájából Ordinárius Püspöke, Vladikája, kit az Méltóságos Moldovai Sorban Constantin vajda is ... erre ... érdemesnek vall ... jelentvén, hogy az egész munkácsi jószágunkban levő orosz papok eő Kegyelmeének ebbeli commendálásán és javallásán meg nyugodtak [Veress, Doc. XI. 46 Báthory Zsófia és fia, I. Rákóczi Ferenc Partenius Péter püspökhöz].

3. orosz módra elkészített; conform bucătăriei rusești; nach russischer Art verfertigt/zugerichtet. 1811: ma Szonbot (!) Levén jo rák Levest készítemet és jo orosz rátoát, hortsók halász lére [Konkolyfa SzD; Ks gr. Kornis Anna Kornis Gáspárhoz].

4. ~ muzsikáska ? harmonika; armonică; Harmonika. 1681: Orosz Musikaczka, ighen kicziny, fa Tokostol Nro I [Vh; VhU 539].

◊ Hn. 1451: in vertice eiusdem montis Orozewswen vocati [Szászörpény (BN) körny.; TelO II, 48]. 1618: az Oroz utt által keleoben (sz) [A.csemáton Hsz; EHA]. 1665: az orosz Fúziiben vagyon egy nyil föld [Várhegy MT; EHA]. 1665/1753: Az also orosz ut által kelöben (sz) [Dálnok Hsz; EHA]. 1688: az Oroz pad alatt (sz) [Magyaró MT; EHA]. 1757: Orosz Völgyib(en) (sz) [M.gyerőmonostor K; KHn 78]. 1817: az orosz Dombon (e) [Bádok K; BHn 28]. 1826: Az Orosz mezőnek ötöd része [Csomafája K; BHn 62].

II. fn 1. orosz/ukrán/rutén ember/katona; om/soldat rus/ucrainean/rutean; russischer/ukrainischer/ruthenischer Mensch/Soldat. 1611: Hozának zászlókat, kit Forgách Zsigmondtól nyertek ... Hozának Kolozsvárra az Forgách gyalogjában ... Az jóvát hozzá esketé az fejedelem; az többit: az oroszokat, oláhokat, tótokot küldé ismét Szebenbe a székeleyekkel [Kv; KvE 144-5 SB]. 1643: az eleöt ne(m) uolt ot kut, hane(m) reg<e>n czinalak (!) az oroszok oda bodon kutat [Páncélsehs SzD; RLt 0.5 Kadas Demeter-ne Diosi Marta (50) jb vall.]. 1667: Kegyelmed mutassa meg, hogy oroszok főispánja, büntesse meg az kiken mult el az dolog^a [TML IV, 249 Nalácsi István Teleki Mihályhoz. — "Több levél elveszése Máramarosban]. 1677: az Országban lézzegő Oroszok, Oláhok, Muntjánok, és egyebek ... meg-fogattassanak és meg-köteleztessenek | Orosz, Oláh, Muntján, s' egyéb nemből álló, uratlan, lézzegő emberek, szolgaságra vagy jobbágságra, köteleztessenek [AC 232, 265]. 1683: kivált képpe(n) enghemet Tizedessét böstelenitet ... szidott masokatis kit orosz(na)k s kit minek szidott [Kv; TJK XIII/1. 130]. 1719: És vagy három bokor

oroszt is szállított azon földre az öreg Erdőtelki György uram [MNY XXXVIII, 54]. 1724: Rusz al(ia)s Hoffrik Mihályt egj Lengjel országi Rusz Fodor nevű orosz csinálta fatyub(an) [Kiskájon SzD; BK Kiskájoni lev. Vallyán Illyés (56) jb vall.].

Hn. 1721: Az Oroszok Irotványán fejül (k) [Kozárvár SzD; EHA]. 1734: Also, vagy Olt elvi határban az oroszok revin tull (sz) [Ilyefva Hsz; EHA]. 1737: az oroszok revínél [uo.; EHA].

Szk: pálinkafőző ~ 1725: Lengyelországból sok pályinka főző oroszok jövének ide Oroszmezőre [Oroszmező SzD; BfN Oroszmezői cs. Pintye Jovon (70) vall.] * tódugó ~ 1731: Major Gjörginek az Apjatis esmertem Muntyan Vaszilynak hittak, akkor jött volt be ebben az hazában mikor az To dugo Oroszok jüttenek volt be eő is az Sugadiban az To, dugashoz hozza fogott volt [Cintos AF; KA. Franciscus Olcsvári de eadem (73) ns vall.].

2. (fej-i) ajtónálló; usier (domnesc); (fürstlicher) Türhüter/stehet. 1582: Az Vrunck Orozzat Rach lukachiott witte Zwch myhall kett louon Tordara | Zabo Marton wyzy Racz Lwkachijot az feyedelem orozat keet lowan Tordara Biro V. hagyasbol attam d. 50 | Zabo Janos wyzy az feyedelem Orozat Balast két Lowan hunyadiatt attam f. I [Kv; Szám. 3/V. 19, 39, 46 Lederer Mihály sp kezével]. 1587: Az Negi oroznak negi sweg az arra ~ /64 [Kv; i.h. 3/XXX. 40 Seres István sp kezével]. 1588: Az feiedele(m) orozinakis attwnk wy Etze(n)deoben hatt pogan pinzt [Kv; i.h. 4/I. 19]. 1595: Wrünk ő fge Orozzait Azzonnyünk el menetekort vitte Decsi Zabo Andras 4 loúal Thordaig ... f I [Kv; i.h. 6/XVIIa. 87 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1596: Ment el Wrünk ő fge minde(n) Nepeúel Colosuárol ... Az egyiky Oroszt az elől laro zönnyegekkal, vitte Gergh leger 4 loúal ... f I [Kv; i.h. 6/XXI. 21]. 1609: Jeoue Vruncknak egi Orozza Paranczjollattal [Kv; i.h. 12b/IV. 211].

oroszfájabeli Oroszfáján (K) levő; din/care se află în Oroszfája; in Oroszfája befindlich. 1567: En Thomory Myklos ... Latwan Jozagonknak feletthet walo pwztwlasat, Orozfajabelj, es septebrelj Rezeonknak, melyyek Halabory Palnal Zalagon Thartatthnak ... valahogy kezebeol ky veghyem [Gyf; Ks].

oroszfáji az Oroszfája (K) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Oroszfája/Orosfaia; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Oroszfája. I. mn 1. Oroszfáján lakó/működő; din Oroszfája; in Oroszfája wohnend/tätig. 1574: Weres Gherghel orozfay horwat kozma Jobbagya ... ezt walla^a | Beke Gherghel orozfay Imreh Deák Jobbagya ... ezt walla^b [Erked K; LLt Fasc. 29. — ^a "Köv. a vall.]. 1594: Mi ugi mint ez alat megh irt dologban keoz birak ... Nagi Boldisar Galaczi Ferencz Galacson lakozandok nemes zemelyek es Czyabai Peter Orozfai Praedikator, Aggiuk tudasara mindeneknek kiknek illik ez mi ielen ualo leuelwnnek rendiben^a [LLt. — ^a "Köv. a részl.]. 1771: Úgy vette ezt az mostani feleségét, Gyulai Zsuzsánnát, az oroszfái Gyulaiak felét [Rette 252].

2. Oroszfája határában levő; care se află în hotarul satului Oroszfája; an der Flur von Oroszfája befindlich. Hn. 1688: Az Oroszfai Tő farkánál az ut mellet (sz) [Oroszfája K; EHA].

II. fn Oroszfája lakosa; locuitor din Oroszfája; Bewohner von Oroszfája. 1724: azak Oroszfaiak vóltanak [uo.; BLt].

oroszfal spanyolfal; paravan; spanische Wand. 1836: Egy Kék festékű Halo ágy; Egy orosz fal [MNY XXXVIII, 303].

Szk: ~ rama. 1813: 12. pusztá orosz fal rámák [Koronka MT; Told. 18]. 1816: Tizenkét haszontalan pusztá orosz fal rama [uo.; i.h. 47] * négylevelű ~. 1853: Egy kis négylevelű oroszfal [Mv; TSb 4] * zöldvirágos ~. 1736: Zöld virágos orosz fal [Várhegy MT; CU].

oroszfalvi A. az Oroszfalu (Hsz) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Oroszfalu/Ruseni; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Oroszfalu. I. Oroszfalun levő/található; din/care se află în Oroszfalu; in Oroszfalu befindlich/findbar. 1760: A mi ... az Alsó Csematoni, oroszfalvi, és osdolai Jóságok dolga iránt való p(rae)tensiojokot illeti az Ak(na)k ... az p(ro)ducando literale instrumentumokból fog ki jöni mi képpen illesse(ne)k fiat és leányt egyaránt [Oroszfalu Hsz; Blev.]. 1761: azon mentionalt literalek per clarum indigitályák az oroszfalvi és osdolai jóságok(an) való részesülését a leányok(na)k [uo., i.h.]. 1771: Az oroszfalvi jóságok után hídpadló, határkertek e szerint következnek^a [uo.; RSzF 144. — ^aKöv. a fels.].

2. Oroszfaluban lakó; din Oroszfalu; in Oroszfalu wohnend. 1781: Az oroszfalvi communitás levált harmadfél száz magyar forintokat kölcsön, melyből váltott oroszfalvi Benke Mihály uramtól egy gyept az communitás ötven magyar forintokkal [Oroszfalu Hsz; RSzF 128].

B. a (Görgény)oroszfalu (MT) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului (Görgény)oroszfalu/Solovăstru; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON (Görgény)oroszfalu : (Görgény)oroszfaluban lakó/működő; din (Görgény)oroszfalu; in (Görgény)oroszfalu wohnend/tätig. 1681: ezek(ne)k az Vita Peternek, Matyasnak és Sig(mon)d(na)k az Annyok az Diznay falus biro kezéből edgy Thorda varmegyei Oroszfalvi boszorkanyos fogoly Sinkane nevű olañné el vőtte vala hatalmasul [Disznajó MT; WH Disznajói cs. Jakab Mihály (60) jb vall.]. 1723: hozzám jöve Nemasági ur(am) es Lukával megh köttete s Magyarora onnet Disznajora ugy hwrczolt bennünket az oroszfalvi jobb(ágy) aszszonyokkal [Hodák MT; VGy. Basta Nonuczné Maria (30) jb vall.]. 1806: azt tudgyaé a Tanu hogy azon Motsár nevezetű erdőnek Oroszfalvi és Bölkényi Hajtásai valakivel azon erdőben tett praevaricatioért titkon allattomb(an) meg békéltenek volna? [T; Born. G. XIII. 14 vk.] [Csávási Mihálynál ... Nyers fiatal fákat kaptak az Oroszfalvi Hajtások Gavrill és Mitruj [Radnótfája MT; i.h. Csávási Mihály (33) ns vall.].

oroszhegyi az Oroszhegy (U) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Oroszhegy/Deaul; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Oroszhegy. I. mn I. Oroszhegyhez tartozó; care aparține de Oroszhegy; zu Oroszhegy gehörig. 1600: Tudom hogy az honnet be wtzek az Farkaslaki vrain az fel peresek diznait, az vgian Orozhegy hatar [UszT 15/111 Leórinicz Benedek, veres Drabant, Fanchali (45) vall.].

2. Oroszhegyen lakó; din Oroszhegy; in Oroszhegy wohnend. Szn. 1593: Oroszhegy Alberth [Szu; UszT 9/45].

II. fn Oroszhegy lakosa; locuitor din Oroszhegy; Bewohner von Oroszhegy. 1592: akkor oroz hegiek biriak vala Nywladot [UszT].

oroszlán I. leu; Löwe | kegyetlen ellenség; inamic necrutător; grausamer Feind. 1662: Augustus 1-ső napján a nagybányai keresztyén gyülekezet annak emlékeztetire, hogy a felső esztendőben az Úristen az oroszlányoknak szájokat ... befogta, a hatalmas török nemzetet ... megtartóztatta volna ... közönségesen bójtöltséssel való háláadó ünnepeket szenteltek vala | A próféta, hogy a vén próféta csalogatására ahhoz Isten tilalma ellen betére enni, az asztal felett az Istentől keményen megdorgáltaték, fenyegettek és ugyanakkor útában az oroszlántól megöleték [SKr 675, 706]. 1697: Voltam az oroszlányoknál az rézkertben [AIN 154]. 1704: Az Isten, aki a Dánielt megtarthatta az oroszlánok vermében, minket is oltalmazzon, holnap és azután is, békölcsolván szájokat fene oroszlányinak, kik között fetrengünk [WIN I, 134]. 1710: az öreg Bethlen Jánost már éppen megfogják vala^a ... de Isten kiragadá az oroszlányok szájából | csudálatos vitézi bátorságát látván a német generálok, azt mondják vala egymásnak: „Ez a Petneházi nem ember, hanem oroszlány” [CsH 148, 194. — ^aA törökök].

Szn. 1582: Orozlyany Janos. Orozlan Janos [Kv; Szám. 3/V. 48, 50 Lederer Mihály sp kezével]. 1673: Orozlan Bálint. Oroszlany Balint [DLev. 2. XVIII B].

Szk: ~ módon. 1657: Az hintó előtt való lovak, hat fejérek, igen szép török lovak, oroszlány módon uszolg festettek valának [KemÖn. 64].

Sz: bajos egy feregnek ~ ellen támadni. 1662: Bajos ... egy feregnek oroszlán ellen támadni [SKr 467] * keres, mint az ~, hogy kit kaphasson be. 1626/XVIII. sz.: Keres mint orozlyan hogy kit be kaphassan [ItK 1931. 85] * kiabál, mint a megsértett ~. 1834: a Tiszt ... ezt ilyen meg részegedett, inkább mondhatni örült állapottal, harmadnapig mint a' meg sértett oroszlány ugy kiabálta, hogy a szomszédtság még ejtzaka se tudott tőle nyugodni [Bögöz U; IB. Bentzedi Sándor ref. pap lev.] * szűnyog ~on győzedelmet vehet. 1811: Szunyog Oroszlányon győzedelmet vehet, A' légy Eléfantón mérges tsipést tehet [ÁrÉ 39].

2. oroszlán-ábrázolás; (piesä de forma unui) leu; Löwendarstellung. 1807: Egy nagy Ezüst ... Aufsatz Etzetnek, Olajnak, Mustárnak, 's törött Nádméznek való edényekből álló, e' között vagyon még két Ezüsből való Oroszlány, a' mellyek egy Aszszonyt egy kosárral edgyütt tartanak, e' mellett két kis Majom mindegyik tart egy Paraplieut [DLT 378 nyomt. kl].

3. ~ formára oroszlánhoz hasonlóra; in formă de leu; Löwenartig/ähnlich. 1645: ket Aranyas so ... Tartokot ... negj orozsljan formara Cziniattattak volt [Szárhegy Cs; LLt]. 1651: Egy óregh Orosz Leany formara czinalt Gyemantos Függő mely(en) vagon nedgy óregh Gemant Aprob gyemant 2 [WassLt Wass Judit kel.].

4. az oroszlán nevű állatövi jegy; zodia Leului; Löwe als Tierkreiszeichen. 1560: Meg lasd Mykoron commentelny akarz, hogy ahoz valo signu(m)ban kezgyed Mwuedeth, Tudny Illik, az kosban, orozlanban, sagitariusban, es Mikoron sextilis es trinus Martis vagon [Nsz; MKsz 1896. 351].

oroszlánbőr oroszlánprém; blană de leu; Löwenpelz. 1736: Az lovak ... tollasok voltanak s bokrétások, az lovakon kin oroszlánbőr, kin tigrisbőr, kin párduczbőr, kin vízilóbőr [MetTr 374].

oroszlánfős oroszlánfejet ábrázoló; care reprezentă un cap de leu; Löwenkopf darstellend. 1823: Egy oroszlány fős Pais [BK Inv.].

oroszlános I. mn (stilizált) oroszlánnal díszített; împodobit cu leu; mit stilisiertem Löwen verziert. 1651: Mas Egy fejer Orozlanos es Sarkanios főgő, meliben Vagiön Apro gemant Tizen Egy Eöregieb Eöt [WassLt Vaas Judit kel.]. 1673: Két fejer holyagos oroszlányos gyertyatartó [Fog.; Utl]. 1714: egy oroszlányos farkasos ezüst pohár [Kv; Pk 6].

II. fn oroszlános tallér; taler cu leu; Taler mit Löwen. 1660: administraltunk Colosvarra captalan Szamos keozo Mihály Vram keziben ... tall. imp. 52 2/2, oroszlányost kétölt imperiales ... ad f. 2, az oroszlányost penigh ad f. 1/60 [UF II, 211]. 1665: Harom nitra selyemre külömb külömb színűre, egész Tall. 4 es 3 Oroszlányos [Utl]. 1688: az dollmannya meg hasadot, es csak azért őt Tallért oroszlányosokat vont rajtam [Kv; Utl]. 1799: méltotasson az Alperes méltóságos Groffné, minémű es valoru Tallérok voltanak azok, meg-bizonyittani: öreg Tallér? vagy oroszlányos? [Magyaróság TA; JHbK LX/6. 27].

oroszlános tallér I. régi holland ezüstpénz; monedă veche de argint (olandeză); alte holländische Silbermünze, Löwentaler. 1619: Hogy ezután ne lophassák, nyirhassák el az pénzt, hanem mindenkor egy mértéke légyen az pénznek, az aranyat 120 oszporára kiálták, az igaz egész tallért 80 oszporára, az oroszlános tallért 60 oszporára [BTN² 376–7]. 1628/1635: Tallerok: Imperialis Taller Negj zaz huz, es ket fel taller. Zlot taller kett szaz negjuen kjlencz Orozlanos Taller kjlenczven. [Bodola Hsz; BLT 5 néhai Béldi Kelemen inv.]. 1652: Más zacskob(an) vago(n) Ducat nr 10. Oroszlanos tallerok nr. 8 Keresztes tallerok nr. 8 [Nsz; IB X. 2]. 1655: 24. Tallerok Jtem egy Oroszlányos Tallérért — f 1 d. 60. Item 3. Renes Tallérért f. 3 [Kv; RDL I. 29]. 1662: 31 1/2 oroszlános Taller pro d(en) 180 f. 56 d. 70.10 szeges taller 3/4 f 20 d. 50 9 Imperialis taller f 18 [Kv; KvRLt X. A. 25]. 1669: egy hold szanto földet Ada eo kglme zalagon Tizenket oroszlános tallerert szegeny Apor Andras Vram sanczaban [Kvh; HSzjP]. 1686: az interessire^a vagy egy oroszlányos Tallert, vagy egy Kozak-Süveget ad [Uzon Hsz; BLT. — ^aA kölcsön vett pénznek]. 1699: adott Oroszlányos Tallerokat nro 50: melljek is cu(m) fl 2/20 faciunt nro 105 [Mk Macskásy Boldizsár végr.]. 1711: szükségesnek lenni ítéljük ... az Arany, Oroszlános Tallér és Oláh Zlotok válara iránt e determinációt tenni; hogj tudni illik az Arany f. hung. 5 denar 25 ... az Oroszlános Tallér f.2; oláh Zlotok f.1 denr. 20 járjon, melyet is e szerint publicálunk, ez országban mindenütt [KvLt 1/201 gub-i rend. Nsz-ből]. 1718: adott néki egy oroszlányos Tallert [Kv; Told. 2].

2. vhány ~on vhány oroszlános tallérért; pentru un anumit număr de taler(i) cu leu; für einige Löwentaler. 1678: Cserei Farkas ... administralt ... 34 oka faolajat ... melynek okáját vötte egy-egy oroszlányos talléron, teszen fl. 27 [AUt 250] | vöttem Szendi által harom Oroszlányos Talleron egy paplant [Utl].

3. ~ul oroszlános tallérban; în taleri cu leu; in Löwentaler. 1677: Vön ... Kercsedb(en) lako Vitezlő Bóti Marton T:N:Vass Janos Uramtol Ajtonb(an) ... negyven magyar farintakat ... Oroszlányos Talleraikul kölcczen illy Conditioval^a [WassLt — ^aKöv. a rész.]. 1685: ezen esztendőben, az

Ország adajanak nagjib resze, Oroszlanjos Tallerul ment be a Portara [Fog.; Törzs].

oroszlános talléros (vhány) oroszlános tallér értékű; în valoare de un anumit număr de taleri cu leu; von (einigen) Löwentaler(n) (wert). 1736: Tudom hogy csak egy lakadalomban, az melyben az regnans fejedelem jelen vala, csak az kárpit az kit az asztal feli csináltak vala, őt száz oroszlányos talléros vala, ugy hozták vala Konstanczinápolyból [MetTr 392].

oroszmezei az Oroszmező (SzD) tn -i képzős szárm; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Oroszmező/Rus; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Oroszmező : Oroszmezőn lakó; din Oroszmező; in Oroszmező wohnend. 1744: Oroszmezei Nyiga ... egj ökre elveszvéen ... ezen idegen emberre gyanakodván, az falub(a) bé vitte ... és ott tisztességes detentiob(an) tartatta [Konkolyfa SzD; JHb 17/LXXXIV. 43].

oroszné orosz/ukrán/rutén asszony; rusoaică/ucraineancă/ruteancă; Russin/Ukrainerin/Ruthenin | görögkeleti vallású asszony; (Femeie) ortodoxă; Frau orthodoxer Religion. 1709: (Szállásom volt) nekem ... egy orosznénál [SzZs 268]. 1750: Bethlenből ketten szokták el ... Ketskés Peter ... Maramaros vármegyéb(en) Sajon lakik ... meg is házasadot, edgy olánnét vagyis Orosznét vött el házasságab(an) olah Vallásra állott az nevét is el változtotta [Ks 14. XXXIV. 10].

orot I. irt

oroz I. lop; a fura; stehlen. 1562: eg kerekemrol orozoth vala vasakat [HSzj kerék al.]. 1568: En Lúka Janos Körösfwy biro Mikoro(n) Jóth volna hozzam ... phwlóp Giörg Kolosúarj, hogy egy Louath Talaltak volna megh nala, es me(n)tene megh magat, hogy W az loúath ne(m) úrzotta (!) hane(m) igaz pinzön vötte [Körösfő K; BesztLt 98]. 1570: egy lewwelet kwldetwnk wala kegtének ... Az Lewelnek continenciaya ez wala hogy kwldetek wala My hozank chyaky pal wra(m) es pathochj ferenczne az orrw felwl Mely mostan keezben volna ky orozta wolt az Menesbwl kaczolakath az Melyerth perlet welwnk pathochjne [Medgyes; BesztLt 4 Caspar Zeoch judex és Petrus Mezaros juratus Gr. Daum beszti-bíróhoz]. 1591: tigated fél peres uaida gergeli tigid Jgien ruton zidot ... borsot oroztal oduarhelt az sokadalomban [UszT]. 1595: Ertem hogy Capitan Vra(m) eő kegmé még fogatta Bartha Istuanth myerth hogy ornak mo(n)dottak ... Azt monta hogy Artatlan vetetlen: En pedig azt mondo(m) hogy ne(m) Artatlan fogtak még, merth eő zolonatis orozott, búzatis orozott [i.h. 10/37]. 1614: Madar Miklos nyomoru orzott volt az Tjztarto zabaditotta megj oda keotte magat [Szentsimon Cs; BethU 446].

2. titkon les vkít; a pindi pe cineva, a urmări în secret pe cineva; belauschen. 1802: Delucio ... Müller Ferenczet mind tsak Szemmel tartotta, és orozta, mind tsak a' háta megé kerülni igyekezett [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

orozban orozva, orvul; pe furiş, în ascuns; hinterrücks, meuchlings. 1783: Mostoha Fiam Szilágyi Sándor ... Bándon embereket Orozba halálba ütött [Mezőbánd MT; MbK XI. 67] | Ráduly Mártont ugy meg hajította orozba a

Kapunk előtt egy darab fával hogj mingjárt le esett a Lábáról ... az őszszel Farkas Györgyétis ugy meg tsapta Po-fon oroszba hogj mingjárt le esett a Földre [Udvarfva MT; Told. 44/54]. 1845: oroszba Agyon ütött egy kövel mely Fejemt tsontig behásította [Dés; DLT 1083].

Szk: ~ maró. 1826: Rátz János Oroszban maro kutya tartásért [Somosd MT; CsS].

orozkodás lopózkodás; urmărirea cuiva în/pe ascuns; Schleichen. 1802: midön jöne ki ... Forro Lajos, ugy meg ütö Föbe ... eő Nagysága kotsissa sok orozskodása után hogj a' kalapja is Fejéből meszszerre pattant [Mv; Born. XXXIX. 53 Georg. Gombási (59) vall.].

orozkodik lopakodik; a urmări (pe cineva) în ascuns; schleichen. 1657: Azt az casust az török vélte arra, hogj kijűvéseknek hírét az parasztág vitte légyen meg, és ő elle-nek jűttek ki az táborról az magyar seregek, s nem hogj kimutatni merészlették volna magokat, de az erdőkön orozkodva szállankoztak haza [KemÖn. 182].

orozkodólag orozva, orvul; pe furis, în ascuns; hinter-rücks, meuchlings. 1840: Grof Haller János Ur eő Nagysá-ga mézsárszékbeli Legény Károly Szilindeke, orozskadolog sarkolván 's majd le huzván bennünket [Dés; DLT 1087].

orozlás lopás; furt; Stehlen. 1816: Anno 1816, Die 8dik Januárii Szip Sándor Uram Elsőben találtatott agyag oroz-lásban Ugyan akkor találtatott Marányi Janos Uramis Agyag orozlásban Elsőben [ZFaz. agyagorozlás al.].

A szócsládnak ez a tagja csak ebben az összetételben került elő.

orozló lopó; care fură; stehlend. 1722: Miharcfalva(n) lappanganak ökör lopo marha nyuzo s mas fele jozagot masnak orozlo emberek a Nagod embereibenis [O.csesztve AF; Ks 96].

orozó tolvajkodó; care fură, hoț; stehlerisch, diebisch. 1801: Puskas Stefan ... ugy viselte magát mint égy elado Leany, és ha olyan orozo ember lett volna vagy egyszer vagy masszor ital közben tsak kellett volna valami hozza sajditanom, de leg kissebbet sem vettem észre [KLev.]. 1842: az orozo Fazakos legény Pap Josef ezen rosz tettíért szenvedjen Katona vason 8 napi arestomat [Dés; DLT 916]. — Vö. az orzó címszóval.

orozol lop; a fura; stehlen. 1827: huszár Antal József ö-kegyelme a szolgáját, huszár Ágoston Tamás iffiú legény ökegyelmét megtanálta, hogj a csüriből tsizta búzát orozol-ván, és ötöt vallatni kezdette, hogj annál többet lopott-e és vitt-e valamerre, és a nevezett szolga önkéntesen megvallván, hogj vitt még haza is egy keveset [Jenőfva Cs; RSzF 265].

orozott, orzott lopott; furat; gestohlen. 1614: Egy oro-zoth lovath talált volt megh az Capitan vram Jobagya az faluban [Kovászna Hsz; HSzjP]. 1646: miuel az fogoly Aszonnak az orzot marhanak egy resze cot taller egy Arany kezeben tapasztalodot nyilua(n) megh erdemlene ... hogj mint lopo fel akasztatnék [Kv; Tjk VIII/4. 83].

orozul orozva; în/pe ascuns; stehlend. 1842: Gábor An-talnál több portékáját vette észre lenni, a' mi orozul vitetett oda [Bereck Hsz; HSzjP].

orozva 1. orvul; pe furis; verstohlen, meuchlings. 1618: ott Lestyan Janosnit megh Czajpta uolt Boga Balint ... Matteis wte az en kezemet de abba megh ne(m) halnek ha-ne(m) az Peter czajpa megh orozua [Kozmás Cs; BLt 3 Boga Istuan jb vall.]. 1649: Thot falusi Andor ... orozua al kolczal megh nitua(n) hon nem letemben hazamat es ... ladamat fel ueruen ... hatodfel Tallert* ... el lopot [Kv; Tjk VIII/4. 423. — *Folyt a fels.]. 1749: a Detentus ... alattom-ba járo, és orozva masokot tagló, és verő Ember volt [Ko-rolya H; Ks 101]. 1755: Lázár Jánost ... vévén Fankul egy fejszet kezében orozva hátul föbe vágta [Lyánc H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1761: orozva meg akará utni Botskor Thodor Moldván Vonult [Majos MT; Told. 35]. 1764: Hegyi Ferenczet ... az földre orozva le ütette [Torda; Tjkt V. 239]. 1807: egy olyan matsukaju Bottyával mint a' két ök-löm ... orozva Föbe akarta ütni [M.fenes K; KLev.]. 1825: egy Sarju Bugjátát titkon tépte és orozva hordotta [Étfva Hsz; HSzjP]. — L. még KemÖn. 148.

Sz. 1680 k./1715 k.: Ha a' kuvasz közt jársz, ne hadd el a' Fustélt Sok orozva marás, téssen Székely fortélyt [Ros-nyai, HorTurc. 139].

2. titkon; în/pe ascuns; heimlich. 1622: Holt meg az jámbor, istenfélő keresztyén, szász prédikátor Joánes Bro-serus Jadensis, az ki az városnak 24 esztendeig prédikállott sok nyomorúságokban és ellenség között, orozva is, mert akkor az németek regnáltak rajtunk, és az templomunkat is elvették vala az pápisták [Kv; KvE 154 SB]. 1629: orozua hozta volna be Zolta marhaját [Kv; Tjk VII/3. 77].

orr 1. nas; Nase. 1570: az korchoma haznal cotet Bwn-telen vgy vteotte volt Balint Thywadar hogi vereis folt volt az orranak [Kv; Tjk III/2. 11]. 1584: Anna Illyes Ko-wachne vallia ... az gyermek ... creössen verytezet, es che-pegh az veritek Ala Az orran [Kv; Tjk IV/1. 255]. 1593: Ersebet, Zabo Balas zolgaloia vallia hogi egikor Jstuan kouachne ... azt mongia vala Caspar kouachnak, Edes lel-kem Caspar kouach ne(m) tagadhatod hogj rezed nem volna ez giermekben mert mind zeme zaia orra mosolioda-s ollian mint neked [Kv; Tjk V/1. 379]. 1598: az Mi(n)d-zentyhy Janos vra(m) Ispannya eskedgyek rah heted ma-gaúal hogj lopúa vitte el az louat vgy orra marad fejé(n) [UszT 12/116]. 1634: Fekete Janos ... ugian megh utogete az arrat [Mv; MvLt 291. 17a]. 1762: Makave György hur-czolodván Kis Istokkal egj Palcza felett Makave Györgj meg verezte az orrát [Hagyásbodon MT; Told. 48]. 1767: az után a hazbol ki nem mozdultom, s nemis tudok semmit hanem Láttom hogj Kocsis Gyurinok vérres az orra [Bet-lensztmiklós KK; BK. Kun Eva Gombocz Miháj Felesége (42) vall.]. 1807: ki bot volt el a kert mellé ... hat akkor ki verte az arrát Imre Dániel Uramnak? [Gelence Hsz; HSzjP vk]. 1815: Fejérdán Juonnak ... orra egy kisség fel konko-rodot forma [DLT 191 nyomt. ki] | Domokos Miklós ... Sze-mei kékek Orra tompa vastag [Torda; TVLT 1237].

Szk: A. ~a bőre. 1574: Bor lanosne ... vallia ... hogi meg coltek Az Eoithwes Inast Ment volt latny ... Tahat ... forgatiak nezik az testet ... egy kewes (!) az orra beore Meg Nyuzot volt Mint ha ely esset volt [Kv; Tjk III/3. 353] * ~a csikja. 1605: Lakatos Gergelne Ersok azt mo(n)dotta volna hogj Zeocz Georgynenek kj tekeri az orra chikiath [UszT 20/133 Rexonia (!) Relicta quond(am) Agilis St(e)-phjani Zabo In Vdúarhely vall.] * ~a porcogója. 1704: a felső fióklakat leejtettek, aki is a szegeletivel a felesé-gemnek az orra középit találván ágyban fektiben, az orrá-

nak porcogóját megrontotta és fél ejtel vére folyt el az orrából [WIN I, 133]. 1748: az orra porczogója bé törvén vére mindgárt ki omlott [Tarcsafva U; Pf] * *idomos ~*. 1833: Schivanovits Györgynek ... idomos orra [DLt az 1834. évi iratok közt].

B. ~*ánál fogva jön le*. 1744: a' Magyar Papot, aki magánakis Papja ő kglmének a' Templomból ki jöven, le taszigálta, orránál fogva jött le, és attázta, Czigány Papozta [WassLt Paulus Balog de Zilaj (47) ns vall.] * ~*ánál fogva von, hurcol*. 1813: a Mlgs Aszszony ő Nságát az egyik Ház Ajtójától fogva a másik ház ajtajáig orránál fogva vont a hurtzolta, és az utánn ... meg is verte [Kük.; IB] * ~*án, szájan (ki)bugyog/folyik/jő/megy a vére*. 1570: Makaj Benedek hity zeren vallya ... Latta hogy Lazlo vgy wteotte az zekerche fokawal hogi az orran Zayan azonnal ky Jeot az ver [Kv; Tjk III/2. 74b]. 1628: orra(n) saja(n) az vér mingiarast ki ment | ot fekusik, az orra(n) sajan az ver ki jó vala [Tövis AF; Told. I]. 1644: (A) gyermekek, az orran szájan bugiogot ki az ver [Mv; MvLt 291. 414]. 1661: Bethlen Gergely uram ... úgy csapta arczúl^a, hogy orrán, szájan egyaránt folat az vér [TML II, 94 Bethlen Elek Teleki Mihályhoz. — ^aBudai Pétert, aki árulóknak nevezte a jelenlevőket]. 1729: A Jagerkedő Német mikor meg verte hasonlóképpen orrán száján jött a vér [Sövényfva KK; TSb 51] * ~*a vére ered/folyik/jár/kicseppen/megindul*. 1568: lattam hogy az lukach leaniának orra vere Jar vala, es azt monda az Anyának hogy szondy balint verte arcul [Kv; Tjk III/1. 239]. 1570: Zwgoryan peter ... vallia ... hwloth ... semmyt Nem veteth volt Balinh Thywadarnak vgy wteotte Archwl, hogy Orrah vere Eredet [Kv; Tjk III/2. 9]. 1599: kere hogy az szaiat megh keótnem merth az orra vere ige(n) foly uala [UszT 13/110 Anna consors agilis Gregorij Thibald primipili in Kadichfalua vall.]. 1630: Andras Mesteris ugy talala megh cziapni arczul Szanto Martonnet ugj czeppent ki az orra vere de nem folt [Mv; MvLt 290. 201a]. 1831: meg fogta az arrát mintha az arra vére meg indult volna s az ajton kimene [Sepsimartonos Hsz; HSzjP Nicula Sándor (57) zs vall.] * ~*a vére járása orrvérzés*. 1668: Egy orra vere jarastol valo Gyűrű [Mk Kapi György inv. 13] * ~*ba megcsap*. 1772: Imbrefi Szöts Ferentz Márisko Léányomat a Processio rendben orba ugy meg csapta hogy egy kupányi vérnél több folyt el a Léányomtól [Dés; DLt 321. 73a Mart. Nánási (26) ns vall.] * ~*berontja az ~át betöri az orrát*. 1765: az Görög ... az ajton ki ment elé eset ugy rontotta bé az orrátt [Marosbogát TA; Mk V. V/97 Halmágyi Mihály (35) jb vall.] * ~*felfillegietti az ~át vkinek*. 1800: igen kémeletlenül meg kénoztattanak, az Oram fel fillegítették [Torockó; TLev. Bírószági ir. Torockai jb-ok pereit földesuraikkal. Ifj. Bott István col. vall.] * ~*felhasítja az ~át vkinek*. 1716: hadgy bekít az ebnek, mert mentől inkább veszik eszekben, hogy haragszol, annál inkább azt gondolják, hogy boszonthatnak, am had czifrázza az orrom hasicsak fel ha ket esztendőre ugy nem jár mint az Anya [ApLt 2 Apor Péter feleséghez Nsz-ből] * ~*felpattogatja az ~át vkinek*. 1777: az okos L. Janko mikor a Felesege meg betegedet azért hogy az egyik fia kiseb volt mint az másik a Baba aszonynak ugy fel pattogatta az orát hogy a' Vér is ki jót belöle [Sáromberke MT; TSb 18 gr. Teleki Samuelné Bethlen Zsuzsánna lev.] * ~*felüti/veri az ~át vkinek*. 1603: Buday Mihály Deak ... vallia ... Arcul chyapta Darabos Balas fajdossy Benedeket, es vgy mondotta Benedek hogy bezzegh igen fay az zywem ez Arcul chapason melj szora Barabos Balas az hywelyket vthy az orra clejben

fel Akarwan wthnj az orrat, es vgy rantot fajdossy Benedek kardot [Kv; Tjk VII/1. 667]. 1769: orrát sem verték fel ő Ngk soholt is, a' mint Ngd több Motskai között, ezt allatni örvendve kívánnya [Mv; Told. 19/45]. 1780: Tretner Joseff ... ugyantsak mérsékelte magát, noha némellykor az orráttis szinte fel verte Strausz Domokos Tretner Joseffnek [Ne; DobLev. III/540. 3b] * ~*fittyet hány vki ~a alá*. 1584: Baniay lanos deak vallia, Rettegen valek a' sokadalomban ... sok szo essek keozteok ... egy masnak fithiet hantak orrok Ala, Zabo Thamast ... latta(m) hogy a' zabliara teotte a' kezét [Kv; Tjk IV/1. 306] * ~*kibolt/bozduj/jő/locsan a vér az ~án*. 1590: az eozeu kapasban ... az tizedesis kezdé arczul verna s haiait hwzny az orranis ky jeo vala az ver Albertnak [UszT]. 1605: engemet az Alperes ektelen modon zida rutola, yte, vgi annyra hogy wtese mia vgian ki boltott az ver az orromon [i.h. 19/34]. 1703: az után be vondozaák a Biro házához az Urát és ott is pofon csapa Incze Geörgi kis Istvánnét, hogi mindgárt ki bozduja az orrán az vér, meghis rugdosá [Jobbágyfva MT; Berz. 12. 92/173]. 1733: engem ugj arczul csapa hogi mingiart ki locsana az vér az orromon [Csicsóhagymás SzD; JHb] * ~*megpattintja/pattogatja az ~át vkinek*. 1829: azt mondá Dési Ur(am) no bravo itt van a bor igyunk vigadjunk s meg pattintván a musikusnak az orrát huzzad s az huzta s tántzoltak [Mezőkölpény MT; TSb 48 Gazda József (43) ns vall.]. 1842: a lemondás meg eshetik egy ora alatt, de esmét iljent nyerni, nem olj hamar lehet, s' ha minden ember pattogatja azorát, meg meg is bántatja [Csákiorgóbó SzD; JHb br. Jósika Jánosné gr. Csáki Rozália férjéhez] * ~*megtöri az ~át vkinek*. 1599: Monda(m) azt neky hogy mynek izenz ollyanth ra(m) ugymond hogy megh teored az orromoth [UszT 14/41] * ~*megtörik az ~a*. 1630: ugj foga megh Erszenies Petert az Márton Deak szolgaja, hogj viszi vala el essek vele, s ugj teórek megh az orra Erszenies Peternek [Mv; MvLt 290. 218a] * ~*megveszi a hideg az ~át*. 1766: Sok embereknek orrát, lábát, állát megvette a hideg [RettE 195] * ~*száján, ~án megindul (a halott)*. 1797: parantsoltatik, hogy a Halottakat nem leszsz szabad el temetni ketszer 24 ora előtt hanem ha meg szagosodnak vagy szájakon orrokon meg indulnak mellyek bizonyos jelei hogy valosaggal meg holtak [M.bikal K; RAK 23] * ~*vki ~át (ajakastól) elmetedi/metszi/vágja*. 1568: Martha Bwday eotuesne ... fassa e(st), hogy o neky azt monta seres Anna ... hogy bekellyek meg Bornemizaneual mert most bornemizane kezen meg fogatta az haydúkath hogy meg lessek feyerwary durkoth, es az orat ayakastol el metedgiek [Kv; Tjk III/1. 228]. 1574: Ersebet Kadas lanosne, Ilona Kadas Istwanne Azt valliak hogi ... Mond az Kéwer Marton, Al hatrab te Azzony, Az myt En Monta(m) Mostis azt Mondom hogy vgy talal Ream kywl hogi orrodát Aiakastwl cly Mecchem azt cly higged [Kv; Tjk III/3. 365]. 1593: Zabo Jacob vallia, Deel vtan harom orakor tayba(n) teortenek raitunk a' wadglas ... Ez Borbelj Balasnak Montak es kertek hogy Ne messe el a' Pokos Janos orrat [Kv; Tjk VI/1. 360]. 1630: Zalaj Gjörgi ... Eötuös Ferencznett feniegete hogi valahun kaphattia akár ki szekerenis az Aszonit, de bizonj le vonsa s el mecci az orrátt [Mv; MvLt 290. 204b]. 1708: valamikor az atyád házából ki vehettek az arrodot ajakastol el vágom [Kovácsna Hsz; HSzjP].

C. ~*a amputáltatik* (törvényes büntetésként) orra elvágattatik. 1745: az J ... gyakor helyeken Magistratus által tömlőcöztetett ... orra is judicialiter ezen gonoszságáért^a amputáltatott ... hogy ezen gonoszságát továbbra ne practi-

zalhassa, à nyelve is megtsontkázattott [Torda; TJKt II. 66. — ^aCsalásért, hitegetésért] * *-a elvágattatik*. 1745: az J. ... minekutánna à sententia execu(t)io(n)ban ment, és órra el vágattattott, kertek alatt és ganéj dombok mellett lappangott, és hogy addig el nem mégyen a' Városról mig órra elvágatásáért bosszút nem áll [Torda; TJKt II. 95]. 1749: az Inctus ... lopását ... maga sem tagadja ... tettsett a' Törvénynek hogj ad exemplum alior(um) et Correctionem sui az orra el vágattassék ... az el vagott resze az orrának ... a' pellengérré fel szegeztessek [uo.; i.h. III. 250] * *-át amittálja* (törvényes büntetesként) orrát elveszti. 1745: (A vádlott) mint afféle szokásos és à Tolvájságban már meg vé(n)hedett malefactor, vagy az orrát, vagy a fülét amittallja | Kivánhatnám hogy életit, vagy ez meg maradván orrát vagy fülét amittallja [Torda; TJKt II. 21, 97] * *vki -át elmetsetti/vágatja*. 1574: Zeoch Antal ... Ment volt az thoromba Keower Martonhoz feddette myert zolt volna teowissinenek ollian Modon, hogi ely Mechety orrat [Kv; TJK III/3. 366]. 1694: Silai Anna ... ő kelt fenyegette hogi el vagattya az orrát [SzJk 287] * *vki -át (fülét) elmetélik/metszik/vágják*. 1607: Tudom hogi Janos Giorgy fia giorgi Andras az Bekes hadaba iara onnan hogi megh ieot es Becz Imreh vram megh zabadittotta uolt hogi orrat fület el ne messek adot Andrasnak az attja az fiaual eggjut egi darab kazalo retet Becz Imrehnek [Szentsimon Cs; BLt I Daruas Benedek (75) pp vall.]. 1614: Sokat benne^k az jóvába kit felnyársalának, kit akasztának, kit horogba hányának, kinek orrát-fülét elmetélték, kit piricskolának [BTN² 44. — ^aA székelek közül]. 1653: A kiket osztán megfoghattak, kötözve bévítették székes helyekre, és ott öltek meg szegény ártatlanokban nagysokat, kit felakasztottak, kit felnyársaltanak, kit pedig egyébképpen kinoztanak és vesztegettek, orrát-fülét elmetsettették szegényeknek rútul [ETA I, 46 NSz]. 1775: hogy valami Ingeket Loptam volna fogták reám, s Ezért törvényem lévén Brádon az orromat elis vágaták [H; Ks 114 Vegyes ir.].

Sz: *-ánál fogva hordoz/hurcol*. 1689: Noha sok izben Concludaltunk az Barany hus Limitatioja felől, de semi affectumot vegezestunknek nem lattyuk, sőt orunknal fogva hurczolnak az Meszarosok [Dés; Jk]. 1724: az egesz status Catholicus előtt ugyan meg mondam Vicarius Ur(am)nak hogj tuttára legyen, hogy bizony orromnál fogva nem hordoz [AplT 2 Apor Péter feleségéhez Nsz-ből]. 1776: Lássák Ngtok, ha mégis halaszszák, bizom Istenben, hogy Senki többé örömnál fogva nem hordoz [Mv; Gyl br. Henter Antal lev.]. 1782: a mig az öreg Ur élt addig vram volt, s az orromnál fogva hordozott [Koronka MT; Told. 4] * *csak az -ág látné*. 1662: úgy áldjon meg Isten, ő kegyelmekért koczkázattom én most is inkább magamat s az több hazafiaiért, mintsem magamért, mert ha csak az orromig néznék, Apafi uramnál akárki sem találná azt fel, az kit én [TML II, 245 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1843: Megmagyaráztatott, hogy az erdőmívelést ... a fiscus földösür temtelen költségekkel ... s a közembertől, ki csak az orráig lát, el nem ösmert előrelátással gyakorolja [VKp 108] * *elűtik vki -áról a koncot*. 1667: félék rajta bizony, ha én távozom most Kolozsvártól, elűtik sok pere-sek orráról az koncot [TML IV, 200 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] * *feldűzza az -át felhűzza az orrát, megsértődik*. 1736: ma ... egy elévaló városi ember is ha úrnak nem mondod, feldűzza az orrát [MetTr 357]. 1831: Én Székely Farkasné jól esmerem mert engemet szolgált ... a' míg nálom lakott jól viselte magát, némelykor holnapos volt fel

dúzza az orrát, de megint helyre jött, 's végben vitte a' maga kötelességét [Torda; TVLt Közig. ir. szltan Turzai Ferentzné Musnai Mária (55) vall.] * *kórával nem lehet felérni vkinek az -át*. 1771: némelyeknek annyi aviticuma nincs, az hová leüljön, mégis oly fennlátanak, hogy egy kórával fel nem érné az ember orrakat [RettE 250] * *nem tolja az -ára nem köti az orrára*. 1617: Barcza Gergelne ... mondotta az vranak ... vgy gondolkodgial feleolte, hogj az mi ennekem vagio(n) ne(m) tollio(m) az orrodra hanem En Gyeorgyteol^a soha el nem szakadok te ereted [Mv; MvLt 290. 28a. — ^aA szeretőjétől] * *pirított kárász vki -a végére*. 1786: Hazug Vén Kopatz s. t.! ... jőj el, holnap, mert ha el nem jősz nem látz s punctum, ha holnap is el nem jősz Piritat Kárász, még pedig Vásárhellyi az orod végire [Szászalmás NK; IB. gr. Toldi Zsigmond durván tréf. lev. gr. I. Bethlen Sámuel] * *tormát tör az -a alá*. 1574: Doroitha Huszar Imrehne Azt vallia hogi hallota Adam Mongia volt agostonnak hogi Thormat teor orra ala, es hogi az tyztet ket Eytel Boron veotte volna meg Agoston | Thot Ianos Azt vallia ... Adam Mongia volt hogi thormat teor orra ala, Mert az tyzedessegetis aron veotte volna [Kv; TJK III/3. 345]. 1639: Lakatos Mihajlne mondotta sokszor hogy bizony tormat teörök Szigiarto Danielnek az orra ala [Mv; MvLt 291. 194b].

2. szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktionen: *-ában áll a régi emlékezetében van a régi bántalom; a-şi aminti de o ofensă veche; in seinem/ihtrem Gedächtnis hat er/sie die alte Kränkung*. 1634: Fekete János ... mondja vala Lako Istvá(nn)ak az Istenert kerlek meny el, mert megh az oromba(n) al az regi seot ugian megh utogete az arrat | monda neki Fekete Janos meny el ne aly it, mert megh az aromb(a) al az regy bizony meg ontlak [Mv; MvLt 291. 17] * *-ára vet szemére hány; a runca (cuiva ceva) in nas; jm etw. vorwerfen/vorhalten*. 1606: Hallotta aztis mo(n)dotta osuát Peter hogj mindenkor orro(m)ra vetet te en nekem Tibald Peter vgy veszekettek [UszT 20/146 Thomas Peter de Bethlenfalua lib. vall.] * *bevonja az -át vissza-húzódik/vonul; a se retrage; sich zurückziehen*. 1653: Bogáti János ... minden hadakat kezde öszszegyűteni ... hogj Medgyest megszállja és megvegye ... A medgyesi hadak pedig bévonák az orrokat egyelsőben [ETA I, 99 NSz] * *fel/megűti az -át vkinek megdorgál; a dojeni/mustra; rügen, tadeln*. 1665: Mások azért a beszédért megszidván, az orrát felűték annak [TML III, 345 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz]. 1775: Markos Klára Aszszony szitta és fenyegette illy formálág a Gusallyosságet meg űtik az arrát [Peselnek Hsz; HSzjP] * *megpirítja az -át vkinek 'ua.; idem'*. 1725: Teleki Joseph bizony eleget mondott ellenem, M. Gubernator u(ram)is kapot volna raita, de bizony (lste)n meg pirittya az orrát, az ágyais vetődni kezdet az jo Teleki-nek mind itt, s mind Becsben [AplT 2 Apor Péter feleségéhez]. 1766: el vagdalattá az kenderemet Datzó Josef, de azért Szebenben el mégyek, 's meg pirittom az orrát [Szgy; HSzjP Sara Jantsó Consors Cívís Sigismundi Málnási in Sz. György (48) vall.]. 1804: a'ki ellenünk vádoskodik az orrát meg pirittuy [Szásznyltres SzD; Ks Thuroczy Károly lev.] * *megpirul az -a megszégyenül; a se rusi-na; beschämt werden*. XVIII. sz. eleje: hazudozott az én arrom meg nem pirult, mint a Tied [Kvh; HSzjP] * *megörök az -a belebukik, beletörök a bicskájá; a nu avea sorji de izbînda; sich an etw. die Zähne ausbeissen*. 1747: egy kor oda menék Bako Ferentzhez s mondam hogj azon erdőt a mely Kis annanak jutott adgjak kezib(e) had épittsen dis

nyavallyás amaz azt monda de hiszem mennyen belé, bizony meg török az orra [Aranyosrákos TA; Borb. II Csipkés Borbara Nehai Szekely György ur(ám) Özvegye (60) vall.] * *vhová dugja az ~át* kéretlenül megy vhová; a da cu nasul (pe undeva); irgendwohin un(auf)gefordert gehen. 1744: azt mondá Nagy Márton ... hogy immár à Nemessék dughják az orrokat Sebenbe; melyre én mondék, olyant ne beszéllyetek, mert nagyobb Körme vagyon à Medvének, mint à Farkasnak [Köpec Hsz; INyR Bocz András (80) pp vall.] * *vki ~ából kivonsz vmit* visszaszerez vkitől vmit; a recupera ceva de la cineva; etw. von jm zurückverwerben. 1582: Foris Caspar ... vallia, hallam Andras Kato zaiabol, hog monda Zabo Georgnek, No the kopasz pandte (?) tuggiad azt hog ... ky vonzom megh Az Atthiamtol maratlat az orrodol [Kv; TJK IV/1. 1] * *vmi megszúrja az ~át* vkinek megsértődik vmin; a se supăra de ceva; sich beleidigen. 1772: Ez annyira megszúrta az orrát ennek az ostoba, szardob Keczei Sándornak, hogy mihelyt beszúrta magát a főbíróságra, mindjárt arra vette a táblát, hogy utánam investigáljanak mint egy malefactor után [RettE 291]. 1822: ugyan nagyon megszúrta az orát Mathé Uramnak hogy meg irtam hogy a Baratzkott hogy küldötte [IB gr. Korda Anna lev.].

3. az orr mint a szaglás szerve; nas ca organ al mirosului; Nase als Riechorgan. 1710 k.: A jószágú kenőnek szaga az orrodolba hat | A százezerekben álló virágos kert nem szebb, nem szagosabb a király szemének, orrának, mint a mező a kaszáséval [BÖn. 422, 509]. 1811: bizony okosok voltak a' Pogányok És okos volt nékik ama találmányok. Mely szerént a' boldog Leleknek számára Egy helyet gondoltak zöld fás Kert formára ... Ott' a' szemnek tetsző minden virágokkal, 'S Az or' szaglásának kedves illatokkal ... Remélték, hogy fog az Igaz táplálatni, Hólta után, 's e'ként meg-jutalmaztatni [ÁrE 127-8].

4. szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktionen: ~aba beszél dunnyogva, az orrán át beszél; a fonfai; durch die Nase sprechen, năselen. 1823-1830: Hazajött Zilai, de Kovásznai valamiért megharaguván reája, nem akarta maga mellé befogadni. Pap sem lehetett, mert szava nem volt éppen tiszta, kevésbé az orrába beszélvén [FogE 293] * ~aba beszélő dunnyogva beszélő; fonf, care vorbește pe nas; durch die Nase sprechend, năselen. 1823: Pál Latzi nevezett új Paraszt ... tsonka orru, 's a' miatt gyengén orrába beszélő [DLt nyomt. kl] * ~aba beszélőleg az orrán át beszélve; fonfai; durch die Nase sprechend, năselen. 1848: Beszél csupán magyarul, egy kissé azt is dunnogol az orrába beszélőleg [DLt kv-i nyomt. kl] | Beszél ... egy kissé ... dunnogol az orrába beszélőleg [DLt ua.] * ~ában szóló az orrán át, dunnyogva beszélő; fonf, care vorbește pe nas; durch die Nase sprechend, năselen. 1764: A' Leany közep rend Staturaju hmylő helyes, orrában szollo nyunyógó vekony szollasu [Torda; SzúvLt] * ~ából beszél az orrán át beszél; a fonfai, a vorbi pe nas; durch die Nase sprechen. 1826: Molnár Mária ... egy kisség az orrából beszél [DLt 695 nyomt. kl] * ~án beszédű az orrán át beszélő; fonf, care vorbește pe nas; durch die Nase sprechend. 1811: Gombos Mihály ... habaro orran beszédű [DLt 81 ua.].

5. állati orr; bot, nas; Schnauze, Nase. 1584: Dengler Lukachne vallia hogy Egy nehany Tehenem vezet ell Es miolta oth ez zeles Miklosne mellett Laktam soha semmy Syryat es haznat Barmomnak Nem vehettem, Mikor Tehe-ne(m) a' chordabol meg leot ez Azzony hazara Menth es

még az Ablakonnis be but volna Nagy giakorta megh az orrat is be dugta Ablakan vgy orditot be [Kv; TJK IV/1. 249]. 1662: számos hordó kecséget parancsolván belekuldeni, mely igen gyenge halak hogy a szánakon való hordozásban is meg ne törődnének, hegyes orrok kétfelől a hordók fenekéhez verődven, meg ne halnának ... vászonból parancsolt vala ... előzőt csináltatni [SKr 297]. 1736: (A hintón) az hámok ... csattosok voltak ... az szemem alól az lónak nagy szívforma bőr, az ki majd az orráig ért [MetTr 367]. 1761: Fejér Fako^a ... a' jobb hatulso Laba egy kevésé szár, vékonyon egy kis hod megyen le az oraig a Homlokán, Török faj bellyeges [Branyicska H; JHb XXXV/39. 15. — "Kanca]. 1771: a tilalmas pásztor Nagy Janos beszéllette, egyszer ... a' Bika ötet meg is támadta ugyanarra hogy ha meg nem ütötte volna egyszer jól az Orrát le tapodta volna ötet [Mája MT; BetLt 7 Nagy Mihály (32) vall.]. 1780: Hoszsu Laszlo ... a' korbátásával ... tsak hadakozott ... és vért a' Lova orrához [Buza SzD; LLt Csákyper 113. L. 20]. 1819: a Sertések pedig Járommal és orrakba való karikákkal voltak [H; JF 36 Prot. 8]. 1827: Ménlo orára valo vas kosár [F. szuk K; SLt Vegyes perir.].

Szk: ~a cimporája. 1808: A ló Orra Cziporája hodos [DLt 35 nyomt. kl] * ~a lyuka. XVIII. sz. eleje: (Az orvos-ságot) bele kell ... tölteni ... mind à kett Orra lyukába [JHb 17/10 lótarási ut.] * ~án nőtt. 1672: Orran nőtt görbe szarvu vad Rhinoceros [PPGI] * ló ~ába/~ára való. 1628: Egy zabla fekemlőstwl ... Egy Uas Lo orrara valo. Egy hituan arannios rez Lo orrára valo [Gyalu K/Kv; JHb XII/44. 12]. 1656: hagiom az vertyse Lovamot ... orraba valojaval, fek emleivel, Zabolajaval [Ádamos KK; BálLt 93]. 1679: Ló orrara valo fel kötő nyűgh, egyik igen viselt nro 2 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 89].

Sz. 1711: A jobbágyokból álló vitéz kurucok is a régi státusra visszajövének, letévén a forgót és farkasbört, zekében, bocskorban ... mert nem disznó orrában való az aranyperc [CsH 457].

6. állati orrlyuk; nará; Nüster. XVIII. sz. eleje: Az mely lovat à folyó keh háborgat ... à lovat vagy hanyotta kel döjteni, vagy fel kell kötni az orrát s belle kel az orrába tölteni, az orvos-ságot mind à kett orra lyukába [JHb 17/10 lótarási ut.]. 1763: (A) Kancának az egyik orán igen erősen foj a kehe [Kóród KK; Ks 11. CII. 18 Szarka József tt lev.].

7. állati orr mint szaglószerv; nas ca organ al mirosului la animale; Nüster als Riechorgan. 1836: A Juhok is csak fanyalognak s még mindig fű szag lévén orrukba csak predálják a jó takarmányt [Zsibó Sz; WLt Kelemen Benjám lev.].

8. madárcsőr; plisc, cioc; Schnabel. 1585: Jloná petyerdy Balasne vallia ... Egykor értem hogy panazolokodik vala Hagione hogy Kakassanak el Meczetek az orrat [Kv; TJK IV/1. 500]. 1627: Egy Karniolos Arani Giwreö, az meli keoben vagion meczie Egi Sas, Az Orraban Egi koszoro [Kv; RDL I. 135]. 1860-1861: A tói madarak közt érdekes a nádi bika, szintakkora mint a pacsirta ... a fiatal nádnak télen levágott törzsökire állva, abba belé dugja hüvelyknyi hoszsu vékony orrát, fujja, akkor begye dionyi nagyságra fel puffad, s egy mértőldnyit távolságra is elhangzólag bömböl [Benkő, Mszlsm. 12].

9. lábbeli orra; vírfül incéljámintei; (Stiefel)Spitze. XIX. sz. m. f.: A csizmámnak a szára Lekajlatt az orára Hipp!^a [Asz; EMKt Egyes versek gyűjt. — "Táncsó].

10. vmely tárgy vége/hegye; vírfül unui obiect; Spitze eines Gegenstandes. 1619: Az hispániai király biztatása felől, kegyelmes uram, mi szükség csak penna orrát is

koptatni? [BTN² 246]. 1627: Egi magyar Országj fa lapat, vas az orran f — d 20 [Kv; RDL I. 134]. 1653: Egi foglalo vas szegh rud orrara [Illecfva MT; DLev. 1. IIB. 12]. 1665: Algju rud orrara vas no. 2 [Fog.; UF II, 314]. 1745: Rud orrán marok vas foglalo szegestől nro 1 [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1746: Nyujto orrán karika I [Borsa K; i.h. 49]. 1849: ösze mentünk, s mint küsdelőttünk ugy eset az ágy arrára, hogy a feje bé hasadt [Szentkatolna Hsz; HSzJP]. — L. még UF II, 99, 105, 340, 541.

Sz. 1670: Vitnédi uram minden bölcsességét kiöntötte levelében. Némely írásiban bár ő kegyelme megvonta volna pennája orrát, az szentelt vítezéset bár ne forgatná kivált az hunyadi dologban [TML V, 82 Nalácsi István Teleki Mihályhoz].

11. hajóorr; prorá; Schiffsschnabel. 1614: (A flandriai követ) igen sok számú ajándékokat hozza az császárnak ... aranyas ládák ... egy gálya orrára való igen nagy kristály gyertyatartó lámpás [BTM² 70]. 1680: Hajo oráb(a) valo egy araszna valamivel hosszab retezekhez foglalt vas karikak [A.porumbák F; Ált Inv.17]. 1801: mind ketten a hajot addig taszították két fele mig a Maros közepére ment a hajo, és ott az első orával amint ment a hajo, megfordult le fele a víz mentinek [Szászújfal AF; DobLev. IV/848. 3a]. 1849: Egy tsonak mely a hadisnál van oltka az orra hibás [Somkerék SzD; Ks 73/55].

12. száno; piscul saniei; Schlittenschnabel. 1756: Szán orrára való festett fa gomb I [Nagyrapolt H; JHB XXXV/35. 23].

13. vmely építmény kiugró része; partea proeminentā a unei construcții; herausragender Teil irgendeines Bauwerkes. 1612: Asztalos Tothazj Jstua(n) és Kirchner Jstua(n) W(ra)mek az mit az koe fall mellett effjaltak ... Szeüffner Györgyne Timarne Az Műhelynek az Orrat le Zalicza, Az Sóúnt bellyeb^a [Kv; PLPr 1612–15. I/3. — ^aVege]. 1701: az Maros Vízén által gátat akarnak vala kötni az Marosnak a Maros Vasarhely felől való partjára Pincze gátat ázni az hová az Gátnak orrátt ragasztahassák [Mv; Berz. 13. II/25]. 1732: (A malom) Silipje a zapor tarto orráig padlott [Nagyiklód/Szentjakab SzD; Tsb 31]. 1770: az Silip orrát anális alább szállították [Ádamos KK; JHB LXVII/17]. 1823: Torozik ... két régi Hid Lábok első orát ... ujjonnan fel emelni, hogy azok Jég ronto Bakkok helyett szolgállyanak [Dés; DLT]. 1838: Az első Hid-lábnak az orrat a Jég-hatítóval édjütt a víz el vitte [Dés; DLT 794]. 1842: En a kardosi Malmat ... az uradalmi Hatóságoktól haszon bérben ki vettem, már akkor is oly roz állapotban volt ... hogy az oldala is le omlott ... ha meg nem gátoltatik a Zsilip oránál vagy elején azon víz alá folyás sok kárt fog okozni [Km; KmULev. 2 Széles György nyil.].

Hn. 1831: A' Gát orrán a Zugón alol (sz) [Mezőbánd MT; EHA].

14. hegy/domb kiugró/magasló része; partea proeminentā a unui munte/deal; Berg/Hügelspitze | vmely földterület vége; capătul unei parcele; Ende irgendeines Feldstückes. 1729: Értettē ā Tanu: Ha az említett Zágoni határon ā Boza mezején, vagy arra függő és menő völgyekb(en) ā kik kaszalo helyett birnak, azon kaszáló helyekre be függő hegyeket, oldalokot és orrokat ā mig kaszalthatták kaszályáké, és eleitől fogva, ā szerint birtáké és ma is úgy birjáké [Hsz; Szentk. vk] | Tudom aztis bizonyosson hogy az vtrumb(an) hegyt említett Ókrös mezejere be függő berceken orrokon s oldalokon, szabadosson jartatták marhákokat ezen Ókrösre dolgozni jövő Mikes Hazak(na)k tselédi

[Bita Hsz; i.h. St. Demeter (80) jb vall.]. 1751: Az új Hegy alatt három darab föld a' Máthegey felső végénél, vagy orránál lévő Földetskével együtt [Koronka MT]. 1796: meg nevezett Pintze hely nevezetű helynek leg belől az arrán az hol most állok, Erdőtletett ... Nemess Barthos Kelemen Pap Uram [Albis Hsz; BLev. Vall. 2].

Hn. 1269: viam ascendit in montem Orh, Byrch ubi est meta [M.décse SzD]. 1557: az ördög orra (e) [Méra K]. 1589: az bika falwj hatarban ... mely heliott hinak Nyres ornak [Bikafva U]. 1600: Sass oria [UiszT 15/211]. 1604: Az somos or pataka [Abásfva U]. 1615: Közepseo hatarban Bas orran (sz) [Aldoboly Hsz]. 1643: Az nagy oron alol (k) [Doboka; DHn 10]. 1646: az Farkas orra alatt leuó hid [Bogdánd Sz]. 1646 k.: az Keoúes Oron egy darab Erdeo [Bányabukk TA]. 1664: az Erdeo orrára jaro Ut [Backamadaras MT; Ks 15. XLVI. 27]. 1678: Az közep Porond orra(n) fellüül egy Berek [Kocsárd TA; DobLev. I/26]. 1683: Bükös orra nevű helyben (sz) [Tarcsafva U]. 1684: A Reked orran ualo fold [Gyulatelke K; SLt AM. 24]. 1687/1778: A'Nyires orr nevű helyben (sz) [Homoród-sztpál U]. 1688: Som kerek orran fellüül (sz) [Szentgerice MT]. 1698: Kurta orrán (sz) [Impérfa Cs]. 1707: A' njresorja nevű jo darab föld [Pálfa U]. 1717: az Tarkas orara [Celna AF]. 1722: A Fenjö orrán [Zágon Hsz]. 1727: Sásorja nevű helyben (sz) [Tarcsafva U]. 1734: a Dobron orrán (sz) [Vajdasztiván MT]. 1736: Kösvényes orrán (sz) [Bölön Hsz]. 1750: az Keskeny Erdő orran (irt.) [Backamadaras MT]. 1757: a Varjad orja nevű Erdő szomszéd(ságában) (k) [Szentmihály Cs] | az Ördög orra (e) [Méra K]. 1789: Abodi tsere orán (sz) [Kibéd MT]. 1790: a Telek orrán (k) [Etéd U]. 1801: A Tögyes orrába (k) [A.üvegcsür Hsz]. 1804: a nyerges órán (e) [Kövend TA]. 1818: Kálmán Hegy orrába (sz) [Sepsztkirály Hsz]. 1830: a magos hegy orrán [Hidvég Hsz]. 1851: Hegyes Orbércz [uo.]. 1865: Somostető orra nevű határrészben (sz) [Bölön Hsz]. 1891: Somosorr [Magyarókereke K; KHn 95]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

orradzó l. orrodzó

orrotlan orr nélküli, levágott orrú; fārā nas, cu nasul tăiat/tesit; ohne Nase, mit abgeschnittener Nase. 1574: Andras kowach orrotlan azt vallya^a [Kv; Tjk III/3. 384. — ^aKöv. a vall.]. 1728: Tessek Hadnagj Atyankfianak eo kglmenek az orrotlan Cziganyét minden hozza tartozoiaval mingjárt az Városul kihajtatni, mivel a fellyebb valo esztendokb(en) extermináltatott voltis [Dés; Jk 377]. 1840: Bokor Zsiga vallja ... az orrotlan ember ki vette kezemből a kantzát, azt mondván atzide a kantzát, mert én esmerem gazdádót [Kvh; HSzJP].

orrfilegetés orrpatintgatás; bobírnac; Nasenschneider. 1800: a' midőn a' Torotzkai közönséges vásári piaztan a' magam szokott árusi mesterségemet folytattam volna réám jöttek ... Mlgs B. Thorotzkai János Urffí, és Mlgs B. Torotzkai Joséfa Kis Aszszany, engemet az árumtol továbbátska, valamely erős olah legénnyek által el hurtzoltattak, igen kémeletlenül meg kénoztattanak az Oram fel filegették ... le vonattattanak, és igen kémeletlenül 26. bottal való ütest kelletett el szenvednem, mely ütésekre or filegetésre ... magamat érdemesnek nem esmértém [Torockó; TLcv. Birósági ir. Torockai jb-ok perei földesuraikkal. Ifj. Bott István col. vall.].

orrfúvó zsebkendő; batistá; Taschentuch. 1808: egy Si-dolot 8 orfuvo 24 [Wlt Cserei Heléna jk 107a].

orrfúvó keszkenő zsebkendő; batistá; Taschentuch. 1758: Két orfuvo keszkenőkre Rf 1 x 42 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 165b]. 1769: Mlgős Apor János Ur(na)k vettem egy Or fuvó keszkenőt 39 D(énár) [ApLt O. 1/3.]. 1781: Négy Or fúvo keszkenő, fejérek [Mv; Told. 9a]. 1782: Egy viseltes vékony Lapedő mellyből lehet orfuvo keszkenőket tsinálni [CsS]. 1788: Pénzes gyoltsból való egy rongyos orr fuvo keszkenő [Mv; Tsb 47]. 1791: Orr fuvo Keszkenő fekete pettyegetéssel és veress szélyű [Dés; DLt]. 1804: Orfuvo keszkenő tiszta fejr slesiai gyolts [Koronka MT; Told. 19].

orrgyógyító doktor ? orvos; medic; (Nasen)Arzt. 1593: Die 17 Maj az Or giogito doztornak (!) kwltem aiandekot meniekezoie kor Tanaczj akarattiból f — d 53 [Kv; Szám. 5/XXI. 19].

orrrlyuk ? Hn. 1818: Az orr juk előtt (sz) [Mezőveres-egyháza SzD; EHA]. 1860 k.: Orlik (sz) [M.zsákod U; EHA].

orrodzó orrszj; (la harnašament) curea de nas; Nasenriemen. 1697: Felvinczi Sigmond Ur(am) egy uttal Gernyeszégre^a hozott egy egész lora való öltözetet, ugj mint Portai Szeles feket, igen szép köves orrodzójával edgjütt [JHbK XXXII/25 Sig. Korda (35) vall. — *MT]. 1705: Egy szeles Török szerszám Jáspis kö az szugyelőjén az ket pofajan Türkeses orodzoja [Cege SzD; WassLt Vas Dániel nélt. Retegyi György keze írása]. 1710: Kett ar(ányos) ezüst edgik nagjok másik kisebb török lora való orrodzo [Told. 19]. 1711: portai fék agj szügiellőjével orrodzójával Tarka Selyem Majcz fékemlő szár rajta [i.h.].

Vö. az orrozó címszóval.

orrodzójú vmilyen orrszj; cu un anumit fel de curea de nas; mit irgendeinem Nasenriemen. 1740: lántzos orrodzójú Portai Kantár [Ne, Told. 19].

orrogat zaklat, szidogat; a bate la cap; stören, wiederholt tadeln. 1592: az warosban Toth mihalj kezdi mondanj Tamasnak ... te loptad el az kezkenott engem orrogatnak erte [Karatna Hsz; HSzjP Kun Miklós ns vall.]. 1604: Tiboldi Jsak Jgen hazudtata az birot Jgen orrogata mind polgarostol [Uoszt 18/45 Czicherdfalwi Jssak wyfalwi Zabab Zekel vall.].

orrol 1. (duzzogva) nehezelt vkire vmiért; a fi supărat pentru ceva; jm etw. nachtragen/übelnehmen. 1772: E^a pedig, hogy reám orrol, abból esett, hogy egy alkalmatossággal Sombori Sándorral Kolozsvárat a főbíróhoz, Geréb Elekhez megyek ... Ittas lévén, eszibe jutott, hogy a Somboriak ötlet is ki akarják abból a portióból tudni, melyet felesége, Sáfár Sára után bírt Somboron, s ital közben mondani kezdi Sombori Sándornak "... a ládámban a levél, mellyel megmutatom, hogy nem vagytok az igaz Somboriak fele"" [RettE 291–2. — *Sombori Gergely]. 1819: az Aszszony tovább négy hétnél orolt én réám [Kv; Pk 2]. 1832: Meltotzat parantolni ... hogy réám ne orolliyanak [Torda; IB Demény János tt lev.].

2. ts rossz néven vesz/nehezelt vmit; a lua (cuiva ceva) în nume de rău; jm etw. übelnehmen. 1653: Akár hol volt^a,

ő tudja, de az országban addig elég dolog telék el, mert a székelly nemes emberek orrolják vala az ő jobbágyoknak megszabadulását [ETA I, 46 MSz. — *Báthori Zsigmond]. 1657: Ujjobban esmét nékikészüle Erdélyből, s kiveré az vajdát székelből, az porta esmét más vajdát küldvén reá, kivel császár botja, zászlója, kapucsi pasája és sok fő boérok is lévén, azzal is megharcolta Máté, s megvervén, az kapucsi császár zászlójával és botjával csak félreállott s nézte; megvervén amazokat, ő ezeket magának usurpálta, melyet az török igen orrol vala [KemÖn. 171–2]. 1671: én bizony ... mind az radnóti vagy dátasi rétre hivat(nám) mustrára, hadd lenne kétszer fáradások, ne szabnának ők rendet ... Láttam én egy levélből, mind azt orralják, hogy sógor uram s Kegyelmetek mustrálta [TML V, 553 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

orrolat magaslat; ridicătura, proeminentă; Erhöhung. Hn. 1688: Kús oralat (sz) [Szentgerice MT; EHA]. 1865: Orrolat (:Promontorium:) (e) [Zilah; EHA].

orros 1. nagyorrú; cu nasul mare; großnasig. Szn. 1575: Orros Ferench. Orros Miklos [Barabás, SzO 303]. 1583: Orros Kelemen [M.palátka K; JHbK IX. 21]. 1602: Orros Imre szab. [Haraly Hsz; SzO V, 197] | Orros Tamás jb [Páva Hsz; i. h. 195]. 1603: Nic. Orros pp [Nagyernye MT; i.h. 265]. 1641: Orros Mihaly Veres Darabant [uo.; Berz. 24/2].

2. csőrös, kiöntő csőves (edény); (vas) cu cioc; schnabelig, (Gefäß) mit Ausgußschnabel. 1695: adot Egy szép Viragos Orros Uj On Keresztelo Kannát Nemz. Szűcs Bálintné Varga Ersebet aszszony [Nagyfalu Sz; SzVJK 52]. 1732: Egy ezüst orros kancso Apor István és Farkas Susánna czimerivel ... Lat 23 1/2 | Egy ezüst herba téh főző orras ibrik Lot 34 [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 12–3]. 1735: Fules, es orras Kristaj Kancsók [Ks 38. V Clenodia fam.]. 1748: Öt ejteles nagy Zöld Kantso Nro 1. 3. Ehez hasonlo Orros nagy Kantarok (igy!) Nro 2 [Ks 8. XXVIII. 5 gr. Kornis Antal udvarházában].

orrozat 1. orrszj; (la harnašament) curea de nas; Nasenriemen. 1674: Vagyon az Ura(m) lora való szerszáma kék kamukára Csinált széles szerszam szügyelöstul orozatostol [Beszt.; WassLt 72/6]. 1696: Egy lora való fék orrozat és fékemlő nélkül [LLt Fasc. 75].

2. magaslat; ridicătura, proeminentă; Erhöhung. Hn. 1694/1764: Az Orozott nevű Szanto föld fellyül a hegy felől [M.fülpös MT; EHA]. 1757: Orozatban (sz) [uo.; EHA]. 1780: Orozat alat (sz) [Impérva Cs; EHA].

orrozó orrszj; (la harnašament) curea de nas; Nasenriemen. 1681: Kigyo hatas slefelű aranyos fek agy sürű apro pillangos szügyelöstül s fejer Orrozzostul | Pillangos, aranyos, turkises az nyakra valoja es Pofa boglari szügyelöstül orozzo nélkül | Pillangos Fek agy szügye<ld>östül Kopott aranyozott orozzójával [Utl]. 1687: Egj ... zabolás ezüstös Kantár Szügiellöstül, veres Claris a pillangoib(an) orrozója nélkül [Utl]. 1710: Veres karmasinra vont, harmo ujnyi szeslesgü ezüst aranyos rostelyos, nem igen derek kövkel portai fek agj szügiellőjével orrozójával [Told. 19].

Vö. az orrodzó címszóval.

orrú 1. vmilyen orrú (ember); (persoană) cu un anumit fel de nas; (Mensch) mit irgendeiner Nase. Szk: behajlott ~

nyerges orrú. 1831: bé-hajlatt orrú [DLt 767 nyomt. kl] * *beholyapadt* ~ → *lapos* ~ * *buta* ~. 1805: Valdrán Péter ... hosszukó buta orrú [DLt nyomt. kl]. 1809: egy kisség buta orrú [DLt 380 ua.] * *csonka* ~ roncsolt/levágott orrú. 1703: tudo(m) hogy az Csonka orrú Aszszony ... az orrában suly volt [Gysz; LLt]. 1823: Pál Latzi nevezetű ujj Paraszt ... tsonka orrú, 's a' miatt gyengén orrába beszéllő [DLt nyomt. kl] * *dombos* ~. 1815: Chilipp nevezetű Gonosztévő ... közép szerű dombos orrú [DLt 96 ua.] * *előre görbedett* ~. 1814: Vaszilie Gintzin ... középszerűleg hoszu előre görbedett orrú, haja és szemöldöke fekete [DLt 1069 ua.] * *felgörbedt* ~. 1848: Boldizsár Mihály ... felgörbedt orrú, idomos száju, beszél magyarul és cigányul [DLt ua.] * *felhajlott* ~ → *húsos* ~ * *feltörpött* ~. 1805: Strojcski Butta Thodor ... vastag és fel-törpött orrú [DLt nyomt. kl] * *fitakos* ~. 1807: Sütő Vaszj nevezetű Rab ... kised fitakos orrú [DLt 633 ua.] * *fitos* ~. 1834: Nemes Budafalvi Bors Sámuel ... fitos orrú, perge bajuszú [DLt 481 ua.] * *gombás forma* ~. 1842: Czifra Mihály ... rövid gombás forma orrú [DLt 1455 ua.] * *gödrös* ~ nyerges orrú. 1808: Roth Anna ... fenn-álló gödrös Orru [DLt 794 ua.] * *görbécske* ~. 1820: Básta János ... Silesiai 38 esztendő ... hegyes görbetske orrú [DLt ua.] * *hajlott* ~. 1807: Száva Susánna ... inkább tompa és hajlatt orrú [DLt 391 ua.]. 1831: hoszsú hajlatt orrú [DLt 767 ua.] * *hegyes* ~. 1806: Korján Lup ... kerek veres ábrázatu, hosszukó hegyes orru | Dumitra Flora ... Medgyes Széki, Saali ... fekete vérmesen ki-álló szemű, le-álló hegyes orru [DLt 730. 8464 ua.]. 1810: Málnási Ferentz ... kised ripatyes hegyes orru [DLt 181 ua.]. 1811: Depsch József ... hegyes orru, kerek ál-kaptájú [DLt 682 ua.] * *hegyesecske* ~. 1821: Mrnka ! János ... hegyesetske orru [DLt 631 ua.]. 1825: Romoselyi Nyikuláje Szimulyész ... hegyesetske orru [DLt 767 ua.]. 1836: Fábián Jó'sef ... hegyesetske orru [DLt 761 ua.] * *horgas* ~. 1825: Májsza Kinda ... kevésé horgos orru [DLt 969 ua.] * *hosszacska* ~. 1843: Darabont Togyer hosszacska orru [DLt 1099 ua.] * *hosszukó* ~. 1808: Müller Mihály ... vékony hosszukó orru [DLt 891 ua.]. 1837: Katso Samuel ... valamennyire hosszuka orru [DLt 755 ua.]. 1848: magos termetű, hosszukó képű, sötét hajú, sötét szemű, hosszukó orru [DLt ua.] * *hosszukós* ~. 1819: Knittel József ... hosszukós hegyes orru [DLt 610 ua.] * *húsos* ~. 1804: Grimm Gottfried ... fel-hajlott husos Orru [DLt ua.] * *idomos* ~. 1834: Rusz Gavrilla ... idomos orru és száju [DLt 942 ua.]. 1844: A' Turszky gyalog ezredéből eszélőköt Simon Mihály ... közép termetű ... idomos orru [DLt 1247 ua.]. 1847: Szabó Sándor ... idomos óru [DLt 117 ua.]. 1848: Penkert János ... idomos kicsiny orru es ritka szakállu [DLt ua.] * *idomzatos* ~. 1837: Gyorgye Dilbe ... idomzatos orru [DLt ua.]. 1846: Gündisch János ... kicsiny kerek ábrázatu, idomzatos orru | Rusz Vaszilie ... Torda megyei lupsai ... idomzatos száju és orru [DLt ua.] * *idomzott* ~. 1847: Wellner Lajos ... idomzott orru [DLt 858 ua.] * *kicsiny* ~. 1806: Koptyik Luputz ... Kováts Kápolnai ... kerek szöke halovány, himlőhelyes ábrázatu, kitsinorru, kised sugár Termetű [DLt 730 ua.] * *lapos* ~. 1848: Orbán István ... kised beholyapadt lapos orru kicsiny szürke szemű [DLt ua.] * *laposcska* ~. 1828: Bako Mihály ... laposotska orru [DLt 279 ua.] * *leálló* ~. 1806: Rhusz Lupuj ... kised le-álló orru [DLt 730 ua.] * *meggörbedt* ~. 1813: Boro Bibób (!) József ... egy kevésé meg görbött, a' hegye felé kitsinnyég szélesebb orru [DLt 446 ua.] * *meghorgadt* ~. 1809: Strodler

'Sigmond ... egy kevésé meg horgadt orru [DLt 471 ua.] * *nagy* ~. 1762: egy asszony ember is szélyes homloku nagy orru [Esztelnek Hsz; HSzJP] * *nagyocska* ~. 1813: Gros Julis Katonáné nagyotska orru [DLt 63 nyomt. kl]. 1829: Kereszties György ... nagyotska orru [DLt 505 ua.]. 1833: Bálint Elek ... nagyotska orru [DLt 811 ua.] * *napolitániai* ~. 1812: Barth Josef Bavari Országból ... Néápolitániai orru [DLt 644 ua.] * *nyergelt* ~. 1831: Láhm Daniel ... nyergelt orru [DLt 131 ua.] * *pisze* ~. 1799: uttza hallattára tele torokkal kialtotta ... Simon Mártont tolvajnak, bitangnak, hamis lelkűnek, eb attának, pizsa (!) orrunak, huntzfutnak, ördögattának s.v. szar Emberek mondotta és kialtotta, lelkét edgybe szidta, és milliom teremtetézte [Dés; DLt] * *proporcionált* ~. 1832: Ádám Lórintz ... proportionált orru [DLt 28 nyomt. kl] * *sólyom* ~. 1833: Kalmár Péter ... alkalmas nagy sólyom orru [DLt 275 ua.] * *szabatos* ~. 1846: Kirilla András ... hosszukás ábrázatu, szabatos orru | Berka Petru ... középszerű nyulánk testalkatu ... szabatos orru, száju és állu | Wálther János ... Segesvári ... mesterségére nézve schuster, törpe ... sovány ábrázatu ... nagyszájú elöcsucott (!) also ajakkal, szabatos orru, kiálló állu [DLt 1200 ua.] * *szélesecske* ~. 1839: Fischhof Filep 'Sido szélesecske orru [DLt 401 ua.] * *tompa* ~. 1806: Óregebb Papp János ... le-álló tompa Orru [DLt 730 ua.]. 1815: Arko Antal ... nagyotska tompa orru [DLt 950 ua.]. 1823: Kézi Pap János ... kisedég tompa orru [DLt ua.]. 1843: Pál Mihály Mári ... kerek fejr piros töt ábrázatu, tompa orru [DLt 1018 ua.] * *tompácska* ~. 1826: Friedrich, vagy is Kircziger Vilhelmina ... tompácska oru [DLt 510 ua.] * *tonka* ~. 1828: Bernaszlászlo luon ... tonka orru [DLt 839 ua.]. 1833: Stolyka Ferentz ... tonka orru [DLt 684 ua.]. 1834: Nagy Julis ... kurta tonka orru, lapos ábrázatu [DLt 854 ua.] * *tonya* ~. 1817: Czeika Janos ... sargás ábrázatu, Kék szemű tonya orru [DLt 550 ua.] * *tömpe* ~. 1816: Jepure Vonutz ... tömpe vastag orru [DLt 376 ua.]. 1829: Thomás Ferentz ... tömpe orru [DLt 643 ua.] * *vastag* ~. 1848: Páskuly György ... nagyocska száju, tonka vastag orru, kék szemű, vastagocska fekete szemöldökű [KLev.] * *zömök* ~. 1842: Portzika Gligor ... zömök oru [DLt 240 nyomt. kl].

Vö. a *kányuorru* címszóval.

2. vmilyen orru (ló); (despre cai) cu un anumit fel de bot; (Pferd) mit irgendeiner Schnauze/Nase. Szk: *buta* ~. 1805: pej szörű kised zömök, kajla fülű buta oru^a [DLt nyomt. kl. — ^aParipa] * *fejér* ~. 1685: Gyermek lovak ... Egy Szürke, Fejér orru, serénye farka Szürke. 6d fű [Utl] * *hódos* ~. 1685: Gyermek lovak Fel Irása ... Fog(a)r(a)si ménés féle Fejér suffa-Szörű, csóka Szemű, hódos Fejér orru épp [Utl] * *lámpásos* ~. 1829: Ezen Kantza 7 esztendő ... barna szörű, a' homlokán egy csillag, lámpásos orru, 's az álla fejér szörű [DLt 1098 nyomt. kl] * *számár* ~. 1761: Sarga Pej forma szörű olyan forma farka serennje egy kevésé számár oru forma^a [Branyicska H; JHb XXXV/39. 15. — ^aKanca] * *tölcséres* ~. XVIII. sz. eleje: légyen a Ló magos hoszsú, tölcséres orru kosfejű [JHb 17/10 lótarási ut.].

Vö. a *kosorru* címszóval.

3. *hegyes* ~ (despre încălțăminte) cu virful ascuțit; (Stiefel) mit spitzigem Vorderblatt. 1823–1830: a régieknek hegyes orru csizmájok is ezelőtt valami húsz esztendőkkal módiá jött volt, de kevés ideig tartott [FogE 65].

4. vmilyen végű (szerszám); (despre unelte) cu un anumit fel de capăt; (Werkzeuge) mit irgendeinem Ende. Szék: *hegyes* ~. 1622: hegyes oru fogo No 7 [Kv; RDL I. 119 néhai Tótházi Eötvös Mihály ötvösműszereinek lelt.]. 1676: Vadnak ezen malom házhoz tartozó holmi egget mások ez szerint ... hegyes orru czákány 3 [Fog.; UF II, 746].

5. kiugró ormú; cu creasta proeminentă; mit herausragendem Gipfel. Hn. 1670: Bükös orrú berczen (sz) [Tarsafva U; EHA].

orrvér-folyás orrvérzés; hemorragie nazală; Nasenbluten. 1778: A Gyermekeken az akkor támadt or vér fojás, és forró hasmenések az Asszonyokon a' honapi vér folyások ér vágás helyett támadnak: ezeknek tehát megállításában szorgalmatoskodni ilyenkor igen káros volna [MvÁlt Mátys, ConsSan. gub.]. 1852: Betegség neve: Orrvérfolyást követő brand [Dés; RkHAK 140].

ország tolvajság; hotie, furt; Dieberei. 1570: Takacz Balint, Nagy Janos, Reody esthwan, hytek zerent ezt valliak, hogy Ewk az Jakabhoz sem mostan sem az elowt semmy gonoz etelet sem orsagot Nem Twdnak sem hallotak [Kv; Tjk III/2. 111]. 1592: Zabo Mihali ... vallia ... Varga Gasparne orsaga feleol tudo(m) hogi Zabo Peterne vezett vala el egi malaczot, az sikatasara hogi megh akarja volt colni Casparne, futottanak oda az Azzon nepek [Kv; Tjk V/1. 290]. 1593: Az vizhordone mikoron orsaga miat az Warosrol el zeoket volna, My az waros kepeben, hazat puszta(n) talalwan, A hazot el attuk p(ro) f 16 [Kv; Szám. 5/XX. 167] | Azert Euocaltuk Az (luctus)t teoruenhez, hogi ... pinkeost nap taiat ... zolt ennekem nagy gjalazatomra valo zokot, hogi ... az en haza(m)nal buzaia vezet volna el, mely buza el vezesnek neuet orssagnak neuet en rajtam tartottam volna [Szentegyházassolárfalu U; UszT]. 1597: Kalmar Andras ... vallya ... ez fogoly legenyis ... egiessen rea vala hogi eois tars volna az orsagban [Kv; Tjk VI/1. 5]. 1600: Mikor az Almassi dizonth el loptak, akkor az Olah Komsa Wargyas vizin thwl Zal Dobosi hataron weleönk az Juh mellet wolt ... Soha penigh semmi gonossagat orsagath ne(m) etertem sem hallottam [UszT 15/129 Ola Istha(n), Ferencz Gyeörgy pásztor vall.]. 1614: Sebe Ferencz orsagert Mattys Janosnak keotte magat, halaltol mente megh [Szentkirály Cs; BethU 440]. 1637: En semmi gonossagot nem tudok sem latta(m) Borbeli lanosheoz sem orsagot sem egjebet [Mv; MvLt 291. 118a]. 1691: Szabo Marton nevű jobbagyanak semmi orsagat lopását nem tudom, sem nem láttam, sem maga kerkedeset nem hallottam [Torboszló MT; MvÁlt Bereczki lev. 66. — Pál Antal Sándor kijegyzése].

Szk: *~ával/-gal él*. 1593: kit ... megh vallot Kis Tivadar ... hogi ez kwllis sok wdeoteol fogua effele orzaggal elt [Kv; Tjk V/1. 415]. 1631: ezek orsakokall elnek es ugian orgazdanak mondotta sokszor füleönk hallattara az Apiatt es Anniat [Mv; MvLt 290. 45b] * *~ba esik*. 1629: Mihaly ... Bogacson orsagba essett [Mv; i.h. 36b] * *~ban tapasztaltatik*. 1586: ez peter ... ez varos zeoloyet larta lopta zanzandekkel koborlotta, egieb orsagokban tapasztaltatot [Kv; Tjk IV/1. 568] * *~büntetése marad rajta*. 1573: miert hogi az bizonsagok be hoztak hogi az orwal tarsasagba volt tartozzek 15 Napra zawatossat allatny kitwl vette az kopchot, Mert ha zawatossat Nem adia, Az orsagnak Bwntetese Rayta Marad [Kv; Tjk III/3. 282b] * *~ot cse-*

lekszik. 1593: Orban Gergely enis peoresse lezek Pathkos Janosnak ... egy lowamot ... ez a' Janos oroztha wolth el ... eö az eleötis a fele orsagoth chelekedeth [UszT]. 1598: 10 Aug ... B.V. eo keglme ... üerete meg egy embert az cziganokkal a fokhazban, orsagot czelekedet uolt adata Biro Vram nekjk f — //60 [Kv; Szám. 8/V. 44] * *~ot mivel*. 1560: Az aprodok es legenyek ha orsagot myelnek Art. 12 [Kv; ÓArt.] * *~ot tesz*. 1591: megh teccik nyulan az bizonsagokbol, ez ket zemeli meny orsagot, kart teottenek varosbely Attiank fiainak [Kv; Tjk V/1. 139] * *derék* ~ nagy, jelentős lopás. 1604: Ha ... valakit Biro Wram meg tapaztal hogi az tilalo(m) ellen Czepletöl ... Búzat Venne, tehat ... mind az Czeplöt, mind penig az ky töle az Búzat meg vötte, az Perengerre avagy kalodaba alassa ... Ha penig vgya(n) derek orsagban talaltatnek, az előby mod törüiny szerint halalal büntettesek [Kv; TanJk I/1. 479] * *halálos* ~. 1646: Hannagh matthias vramnak Csik szeki szent Imrehinek östöl marat Jobbagy melyek halalos orsagban talaltatuan Tudni illik illenben hogh ... nemes lakatos balaznak egh tehenet el lopták [Malomfva U; Hr 3/1] * *nyilvánvaló* ~. 1585: Zigiarto Ambrus vallia ... illien Nilua(n) valo orsagba(n) tapasztalta(m) holot fizetemesert hiwsegel kellet volna lenny [Kv; Tjk IV/1. 391]. 1635: Miuel Vice Ispan Trauzner Jstva(n) Vra(m) ez Dimin Mihalt Enyede(n) Fejeruarmegjeb(en) lakot ... detinealtatva(n) elegendo keppen megh bizonyította nylua(n) valo orsagath ... Teczet az törüenynek hogi megh hallio(n) erette [DobLev. I/8].

orsó 1. fus; Spindel. 1685 e.: Szász sebesen Piheni (!) Peter Uram Házánál vadnak ... Abroncos karkot, eggy tele apro orsoval [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 18–9]. 1733: Egy Tollyokátskában apro orsök [Marossztkirály AF; Told. 2]. 1778: Kerekes Gusaly kettő, egyik(ne)k meg van az orsója [Csapó KK; Berz. 4. 8. C.18].

Szk: *~jával, guzsalyával él* fonással tartja fenn magát. 1659: Uyabban valo Adozasra rendeltük szekül ... Eozvegy Aszoniok kiknek semmi marhaiok nincsen, hane(m) orsojaval guzsalyával el nyolczan adgyanak egy Tallert [UszLt 17]. 1683/1687 k.: Az megye együtt lévén az özvegy aszszonyoktól valo bér fizetést igazittásb(a) vettük ... az melly özvegyek orsojokkal guzsalyokkal (!) élnek, sem nem szántanak, sem ne(m) vetnek három sing vászonnal tartoznak^a [Kibéd MT; MMatr. 200–I. — ^aPapi bérben]. 1687 k.: A melly özvegyek orsojokkal guzsalyokkal élnek, sem nem szántanak, sem nem vetnek három sing vászonnal tartoznak, kettej a' Prédikátoré harmadik a' Mesteré [Göcs MT; MMatr. 112] * *~jával, guzsalyával keresi életét* 'ua.' 1722 k.: Proventus Pastoris ... Az özvegy Aszszonyok az kik csak orsojokkal guzsalyokkal keresik eleteket 3. sing vásznot adnak [Radnótfája MT; GörgJk 113] * *~jával tartja magát* 'ua.' 1681: az egesz Joszagbhan, minden tertsz ház nép (:az ighen szegenjen, özvegyen ki csak orsojával tartja magát, es Selleren kívül:) tartozik egy-egy főt Fonalat megfonatni az Vár szükségére [Vh; VhU 71] * *cérnaserítő* ~. 1848: Egy nagy Czérna serítő orso 1 [Szászkered K; LL] * *kézi* ~. 1820 u.: Egy len fono kerék vagy rabka kéz^a orsojával [Mv; MvLev. — ^aTalán elírás kézi h.].

Sz. 1811: Aszszonynak tsak orsó, gu'saj és matólla [ÁrÉ 131].

2. fonógép orsója; fus al maşinilor de tors; Spindel auf der Spinnmaschine. 1796: Erfurtban három fono Machinát

vala gyönyörűségem látni, mely mindenik 60 orsot perget vala [MNy XL, 363 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából]. 1823–1830: Itt láttam előbb fonómasinákat, hol egy fejérmép 120 orsóval is fonja a gyapottat | A masina alsó részén megint vagyon egy rámban 60 orsó [FogE 246. —^a Erfurtban].

3. tengely, henger alakú (forgó) alkatrész; fus, arbore, osie; Achse. 1583: veottem egy wyz kereknek valo fat f 1 d. 25 ... veottem orsonak valo fat d. 32 [Kv; Szám. 3/XII. 3]. 1585: Kewetkezik a mi keult az oh warj malomra ... orsonak ualo fat wettem f. — d 10 [Kv; i.h. 3/XX. 3]. 1597: uottem orsonak ualo somfat f 1 [Kv; i.h. 7/XVI. 117]. 1666/1793: azon tilalmas Erdőből ... a ki eplén szán áll és orsonak való fát, bátor hátán hoznais ... maradjon flor. 1 [A.csemáton Hsz; SzékFt 19]. 1676: (A malomban) három bokor kövek ala valo jo erős padia ... vas czapos ... hozza valo orsoji ... egieb ... eszközeis mind jok [Fog.; UF II, 747]. 1680: Vagion eő Ngok(na)k ... lisztelő malom házok ... Perpenczeje, orsoja, köldög vasai jok [A.porum-bák F; Ált Inv. 34]. 1685 e.: Hintora valo orso Nro. 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 6]. 1688: egy eoregh Saitomnak ... Orsojat mindennemű eszközt; tűzzel meg egetek [Kv; Utl]. 1731: Vagyon ... a Káson Vízén edgy felyül Csapo két kövü malom ... Van két Korond ... mindenik Korondon két két vas karika hat hat orsora tsinalva [Jakabfva Cs; BCs]. 1756: Az Sajtó szinben ... vagion egy igen jelessen építettett, vastag Cserfából való Sajtó, jo orsojával és egieb meg kívántato eszközeivel 1 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 28]. 1826: A malomba ... A Felső követ forgato orso Nádálást kíván [Klic SzD; LLt 9/1]. 1847: a' belső szobához tartozik a' Mettő Malomis, melynek van egy külső, és két a' ház alatt egy orsón forgó kereke [F.árpás-üveghuta F; Tsb 46].

Szk: *abroncos* ~. 1656: Ugan ezen malomban vagion egy abroncos orso [Fog.; UF II, 158] * *malom -ja*. 1679: Malom orsojahoz valo Somfa darab nro 106 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 11] * *malomkerék* ~. 1765: meg adtuk az két malom kerék orsot [Ompoica AF; Eszt-Mk Vall. 15] * *srófos* ~. 1842: A papiros malom ... van egy Sajtó ... három keresztül álló tölgyfa darabokból áll ... az also földben van helyezve, a felsőn négy vas abróns van és ... a' fel álló két oszlophaz van szegezve a' harmadik keresztül álló fa a srofos orso által fel és alá taszigáltatik [Km; KmULev. 2] * *vasas* ~. 1637: uagyon három lisztelő malom keő padgyauul garattyauul ... vasas orsojaul [Fog.; UF I, 425]. 1656: vagion sendeli hejazatt alat 2 kis fa malom, kiknek fa eszközök vasas orsojok korongjokkal perpenczejekkel megh vagion [UF I, 102] * *vasazott* ~. 1632: Az malom ház mind eppen czerepezett. Vagion benne hat vasazat orso az kik az kereken alnak ... N. 6 [UF I, 189].

4. ajtósarok-csap; pivot in Țițina usii; Drehzapfen, Haspe. 1648: Szekér szin ... van egy régy bomlott ayto orsojával egygüt [Komána F; Ált I, 925].

5. (lépcső) korlátbáb, baluster; stîlp de parmaclic, balustru; Geländerdocke, Baluster. 1726: fizettem az nemeth Esztergárosnak az tornácban való 31 órsóért a d: 18 ... 12 hosszabb órsóért az tornáczból le-menő grádicsra a d: 24 [Kv; Ks 15. LIII. 4].

Szk: *esztergában metszett* ~. 1699: Ezen folyoso erős karfak között esztergában meczet orsokkal vagion be kerítve | (A) folyoso körül karfák között esztergában meczet

orsokkal vagion be kerítve, kilencz oszlopok lévén karfáján fel nyulva [Szentdemeter U; LLt].

orsófa tengely; fus, osie, arbore; Achse. 1581: vottem 15 orso fat Az Malom zwksegere p(ro) d. 6 [Kv; Szám. 3/III. 3 Chyanady Thamas mb kezével]. 1584: Veottem orso fat Molnar Miklostol 46 fizettem Neki erethe f — d 40 [Kv; i.h. 3/XIII. 3]. 1591: Keouetkeozyk Az Alperet Malomra vallo keolchyege ... Egy desy Emberteol veottem 125 orsofat f — d 90 [Kv; i.h. 5/V. 3]. 1601: az Malomhoz ... Veottem Orso fat 300 ... f 4 d 50 [Kv; i.h. 9/XV. 32 Jeremias Nekl sp kezével]. 1685 e.: Vagyon az felső vár alatt egy köre forgo malom ... Ennek lisztes ládája, Orso faja, Belső kereke ... mind jok [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 22]. 1842: a' lisztelő Malomnál a' külső kerék pad melyen a' felyül csapo vízkereknek orso fái forognak — erősen lognak [Kv; KmULev. 3].

orsófog fogazat az orsófán; spițe la osie/arbore; Achsenzahn (werk). 1666/1795: Malom épületre valo fát orso fognak valot, ajándékon adjanak illendőképpen [A.csemáton Hsz; SzékFt 21]. 1681: Malom előtt levő fa Eszközök ... Faragatlan orso fogh Nro 30 [Hátszeg; VhU 604].

orsójú (vhány) orsós; cu (un anumit număr de) fuse; mit (einigen) Spindeln. 1796: (Erfurtban) három fonó Machinát vala gyönyörűségem látni ... Ezen 60 orsolyu Machinát készítette Péters 70 Tallérokért [MNy XL, 363 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából].

orsós 1. (esztergályozott) orsó alakú fabábokkal készített; fűcút cu stîlpișori/stîlpuleți în formă de fus; mit spindelförmigen formgedrehten hölzernen Docken verfertigt. 1585: Ket Karzek gyentáros (l) volt, egik orsos f 0/90 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 3]. 1652: Egy hitvan fejér Pohár szék, rekesze Esztergaban meczet orsos, parkanyos [Görgey MT; Törzs]. 1656: festett orsos karos szek nro. 3 [UF II, 126]. 1673: Wagon egy Zaros fias asztal à hazban ... Egi jo giontaros orsos Kár szek [WassLt Borsai István hagy.]. 1679: Kerekded karus festet orsos, egyes szék nro 1 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 48].

2. korlátbábos, baluszteres; fűcút cu stîlpi în formă de fus; mit Geländerdocken/Balustern. 1679: Festet orsos folyoso nro 3 | Ezen Contignationak haro(m) oldala verese(n) festett orsos Karfas [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 15, 38]. 1681: Garadicz külső széle orsos kar fas mind végig [Vh; VhU 545].

3. ~ *olaszfa* orsó alakúra faragott erkélyoszlop; stîlp de balcon în formă de fus; spindelförmig geschnitzte Altan-säule. 1710 k.: hozzáfogék ... a fejevári új házamhoz ... és ha a háború ne légyen, 1703-ban a harmadik rend is, csatornás fedele, és azon feljül deszkás egész folyósója vagy altánja ... orsos olaszfákkal elkészül vala [BÖN. 903–4].

4. ~ *formára csinált* orsószűrűre készített; fűcút/lucrat în formă de fus; spindelartig verfertigt. 1656: az kemencze-nek közepin es felseő reszin alol egy kevesegh, orsos formara csinált horgas kalihak 2 rendel [Fog.; UF II, 121].

5. egy fajta hintó; un fel de calească; Art Kutsche. 1736: Az magyar hintó is kétféle vala, egyik kétfelé eresztős, az drágább is volt, az második orsós. Az mely uraknak kétféle hintaja volt ... az kétfelé-eresztősön járt az úr, az orsóson az asszony [MeTr 364].

6. ? orsókézfűtő; mester care lucrează fuse; Spindelmacher. Szn. 1713: Orsosne [Dés; DLt 493]. 1714: Orsósne [Dés; DLt 496].

orsósan orsó alakú (erkély)oszloppal készítve; fűtő cu stîlpi în formă de fus; mit spindelartiger (Altan)Säule verfertigt. 1662: Az kapu bástyái oldalában egy szép tornyot pléhes szép mesterséges héjjazattal, orsósan függő lábason építettett vala^a [SKr 297–8. — ^aA váradi várban I. Rákóczi György].

orsósfa korlátbáb, baluszter; stîlp în formă de fus, balustru; Geländerdöcke, Baluster. 1679: Az Uy Tornyczkához való orsos fa nro 147 | vagio(n) egi szép tornyos Filegoria nro 1. Lab fakon allo; Fel járo garadicza fűl eppettett, veressen festett; Kar fas oldalais orsos faival együtt mind ket felől veressen festet [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 39, 97–8].

orsóvas az orsófa vasazott része; partea ferecată a fusului; beschlagener Teil der Achse. 1697: Az meg irt Vár alatt vagion Egi felől csapo lisztelő Malom is ... Ennek silipje száraz es Viz kerekai, Tengelye Orso es korong Vasai Also es felső kövej jok [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter inv. 12].

orsózás (korong) orsóval való ellátása; montarea fusului/osiei; Versehen des Mühlrades mit Achse. 1735: En Türkösi István Molnár ... a' malombéli vas eszközöknek, ugymint tsapkoknak, orsóknak meg tsináltatásokért fizettem a Czigánnak 5 forintokat ... a két bél keréknek fogazása és a korongoknak orsózása do 2 [Bácsfalu Br; BrAlt T. B. V (Baciu) 25].

orsózat korlátbáb, baluszter; balustru; Geländerdöcke, Baluster. 1662: Melly víz szélin való rekeszkőfalnak szintén közepin egy szép magos és temérdek torony építettett, amelynek pléhvaló héjjazatja s egyéb sokképpen mind kívül való megcifrázása még üszögében vala ugyan, de elég hogy rakása s faragott márványkőből való orsózi, néhány rendbéli folyosói, párkányozási, boltozati, fűl való épületi már megvolnának [SKr 260].

ország 1. az ország mint szervezett területi-földrajzi egység; țară; Land. 1540: Bathory Andras es Dragffy wram ... az mongyak hogy ez wrak egy orzagoth byrnak, de ewk chak egy kychyn feldet byrnak [Kv; LevT I, 9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. 1578: a juhokat, berbécseket ... ez országbol ki ne merje vinni [Kv; EOE III, 139 egyi hat.]. 1592: Az feiedelmek tartoznak megh kialtatni, hogy az Coloswariak, ez orzagan minden helieken leuo Sokadalmakba Zabadosan bekewel mehessenek leohessenek [Kv; Diósynd. 15]. 1613: Eo felsege Minden rendeket, ez orzagan az haro(m) nemzetett le cziendesiczen, es meg bekeltessen [KJ. — ^aBáthory Gábor]. 1642: En az en szegeny legeny állapotomban vgy igyekeztem magam viselni, hogy az mely orzaghban laktam uyot nem akartam senkivel vonni [Fog.; Told. I]. 1659: valakik az fenies Portához es hozzánk engedelmesseget mutatnak, megh ne karsetzak, egetest rablast az Orzaga ne tegyenek [Uzsl 23 fej.]. 1671: concludaltuk hogy mindenütt az Országban méressék az ejtel es véka a' Colosvári ejtelhez es vékához, hogy ez iránt valo confusio-is minden helyeken ez

Országban tollatassék [CC 88–9]. 1677: Nemes ember penig, maga majorságában termet semminémű javaiból es marháiból ... ha szintén az Országbol kiviszi, avagy küldi is, Harminczad es Vám-adással nem tartozik | A 'Sidóknak ez Országban valo szabados kereskedések, es az egy Fejérvárat lakhatások-is sellérül meg-engedetett [AC 54, 243]. 1688: Lovakot kiket ez orszagb(a) hoznak Egy Lotol vegyenek f 1/150 Egy kanczátol f — 1/90 Egy Harmadfü Gyermeke Lotol f — 1/60 [BFR Vect.]. 1766: ő kglme engemet hitese Feleségét ... el hagyott ... hallottam hogy ki ment az orszagbolis [GörgJk 208].

Szk: ~látni. 1654: De némellyek ezekben nem követésében, hanem annak alkalmatosságával, ország es urunk látni es véle esmerkedni s barátságot szerezni jötték volt a követekkel [ETA I, 157 NSz] * az ~fiai ez országiak/országbeliek, erdélyiek. 1613: Eo felsege^a az Magiarorzagye Leuentekett, es az idegeneknek, kik nem az orzag es hazank fiay, melleolte eo felsege el bocziassa Tanaczgy pedig eo felg(ene)k nem Magiar orzagiek es nem idegenek hanem Erdeliek hazank fiay legienek [KJ. — ^aBáthory Gábor] * az ~fővárosa. 1662: Az lengyeleknek ... a koronáért es a svéciai titulusért a svékusoktul haddal való háborgattatásuk nem szűnik vala, sőt csakhamar az országnak metropolisa, fővárosa is, Krakkó a svékusok által megvitetvén, a város Virtius nevű svéd generáltul erős praesidiummal tartatik vala [SKr 344] * az ~lakosai. 1677: Müben lévő aranyat es ezüstöt, az Orszag lakosin kívül valo embereknek venni, es az Orszagbol ki-vinni ... szabados ne légyen | E' Szegény Hazának állapottya ... a' Kapu Szám után járandó adojok dolgában-is ... az időknek, s' azokban lévő szükségeknek mivoltokhoz alkalmaztatott, az Orszag lakosinak-is számokhoz képest: ugy hogy ... egy Kapurol nem többet, hanem csak den. 60. renditenek es adtanak [AC 62, 67–8] * az ~népe az ország lakói/lakossága. 1653: 1587 esztendőben Báthori Sigmund a Géczy János gubernatorsága alatt volt, es igen nagy békességes idő volt mindenfelé, mind a törökkel, s mind pedig a némettel, mind pedig az ország népe között [ETA I, 40 NSz]. 1675: az J ... imitt amott, erdön, falukon széllyel, városok(an) is ál pénzert vert, veretett, s vér, jo féle pénz közzé elegyitvén ugy defraudallya az ország népét [Kv; TJK XII/1. 17] * ~piaca országos vásár. 1733: mikoron volnank az Etedi ország piatján a Birtalan Janos uram bort arulo Arnyek Szine alat [Nkf] * egész ~ostól/~ul országszerte. 1591 k.: Egyz orzagul vagyon az Romlas az szantalan vizes Ideo myat [Dés; DLt 233]. 1653: Igen nagy pestis lön ebben az esztendőben egész országostól [ETA I, 151 NSz] * idegen ~külföld. 1570: mywél Zigartho Myhal es Janos deak Jdegen orzaga nem voltak hane(m) ez orzagan es gyakran az varoson laktak, hirekel volt az kertnek ely adasa [Kv; TJK III/2. 49]. 1611: Zekel Miklos vrunkot az vrsten ő szent Felsege mostan hozta idegen orszagbol haza közinkben [Taploca Cs; LLt Fasc. 155]. 1627: Wicely Mathenakis Tanusagara Es idegen Orzagokban ualo peregrinálására attunk száz Eötven Arani forintot id est Nro: 150 [Kv; RDL I. 132]. 1796: az All Peres Ur maga sem méri tagadni, hogy a' Torotzkai Vas Mives Lakosok nem volnának Idegeny orszagból bé jött Nemzetek ... Austriából Torotzkora-bé jött Vas miveseknek valóságos maradéki [Mv; Tlev. 5/16 Transm. 31–2] * külső ~(ok) külföld. 1769: Külső Országokrol be hozatando vásznaktol 100 Róvtól öt Reff A Harmintzadon vetetik [Uzsl XIII. 97]. 1799: azon Fogadoban ... a' Külső Országok, es városokban gyakorlott szokások

szerént Herbereket tartanak [Kv; ACLev.]. 1805: az Zállagasitto ... Báro ur külső országban lakik [Usz; Hr] * *szomszéd* ~ok. 1671: confederatiokat ... akarmely szomszéd avagy távul való Országokkal, Királyokkal és Fejedelmekkel nem különben hanem az egész Orzágnak minden Statusinak meg-edgyezett akarattýból Ország Gyűlésében téssen ő Naga^a [CC 7. — "Barcsai Akos fej.]. 1677: Az Uj Kalendarium ez Országban-is bé-vétetet, azért mivel hogy más szomszéd közeleb való Keresztýen Országokban-is acceptaltatot [AC 85].

2. az ország mint főhatalmat gyakorló társadalmi, politikai, szerveződési egység, állam; stat; Staat. 1565: Azerth nem ertem az okat mi oka legien ennek, hogy k. tek nem akar törwinnel jlnj, kywel ő felsege orzaga jl [Sajó SzD; BesztLt 24 Horwath Lúkach Sajoy tyz tarto a Beztterzey Byraknak es tanachnak]. 1606 k.: lattatik orzag Jouara lenni az romlot varosoknak Eppelisek az leoueuniekbeol [Dés; DLt 285]. 1614: nehezeb penigh es munkassob, az ... beliwl eonen magaban felhaborodott orzagokat, mit Ngdis ezt az zegeni orzagot talalta gubernalni [Ks 27 ogy-i végzés]. 1619: Lengyelországba serio megírják ... hogy „Sor-bánnak, Homonnainak, Petráskónak semmi úton, sem szín alatt az három országra, Erdélyre, Moldovára, Havaselföldre hadat gyűteni-fogadni az országokban ne engedjenek” [BTN² 332]. 1677: Fejedelem Aszszonyunk ő Felsege az Orzágnak Gubernatiojat kezében vevén, egy Thesaurariust, Gubernator Urunk, és az egész Tanács tetszéséből válaszszon [AC 24]. 1765: (A francia király) megengedte a liberum religionis exercitiumot az országában [RettE 189]. 1809: adot adunk s egyéb szolgálatakat is praestallunk, melyek mind az Ország hasznára néznek [Asz; Borb. II]. — L. még CsH 201; SKr 689.

Szk: A. az államra, a főhatalom gyakorlására von.: ~ *dolga* államügy. 1545: Egywas akarathiabol vegezek punkesth vtan tizen otod napoth hogy az koron rea menjenek Es az Jozagoth meg oziak azth semmj Egiebh ok el ne mu<la>thassa hanem betegsegh dolga tizessegh dolga es orzag dolga [Fiátíva U; MNy XXIV, 216 ozdy gergel es gaspar gerebh Fráter Györgyhöz]. 1612: (Geczy Andras) mint affele Pribeke, hűttötlen Ember ... Orzagunk dolgait, hátra hagyván magat promoucalta az portan, szep vegh hazainkat Töröknek igitte, és haddal indult reank [Kv; PLPr 73 fej.]. 1677: Fejér Vármegyében a' Törvényes Székek-is, Vármegye Gyűlési peniglen annál inkább celebraltassanak, ha szintén a' Fő Ispánok magok személyekben Ország és Fejedelmek dolgai miat el-vonattatván ... jelen nem lehetnének-is [AC 140] * ~ *háza* erősség, vár. 1671: ő Naga^a ... Fiscalis és egyéb Vég-várbéli Fő Kapitányokat, és azokban lévő fő derekas Tiszteket, kiváltképpen a' kikre Ország házai, fortalitiumi, fegyvere, sőt minden Lovas és gyálog, Vitézlő Rendei szoktak bizattatni, nem másokat hanem nativus igaz haza Fiait ... állat [CC 22. — "I. Apafi Mihály] * ~ *igazgatása* kormányzás. 1662: Báthori István ... a lengyel királyságra ... választatván ... öccsét, Báthori Kristótot — ki akkor váradi főkapitány vala — az ország igazgatására hagyta [SKr 30] * ~ *interregnumja*. 1657: én Csáki akkor nagyságoltam, mivel az orzágnak interregnumjában Báthori Zsigmond idejében az atya, az öreg Csáki István ország generálisa volt ... s az atyám udvari kapitánya volt [KemOn. 146] * ~ *ot bír* vmely országban/államban a főhatalmat gyakorolja. 1619: Ez az Szez Ogli ilyen nemzetség, hogy azt az országot bírják, azmelyet az mi historiáink Tripolisnak híják [BTN² 318]. 1653: Úgy

vagyon hogy 1599-n Mihály vajda az országot bír [ETA I, 29 NSz] * ~ *ot igazgat* országot kormányoz. 1663: (Ugron András) nem fejedelemnek való ember, nem arra való, hogy országot igazgasson [TML II, 486 Szentpáli János Teleki Mihályhoz] * ~ *ot szolgál*. 1632: az zasto (!) allatt az orzagatt s az feiedelmzett zolgalia [Kozmás Cs; BLt] * ~ *prezidiuma* őrsereg, őrség. 1667: Ha felment^a s be nem bocsátaná az ország praesidiumát, szorítsák be az várbán, az vármegyét is ültessék fel s obsideálják; azonban az jószágot foglalják ki kezéből [TML IV, 103 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — "Rédei Ferenc Huszt várába] * ~ *szokása* az államban érvényesülő szokásjog. 1586: hywanak minkett az Nehay Dobray Istwan fjay, Peteor, ferencz, Myklos, Balint ... az vrünk eo Naga parancholattayawal ... Lesnekre ... hogy my ő közt-ök> az orszagh szokassa szerint mind az Eős loszagott ... s mind penig Egyeb Ingo bjngo Marhakatt ... megh osztanak [Lesnyek H; IB VI. 225/16] * ~ *szolgálatja* országos tennivaló/ügy. 1612/1723: Patko Menyhárt Vram ... az helynek Fő Patronusa Constantzinápolyba méne az ország szolgálatyára [HbEk]. 1662: Erdélyi György ... országh szolgálatyába(n) hazánk kívül vagyón [Kocsárd TA; Told. fej.], 1669: (Balogh Laszlo Uram) az Országh szolgálatyáb(an) vagyón az kapuk connumerálásáb(an) [Gyf; SLt A.9 St. Décei de Thorda (35) ns vall.]. 1677: A' Mikor Fejedelmek, avagy Ország közönséges szolgálatyától érkezhetnek ... a' mely Vármegyékben két Fő Ispánok szoktanak lenni, edgyik közzülök jelen lenni igyekezzek, sőt tartozzek-is a' Circáláson [AC 119] * az ~ *vég-házai* az ország végvárai/erősségei. 1671: Az Orzágnak határit és végházait semmi úton és módon nem abalienallya ő Nga, és el-nem igiri [CC 14]. 1677: az Ország határit, Vég-házait, tehetsége szerint ... nem abalienallya [AC 22] * *frigyes/konföderátus* ~ szövetséges ország. 1619: az hatalmas császárnak így is az magyar nemzetnek kellett volna több jót kívánni, keresni, mert az magyar nemzet minem mostani frigyesse, országa az hatalmas császárnak, hanem meg szultán Szulimán császárnak is ő frigyes országa Magyarország [BTN² 350]. 1620: az követ uraim kívánák azt, hogy őnagysága^a bocsássa el őket, mert az hatalmas császárnak nagy kárára vagyón s leszen az ő ittvaló késések és mulatóságok, mivelhogy az nyolc confederatus országokból való követek addig meg nem indulnak, azmeddig ezek az követek hazamennek [BTN^a 406–7. — "A vezér] * *keresztény* ~. 1619: (A) keresztýen fejedelmek, országok most az csehek és magyarok mellé adták magokat, de ezt hallván, meg kezdik magokat vonni, és ki-ki azon leszen, mint békélhessék meg Ferdinandussal [BTN² 398]. 1661: Micsoda alkalmatossággal légyen Erdély az több keresztény országokra nézve ... és mely nehezen üzetethessék ki belőle az török ... derekasan megmutogathatja őkegyelme [Kemlr. 344–5] * *örökös* ~ok öröklés jogán birtokolt/a monarchia osztrák felét alkotó tartományok/országok. 1760: Ditsóségesen országlo Felseges Aszszonyunk maga kedves első szülöttje ... Lakadalmi Solemnitásának vigasztalását ... minden örökös Orzágaire is ... terjeszteni kívánván ... méltotzatott parantsolni [Dés 321 gub. ut.]. 1769: Valamint hogy minden örökös Orzágaib(an) ő Felsegenek, új fabricanak vagy tsinálnának ő Felsege hire nélkül fel alitasa nem szabad vgye e Nms Hazaban is meg tiltatot [UszLt XIII. 97] * *pogány* ~. 1671: Sok keserves szenvedsim után Isten ő szent felsege megszabadita, Uram, az pogány országból [TML V, 447 Rédei Ferenc Teleki Mi-

hályhoz]. 1710: a jus ligatum az Approbata Constitutióban örök átok alatt megtiltatott Erdélyben, és még a pogán országokban sem gyakoroltatik [CsH 132].

B. állami/közigazgatási tisztségekre von.: ~ *birája* a. (erdélyi) főbíró (az igazságszolgáltatás legfőbb szerve). 1545: Ez leuel adassek az mj keghelmes vrunknak frather giorginek ez orzagnak biraianak [Fiátfva U; MNy XXIV, 217 ozdy gergel es gaspar gerebh lev.]. 1560: Így Egieenesednek meg mj Eleóttwnk ... Ezer Mag'ar Arany forint keótel alat ... Hogy az mely fél eszt ... Meg nem Akarna tartani, vagy nem tarthatna ... hat Az Mely fél meg allya, Az más félt az Reóuid teóruinire hihassa, Az ország biraia Eleibe, Az ki az wdeóben ez orzagba leszen, vagy feó biro, vagy vice biro leszen, teóruint es Jgazat tehessen marhaiabol es Joszagabol ... Az Ezer arany forintrol [MV; JHbK XII. 7]. — b. (magyarországi) országbíró. 1662: A nagyságos Drugeth Homonnai György ... országbírójává vala tétetendő [SKr 108] * ~ *direktora* közügyek igazgatója (Erdély kincstári főügyésze, az egész országra kiterjedő legfőbb vádhatóság). 1758: Kénosi Zsigmond. Annak atyja Kénosi Ferenc ország direktora [RettE 76] * ~ *exekútora* az állam végrehajtója. 1677: a' Joszagoknak elfoglalása nem külömben, hanem Törvénynek decisioja után ... legyenek, s' ne-is egyebek, hanem az Országnak legiti-mus Executori által [AC 200] * ~ *feje* államfő, fejedelem. 1662: az országunknak is elveszni jobb volna, mintsem a fejedelemlnek, mert az országnak feje a fejedelem volna [SKr 393] * ~ *fejedelme*. 1594: ez Varos, az orzag feiedelminek ... es mellette valo tanach vraknak az vy ezteendóknak eleodeden, aiandekokkal zoktak kegielmes-segeoket io akaratitokat ez varoshoz kapchiolnj [Kv; TanJk I/I. 228]. 1657: Minde(n) ez hazaba(n) lakos hwttel legien keóteles az orzagh Feyedelmének es az haza(na)k [Kv; KvLt Vegyes III/127] * ~ *főkancelláriusa*. 1736: Az főgenerális után volt az ország főcancelláriusa, azután az ország kincstartója [MetTr 411] * ~ *kancelláriusa*. 1619: Az havaseli vajdának érkezett tegnap főkövete ... Popa Viszter, ki Radul vajdával Szombatban lakott, mostan ország cancellarius [EOE VII, 495 A nagykárolyi értekezletre vonatkozó jelentések és irományok] * ~ *kincstartója* → ~ *főkancelláriusa* * ~ *követei*. 1664: A fővezérhez menendő Nagyságod ország követinek határ sollicitálás felől való instructio adásbúl ez tetszése az úrnak ő nagyságának. Elsőben igyekezézz Nagyságod kitanulni, mint akarják az határt igazítani [TML III, 308 Teleki Mihály a fej-hez] * ~ *postája*. 1704: Ugyan ma kérék az úrtól egy Székely Mózes nevű ország postáját ... egy más százsz embert ... hogy kimenjenek Péterfalvára holnap a borokért [WIN I, 192] * ~ *szolgálja* tisztségviselő. 1677: ha a' Gubernator-is ő Nagysága ellen valamit igyekeznek ... vagy ő Nagysága s' ez Ország szolgálival, vagy egyebekkel, Tanács és Ország hire nélkül ... tisztitól privatus légyen és senki Gubernator-nak ne agnoszályja [AC 37].

C. az ország intézményrendszerére von.: ~ *adója* az ország nevében a töröknek fizetett adó. 1662: (A) garázdálkodás fogta vala szerezni a portán azt a kárt is, hogy az ország tizezer arany szokott adóját, holmi színek alatt öt-öt arannyal minden esztendőnként neveltetni akarnák [SKr 276]. 1679: Ország adajában 19 rótt helyről contribuálnak és az articulus szerint adminisztrálják [Kőrösfő K; EM XLV, 31]. 1685: ezen esztendőben, az Ország adajanak nagjób resze, Oroszlanjos Tallerul ment be a Portara [Fog.; Törzs] * ~ *artikulusi* ország törvényei. 1625: semmike-

pen az malefactort az en fogsagom alol, kj nem szabadit-hatta volna, miért hogy partiat fogta es kj szabadította si iuris az orzag articulussa zerint azt keuanom az teóruintul hogy az J azon buntetessel buntetódgiek az mint (!) az malefactor erdemlet uolna [Uszt 30a]. 1671: az Országnak közönséges és egyenlő akaratból való végezését, Articulusit ... maga-is meg-tartya, másokkal-is meg-tartattya^a [CC 15. — ^aA fej.]. 1700: Minthogy mind az Istennek mind a' Nemes orzag(na)k törvénye ... tiltja az Iste(n) ellen valo irtoztató karomkodásokat ... tettetz a' Törvénynek a' Nemes Ország A(nn)o 1697. esztendőbeli Articulussa zerint ... a piaczon meg palczaztassek annakutanna conciliallyon Ecclesiat [Dés; Jk 315b] * ~ *hada*. 1599: bizonios feo okok kewantak hogy Zaz Sebesnel taborban Zallichiwk orzagwnk hadath [Törzs. fej.]. 1631: Jöve Rákóczi György fejedelem Kolozsvárra az udvarnépével, az ország hadát másfelé ereszté ki Magyarországba az palatinus ellen, úgymint Eszterházy Miklós ellen [Kv; KvE 161 SB]. 1653: a derék hadnak a vajda dolgot adott, de az vajdát az ország hada ... megfutamtotta^a [ETA I, 52 NSz. — ^a1599-ben]. 1657: generálisnak destinálák Kapi Andrást, hogy ország hadát adnának melléje [KemOn. 125] * ~ *hivatalja* állami tisztség. 1792: Az Ország nagyobb Hivatallyaira ezen vgy nevezett Partiumból való alkalmas Személyeknek alkal-maztatása [Zilah; Borb. II hiv.]. * ~ *konstitúciója* ország törvénye/végzése. 1625: iot uolt az en feóldemre az In(ctus) feólderol egy Bogatj Georgy Neuu Jobagy ... tolem az orzag Constitutioja zerint megh kerete [Uszt 30]. 1677: A' Jesuitai szerzet ... ez hazából ... excludaltott ... ha a' végezések ellen bé-jöni merészelnének ... a' végezésekben specificalt poenaval büntetessenek ... ha kik az Országnak illyen erős constitutioi ellen ... afféle szerzetbélieknek vocatiot adnának a' bé-jövetelre ... azok citati ad Generalem Diaetam, in notam infidelitatis incurralyanak | miglen a' Gubernatorságnak tisztiben lészen^a ... mindenekben az Ország Constitutioihoz, és bé-vett Decretumihoz alkalmaztattya magát [AC 8, 35. — ^aKemény János] * ~ *tárháza* kincstár. 1649: az Ország tárházában be szolgálta-ndo Adonakis czak az Isten tudjia mint tészük szerit [Dés, DLt 424]. 1677: az Ország ... constitutioikat statuált volt, melyre ... a' Fejedelmek-is kötelesek. Annakokáért ... az Országnak mind közönséges, mind egyéb Fiscalis jövedelmit, hogy ez Országnak Tárházaiban tartsa^a ... arra bizonyos Generalis Perceptort és Thesaurariust tartson, igaz haza fiaiból állokat, zálagos és hiteles személyeket [AC 33. — ^aRákóczi Ferenc] * ~ *törvénye* az állam jogrendje. 1565: jol tugiatok azt, hogy ennekem vigezesem volth tyweletek, hogy ha valamy dolog történnek kiral Jobagia közeth es vram jobagia közeth, hogy ... baratink altal meg latasúk ... Azerth .k.tek lasa ha .k.tek orzag Törwinie melletth meg marad, es az vigezes melletth a wagy nem [Sajó SzD; BesztLt 24 Horwath Lúkach Sayoy tyz tarto a Beztertzezy Byraknak es tanachnak]. 1571: esz lowat ... meg latwan asz bekey ember meg tartata birowal, es annak vtanna az orszagnak teorwenie szerent Reia eskwek heted magawal ... el vive aszen szolgamtwl [Somkerék SzD; i.h. 9 Vas Georg es gerendy martha Erdeli Miklósné szeoch Gáspár beszt-i bíróhoz]. 1677: A' Czégéres vétekben élt, és Ország Törvénye szerint megsemtentiáztatot gonosztévőknek, a' Fejedelmek ... gratiát ne adgyanak [AC 129]. 1705: Mint hogy Bakos Mártonné Csere ludit nős paráznsága világoso(n) constál Ura lévén azért ország Törvénye szerint halállal büntetődik ha az Ura réá áll, és maga mellé nem

veszi [Dés; Jk 348b]. 1793: a' föld ország Törvénye szerint kopatzon ... senki kezéhez nem szokott menni [Fiátfva U; Ks 65/43] * *az ~ törvénytevő háza* Fejedelmi Tábla. 1674: Segesvarat ... az ország(na)k akori Törvény tévő házánál [Berz. 2. 43/8].

Sz. 1619: ez világon közönséges mondás, hogy: Jaj annak az országnak, kinek gyermek ura vagyon [BTN² 265].

3. az ország népe, lakossága, társadalom; locutarii unei țări; Einwohnerschaft/Gesellschaft eines Landes. 1569: az egez Orzag azzal el hogy az Mynre az karwaloth ember meg mer eskwdny arrol teznek eleg tetelt [Görgény MT; BesztLt 81 G. Aknay prov. Arcis georgen a beszt-i bírőhoz]. 1607: 19 Februarii. Olvasák meg az Bocskai István testamentumát az koporsó mellett, az nagy templomban, minden ember hallatára; kérvén mind kicsinytől fogva nagyig bocsánatot, ha mit vétett ellenek, és oktatóván az egész országot, mint szeressék egymást [Kv; KvE 137 SB]. 1619: nem az egy király személyére kell nézni, hanem az országra, és az országgal kell igazán megtartani az frigyét, nem az egy embernek személyével [BTN² 300]. 1654: az Kirligh Peter hazat mikor Bastia vitan az orszagh megh czendesedet, nem Rottak fel hane(m) az Popa Irma (!) haszat [Berz. 18]. 1656: ha az országnak futamodassa, es bodulassa történnéskis, az orszagh ismét helliben haza sáluán, ez ... Nehai More Janosne Kerekes Marta assoni uissa haza nem sallana ... tartozanak ez ... kezesek ... uissa haza^a hozni [Ks 42.G. — *F.tökre (SzD).] 1658/1799: Barcsai Ákos ... visszaméne Segesvárra, az országot pedig maga hűségére megesketvén, megsztoltatá úgyannyira, hogy vagy szegény vagy gazdag, minden házas ember s minden özvegy asszony két-két forintot adott kételenségből [Mv; EM XVIII, 452]. 1740 u.: Conscríbalata az orszagat az kiraljne minden vagyonsagaval szemelj szerint [Torocó; MNy IV, 234]. 1763: Manyika Juon ... mikor a' Tatár hir fel háborította vala az Országot ... luhakat is feles számmal hajtát [Gálfa KK; Mk V. VII/1. 22 Bába Györgye (36) zs vall.].

Szk: ~ *elei*. 1657: Ezen Kemény Péter leánytól vadnak az országnak eleiből álló sok böcsületes rendek ... Apafi, Koncz, Torma, Toroczkai familiák s többek is [KemÖn. 13] * ~ *vénei*. 1619: Minthogy immár az kereszténységben sok hűt szállott külömb-külobbféle, de arra vagyon legelső gondjok is az ország véneinek az fejedelem választásában, hogy arra eskötik egyikre meg, hogy ... senkit hűtben, vallásában meg nem háborgat [BTN² 298].

4. közösség; comunitate; Gemeinschaft. Szk: ~ *havasa* közhavas. 1592: az orzag hawassa gyergio felől Vrnk Byrodalma [Oroszhegy U; EHA]. 1606: Azon fel az Keőkeöl-leonek túl fele orzag hausea [Uszt Benedictus Chortan de Palfalua lib. vall.] * ~ *hidja* közhid. 1637: Ada ... Borsoua falua aluegeben az orzag hidgian felliel egy molnot [Borsova Cs; Bállt 61] | Vagion ... az Orzag hidgia(n) felljel egy molna [uo.; EHA] * ~ *réve* közhív. 1592/1593: porond hanjas es az orzag Rewe ott vala [Beke SzD; Ks] | mindenik Malombéli eorleok zabado(n) itettek barmokkal ... soha nem volt tilalmas senkital, orzagh rewe iart által rajta [Bálványosvárálja SzD; Ks].

Birt. jelzőként az ország szó állami tulajdonjogú, de közösségi hasznú v. országos rendeltetésű dolgokat jelöl. — Vo az ország útja, országit címszóval.

5. (állam)kincstár, fiskus; fisc; Staatskasse/schatz. 1592: Felek fundalaszt ... paranczolta Lajos kiraly a' Coloswariaknak ... Orzagh Adaiaban reszes ne legien ... ez Orzag

falwj keozibe Ne zamlaltathassek, hanem a' Coloswary Byro itilhesse meg eeket [Kv; DiósyInd. 56]. 1623: Kegetek az Creditorokat contentaltassa ha marhayok annyra valo lehet hogy szynnten ehel haloka ne maragdiának de eoreoksegl Kegetek senkit ne contentallio(n) mert az orzagh fundussa ne(m) Abalienalhatja [Csikszereda; Törzs]. 1792 k.: meg különböztetvén a Székely Katonásogott (!) a mezei katonasagtol, a melly többire loszágtalan emberekből áll, es olyan állapotba vagyon, a ki a maga költségen nem élhet, annál fogva minden Fegyverit, mind kőntosit mind elelmit bekésség és hazakodás (!) idejin, egy aránt a Fejedelemtől es országtól veszi [Uszt X.80].

Szk: ~ *adója* a kincstárnak járó (föld)adó. 1592: Felek fundalaszt az wt eorizetiért, paranczolta Lajos kiraly a' Coloswariaknak, donalta meghis, hagi soha Eottwendet (!) ne aggion, Orzagh Adaiaban reszes ne legien [Kv; DiósyInd. 56]. 1617: az orzagh adaiának tyz tyzenkett ezendeigh ualo megh engedeseit igirtek [KJ]. 1640: Az Orzagh adoyan kiüöl, mellyet az Orzagh gyulesiben szoktanak kapu szam utan fel uettini, egyeb feöld adoual nem tartoznak [UF I, 695]. 1671: Mivel némellyek az Országnak sok rendbéli fel-vetett adoit mind eddig-is meg nem adták ... ez után-is ha meg nem adnák ... meg-büntettenessek, jósági penig el-vétettenessek [CC 93]. 1677: (Az örálók) Az vámnak penig és eör helyelyeknek vigyázására ezek mindnyáján kötelesek ... Ezeken kívül semmi egyeb contributiokkal (:az egy ország adóján kívül:) nem tartoznak [CsVh 63]. 1724: Idegen más helyről jöt ember az ki ország adóját nem agya korcsomát és mészárszéket nem szabad tartani [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 33] * ~ *arendája* kincstári ingatlan/jövedelem haszonbérlete. 1712: az kaptalan Rakosi Peter uram ... ra igazította elő kegyelmet az Szegeny Apad leveleinek Legistromara mely Legistromba a többi között az is bele vo(!)t irva hogy az Orzag Arendaiarol valo Legistrom-is ott lett volna [KCs Árva Kemény Kata leányához] * ~ *jövedelme*. 1671: Thesaurarius rendeltetésék ... ki-is az Ország minden fele jövedelmének erogalasanb micsoada modalitást kövessen ... ő Nagysága ... deliberrályon felölle [CC 23] * ~ *közé való szolgálata*. 1650: sem haz sem fwt rajta ninczien es mind falu közzi s mind orzagi közzi ualo szolgálat rolla deficialt es Jgi puztara niat birni senkinek nem Engedwnk hanem meltan falunak keuanhattiuk [Uszt 8/64. 72a].

6. országgyűlés (mint törvényhozó/törvénykező testület); parlament; Parliament. 1542: Vram mostes yrth Kendy Ferencznek, hogy therekegyek az Barathnal^a vramerth. Meg esmerthe az orzag mynd az Barath, hogy nem wolth theeb ember kwztek vramnal, ymar byzom az Ystemben hogy meg zabadol [Fog.; LevT I, 18 Seruitor Dempsdy propria aláírással. — ^aAz 1542-beli mv-i egy-en erdélyi kormányzóvá választott Martinuzzi Györgynél]. 1570: Kegelmeket Vrnk Eo felesége Jelen valo Adoyat ... Mellyeth es El Multy gywlesbe zerzeth az orzag Meg kyldetthe, pecheth alath [BesztLt 47]. 1590: Az my Nezy Az Scholához valo segitseget mellyet az Nemesseghnek feye meghis lghirt ... Azokat az vrakat elő kgcme keonyeorgessell sollicitalliak, Akiket itilnek lo Akaro Patronusinknak lenny. Az orzagot penig suplicatiok Altal mindenkreöl lellyek megh [Kv; TanJk I/1. 140]. 1597: die 27 Aprilis, az presidiumra Rendelt adoban melliet az Orzag Reank wetet fizetunk f 500 [Kv; Szám. 7/Vl. 2] | arrol az orzaghis veghezett, kireol articulosis vagion, hogj effele Jozaghokat kykhez verek vadnak, es ekkeppen abalienaltattanak teoleok teoruennek

processusa nélkül is ky foglaltassa előfelte [KvLt Diversa 21/73 Jósika István kancellár Tholdi István lippai helyettes várkapitányhoz]. 1658: De ezenközben az ország Rhédei Ferenczet a fejedelemségre meg akarja esketni, Rhédei pedig halogatja vala [ETA I, 166 NSz]. 1671: A' Tanácsokat pleno numero az az tizenkét szamuakat mindenik Natiobol az Ország választván ő Nagyságával^a együttl ő Nagysága confirmallya [CC 21. — "Bethlen Gábor]. 1677: Az Országtól rendeltetett időkre az adot minden helyekről tartozzanak bé-szolgáltatni | Varak és Kastélyok, a' Vég helyekhez közel, Fejedelmek és Ország Consensusa nélkül ne építtessenek [AC 70, 72]. 1681: Június 13. Istennek megköszönhetetlen bölcs rendelkezéséből nagyobbik Apafi Mihály nevű fiam az országtól választott erdélyi fejedelemségre [AMN 221]. 1684: Ez két héten többire csak temporizált az ország^a az úr, Teleki uram után való várakozás miatt [SzZs 262. — "Az egy Fog-ban]. 1753/1781: mikor az öreg Kászoni urat Bétsben heted magával az ország rendelte volt Zálag(na)k az hét urak közül egyik volt Kun Miklós Ur, kiis tsak nem a tályban jött volt (me)g a kurutzok le szállása után gratiára ... Rákóczi mellől [Tekerrő H; JHb LXXI/3. 311]. 1792: akiket deputátusi nevezet alatt a katonák helységek most esztendeje a diétára küldeteneik Sérélmeknek Ország eleib(e) való terjesztése végett, azokat Corifeusok(na)k lenni ítélte^a, s el fogattatások iránt kemény rendelést tett [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — "A Fő Hadi Tanás]. 1823–1830: Keservesen panaszkolta, hogy ő 29 esztendeig lévén királyi tábla praesese és az 1794. diétán elbűcsűzván, az ország ajánlotta a királynak, hogy adjon nekik hosszas szolgálataijért pensiót [FogE 146]. — L. még Csh 201; WIN I, 87.

Vö. az ország gyűlése, országgyűlés címszóval.

Szk: A. ~ háza országgyűlési terem/ház. 1662: Azon országházára ugyanonnan a piacról is a vár harmadik udvarának kapuja felett szép köorsós, folyosós grádicson mehettek fel ... Melly házbán a tanácsurak és tábla számára való asztal és ülőhelyek közébe helyezhetvén, azonkívül mind vármegyék, székeség, százság és városok követinek helyek elrendeltettek vala, úgy, hogy tudhatná ki-ki az ő helyét, hol volna [SKr 301–2]. 1681: Vajda Hunyad vára ... Épületek az várbán. Ország Háza. Ennek nagi magossan való bíztozasa faragot márván köböl való öt oszlopon áll | Orszagh Haza oldalanal ... hoszszu Garadics [Vh; VhU 502, 512, 543]. 1724: A Leányomis írja micsodás czifrán ment az M. Gralis Ur(am) mikor felment az ország házába [Altörja Hsz; ApLt 2 Apor Péterné Kálnoki Borbála férjéhez] * ~ népe az egy-i tagok/rendek. 1658/1799: Barcsai Ákos bejövén Erdélybe törökkel és tatárral és két moldvai vajdával, Segesvárt gyűlést tétete és az országnépét magához hajtá és fejedelemségre felemelék [Mv; EM XVIII, 452]. 1662: Rákóczi Zsigmond ... testének illendő méltósággal ... való eltakarítására, azon esztendőbeli Szent György havának 28. napja rendeltetvén, azon napon fejevári öreg egyházban ... az egész ország népének jelenlétében, nagy solennis pompával temettetett vala [SKr 314]. 1677: Városokban a' Fejedelmek, Udvarok népekkel, Ország népe, vitézlő rend, s' azoknak Tisztviselői, az időnek kívánsága szerint recipiáltassanak, ben lakhassanak [AC 272] * az ~ rendei/státusai. 1657: az ifjú fejedelem^a engemet kételenségből bűcsül vala ily okokból: ... 5) Mert féltelme is vala az fejedelmeknek az ország statusitól, kiknek felette sok gravamenjek vala, sok megbántódások az aty-

joktól [KemÖn. 308–9. — "II. Rákóczi György]. 1830: kétséghben sem hozzuk hogy a' Nemes Ország Rendei, azt ne munkálodtak volna, hogy műis Székelyek, és Armalista Nemesek, hogy az adozás terhe alól ki menekedgyünk [Asz; Borb. II] * ~ rendelkezése. 1608: 9 Martii. Menének az követek az ország rendelkezése szerént Báthory Gáborhoz, hogy behíjják az székre [Kv; KvE 138 SB]. 1665: Vagyon urunk nagy búsulásban, mivel Paskó uram nem mehet, mert a szászok nem akarnak postalovakat adni az ország rendelkezése szerént [TML III, 485 Nalácz István Teleki Mihályhoz]. 1677: A' Só Aknák, ez Országának rendelési szerént, és annak jövedelmi, tulajdon csak a' Fejedelmeket illeti [AC 89] * ~ tagjai. 1662: Csak Isten engedné, portával való egyezését végezhetné^a, ökb^b is, mint szinte azelőtt igaz hűséggel uralni igen készek volnának. De ezekre a követek ilyen válasszal bocsáttattak vala: ország végezése lévén, hogy mindennel végbevitettelné, magának is kötelességében állana ... azért ha ország tagjainak ismertetni akarnának, nem kellene nehezeltetni, hanem hallogatás nélkül meg is cselekedni [SKr 502. — "A portánál kegyvesztett, a fejedelemségről előbb lemondott, majd újra a fej-i székre kívánczó II. Rákóczi György. ^bBihar m. rendei] * ~ terminusa. 1606 k.: az orzag terminussan keolt Adiudicata leveleönkis vagion [Dés; DLT 285] * ~ végeztése. 1570: Eo K. varoswl megh Ertettek Byro vramnak my valazt Theot az varmegie, Azert eo keg is Azt Mongyak hogy ha Az orzag vezegese zerent Megh vehetik az Mywnek valo zerzamoto, Eokis keszek leznek az orzagh vegese (!) zerent Myweket adny [Kv; TanJk V/3. 6b]. 1596: Zolgam ... Andras ... 1595 eztendöbe(n) ment volt wrunk eo felsege hadaban Hauaselföldeben ... Ez penig az dolog miert hogy had alat teörtenth dolog kemetek előth az orzag vezegese zerent az breuis teörtuenyen akarom meg lattatnj [UszT 11/43]. 1615: az Orszagh vezegese szerint mi hüwnk Banffl Janos az Lippay Generalis expeditiokra, minden Jozagorol Tizenket Louast kellet volna bocziatani, miuel penigh cziak Hatot bocziatot volt, ezokon minden Jozagat Confiscaltuk vala [Gyf; Told. 1]. 1677: az Arendatorok ... az Ország végezésivel ... edgyező jo Instructioikat készitsenek, mely által a' Dézmásoknak insolentiai és exorbitantiai meg-zaboláztassanak [AC 51].

B. ~ közé(be) egy-re. 1590: bizonyos okok obstalnak, mely okokat Reghi Attiainktol ertettenek, ky miat ne(m) illendeo Coloswary Bironak hywatla(n) orzagh keozibe Mennj Seot Nem Reghenis Biraink Artalmat hoztak otben letekkel [Kv; TanJk I/1. 141]. 1710 k.: Ezeket mind elvégezték a guberniumban énnálam nélkül ... attól félték, hogy keresztül állók dolgokban; mert nemcsak a guberniumban végezték el, hanem a gubernátor az urakkal kiment az ország közé, és ott nemcsak elvégeztették a szegény egygyú státusokkal, hanem a három natióból követeket küldöttek a várba Rabutin és Seauhoz, hogy ... militaris és cameralis officéket adjanak az investigatorok közé [BÖn. 926–7]. 1730: T. Kolosvári András Ur(ama)k az Ország közé fel járásáért ... fizettem Rf 7 [Kv; Szám. 56/XIX. 19] * ~ közölt az egy-en, egy alkalmával. 1672: annyira volt az dolog, hogy Nemes János uramat küldjék s mind Kegelmedet s mind minket vádoljanak. Ő mint emberséges ember felállott az ország közt s mondta, az fejt üssék el inkább, hogy sem ő menjen s valakit vádoljon [TML VI, 388 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: az ország engemet, Sárpataki ítélmestert, Nemes Jánost és egy szász becsületes követet rende, hogy tegyünk írásban egy

conceptust, mint kellene az ilyen alkalmatosságokat meg-
orvosolni ... és hogy az országnak ezt reportáljuk. Ez meg-
lőn, és az ország között én olvasám el, approbálák, articu-
lusba is irák [BÖn. 679].

C. az ~ (be/egybe/fel)gyűl. 1620: az hatalmas szultán
Szulimánnak olyan athnameja vagyon Erdéllyel, hogy az
hatalmas császár oda ország akarátja nélkül soha vajdát ne
adjon, se ne küldjön, hanemha mikor fejedelmek meghal,
az ország egybegyűljön, és valakit az ország választ vajdái,
az hatalmas császárt mindjárt megtalálják követek által és
annak botot, zászlót küldjön az hatalmas császár [BTN²
391]. 1630: 26 Novembris. Gyűlt vala az nemes ország Se-
gesvárra, és ott Bethlen István az ország előtt esmég letéve
az fejedelemséget [Kv; KvE 160 SE]. 1704: ma is felgyűlt
vala az ország, de semmit nem végeztenek | Ma reggel
gyűle fel az ország a consultatióra és a Bethlen Miklós
uram kívánságának discussiójára [WIN I, 88, 128]. 1710:
Begyűlvén az ország, propositióban kiküldi a fejedelem a
státusoknak a magyarországi dolgokat [CsH 107] * az ~
elbomlik/leoszlik. 1667: Mely rendetlenül bomlék el az
ország Vásárhelyről, nyilván van [TML IV, 36 Bánfi
Dienes Teleki Mihályhoz]. 1704: az ország megszomorod-
ott lélekkel leoszlik [WIN I, 87] * ~ot konvokáltat.
1667: Én az jóvallom, ő nagysága az egész országot con-
vocáltassa [TML IV, 207 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].
1677: Hogy ha a' Meltóság Rakoczi Ferencz ő Nagysága
mellé rendeltetett Gubernatornak holta történnék, tartozzék
a' mostani kegyelmes Urunk az Országot convocáltatni, és
ezen Mostani Modalitas szerint, az egész Tanács és Ország
consensusából, más Gubernatort választatni [AO 35] * ~ot
összegyűjt. 1704: ma az ország is összevgyűjtötték vala,
és az urak kiűzenének, hogy ... afelől beszéljessenek a sta-
tusok, hogy micsoda szókkal adják fel öccellentíájának
[WIN I, 201].

7. (egész) ~ostól/~ul testületileg/egyként az országgyű-
lés; parlamentul in ansamblu; das Parlament körperschaft-
lich. 1571: orzagul valazza ty kegiemetek hyw es bizonios
Attiokffiait kyk igazan keozottunk minden dolgoknak ze-
deseknek es veteleknek hyt zerint mennenek vegere [SzO
II, 323 a székely nemzet az ország rendihez]. 1608: Mene
el ... az városról Magyarorszába az Rákóczi Zsigmond
fejedelem, az fejedelemséget letévén az ország előtt ...
Választák egész országostól fejedelemnek Báthory Gábot
[Kv; KvE 137–8 SB]. 1614: az Czegezes vetkeseknek
bwntetesen kezdue el, teczik nekwnkis orzagul, hogi az
Nezeok leouendo mondok, varaslok, Beobaioosok ...
teorueni zerint bunte<D>essenek erdemek zerint [Ks 87
ogy-i végzés]. 1671: Az Városi Atyánkfiai-is generaliter
találának-meg azo(n) Országul minket, hogy Városokban
refugii causa menvén az Regnicolák szállást fogadván ki ki
az Regnicolák között, szállásokon deponált bonumokat, a'
Városi Tisztektől repettallyak mandatummal némely pra-
tendensek ... Végeztük Országul hogy az kik ilyen méltan
repetitioikat és Evocatioikat töttek, cselekedtek, azok
invalidáltatnak cassaltatnak [CC 67]. 1701: a' mi kedves
jo akaro vraink és Attyánkfiai s Collegaink, a' Tanátsi
Rend elő kglmekkel egjező akaratóból rendeltünk kgltek-
(ne)k Országul közönséges Gyűlést Gyula Fejérvára ...
holis az Gyűlések alatt agítáltatni szokott Causák foly-
(na)k [Uzsl IX. 77/36 gub.].

8. hadsereg, az ország (hadakozásra kiállított/felülített)
serege, hadviselésre kötelezettek; armatā, oştirē a unei țări;
Heer des Landes. 1566: Felseged kegyelmessige szerent

miltoltatnek mind az minnen szemilyünknek, szolgaink es
földön lakoinknak állapotioikat oly modon rendelni, hogy
my mind az felseged szolgaltatiara, orzagual ualo hadako-
zasra, hazunknak es iletünknek taplalasara lehetnink elegek
az Felsged kegyelmes engedelmiből [SzO II, 186 a székely
fömberek és löfők foly. a fej-hez]. 1617: az egez ezten-
deóban mind orzagostolis labunkat kengielwnkbeól ki nem
wéottwk [KJ]. 1621: az mostani Orzagh zwksegere Guber-
nator vram elő naga, Kyalj vrunk elő felsege kglmes pa-
rancziolattiabol, Szaz Gialogot kewanna az szegenj varos-
tol harom harom hopenzel hogi elő allassunk [Kv; TanJk
II/I. 321]. 1653: Innet a városból is apám száz lovassal
elment vala az ország mellé. Melyet Csáki István és Bor-
bély György látván, az ország képiiben igen becsülettel
megköszönték, és jó kedvel látták az apámat Nagy Szabó
Jánost és az hadát [ETA I, 55 NSz]. 1657: az gubernátor az
országnak felülést fogna parancsolni | kevés reménységgel
vala maga is az fejedelem, hogy az ország fegyvert fogjon
török ellen mellette [KemÖn. 125, 174]. 1670: minthogy
az egész ország felülése nem lehet, csak valamint ő nagy-
ságának parancsolati ne mennének ki az országra, hanem
az készenlétel, második parancsolatjára való felülésnek
legyen meg az hire. Azonban az elrendelt hadak legyenek
fenn [TML V, 265 Teleki Mihály Bethlen Jánoshoz]. 1710:
Teleki Mihály ... parancsolatot ada ki, és az egész országot
feles számban felülítették ... a tábort commendóját penig
Bethlen Gergelyre és Gyulaffi Lászlóra bizzák [CsH 186].

Szk: ~ dobja a feji-sereg dobja. 1662: a fejedelemtábo-
rostul ... harcot akarna állani, de azonban ... hír érkezik,
hogy az egész armáda rendelt seregekben jövő útjában
volna ... ottan az ország dobjával felülésre való jel paran-
csoltaték adatni, s maga is a fejedelem lóra ülven, hogy ki-
ki cselédjét, szekereit megindítaná, megparancsoltatott vala
[SKr 221] * ~ főgenerálisa az erdélyi hadak főparancsno-
ka. 1697: (Bethlen Gergely) Nemes Erdély országának fő
Generalissa [Szilágycseh; BK. Kúmvész Gergely lev.].
1736: Az erdélyi régi tisztségekről ... Volt egész ország
főgenerálisa, volt váradí generális, az székelyeknek külön
volt generálisok; a váradí generális volt az Partiumbeliek-
nek generálisa, az székely generális az székelyeket vezette
[MetTr 411] * ~ generálisa. 1657: Báthory Zsigmond ide-
jében ... az öreg Csáki István ország generálisa volt
[KemÖn. 146]. 1710: Bánffy Dénes előtt vádolja Beldit:
„Ihol — úgymond — uram, kegyelmed volna a fejedelem
után elsőb ember Erdélyben, ország generálisa, a fejede-
lem sógora, nagy familiából álló úri személy, mégis ez a
Beldi Pál nem akar kegyelmednek cedálni ... vigyázzon ke-
gyelmed magára ... azon igyekezik, hogy kegyelmedet
elveszesse” [CsH 110]. 1823–1830: Míg az anyám ellen
folyna a fiskális kereset, Szebenbe országgyűlés lévén,
Máthé László is odament volt, s az apám is bemenvén az
ország generálisának bepanaszolta Máthé Lászlót mint
székely katonát [FogE 84] * ~ népe hadnép, katonaság,
hadviselésre kötelezettek (a fejedelem parancsára fel-
ült/fegyverre kelt országos sereg). 1599: 1599 Die octobris
Mihaly vayda havaselfcoldebeol Nagy haddal ky leowen ez
orzagban, Bathory Andras Erdely feyedelem az Nemesse-
gel es orzagh nepewel Zebenhez elejben zalwan, ott ereos
harczot tewen egy mas ellen Az Erdely hadat megh gyeoze
[Kv; TanJk II/I. 347]. 1617: Mene Bethlen Gábor az ország
népével Moldvába az török mellé segítségül az lengyelek
ellen, holott minden vérontás nélkül megbékélteté Bethlen
Gábor ökot [Kv; KvE 149 SB]. 1658: Rákóczi^a ... teljes-

séggel megatalkodék az előbbi szavában^b, sőt menten hivatá hadait ... Medgyes alá méne éjjel-nappal és a várost környülvév az ő népével és az ország népét mindenestől belé rekeszté [Mv; ETA I, 167 NSz. — "II. Rákóczi György. ^bAbban, hogy nem mond le a fejedelemségről]. 1662: Idebe az állapotok most is azon állapotban vagynak ... Most úgy vagyon, parancsol Apafi fejedelem az ország népének, hogy felüljenek melléje, mi végre, én nem tudom [TML II, 350 Ebeni István Teleki Mihályhoz] * ~ zászló-tartója. 1719/1724: Ország Zászló tartója léven Bánházi Pál vr(am), az Fejedelem Apafi Mihály ajándékozta ő kglmének az itt való ház heljeket [Böly TA; JHb XIV/6. 68].

9. ország-megnevezésekben; in denumirea unor state; in Landbenennungen. 1571: Ez elmwt ideokbenis twdgya azt tew ktek michoda wayda fiw tamadoth wala, ky Moldowa Orzagra akara menny ... wigyazon tew ktek a' fele emberre, ne zenwedgye oth ... ne zeren ez Orzagnak vezedelmet [Magyaró MT; BesztLt Paulus Banffy Lossonczy de Magyaró Gasparo Pellionj, Judicj primario]. 1662: Juda országának ... állapotja [SKr 73]. 1797: Licitáltattak ... Uj világ mappája Dr. 2 Cseh ország mappája Dr. 4 Anglia ország mappája Dr 3 [DobLev. IV/775. 1]. 1811: Két Labirintus volt, ha jól emlékezem ... Egyiket Dédalus tsínálta Krétába. A más Egyiptumnak készült Országába [ArÉ 90].

Szk: Erdély -a. 1572: Ez lewel adasék az my kegelmes feyedelmwknnek Somlyay Batory Istwannak, Erdely orzaganak, feo vaidayanak Zekely orzagnak Ispannyanak Mi nekewnk Nagysagos Vrunknak kezeben [Sajókeresztúr SzD; BesztLt 3702]. 1614: 1609 esztendőben az szegény Erdély országa annyira prédájára juta az Báthori Gábor hadának, hogy annak határa-mértéke nem volt [BTN² 57]. 1671: En Barscai Akos Erdély Országának Fejedelme, Magyar Ország hozzá tartozó Részének Ura, és Székelyek Ispnnya; Esküszöm az élő Istenre [CC 11]. 1691: Exhibeala Nekunk ... Erdely orzaganak haro(m) nemzetbol allo Consiliu(m) statusinak Compulsoriu(m) mandatumat Nemzetes Horuat miklosne Nemzetes Sarosi Susanna Aszony [K; SLt AM. 36].

10. az -ok, a két ~ Erdély és Magyarország (török hódoltságon kívüli része); Transilvania și Ungaria (cu teritorii neocupate de otomani); Siebenbürgen und Ungarn (außerhalb der türkischen Herrschaft befindlicher Teil). 1620: Mivel hogy az szent Isten az mü kegyelmes urunkat Betlen Gábort az királyságra választotta és az országok is felkiáltották az királyságra: bíró uram hagyásából lövettünk örömhírt [Mv; EM XXI, 535]. 1670: Meg kell iratni, Nagyságod mely nehezen érzi, ha kik Nagyságod látogatására júni akarnának is ... nem mernek jöni ... noha az eperjesi végezés szerént az két országból egymásban való járás-kelés szabadoson concludáltott volt ... de mégis sokak ... áruló névvel illetik [TML V, 134 Teleki Mihály a fej-hez].

11. város; oras; Stadt. 1575: Mikoron à Peter király meglatta volna, hogy à királyi birodalom az Andorias es Leunte kezébe volna, Illára véué à dolgot, soc Németeckel és Olaszockal, Bets ország felé [HeltKr 34b].

12. vidék, tartomány; tñut, regiune; Gebiet, Provinz. 1734: Rakosi Nemes üdösbik Philep Andras Uramnak ... ennek előtte valo esztendő(en) az első Nagj dragasagb(an) egj Vana Nyikula nevű ő kegieme örökös jobbágya, ötöd magával a nagj sükségnek miatta a Keres orszagara ketelenittet el menni [Aranyosrákos TA; Borb.].

13. kitalált ország; [arā imaginatā/inchipuitā; erfundenes Land. Sz: mikor eljő János pap -a soha napján. 1811: Jó

vólna, hogy ettől Szülék ne félnének, Hogy minden Gyermekeket Böltsék nevelnének, Adatának által Filosofusoknak, E' bizony szolgálna nagy hasznára soknak; E' Plánomot, melyel előtkbe jöttem Egy Bölts tsínálta volt már régen előttem, De nem előbb, akkor telik kívánsága. Mikor el-jő ama János Pap Országa [ArÉ 82].

14. (nagy) nyilvánosság; multime mare; (große) Öffentlichkeit | az ország színe-java; notabilitățile țării; der Adel des Landes. 1614: Báthori András ... testét is felkerestetvén^a Fejérvára meghozatá ... és Fejérvárat ország előtt nagy tisztességgel eltemetteté [BTN² 48. — "Mihály vajda 1599-ben].

15. átv birodalom, világ; domeniu, lume; Reich, Welt. 1797: Kánt Philosophiájáról kíván tudni a' M. Ur. Én tellyes életembe roszt Metaphysicus voltam, az ő egész Tudománnya pedig mind Metaphysicum, azért is nevezi Transcendentálisnak, mivel a' Valóságok országából, a' tsupa képzelmenyek országába trancendál [MNy XXV, 262 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából]. — L. még BÖn. 523.

16. hatalom, uralom; putere, domnie; Macht, Herrschaft. 1751: Ez gyermek szerentsés légyen Országa nagyra terjedjen Nékünk jó Királyunk légyen Menyországba részesitsen [Hétfalú Br; EM LI, 124 betl. játék].

17. vall Isten igazságos uralma; împărăție/stăpînire a lui Dumnezeu; Gottes Reich | túlvilág; lumea cealaltă; Jen-seits. 1653: Kerem igen alazatosan elő Szent felseget ne tekinze az en sok bűnemet ... hanem Szent malasztat adúan üegie az elő Szent kezeiben Szent országában az en bűnös lelkemet es eből az niomorúlt uilagból, agion elő felsege nekem üdüeseges kimulast [JHbK XLII/3 Kovacsoczy Zsuzsánna végr.]. 1710 k.: (A mártírok, szentek) mind sok szenvedések által mutatattanak te fiaidnak és leányidnak lenni és úgy mentek be az Isten országába [Blm. 1021]. 1729: Anno 1729 ... mult ki ez világbol az kedves édes Atyám Uram P. Nagy Sigmond ... Az én jo Istenem nyugossa meg az elő Szent országában [TKI Petki Nagy cs. szám. 5a]. 1758: Én oly reménységgel vagyok, hogy az Istennek országa közelit | szent Dávid ... sok szép jóvendöléseket és tanuságokat mond maga zsolttáiban a Krisztus eljövételéről és országáról [RettE 167, 280].

Szk: mennyek -a. 1758: Hiszem is, hogy ő szent felsége az én ifjúságomnak véték ... megbocsátja s kegyelmébe vevén ... nekem is részt ad a mennyeknek országában szerelmes szent fia, az Úr Jézus Krisztus drága érdeme által [i.h. 81]. 1880: Óhajtom azonban, szerelmes fiam, ne légy mérges, sőt alázatos és jó — mert ezeké a mennyek országa [PLv. 71 Petelei István Jakab Ödönhöz].

18. ország-világ, fű-fa, mindenki; toată lumea; die ganze Welt, Himmel und Erde. 1664: Colosvári Biro Benedek Deák alazatosan könyörögh Nagod(na)k mint keglis Uranak ... mely artatlanul orszagh csudajara karosítottam megh Csepregi Mihály Ur(am)tol [Kv; KvRLt X.A. 25n]. 1738: Is(ten)nek hála Senkinekis eddig ados nem vagyok, így keztem mind meg tartani az mi kevesset lehetet mind keresni igazán Sok orca pirulasos szolgálattommal, az kit az egész ország tud [Ks 14. XLIIa Kornis István végr. fog.]. 1823–1830: Ezen három rendbeli származások valának Szentlászlón egybegyűlve, egymással atyafiasak, mégis egyik is a másikat atyafiának nem nevezte. Ámbátor pedig mindezen dolgok az egész ország előtt tudva voltak, mégis nekünk udvariakul tudni nem volt szabad [FogE 151].

Szk: ~ *folta kurva*. 1567: Anna Koach vxor Caspar(is) ispan de Maythyn ... fassa est, Quod presens fuisset quan(do) Vargane ad Helenam hys dictis adysset Embersége az hogy az gyolcholt az en ladambol ky wewttd elmetelted es Vrad ingere foldottath. Cui respondisset Helena Hazucz benne orzag ffoltha kuruaul mert en sem mecczette(m) sem wewttem, hane(m) a mith az en vram ingere foldotta(m), te attad [Kv; TJK III/1. 69]. 1644: Czizar Andrasne zolita Geóreógh Thamasnet hogy Jezte te czifra egj keuest ... Amaz ... Monda aztis hogj Te Iffiu legeniek kuruaia, Czizar Andrasneis monda hogj Aha pelengeter alatt forgot Orzagh folta bestie hires kurua [Mv; MvLt 291. 430b]. 1749: solide importaltatik hogj mind magat az At mind feleségét az lk illetlen s, bestelen szokkal affi-cialtak ... Az A(na)k feleségét ... ilyen szokkal: orzag fojta tár szekér után hordozott kurva [Torda; TJKt III. 258] * ~ *kerülte kurva*. 1693: Orzag kerülte fattya vetet nilvan valo kurvanak szidot [Barátos Hsz; HSzjP] * ~ *kurvafia*. 1585: Anna hegedws Andrasne vallia ... Tegnap esmegh azt monda ez Biro pecheti mellet lgyarto Georgy feleol, vgy gondolkoggyek vgmond Az bestie orzag Curwafia hogj soha vgy senkyüel Nem lart [Kv; TJK IV/1. 511–2] * ~ *kurvaja*. 1573: Anna Aztalos Imrehne hallotta Hege-dwsne azt Mongia volt, Mind addeg orzagh kwrwayanak gracias kwrwanak Mondom ky lmbor vrat ely hatta es az ... ebbel lakyk Myglen rea(m) bizonitia myt ez feleole(m) Mondot [Kv; TJK III/3. 74]. 1684: (G. Kapronczai junior) orzagh nyilvan valo kurvajanak Ucza hallatara ... szidot s szidalmazot [Dés; Jk]. 1797: az sokadalom hallatára gyalázt, motkolta, bestiális kurvának ország, vármegye kurvajának teli torokkal kiáltozta [Dés; DLt] * ~ *latra*. 1570: Zeoch Pal ... vallya, hogj ... az Azzony ... ezt Mongya Simonnak ... Mennye ky hazambol Mert semywel Ne(m) thartozom Neked, Mindent megh Atta(m) Te egy hytvan orzagh latra vagy, chigan Nemzet vagy [Kv; TJK III/2. 166] * ~ *nyelvére akasztja magát* pletyka tárgyává válik. 1701: a mit kerültem abban bele estem, mert vgy latom hogy az országnak nyelvere kel magamot akasztanom [Csesztve AF; Ks 96 Gyerőfi Borbára Kornis Istvánhoz] * ~ *on folt* ? mindenki szégyene. 1568: Helena famula Andreę Kadas ... fassa e(st), Ezt hallottam hogy monda eotües Palnenak, biro Kathot Orzagon folt, velem egot ... bestye hyres kurwa [Kv; TJK III/1. 209].

◊ **Szn. a. ország.** 1583: orzag margit [Kv; TJK IV/1. 155]. 1591: Orzagy Margit [Kv; Szám. 5/X. 23]. 1592: Orzagh Mihaly [Kv; DiósyInd. 24]. 1614: Orzagh Janos jb [Középajta Hsz; BethU 201]. 1642: Ország Ilona [Mv; MvLt 291. 318]. — **b. ~ s világh** csavargó, ország-világot bekóborló. 1595: Az felesége orzag s világh, Janos el ne(m) hatta volna, de a' felesége ugia(n) el hagia [UszT 10/50]. 1640: Inventarium über die bona mobilia der Orszagh s — Vilagh Barbara welche eine Ammel (!) gewesen, des Merten Schmiedts Kinds alias Tartler alhierzu Nösen [BesztLt 50. — Kiss András kijegyzése].

országbeli I. mn 1. az/vmely országban levő; din țara; aus dem Land. 1573: Ez May Naptwl fogwa senkyt Seh Magiarorzagbely sem Ez orzagbely Embereket varos keozybe Be Ne vegienek [Kv; TanJk V/3. 71a]. 1590: 1590 die 25 May, Az vasarhelieknek Zylwassy Janos deakot az varos Alumussat, ez orzagbelj feo tanach vrak intercesioiara, három zaz forinton creztettek kj [Kv; Szám. 4/XIII. 2]. 1599: Miwelhogj penigh oly dolgainkis occu-

raltanak, kikreol kewantatik hogy orzagwnkbely hiweinkel tractalliwnk, es wegezzwnk, tanachiwnknak akarattiaol, rendeltwnk ith Feyerwarath ... Generalis giwlist celebraltatni [Törzs. fej.]. 1657: én is ömagyságának és üdvözült atyjának, anyjának ... minémü terhes és igazságos szolgálattal lettem légyen, tudója az Isten, nem egy országbeli emberek s magok is ömagyságok [Kemlr. 322]. 1677: Valaki Armalist extrahál, ne csak Ország Gyűlésén ... hanem ha az Országbeli ember, a' mely Vármegyebeli vagy Székbeli volna, ott-is publicaltassa Armalissát [AC 78]. 1774: Szörnyű nagy változás lett az országbeli főhivatalok között [RettE 331]. 1801: akár mely országbeli kisded városban is be nem vétettetik* [Kv; ACLev. — ^aA céhbe].

Szk: ~ *rendek*. 1605: Mostannis ertwen ... az Nagod hiwattaliat* ... Varosunknak reghi szokasa szerint kwledeotte-nek ide, hogy ercziwk es halliuk mind az Nagod kewansagatt s mind penigh az orzagbeli rendeknek eggies allapattiat es értelmet [Kv; TanJk I/1. 512. — ^aAz egy-re] * *idegen* ~. 1654: capitanyunk eő Kglme állasson jspánokot ... kik ... cirkálásokra, mind idegen, s mind Fogaras földi gonost tévőknek erdemek szerént valo büntetésekre, idegen országbeli utakra ... az kapitánytól elejekben adando jnstruotiojok szerént szorgalmatosson, és igassagosen el járjanok [UF II, 90]. 1704: Titkon idegen országbeli ember-ekkel machinálódván ... ezt az országot ... el akarta a kereszténységtől szakasztani és az török kezébe akarta adni [WIN I, 162] * *más* ~. 1669: Kapikia Böer Sigmond ... Az Keresztien más országbeli otte(n) leuő Oratorokatis ... tegie io akarójuka [Törzs. fej.] * *szomszéd* ~. 1680: (A csiki vashámoz gondviselője) megh írt kegyelmes urunk s asszonyunk ... károkra ... czelőző dolgokat ... megh jelenti ... azonra kötelezven magát a szomszéd országokbeli hírek ... eő nagyságok méltóságos személylye eleibe hitelesen való terjesztésére is [Gyf; CsVh 67–9].

2. tulajdonjogilag az országhoz (kincstárhoz) tartozó; care ține/apartine de fisc, de țara respectivă; eigentumsrechtlich zum Land (Schatzamt) gehörig. 1592: Felek. Nem zamlaltatik az teőb ado fizetoe orzagbely faluk keziben [Kv; DiósyInd. 28]. 1662: A fejedelemnek is pedig az országbeli minden fiscális várak: itt kinn Várad, Belényes vidékeivel, Rézbányával, Vaskohóval, Borosjenő, Kóvár, mellyeknek jövedelmé noha azelőtt nagyobbára kapitányok praesidiumok tartására fordíttatnának, de most ezekből is bekívántatnak vala [SKr 201].

II. fn a jelzett országban élő/tevékenykedő személy; persoanele din țara respectivă; Landsleute. 1552: Meegh ez gyllyssben semith nem vikkeztenek ez orzagbelyekkel kikkel zemben vagyunk [Torda; LevT I, 95 Bank Pal, Peter porkolab, Chakor Ferench Bátori András erdélyi vajdájhoz]. 1589: az megh mondot Zóchyek Az eo keodmenyeket es egieb kezy Munkayokat mindenneknek Mind ez orzagbelyeknek mind kwlseoknek ... a mint akaryak es adhattak Zabado(n) adnak es bechywnek [Kv; MészCLev.]. 1605: mi ... az közönséges megmaradást es uniott előttünk viselven, kegyelmetekkel es az egész országbeliekkel egyesulni akarván, hogy ... prospiciálnánk es tempestive occurralnánk, minden tehetségünkkel azon volnánk [SzO VI, 11 Az erdélyi nemesség előljárói Nsz-hez]. 1662: Mert így bizonyosan következik, ha egyik religió a másiknak felében nem becsültetik, bizonyos békesség és egyesség állhatatosan kezd az országbeliek közt megmaradni [SKr 117].

Szk: *külső* ~ más országból/vidékről való személy. 1623: Az mj az vasarlas dogat illeti mind a külseo orzag-

belik es mjnd ezen harm zekbeliek, ha mit kereskedesnek es vasarlasnak okaert behoztak zabadosan arulhattak [HSzj kereskedés al.]. 1657: mind az országi statusok, mind külső országbéliek előtt lsten nagy tekintetet szerzett volt^a [KemÖn. 305. — ^aAz emlékirónak] * szomszéd ~. 1677: Moldovai, havasalföldi, és többekkel-is lévő Confoederatiokrol ... az Országnak mindenik Nation lévő Statusi kötelezzék magokat ... azoknak meg-tartására ... Ha mellyekkel azok, vagy más szomszéd Országbéliek között nem volt volna^a ... a' Fejedelmek magok kötelességek, és Conditioi szerint azt cselekedgyék az Ország Statusival edgyüt [AC 40. — ^aKonföderáció].

országgyűlés kormányzás; guvernare; Regierung. 1736: Asszonyom szövdőhöz, fonódhoz láss, Mert nem illet asszonyt országgyűlés [MetTr 440 Apafi Mihály-né Bornemisza Annáról szóló paszkvillus].

országgyűlés, országgyűlés adunare obștească, dietă; Landtag. A. 1597: Egy Gywlissen mykor Koloswarat volna orzag gywlisse talalam az Clastrom eleot Zaz Janost [Dés/Néma SzD; SLT BC. 7]. 1625: hofi penigh az orzag gwlese allat czeleket az J az factumot si Juris azertis ket zar forinto(n) keuanom conuincaltatni az lt [UszT 80a]. 1648: az el mult napokban Fejirvarrul az ország Gyűlésiből iőű utaban ... Also Rebran, az utczan talalta^a [Majszin Mm; BesztLt 82. — ^aA tolvaj legényt]. 1653: 1588 esztendőben Géczy János az országgyűlésében letészi a gubernátorságot^a Medgyesen [ETA I, 40 NSz. — ^aA kiskorú Báthory Zsigmond alatt volt gubernátor]. 1677: Ország Gyűlésen, Fejedelem Udvara népén, és azokon kívül, kiket a' Fejedelmek hivatnak, ez Országbéli emberek között, senkinek Fejérvárrat szállás ne adattassék, hogy annyival inkább az Országbéli emberek kényszerítettessen házakat csináltatni, vagy pedig fizetésért magoknak szállást fogadni [AC 20]. 1688: Az mostani állapothoz kepeest szüntelen valo continuuskodása kivantatva(n) az Tanacsi rendnek es Deputatus Híveink(ne)k ő Kglk(ne)k ... Teczett a Nemes Országnak mostani Gyűlésében közönségesen hogy bizonyos summa penz vettessek fel keglmetekre ... mint hogy keglmetek Ország Gyűlésen kívül nem convocaltatik s az kik becsléletes Híveink között itt Continuuskodnak keglmetek azok enyett nyugszik hazanal [JHbK XXXI/5 fej.]. 1702: A Fortalitiumok építésére valo dolgoknak adasa még az el mult Ország Gyűlése alat tractáltatvan ... ez Co(mmi)sionkat vévén mentést ... tegjen ... dispositiot [UszLt IX. 77/47 gub.]. 1714: az közelebb Celebrált Nemes Ország Gyűlésiben Articulatoriter determinaltatott vala az Jobbágyok es Sellérek Szolgáltatásának modalitása a vegre, hogy mindenütt egjarant folyvan az Szolgalat, ne adattassék ok es alkalmatosság Senkinekis elebbi helyinek desertiojára ... helyből helyre valo költözésre [WassLt a gub. Nsz-ből]. 1792: Megérkezvén Követeink az Ország Gyűlése tartásának helyére, köteleztetnek ... a Mlgos Groff Gubernator és Statuum Praesidens Vrak eő Exljok(na)k Hitelező Leveleket bé adván magokat, és Szegény Varosunk részéről valo Sérleimeinket is az Orvaslás végett bé jeleníteni [Zilah; Borb. II hiv.].

B. 1610: 25 Martii. Az országgyűlésbe akarván menni az fejedelem Báthory Gábor, Besztércére, az urak pártot ütven, az pápas urak Szék városán meg akarták ölni az fejedelmet [Kv; KvE 140 SB]. 1653: Es így osztán ez a négy vallás, úgy mint: pápista, lutherana, calviniana

és ariana ez országban recipiáltatott és országgyűlésben confirmáltatott [ETA I, 34 NSz]. 1657: az kilencven templomoknak pedig restitutiójok az országgyűlésen igazítottatott vala el, melyeket violenter az catholicusok foglaltak vala el [KemÖn. 289]. 1672: Kérem, Uram, Kigyelmedet, írjon urunknak s asszonyunknak, Mikésné ellen keménykedjenek az országgyűlésig, míg conteltálhatom (!) [TML VI, 415 Rosnay Dávid Teleki Mihályhoz]. 1823–1830: (Nsz-ben) voltanak akkor az ország főrendjei ... s éppen országgyűlés is volt Szebenbe [FogE 61].

Szk: ~ beáll. 1726: 10ma January az Ország Gyűlése be fog allani [Alparét SzD; Ks 96 Dombi László lev.] * ~ elbomlik/oszlik. 1742: köz hírül beszéllek, hogy az ország Gyűlése el oszlanék, Jo volna irni nszodnak bizott embernek Szebenbe hogy ha az Gyűlés el nem bomlanék mikorrá jovallanak nszodnak ki menetelit [ApLt 4 Zalányi Apor János Apor Péterhez] * ~ hirdettetik. 1705: Ország gyűlése hirdettetik Segesvárra, az hova is engem követül expedíál Hangyáros János urammal a város [Kv; KvE 246 VBGy] * ~ napja. 1621: az mindennapi zwkseghe felette sok volna, meljhez kepest kwantatnek hofi eő keglmek Az ado fel wetesreöl prospicialnanak melj dologhban Teczett eő keglmeknek hofi az orszagh Giwles napia Nem meszsze, addigh, megh veghez megien warakodni kel vgj itelliwk hofi netala(n) akkor valami subsidionalis penztis imponálnak reank, Es Igj annak vtanna iob modgiaival tudnak eő keglmek az Ado dolgához szolanj [Kv; TanJK II/I. 316–7] * ~t celebrál. 1662: az dolognak külömb külömb változásához képest gyakrabba(n) kellett közönségesen orszagh gyűlését celebrálni [UszLt IX. 75/44 fej.]. 1667: Noha teljes igyekezetünkkel azon voltunk, vagyunk mostan is, hogy haszontalan költséggel híveink ne terheltessenek, de a rendkívül történt alkalmatlanság kényszerit bennünket arra, hogy közönséges generalis országgyűlést celebráljunk [TML IV, 77 a fej. Teleki Mihályhoz] * ~t hirdet. 1664: országgyűlést hirdetven, az országgal <együtt> ő nagysága Kegyelmedet ő kegyelmekhez expedíálta [TML III, 336 Teleki Mihály Stepan Ferenchez]. 1710: Bánffy Dénes már rab lévén, a fejedelem országgyűléseit hirdete Fejérvárra, és a státusok előtt proponáltatik Bánffy Dénes dolga [CsH 120] * ~t promulgál. 1704: a tracta után ha ő armistitium lesz, országgyűlést promulgáljanak [WIN I, 183] * ~t promulgáltat. 1684: végeztük ... Fogarasi városunk(an) Kgltek(ne)k G(ene)ralis Ország Gyűlését (!) promulgáltatni, holott Diacták alatt agitaltatni szokot Causakis elő vetetőd(ne)k [UszLt IX. 75/44 fej.] * generális ~. 1650: Feieruarat ... celebraltatott Generalis Orszagh Gyűlésbe, innét Colosuar megiebeol az teob controuersiaban leueo es be adot, Fiscalis ioszagok keozeot, Mezo Syluastis be attuk az Nemes Orszagh eleiben Controversiaban [Papfva K; JHbK XXIV/2]. 1687: teczett Kglmetek(ne)k ... ide Fogarasban, Generalis Ország Gyűlést promulgáltatunk [Thor. XIV/9 fej.] * közönséges ~. 1662: (A Mikes családot) azonnal közelebb diétára, közönséges országgyűlésre evocáltatván, törvényben hivatvatván a director, s amazok vívén eszekben, hogy dolgoknak nem jó kimenetele lenne ... az moldovai Lupul vajdához ... általmentek és szaladtak vala [SKr 160].

országgyűlési de diétá; Landtags-. 1842: valami 20 országgyűlési tagok el mentek pestre eleibe a' Gubernátornak [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.].

országi I. mn 1. (vmilyen) országbeli; dintr-o (anumită) țară; von/aus (irgendeinem) Land. 1592: hogy pedig ez warosj pogarok, ez orzagi nemesekheöz Gjienlők mint meg wagjon Irúan, Az werbeöcöz 3. decretumanak 9 rezeben [UszT]. 1598: mikoron az Coloswary wagy egiebz ez orzaghy Aros ember az mas parthi harminczadon által ieuw illien valazzal bochattiak eeket. No im my bekewel el bochiatunk, de mikor zinte hazatok kewzeobet emetek az ti orzagtokbéli harminczadosoktól leze(n) bantastok [Kv; TJK V/1. 180]. 1677: Valaki Armaliste extrahál, ne csak Ország Gyűlésén ... hanem ha az Országbéli ember, a' mely Vármegyebéli vagy Székbeli volna, ott-is publicaltassa Armalissat; ha pedig nem ez Ország ember ... valakinek háta meget lakik, annak Székes helyén publicaltassa | Végeztetett annakokáért, hogy külömben ki ne vitetessék^a ... értésekre lévén ez Ország embereinek ... le-tévén az árrát a' mint meg-vette, mingyárt szabadossan meg-tarthassa ... a rézért contentálván a' ki-vinnie akaro embert [AC 78, 236. — ^aA réz].

Szk: ~had országhada. 1673: Ha ... el kellett Nagyságod kegyelmes parancsolatjára mennem, az expeditio legyen olyan formában, hogy ez hazának periclitáltatása nélkül legyen. Azomban adassék mellém elegendő lovas, gyalog országi had, mert egyébaránt ott is a dolognak semmi haszna nem lenne, én is csak mészárszékre mennék [TML VI, 548 Teleki Mihály a fej-hez] * *idegen* ~ 1677: Mely igen szükséges és meg-becsülhetetlen haszonra való dolog legyen pedig, hogy ... jo Scholák ... nevezetes Collegiumok ... vagy csak egy-is álltassék ... hazánkban, azt ... magunk fogyatkozásával-is ismérjük, holot mind értéklenség, és egyéb sok alkalmatlanságok-is arra szegény hazánknak lakosit nem igen bocsátják, hogy idegen országi Acadeimiákban, Collegiumokban küldhessék és taníttathassák gyermekeket [AC 16]. 1727: Oláh Kozma ... idegen országi Havaselföldi Fi [Kilyén Hsz; LLT].

2. hazai; din patrie; heimlich. 1657: az fejedelem halála után ... csak kételenségből volt respectusom^a, mert ... minden dolgaitk én tudtam, és mind az országi statusok, mind külső országbéliek előtt Isten nagy tekintetet szerzett volt, az vitézlő rend pedig egészen hozzám volt ... addicáltatva [KemÖn. 304–5. — ^aAz ifjú fejedelem tanácsosai előtt]. 1669: Havaselföldében, az mint mondják, más vajdát tettek, csak egy szegény országi bojért [TML IV, 441 Szentpáli János Teleki Mihályhoz].

Szk: ~ember honpolgár. 1657: Ez Mojszin azután portáról ... moldvai vajdává promoteáltaték ... Azután Gavrilas vajdaságát is másnak adván, az nem méne bé, hanem Ivánnal együtt, kit mellette tartott, Erdélyben Bethlen Gáborhoz folyamodának s jüvénék, kiket nehezen s különben nem is tarthata meg, az porta kézben-adásokat kívánván, hanem per incorporationem országi emberekké kelle tételniek (Gavrilas meg is házasodék és vőtte vala Imrefi Mihálynét Zólyomi Erzsébetet ...), mert az szultán Szuliman idejébéli és azután való athnamék, törökkel való végezések szerént nem vala szabad az oláh vajdákat és bojérokat Erdélyben befogadni [KemÖn. 139–40].

II. fn 1. vmilyen vidékről való személy; persoană dintr-o anumită provincie; Person aus irgendeiner Gegend. 1550: v̄k giermek korokban az kereztes nyar kor ott laktak az Cyllan walkayak szolgay voltak es wk walkai^a földnek twttak ezöknék^b ellene monda kemyn lanos myert hog' mas orzaghyak es kelecely nemzetek [MNY XXIV, 357. — ^aM. valkó K. ^bNegy r tanúnak].

2. idegen ~ idegen országbeli, külföldi; persoană dintr-o altă țară; Ausländer. 1716: A kik Moldovaiak vagy akár más idege(n) orszagiak, azokat igjekezze ha lehet meg örökösitenj [Szászkerked K; LLT].

orszáigazgatás kormányzás; guvernare; Regierung. 1679: kérem Kegyelmedet ... szálljon az méltóságos fejedelemnek s legyen azon, ne kívánjon ő nagysága én tölem reversalist ... én édes Teleki uram minthogy nem is reám volt bizattatva, nem is asszonyember elméjéhez való az orszáigazgatás, én ... az magyarországi dolgokhoz nem is szölotam, kire nézve is reménkedem Kegyelmednek, legyen mellettem, hadd bocsásson az méltóságos fejedelem ő nagysága Géresre magam házához [TML VIII, 479 Wesselenyi Pálné Béli Zsuzsánna Teleki Mihályhoz].

orszáigazgató kb. országot vezető; care conduce o țară; das Land leitend. 1710: Hunyadi Mátyás holta után, midőn Maximiliánus Friderik császár jussán praetendálna a magyar királysághoz és nagy haddal jött vala be Magyarországhban pusztítani, ugyan valóban megbolondulának a magyarok, mert előtők lévén az ifjú Hunyadi János, akit illetett volna a királyság, azt vetik okul, hogy nem igaz ágyból származott volna. Mintha sok fattyú fiak nem dicsőséges orszáigazgató emberek lettenek volna, melyeknek leírásával teli vadnak a külső históriák [CsH 63].

országgerülő (országos) csavargó; vagabond; Landstreicher. 1843: Szabó János Collector Pekárikot lipitornak, Czellengőnek, országerülőnek nevezvén szentjét szidalmazva [Dés; DLT 586. 6].

országlás kormányzás, uralkodás; guvernare, domnie; Regierung. 1662: Istennek hála, annyink volt, hogy a mi országlásunk alatt ... nemesség, székelység adózás alatt nem nyegett [SKr 465]. 1666: Mellyet miis irtunk megh Nagd(na)k ... Istentől Ngd(na)k hosszu ideigh valo országlást kívánván [Thor. III/6 orsz. komisszió jel.]. 1676: Alázatos Hűséggel valo szolgálatunkat <aja>nlyük Ngd(na)k mint klmes Urunk(na)k, az Ur l(ste)n szerenczes boldog országlással álgya megh Ngdot szívből kívannyuk [Szu; Borb. I]. 1702: Melly hozzánk gyámoltalan hiveihez meg mutatando jovaltáért Felséges és Kegyelmes Császárunknak miis ... Istentől erőt, hatalmat, Birodalmat, országlást, békességet, és tsdensséget kívánunk [Torockó; TLev. 4/3. 3a].

országló uralkodó; care domnește; herrschend. 1760: Ditsőségessen országló Felséges Aszszonyunk maga kedves első szülöttje Felséges Josephus Benedictus Ertz Hertzeg közelítő Lakadalmi Solemnitásának vigasztalását nem tsak minden örökös országaiba, hanem ezeknek Tömlötzeire, és deliquenseire is ... terjeszteni kívánván ... Rabok el bocsátása iránt ... kegjelmessen méltotzatott parantsolni [DLT 321 gub.].

országos 1. (az) országgal kapcsolatos, (az) országot érintő; pe țară, național; das Land betreffend, Landes-. 1662: ha illy egység a közösséges társaságban nem tartatnék, megeshetnék, hogy ... közösségesen lett végzések is valakiknek ellenkező ítéletek miatt farba rúgatnának, felforgattatnának. Mellyekben micsoda családások, or-

szágos, közönséges kárára való nagy ártalmak származhatnának, valljon kicsoda lehetne olly goromba, aki álltalátlatni nem tudhatná [SKr 402].

Szk: ~ *dolog*. 1635: Fejedelmi tisztútnak ... eleget akaruan tenni ... az Octavalis teóruenieket ki szolgáltatni akartuk uolna, de egieb országos dolgaink interuenialua(n), abban halasztást kellett tennünk [WassLt fej.]. 1657: (Pécsi Simon) mind hadi, mind országos és törvényes dolgokban, tractákban expertus ember vala [KemÖn. 255]. 1671: (A tanácsosoknak) meg-edgyezett akarattok nélkül, derekas Országos dolgokat ne igazgasson^a [CC 21. — ^aA fej.]. 1677: belső és külső Országos dolgokat ... szomszéd Országokkal valo Confoederatiokat, Tanács hire nélkül nem cselekszik^a [AC 28. — ^aA fej.]. * ~ *gond*. 1649: Hogy azért ngodotis ... ne kellessék busittanunk sok országghos gondgjai kezozt [Dés; DLt 429]. 1667: Micsodás leveleket kell fradni ... Egyet Rédeiné asszonyomnak, hogy maga is jó szívvel ő nagysága kiment volna, de országos gondjai nem engedték [TML IV, 208 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] * ~ *harc*. 1605: Nemzetes Szopori Suljok Janos Uram ... az Brassónál való országos harczon halálos sebben esvén Colos várát vitette vólt magát [BálLt 93] * ~ *munka*. 1716: latom: bajos ez az országos munka: noha minden nap egész nap munkalodunk: megis bajoson mehetünk elé az dologban [Apl2 Apor Péter feleségéhez Nsz-ből].

2. (az egész) országot átfogó/országra kiterjedő; care acoperă/cuprinde toată țara; das ganze Land umfassend. 1702–1764: Országas marha dógi [Torockó; MNY IV, 234]. 1710 k.: Más nagy izzadása lón ennek a gyűlésnek az az országos conscriptio-rendelés, melynek nemcsak az embereket, hanem városoknak, faluknak határát, hegyét, völgyét, álló- és folyóvizet, embereknek ingó- és ingatlan értékét, egyszóval az aetren kívül mindent regisztrálni kell vala [BÖn. 926]. 1797: a Groff Ur ... akkor Országos Metalis Reambulatióban távol volt [Mv; Told. 42/1]. 1852: ha a' mező gazdaság a' közigazgatás által még anyira sem támogatattik hogy pénzünk után munkás kezeket kapjunk, nem csak egyéni de országos kár és elszegényedés következik belőle [Nagylak AF; DobLev. V/1352 Dobolyi Bálint nyil.].

Szk: ~ *fama* országot bejáró/közszájon forgó pletyka. 1585: Eotweos Orban ... vallia Soha Nem lattam hogy Andras Katalin ez Mostany vra ldeyeben paraznalkodot volna, de Auditust mint egy orzagos fama zinte olliand hallottam, Az zek zinennis hallotta(m) [Kv; TJK IV/1. 469] * ~ *sokadalom*. 1655/1754 k.: Senki Czéhünkön kívül valók Várasunk határán Kopját ne tsinályanak se eladásnak okáért ide ne hozzanak; az Országos Sokádalom napján kívül [Kv; ACJK 17]. 1681: itt országos sokadalom nem esik hanem heti vásár [Hátszeg; VhU 150]. 1761: közönséges Mázas edényeket külső helyeken lako fazakas Mester emberek itten Országos sokadalmakon kívül ne arullyanak az Instansak^a praejudiciumára [Torda; TJKt V. 31. — ^aA tordai fazakasokéra] * ~ *vásár*. 1792: Nagy Almási Demeter Napján esni szokott országos vásárb(an) ... Báboni Bodis Márton estvére kelve a' N. Almási Fogadóba bé menvén, a' holott jelen vala ... Csokoly Thogyeris, egyben veszének ketten mint ittás értetlen emberek [Nagyalmás K; Somb. I]. 1840: itt helybe ugy nevezetni szokott Sz: Miklosnap i országos vásár alkalmával a Nemes Város négy taligás ökrei árverés próbálása mellett el adattak 116 egy száz tizenhat ezüst Ríkon [Torda; TVLt Köz. ir. 1558].

3. országszerte érvényes; care este valabil în toată țara; landesweit gültig. 1790: a mult Században Keserűi Dajka János és Katona Gelei István (Igy!) Püspökeink; ez Első Rákóczi Györgyöt; amaz, Bethlen Gábor b.e. Fejedelmeket arra bírák, hogy a' tzigéres bűnök ellen országos Törvények adattossa(na)k [Nsz; TL. Málnási László ref. főkonz. pap lev.]. 1841: az alperes Báro ... hol létezése országos Kerülő Levelek által is tudakoztatván [T; Bosla]. 1847: Az országos közigazgatást tárgyzológ s név szerént a nemes Alsó-Fejér megyei tiszték irányában követett-e el Varga Kata valamely ... büntényt [VKp 206].

4. közhasznú; de folos obşteac; gemeinnützig. Szk: ~ *hid*. 1804: az Ompolly vize mellett, ugyan azon Ompolly Vizin által, mostan nem régiben épült Országos Ujj Hidon aol ... a' mely darab helyet ... fel fogtanak [Sárd AF; EHA]. 1822/1823: a' Sós Patak árka mellett az országos Hidon [Dés; EHA] * ~ *rév*. 1723: az kis Szamos kicsid levén penig most de azon Országos rév annyira el bomlott, hogy majd az nyereg szárnyat erte az viz az lovan [Szentbenedek SzD; Ks 25. IV. 6] * ~ *út* országút. 1677: Az Országos utakban lévő Hidak, töltések, és utak, hogy jo moddal meg-csinálva tartassanak, a' Vármegye Tisztei a' Falukat és Városokat sub poena floren. 12 reája kényszerítsék [AC 111]. 1796: a Brasso felé menő országos Ut mellet [Aldoboly Hsz; LLt B/31]. 1806: a' Küküllő vize ... aradásával a' régi országos utot ... mindenütt ugy el szagatta, hogy üdövel járhatatlánna lett az országos utis lassanként azon viz között vólt követses helylyek által rakattott [Erdősztyörgy MT; WH]. 1814: országas ut [Nyárad-szlászló MT; Sár.]. 1837: Kolosvár felé járo Országos ut [Dés; EHA].

5. ~ *had* a. országos/kincstári alapból tartott zsoldos had; armată mercenară finanțată de vistierie/fisc; Landesheer, aus ärarischem Fonds unterhaltenes Söldnerheer. 1600: En Geresj nagy Miclos Bathorj Peter vram jobbajja ... Ha peniglen ... az eő keglme neüett el hadnam ... eő keglme mjndenütt engemett kergettehtessen, mjnd falón, varosson, mezeón, vamo(n) ... seött megh orzagos hadbanjs ... Engemet megh foghasson [Szág; WLt]. 1662: Azhová maga is személye szerént udvari fizetett hadaival ... a rendelt napra felmenvén, sátor alá kiszállott vala ... Brassón felül a havasokon ... maga is minden országos hadaival, nagy sok szép fegyveres, kopjás néppel ... a havason általtakarodtak vala [SKr 337]. — b. országot átfogó háború; rázboi care cuprinde toată țara; ein Land erfassender Krieg. 1610: 11 Augusti. Jöve be Kolozsvára az fejedele, Báthory Gábor, hogy országos hadba indulna Magyarországba az Turzó György ellen [Kv; KvE 141 SB].

6. ~ *gyűlés* országgyűlés; adunare obştească, dietă; Landtag. 1657: az gubernátor ... országos gyűlést promulgála [KemÖn. 122]. 1664: Estvere bé erkezik Taborunkb(a) a Fő Vezerek ujjab Kapucsi Passaja; Minekokaert böcsülletire parantsoljuk Kgl(me)d ... ejjel nappal mindgjara jötest jűjön Taborunkb(a) Orzagos gyűlesre [WassLt fej.]. 1671: a' Tanácsai és minden egyéb rendeknek, mind Országos gyűlésekben, mind azon kívül is libera voxot enged ő Naga^a [CC 20. — ^aApafi Mihály]. 1677: választottuk szabad akaratunkból ő Nagysága szerelmes Fiát Fejedelműnknek, a Tekéntetes és Méltóságos Rakoci Ferenc^a Urunkat ő Nagyságát, bizonyos módok és conditiok alatt, melyek az 1652. esztendőbeli Országos Gyűlésünkben végeztetett Articulusinkban ... meg-vadnak [AC 29. — ^aII. Rákóczi György fia].

7. rendkívül nagy; foarte mare; sehr groß. 1811: igirének jo két országos, és eső Veretlen Réti Szekér szénát [Gör-génysztimre MT; Born. G. XVIII. 3].

országosan országszerte; în întreaga țară; weit und breit im Lande, überall im Lande. 1844: Borbáth Iosefét Orszá-goson vesztegetőnek ki Sem hirdettethette [UszLt XI. 85/1. 6–7].

országosul országszerte, országos viszonylatban; în întreaga țară; im landesüblichen Verhältnis, überall im Lande. 1689: Isten itéletiből sulyos adozás s nagy tereh levén Országosul rajtunk ... melyhez képest Csorai jósza-gocsa(m) tellyesselgely új el fogyott hogy elégtelen el viselni Aszt az nagy terhet [Nagybarcsa H; WassLt Barcsai György nyil.].

országpusztító országdúló; devastator de țară; landes-vernichtende(r). 1662: (A német vitézek) úgy tapasztaltam meg, hogy nem segítségek, hanem csak ország pusztítók voltak: ezt az három vármegyét úgy elronták, hogy már kuldulásra jutott jobb része [TML I, 375 Ébeni István Teleki Mihályhoz].

országszerte mindenütt/mindenüvé az országban; în întreaga țară, pretutindeni; überall im Lande. 1653: Hogy a búza drágodik vala szörnyen, nem tudom bizony ha e gyű-lésben szoltak volt e annak limitatiojáról valamit; de elég, hogy országszerte kiment vala a Básta levele ... Egykor úgy megakada országszerte a búza árulás hogy sohult nem kezdé az ember búzáat vehetni pénzen [ETA I, 87 NSz]. 1706: Ország szerte mennek csépleni [UszLt XIII. 94]. 1840: Ország szerte meg drágodott a' gabona [Dés; DLt 367]. 1864: Gyergyó Killyenfalva ... ezen név alatt esmérletes ország szerte is [GyHn 46].

országszerteséjjel országosan; mindenütt az ország-ban; în toată țara, peste tot, pretutindeni; überall im Lande. 1762: A szőlő is, jóllehet elég termése volt a sok hideg esők miá perfectióra nem mehetvén, országszerteséjjel savanyú borok lettek [RettE 144].

ország útja, országút șosea; Landstraße. A. 1554: hat hold föld ... Nadas felől az ország wtara mygen [Sárd K; Törzs]. 1557: Mikoron mentünk volna also borgora az malom alat valo reteken oth sok bizonsagot hywt zerezt mege kerdezuen ... vallak mind ewreke ország wtanak leni [Beszt.; BesztLt 49]. 1576: Kerik erreis Eo K. Biro vramat kialtassa meg hoga Minden Ember kinek feolde vtt mellet vagion vgi Santasson hoga az ország vttat meg Neh zorichon (!) [Kv, TanJk V/3. 137b]. 1591 k.: az ország vta ... az he-gyek Rea zakadozwa(n) el vezet [Dés; DLt 233]. 1606: Nem ország vta az ... hanem cziaak ... gialogh eöswen [UszT 20/231]. 1625: az Ország uta kin uduarhely fele ki Jarnak [i.h. 70]. 1627: az hidra az ország utarol be terek [Szentdemeter U; BáLlt I]. 1639: az legeny feleol iaro ország uta [Szentgothárd SzD; WassLt]. 1786: Exmxiital-tanak volna ... az ingoványos és seppedékes és ros ország Utának meg igazítására és Csináltatására [Ms; LLt].

B. 1603: Mikor engem taol feolden meg latott volna, hoga az Eöswenyen mennek, Jeowe ream az Orzag vtyarol [UszT 17/19]. 1616: (A föld) az Zekes patakiaira ieo edgik labbal, Masikkal ki megyen az Orzag Utthiara [Pókafva

AF; JHb XXV/25]. 1630: tudok egi szelt az tanorok ka-pu(n) küül az orzag utjatol fogua az Fabian Istuan feoldygh [Kilyén Hsz; BLt]. 1632: az Ország utya hasíttya megh az széna fű határát, az uton fellyül Noszalyj^a határ volt, az uton allol Geöczj^b határ ... mind két részreöl az ország uttyáigh élték, es tartottak határnak lenni [Ks 41. E. 17. — ^{a-b}SzD]. 1647: az Czejdiak ... penigh tartozzanak az reten az vizet el borozdolni hogy az ország uttyara ki ne terüllyön [Csejd MT; Told. Huszár lev. 17a]. 1672: az Orzag uttyatis mindenkor el lepte az aruiz, nemely helyeke(n) megis uszta az marha, az Orzag uttjan meneo uizett [Adámos KK; JHbK XXI. 16]. 1745: Instálok azért ... azon hidat közönséges Falu kezébe adni, mint ország uttyában valo hidat [Tordátfva U]. 1765/1770: Simény András Uram elpusztult Malma ... a Falun kevésel alól lévő Revet ... el rontotta, és a Révnek változásával, más revre tsinálodot Orzag Uttya [Széplak KK; SLt évr. Transm. 183]. 1843: hármon az Ország utyára menvén egy ott menő fazakas Szeker(r)öl ... leszdedek valami Fazakokat [Bágyon TA; KLev. Török István (26) vall.].

C. 1610: az Orzagvthoz közel [Abrudbánya; Berz. 17]. 1753: a' Szebeni Ország Uttól fogva a' Maros Ujvár felé menő ut hosszába a Patakig köz hely légyen [DobLev. 1/299. 1b gub.]. 1756: a Zutori Pusztá Templom alatt el járo Nagy Ország Ut [Zutor K; Somb. I]. 1766: ezen Colonialis Sessioja ... vége ... ki rug a' Malomfalva felé járo ország Utra [Nyárádó MT; SLt XLVIII. 16]. 1767: az ország uttya ... olly sáros hogy egy felöl nagy ganéj domb vagyon ... mely ganéjbol a lév le szivarogván az alább lévő ország utban igen el ebbel a hely [Koronka MT; Told. 19/29]. 1786: nem lévén allol rajtok az ország utt arra valo ... hogy attan járjanak [Jedd MT; LLt]. 1790: a határ ... mint egy által vágja, által viszi magát az említett ország utonn [Báld K; BLt]. 1841: Somkuti forduloba ... a Deberke pataka ... az Váradí hegy alatt az ország utnakis alája már kezdett mosni, és aztat ottan — járhatatlanságra juttatja [Dés].

Hn. 1593: cőreoksegek ... vicinussa mirche mihal mas feleöl az orczagh vtha [Szu; UszT]. 1610: Kerek keő arka mele(t) egi kis szűgetben ... szomszedgia az ország uttia [M.dersze SzD; DHn 38]. 1631: az also hataran az orzag uttya mellett (sz) [Szentivánlaborfva Hsz]. 1644: Somodi torokban az ország uttyjánal (sz) [Káptalan AF]. 1687: Az Also cserepesben az két Ország uttya köszt (sz) [Dengeleg SzD]. 1693: Köves domb alat ... az Ország uttya mellet (sz) [Homoródújfal U]. 1737: Kortély kapura járo ország uttya mellett (sz) [Unoka MT]. 1741: Szalos Erdő felett Szopor felé méno ország utra (e) [M.fráta K]. 1758: a' vizen túl a Rátzok szőlője alatt a vizes halavány és az Orzag uttya szomszedságaib(an) (k) [Dés]. 1763: A Kerék kötőnél az Ország uttyára jó vegel (sz) [Felőr SzD]. 1766: Pap halála felé a Csonka kápolnánál az ország uttya mellett (sz) [Szentkirály Cs]. 1768: A rakottya közt az Ország uttyara dölőb(en) (sz) [Sarmaság Sz]. 1773: A Maros mellett a Csiki ország uttyánál (sz) [Vasláb Cs]. 1780: Rosas ponkon az ország uton belől az Patak felöl (sz) [Kissolyos U]. 1786: a Mező Derékban az Ország uttyán fejlül (sz) [Szováta MT]. 1836: A Pallós alatt az ország uttya mentibe (sz) [Harasztos TA].

Szk: ~at foglal. 1786: a' Tábla parancsalattyából ... fog-laltanak vji ország uttyát [Jedd MT; JHb] * ~at kimutal. 1741: hűtök után a Sz.Margithai vényebb emberek ... ki mutaták a mostani ország uttyát [Retteg SzD; Ks 14.

XXXVIII. 11] * *~at ver. 1741*: Tudom, hogj az mostani Baczai révre járó út régenten nem vólt Ország úttya hanem felyeb vólt az réven által járó Országút de azon felső rév el romolván, az után inkább esett az rév s ugj vertek osztán az mostani révnél Ország utat [Szentmargita SzD]. 1751: aztis értem, hogj Ország utat vertek az Pásztor házan fellyül, s alolis az hol tettzet az utasok(na)k [Kóródsztmárton KK; Ks 17/LXXXI. 18] * *~at vmerre vet. 1600*: Sofaluy Kacho Isthwan, tiltotta wgyan Sofalui Wargha Balast az okaerth hogy az orzagh vtat akarna arra az feöldre vetni [A.sófvá U] * *derék ~. 1626*: egi hold Zanto feold ... mely az Végeül Jeó ki az derek orszagh uttjára [Vaja MT]. 1732: 'a derek ország-uttya melly ut 'a fönn valo magass baráz-dán fellyül jár [M.zsombor K] * *köves ~. 1799*: a Köves Ország ut, és az abbol ki váló Bodoni ut [Mv; MvHn] * *közönséges ~. 1693*: az Czicz hegje fele menő közönséges ország uttya [Dés]. 1714: az Marus vize(ne)k Arja csak közép áradás(na)k idejénis ... az Vámos hid körül valo híres neves közönséges Ország uttyait rontya mossa bontogattya [Mv; Berz. 13. II/33]. 1767: a Faluban és határán a közönséges ország uttyai tsinálatlan maradnak veszedelmek [Koronka MT; Told. 19/29] * *nagy ~. 1751*: vagyon az Akos falva felé ki menő közönséges Nagy ország uttyától fogva egy darab hosszan a' Kaszálók mellett fel nyúló Erdő [Koronka MT]. 1825: (A föld) nyugoti vége a nagy országuttra mégyen ki [Százrapatak Hsz] * *örökös ~. 1702*: ne(m) hallotta(m) hogy soha senki haborgatta volna szabadoson jart alt(al) az Medgyes fflvi kapu felé mind addigh migh Balintih Sigmondne Aszszonyom attol az uttol el nem rekeszte, de hol lehesse(n) az örökös orszagh uttya en ne(m) tudom [Csitsztiván/Mezőbánd MT; MbK 98] * *szabad ~. 1591*: Az Alperes ... ott az szabad orzag vtan le werte vagdalta [UszT]. 1592/1593: soha nem tudom tilalmasnak, hanem szabad orzagh vta volt mindennek [Szilágytő SzD; Ks 35. V. 12].

A címszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

országútbeli az országúthoz tartozó/országútba illeszkedő; de pe şosea; zur Landstraße gehörig. 1848: A' Béla Hegy alatti Kozárvár felé menő Ország Ut béli hid [Dés; EHA].

országutca országút; şosea; Landstraße. 1791: laktam edig mint egy vjparaszt kováts mester ember, már most el romolván az házam ketelenitettem a Falutól egy házatská-nak valo helyet meg kémi ... mely háznak valo hely ép-(p)en az ország útjának közepiben esik [Széplak KK; SLt évr.].

ország-világ szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ kóborló csavargó; vagabond, haimana; Strolch, Landstreicher. 1840: Ide valo Darabont István ... éngemet ország, világ kóborlonak; 's vármegye ugato kutyájának mondott [Dés; DLT 100].

ort 1. súlymérték (a »nehezék« negyedrésze); mäsürä de greutate (a patra parte a greutății »nehezék«); Gewichtsmaß (vierter Teil vom Gewicht »nehezék«). 1587: Vagyon Egy Arany gyurw, Egy Aranj fel ort benne es Egy kichin laspis | Vagyon egy kuthios Arany gywreó, fel ort hean egy Arany benne [Kv; KvLt Vegyes I/2. 6. 13]. 1589: Egy Crisolitos Arany gywreo Niom 3 Araniat, 3. ortot Megh Eer f 7/50 [Kv; KvLt Inv. I/2. 32]. 1596: Elseoben egy

Gyemantos gyewrew, mely nyom két Aranyat fel ortot, Ér beochyew zerint f. 40 [Kv; RDL I. 65]. 1611: egi Rubintos tablas munkara czinalt gieöreó nio(m) ar(anyat) 1 es masfel ortot ... f. 6 [Kv; i.h. 88]. 1629: Egy pecziet nyomo Arani giwrw, Aczelba meczet bele foglalua, nyom Aur. 2. es masfel ortot Az melliet aestimaltunk tt f. 8 | Egy Czich giemantos giwrw het Citrin benne, nyom fel ortot, es Egy Araniat ér tt f. 6 | Egy öregh Arani giwrw ... niom. 7. Araniat egy Ortot [Kv; i.h. 132, 143]. 1637/1639: Egi szep Rubintos giuru frolyos, nyom Aranj(at) 2 ort(ot) 1. aestimalták hatua(n) forintra f. 60 | Egy Arany Lanczocska egy kis flüggeouel együtt, mely nyom hatt Aranyat harom ortot [Kv; i.h. 111].

2. pénzegység (negyed aranyforint); ort (monedă reprezentind a patra parte dintr-un florin); Geldeinheit (vierter Teil des Goldflorins). 1644/1648 k.: Tetettem ... Egi Vazon Zaczkoban ezer negj szaz nyolczva(n) het araniat es haro(m) ortot No 1487 3/4 [Born. XXXVIII. 14 St. Bethlen felj.]. 1655: Jtem jo barna o penz ... Jtem egy ort. es 8. ketteös Dutka. es N:139. 12. pénzes Garas [Kv; RDL I. 29]. 1671: Hogy az Császár garassa, és az Lengyel Országban ujonnan vert sustákok-is az mellyek jo ortokkal edgyütt Leopoldusoknak nevezetnek, kik eddig béhozattanak ez Országban, végeztük hogy az Országban minden rendektől, az ő válorok szerint el-vitessenek sub poena flor. 200 [CC 91]. 1686: administrált megmaradt berbécs és juhok árát leon tall. 156. egy ortot, et den. 27 [Porumbák F; AUT 537]. 1722: én Borok(na)k szerzésiben intentus vagyok, á mint hogy Havasalföldiben béis küldet-(m) Belényesit és Bornemiszzát, onnat lehet hozni eleget, de aláb bizony meg ne(m) veszi Vedrit 1. ortnál [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

3. fejtés (a bányában); ort, abataj; Ort, Stoß. 1618: Esztis tudo(m) mondani, hogj en voltam harmad vagy negied magammal, hogy veöttem volt ... More Sigmond vramtul az More Laszlo Attiatul 75 forintot, hogj az mostani More Laszlo Ortyanak az Sakiat megh chinaltuk [Abrudbánya; Törzs. Demetrius Bota in poss. Keörpenies (50) jb vall.]. 1756 k.: Porond Bányájának es ortjának a' ki Jerugát vivén másnak Jerugájában akarja ragasztani conveniállyan | Egész kő Bányákan, ugy porond Bányákanis szabad helylen kiki a' más Bányájától 3 ölnyre kezdnessen ortat magának, vagy Bányát [Born. XXXVIII/8 az abrudbányai bányászok törv.].

4. meddő köhalmaz a bánya előtt; şteril pentru haldă; dürrer Steinhaufen vor der Grube. 1746: A' mely viz utat az Istallyosok adta(na)k á Dongosiak(na)k á Szikrási rekesztésen aloll az Istallyban, azon viz ut, á mint á satra mutat, és le száll három darab cső eleibe, a' feje felett á fészen van egy kortz, az Istallyosok, és Dongosiak között légyen az köz határ [Torockó; Bosla].

A jel-re 1. TAszT 200. Vö. a kor² címszóval.

ort, orot 1. irt

orták 1. (munkában) társ; ortac, tovarăş de muncă; (Arbeits)Genosse. 1746: Kis Muntseli Csorogar Györgi Panaszolkodik, énnékem eddig semi örökségem nem lévén kértem volt udvari Tiszt Uraiméket, hogy az Atyám örökség(e)k egj részét, mellyet eddig Bátyám Csorogár Martzi birt a' többivel edgyütt excindaljan(a)k (!) ... azt itilték, hogj a' Bátyám tartozik azon örökség(n)e)k fele részét ki adni ... Csorogár Martzi respondit En nekem Fiam

lévén capax vagyok azon örökséget egyedülis tartani, semmi Ortákra szűkségem nincsen [H; Ks LXII/20]. 1747: Lupás Iuon replicát ... Én az Malmot az Udvar hirevel építettem ... az én Malmom ne hogy pusztulást, de még leg kisebb defectust azon malomnak nem Causált; hanem meg halván Murár Drágán kiis procurálta azon Malmot, az több ortákok gondviseletlenségek miatt kellett azon malom-(na)k el pusztulni [H; Ks 62/10]. 1755: Grék Petru ... exponállya a mi eleink Buble András és Juon eleiuel az örökséget két felé osztván mind ők, mind mi birtuk az utána járo portiot és egyéb terh viselésüket a szerént praestaltuk ennek előtte egy néhány Esztendővel ... az Falusiak örökségek egyik a másikhoz felrudaltatván apportionaltattak, és a terh viselés a szerént subrepartialtatt ... midőn pedig a szerént excindált örökségünket praenominált ortakjaimal egyenlő két részre subdividáltatni kívántam volna ... azon ortakjaim ... halállalis fenyegetőznek [F.lapugy H; Ks 62/11]. 1761: Roskányi Mirtsa János replicája. Igaz dolog hogy én alkuttam meg az A ő kglme Sertéseit, ortakjaimmal alkutásom szerént pasztoroltam is [Roskány H; Ks LXII/8].

2. cimborá, bűntárs; complice; Mittäter, Kumpan. 1747: Borbucz Kratson ... proponálja, hogy ennek előtte circiter husz Esztendővel egy Darabocza Erdőt in Koszta névu helyben extirpálván azt Pénzén vett Szilva fákkal bé ültötte ... ez idén egy kevés Szilvaja termett rajta, melyre Danilla István Hortakjaival edgyütt potentiose rea menuén tizen két Szilua faimról a Szilvát le verték [H; Ks LXII/62]. 1791: Ez előtt valo esztendőkben, én Szolga lévén Popa Jakob Romannál ... történt hogy egykor az Marosan tul lévő Némely Padurán Barátjai valami Lovakkal Fejér várat el fogattatván, azon idő alatt még azak a Tömlőtzből ki szabadultak ezen Popa Jakob Román mindég bukált, ugy hogy ha tsak vagy egy Gornyik, a vagy más valaki Levéllel az Faluban bé jött már ő rebeget bukált, helyit nem lelte: Amelyből azt elicítáltam, hogy ő egy valóságos tolvaj, és azon foglyoknak ortákja [Sebeshely AF; JHb Andrej Hincza (38) j b vall.].

ortákoskodik cimborál, cinkoskodik; a se ortáci; mit jm Mittäter sein. 1753: engemetis hivut^a ... hogy ortákoskodgym véle hogy Pomenyestyeknek az égetbor főző üstyeket lopnok el [Grohot H; Ks 80. 40 Román Ignát (28) j b vall. — ^aA lólopással gyanúsított].

ortály végzés, döntés; decizie, sentință; Urteil, Entscheidung. 1572: Nemely nap mykor Lakatos Leorinch ket Embert Mas chebelyt kwldeot volna eo keozikben az cehekben hogy a ceheben be keowetnek ... valaztyak Zalay Janost rea hogy az ortalt ky Mongia [Kv; TJK III/3. 27]. 1606: az kiket eginap fogtanak megh Masas Thamas mondotta ki az Ortalyt hogi Chászár foglai [Kv; TJK VII/1. 81].

ortálymondó ítéletmondó; persoană care are atribuția de a pronunța o hotărâre/sentință; Urteilsprecher | törvénykezősi feladatokkal megbízott kolozsvári tanács tag; membru în consiliul orașului Cluj, însărcinat cu probleme judiciare; mit gerichtliche Aufträge betrauter Mitglied des klausenburger Stadtrats. 1577: eo kegmeknekis azon teczyk hogy az varasnak zabadsaga ellen valo dolgot senkinek Ne(m) kel el engedny hane(m) eo kegmek az ket ortálymondo vrainnak meg hattak hog' eo kegmek elot Byro vram elot vallyanak procuratort minde(n) dolgayba az varasnak min-

denek ellen [Kv; TanJk V/3. 148b]. 1580: Az procatorokat ... eo kegmek vgya(n) azon előbby Allapatba hattak, es vallyak e mostany eztendőre az ortály mondok által Keryk biro vramat hogy fenytekbe tarchya hogy tyztekbe hywe(n) el laryanak A my az varas dolgayt illeti [Kv; i.h. 207a]. 1581: Az procatorok felől eo kegmek vegeztek hogy az procator vallas legien megh, az ortály mondoktl [Kv; i.h. 237a]. 1584: Az varos procuratori lelentettek hogy sok gonozsagh volna az warosson es Eyel laro es parazna Azzony Allatok ... elegen volnanak ... Vegeztetet hogy Walahol effeleket tudhatnak, larianak el teorweny zerenet dolgokba(n) ... Az ortály mondo vrainis procatort vallianak, es ... valogatasnelkwl el larianak a' bewennek bwneteseben [Kv; i.h. 286a]. 1606: Biro vram conuocaltatua(n) benwnket Tanaczul az Tanaczj hazba, az Nemet Hadnagis ... el oluasta eleöttwnk az Commissarius Decretumat, es akkik az leuelben fel üalanak irua be huiatok az Tanaczjhazba azokat, es akkori ortály mondoual Masas Thamasal, mondatuk megh eginleő akaratbol, hogy Cziazar eo flege foglai volnanak, mind addig, mig Bostalt mas tanusagunk nem lenne feleölleők [Kv; TJK VII/1. 81].

ortálymondóság 1. ítélethirdetői tisztség; funcția celui care pronunță o hotărâre/sentință, Würde/Amt des Urteilsprechers. 1656: Anno 1656 esztendőben ismét választattam az polgárságnak tisztre és azon esztendőben az ortálymondóságnak tisztre [Kv; KvE 176 LJ].

2. vki ítéletmondói tisztségének ideje; perioada în care o persoană are atribuția de a pronunța o hotărâre/sentință; Zeit als Urteilsprecher. 1656: Ugy emlekezem ra, hogy az en ortály mondosagomba(n) foroguan it ben á dolog ... En jól ra nem emlekezem. Direktörök leue(n) Kerekes János, es Szeőrcs János ur(am)ék, miuel eo kegyelmeket kwldeöttek uala oda igazításra, eo kegyelmek tudhatyák, miuel eo kegyelmek forgottak benne [Kv; CartTr II. 901 Andreas Szakál (55) uir senatorie ordinis vall.].

or-társ tolvajtárs; complice la hoție; Diebesgenosse. 1593: Ki Tivadar ... Orr tarsait ezeket vallia lenni. Purul, zeleekej Theoreok Janos fia: Daud Cigan Monostoron, kinel Purul zallast tart [Kv; TJK V/1. 415].

ortodoxa református; reformat; reformiert. 1653/1655: tiszteendő Veres Marthi Gáspár Ur(am) az Orthodoxa Ecclesianak lelki pásztorá [Kv; CartTr II. 884]. 1656/1687 k.: Paniti Csontos György Vr(am) Barsi Péter Ur(am) az Maros Széki Orthodoxa Eccle(na)k notariussa [MMatr. 323]. 1667: Keszterítettunk azért ezen Varosunkbeli ... Unitaria s Orthodoxa Ecclesiák jövaihoz nyulnunk ... oly remensegh alatt ... hogy ... hova hamareb ... azon Ecclesiakat contentálnok [Kv; RDL I. 179].

ortodoxus református; reformat; reformiert. 1636 e.: Negy falukból, ugjmint Recheböl, Kemerről, Ipprol es Balyokrol, minden nevel nevezendő Dezmaknak, Bornak Burzanak tónkelynek, Alakornak Arpanak, Zabnak Mehnek es Barannak, fele az orthodoxus Praedicatora. Az másik fele az Papista Pape [SzVJK 23]. 1636: Az Jesus Christusnak haszontalan szolgálja, s Nagyságodnak méltatlan Lelki Pásztorá. Geleji Katona István Erdélyi Orthodoxus Püspök [ÖGr Aj.]. 1653/1655: Én Igaz Kálmány Kolosvári Orthodoxus Schola Mester, á mit azok felől az két száz aranyok felől tudok, mellyért Csepregi T. Mihály Uramat Eor-

cáltak bona fide így declárlom [Kv; CartTr II. 874]. 1662: Ugyanezen áprilisi gyűlés alatt Kemény Jánosnak krimi fogságából küldött levelei érkeztek vala, melyeket tiszteletes Séllyei István orthodoxus evangélicus prédikátor, ki maga kezességére szabadulván, és Szigeti nevű szolgálja az ország lakosinak hozta vala [SKr 408]. 1673/1687 k.: A' Káali^a Orthodoxus atyafiak(na)k volt illye(n) Contractusok az Jklandi^b Orthodoxus atyafiakkal [MMatr. 272. — ^aMT]. 1677: Szükségesképpen pedig meg-kívántatik az-is, hogy azon Collegiumnak mind külső és belső állapottyára, mind az Ecclesiái Statusbol, s' mind pedig külső rendekből bizonyos fő Inspectorok állattassanak, kik az Orthodoxus Fejedelmek után vigyázzanak a' Collegiumnak derekasb állapottyára [AC 17]. — L. még SKr 134, 191.

ortományos, ordományos ? irtásos; teren defriřat; Rodung. Hn. 1805: Az Ordományosban (sz) [Magyarókerke K; KHn 92]. 1806: Az Ordományos alatt (sz) [uo.; KHn 93]. 1813: az Ortományos n. H.-ben (sz) [Köröfő K; KHn 66]. 1815: ortományos (k) [uo.; KHn 67]. 1891: Ordományos [uo.; KHn 68].

Vö. az *irotványas*, *ortványas* címszóval.

ortos 1. egynegyed aranytallér értékű pénzérme; monedā (in valoare) de un ort; Münze im Wert von einem goldenen Vierteltaler. 1625: Egy arany penz egy ortos [Kv; RDL I. 126].

Szk: ~ *garas*. 1637/1639: Ittem Jutot no: 50 kapasztaller ... Ittem ortos Garasok no: 3 [Kv; i.h. 111] * ~ *tallér*. 1649: ket arani forintomat ... ket ortos Tallerokat egi falka barna penzt ... el lopot [Kv; Tjk VIII/4. 423].

2. fejtő (bányamunkás); miner de abatay; Hauer, Grubenarbeiter. 1742: Én a' Gárgyási bányaszoknál Ortos lévén jelen voltam az Gárgyásiak(na)k ... az Istalljosokkal ... való békeségeken egyezéseken [Torockó; Bosla. Tamás Albért (39) j.b. vall.j. 1780: A' bányákra küldendő béres dolgozók iránt való rend tartás így határozatatt, hogy ... Ortosnak Sák hordonak vagy Párosnak senki négy márvásnál többet edgy hétre ne adjon, egész bánya miv idején az ortosnak edgy a' Sák hordónak és Párosnak két pár befektornál többet ne vegyen mint eleinkrolis réánk maradt ussall ez roboraltattat [Torockó; TLev. 7/5].

ortovány 1. írotvány

ort-tallér negyedtallér; ort, un sfert de taler; Vierteltaler. 1673: Két poganj pénz, s egi Ort taller [Marossztkirály AF; IB].

orv 1. tolvaj; hot; Dieb. 1549: Bathosbanis^a wagion fokwa egi hires or kinek Wanko Peter newe [BesztLt 23. — ^aK]. 1568: orroth tartaz hazadnal or gazda vagy or vagy | Mattyas Lazlo kenyez ... fassus e(st), Ezt tudom hogy pasco demeternek az attya, orh, es tolway volt, es az Coloswary Torombol zókúe zaladoth ky [Kv; Tjk III/1. 132, 180]. 1570: Ilona Kis Demeterne; Borbara Teglas gérnehe, Erzebet Kémyes Thamasne, Orsolya Lérinch Deakne hitek zeren valyak hogy hallotak Botha Casparne Nagy palnet Jlyen zokal zydalmazta, Or wagy Te kwrwa, vasatis kor-sotis egiebetis loptal | feyerwary Mathe ... vallya hogy ew volt zekeresse Vago Balintnenak, mykor az or vtan Menth volt keresny, Es mykor az orwoth az Andrast megh Talaltak volna, Mond eo andrasnak Bezzegh kazdagh legen

voltal Te [Kv; Tjk III/2. 8, 68] | (A levelet) kwdetek wala My hozank chaky pal wra(m) es pathochj ferenczne az orrw felwl Mely mostan keezben volna [Medgyes; BesztLt 4 Caspar Zeoch és Petrus Mezaros Gr. Daum beszt-i bírőhoz]. 1591: Nyrelt Janos vallia ... az kapusiaknak ezek azt bezellik volt, es kerkettenek velle, minemw nagj orrok eok | Tot Peter vallia ... az giermek kezde mondani, fel fel hamar ... az oruot vgattia az mi ebwnk [Kv; Tjk. V/1. 137, 143]. 1592: Keett lewel, Eggik Caroly Originallia, Masik Sigmondé ... minden Latrokat, Orwokat, mind Nemest, mind Nemtelent, ha kiket ez varos hataraba megh fogtathatnak it itilhesse a' Biro megh, Es it bwnthetesse erdeme zeren megh [Kv; DiósyInd. 26]. 1604: aztis monda hogi hazutok, mind birostol ... orrok cziganok wattok [Uszt 18/145 Czieherd falwi Issak wyfalwi zabad zekel vall.]. 1607: az Peóres loüath ... Or orozta el [Mv; MvLt 290. 15a]. 1677: semmi tolvajlás, or gazdaság, lopás köztök ne talál-tassek, és ha valami gonosz tévők, tolvajok, és orvok, köztök ... történnének lenni, tartozzanak ... meg-fogni, és Ispán kezében adni [AC 245]. 1785: az időnek teltével a szegény káros puhatolodott, és apránként a dolog jobb(an) jobban világra jöven el fogták mind a ket orvot [Török Bertalan gyűjt. Vizaknai Kontz József lev.]. — L. még SKr 707.

Szk: ~*nak fog*. 1638: Latam hogi Szylagi Janosne aszió-niom az Tarczaine Satoraban wl, es igen sir s kerdem mi lelte s miért sir, monda Jaj Edes Aszioniom hogi ne sirnek ugi mond, mikor ez varga Ferenczne Ornak foga, hogi gwireiet loptam el [Mv; MvLt 291. 160a] * ~*nak kiált*. 1682: az Varos közönseges Uczaján Loponak es Ornak kialtot [Dés; Jk] * ~*nak mond*. 1586: Gyeorgy Breiber, Demien Bred ... Gute Mutch takach Mesterek ... valliak, Mikoron a' Czebe Regeleó hetfeón egygywt volnank ... Gazdagh Georgy ... lg teszen vala tudomant, halliatoke Im Ornak mond, En Ne(m) vagiok or [Kv; Tjk IV/1. 544]. 1598: Zekely Mihalyne Ersebet Azzonj ... vallya: Thwdom azt hogy az chehben zidalmaztak eroossen egy mast hwztak vonthak, ornak mondottak egymast [Kv; Tjk V/1. 252] | Az A. procuratora ele allata az Demeter chigant, es terde allata monduan Im hallom hogi ez chigant ornak mondgia Azert teoruenj ala haitia fejet [Uszt II/2. D/57]. 1637: Mondotta ... hogi gianakodik az Leanira Borbeli Janosne-nak hogi az eő szolgálj oda visznek hol mi egjet mastt de hogi ornak vagi or gazdanak mondotta volna en nem hal-lattam [Mv; MvLt 291. 118b] * ~*nak szid/szidalmaz/szi-dogat*. 1632: Annak eleotte szidogatta Hamar Istok ornak toluajnak eótet s bajra is hitta [Mv; MvLt 290. 71b]. 1633: a felessegeteől hallottam hogy Varga Miklost orvnak szidalmazta, azt mo(n)dotta hogi nem lakik eő mint ollia(n) orv kurua fiauall [Mv; i.h. 131a/2]. 1693: Conprobalya Kovacz Ferenczne Kovacz Janos ellen hogy kurvanak es ornak loponak s tikoizonak szidta [Zabola Hsz; HSzjP]. 1703: Tolvajnak, ornak szidták Kis Istvánt, hallam [Csik-fva MT; Berz. 12. 92/173] * ~*ot fog*. 1623 k.: az sokodolomkor swtet hainalba hallam az szayt s kezdek mondani hogy az Georgogheok orrot fogtak [Mv; MvLt 290. 30b] * *nyilvánvaló* ~. 1549: nilwan valo orroknak fellele be harom Zemelh | nilwan wallo orroknak monda befeleles-seben [BesztLt 23]. 1592: Zeoch Palne Margit Azzoni vallia: Zeoch Janostol hallottam hogi ezt mongia vala ... te foldozo varga nyilvan valo orr vagi mind felessegeteol [Kv; Tjk V/1. 291]. 1614: az lopoth marhakerth vgyan felis Akarta Akaszatny vgy mint nyilvan valo orroth lopoth

[A.csernáton Hsz; HSzjP]. 1633: az eő Vra niluan valo orv, tolvaj, es eő ne(m) lakik velle [Mv; MvLt 290. 131a/2].

Vö. a *fü-orv* címszóval.

Sz. 1667: félő bizony, or veszi el tolvajtúl; de minthogy nem engem illető dolog csak ... nem tűnődöm rajta [TML IV, 1123 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

2. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: lopó, tolvajkodó; hoj, care fură; diebisch. 1593: Mikor az ket or leanzo dolgaban a'kik Bachy Janos hazanal az megh holt pwspeok maradeky penszet el loptak volt, magunkat ingeraltuk, Attúnk tiztasagert f — d 12 [Kv; Szám. 5/XX. 169] | eő az elöitis a fele orsagoth chelekedeth, azerth mynd a' fele Or emberhez bizonsag melletth fejere zolok [UszT]. 1596: Júlai Janosnal loptak vala el, Wrúnk ő fge szolgaia le töt penzet Tallerat és Aranyat ... Gaspar Deakot és az Mező Pasztort kültte Biro W(ram) után az orw Azzonnak hogy fel keressek és meg fogyak [Kv; Szám. 6/XXI. 6]. 1597: Myerthogy az Actor bizonsagy egienessen mutatnak chiak az orw azzonnak fogsagabeli vallasara, latomast penigh awagy walamy nylwan valot ... az captiúshoz nem bizonytot, az teorwenj simpliciter az azzony vallasanak vgimint infamis personanak semmi helt ne(m) adhat, et consequenter ... az torturara sem bochiattia az Actort [Kv; Tjk VI/1. 5a].

Szn. 1614: Or Leórincz [Zágon Hsz; BethU 403].

Szk: ~ *beste* (kurvafia). 1589: Zent Jacob nap tayban ezen 1589 Ezendeoben ... ez meg newezett nap tawatt zida engemett rutalmos zitkokkal ... or bestienek or bestie kurwa fianak [UszT]. 1591: az nagiúb fiam Gergeli menth volna oda ... Eo zida előzeris megh mynket ez nagjubik fiam(m)al ketten (:keőuetie mondom:) or bestehnek [i.h.]. 1644: hallam hogj Haidu Marton Lakatos Janost izoniu keppe(n) Ziggia vala Or bestie kuruafricanak [Mv; MvLt 291. 435b] * ~ *beste* (lélek) kurwa. 1573: Anna nehaj lacab Istwanne Azt vallia hogy ... hallotta Illemmodon kezdy zydalmazny, Meg adom késsentywdet fekete Bestie kwrwa or bestie kwrwa [Kv; Tjk III/3. 158]. 1592: az J. szida kemetők szemelit kewetieom or bestye leleok kwrwanak [UszT] * ~ *kurwa*. 1574: Zalay Istwan ... Mongia Magaba hogj Meg fogtatom az or kwrwat [Kv; Tjk III/3. 371]. 1644: hallam azt hogj Haidu Marton Lakatos Janost Or kuruanak ziggia vala hogj Regen megh erdemlette volna az Akasztotat [Mv; MvLt 291. 435b] * ~ *lopó*. 1646: miuel az fogoly Aszonnak az orzot marhanak egy resze eot taller egy Arany kezeben tapasztalodot nyilua(n) megh erdemlene ... hogy mint lopo fel akasztatnék ... az pelengerhez keottetue(n) cziganokkal megh verettessek es inset kj igazittassék mint or lopo [Kv; Tjk VIII/4. 83].

orvbírság l. orbírság

orvgazda l. orgazda

orv-leveles levelesített/körözött nyilvánvaló tolvaj; hoj pus sub urmărire; steckbrieflich verfolgter offensichtlicher Dieb. 1570: wgy wagon hogy Nem az Ispanok attak kegyelmetek kezeben hanem En fogattam Meg En wadoltam kegyelmetek Elwt azzal hogy az orban ky oth wagon fogwa, Nylwan walo ky adot orw leveles ... ky En reytam es az En Jobagyomo(n) Ezt Myelte hogy Mykor Ez En Marhamat es Jobagyom Marhayat meg kerestek Mynden Ember hazanal az hon az Nyom meg alot Mynden bekesse-

gel zenwette de az az Nylwan walo orw ... Nem akarta zenwedny [Nagyfalu SzD; BesztL 19.] — Vö. a *leveles II* alattiakkal.

orv-marha 1. lopott holmi; lucruri furate; gestohlene Sachen. 1568: Stephan(us) Hwnyadi ... fass(us) c(st), tudo(m) azt hogy ... zabo balint egy palastot woth el tole, az leantul ... azt monda gyanakodik hogy or marha [Kv; Tjk III/1. 200].

2. lopott barom; vită furată; gestohlenes Vieh. 1593: Kis Tivadar ... Orr tarsait ezeket vallia lenni. Purul, zeleckej Theoreok Janos fia: David Cigan Monostoron, kinel Purul zallast tart, es az or marhakat oda ejti ... It ez varoson kwwl az hostadbannis vagion egi Mezaros, akki az oru marhat tudua vezi megh [Kv; Tjk V/1. 415].

orvos¹ 1. medic; Arzt. 1583: soha chak eg penzt sem kwideot Igiarto Georgy az orwosnak az feiebe hogy feleseget valamy olj olalay meg Eolne [Kv; Tjk IV/1. 142]. 1599: Buza Palnak mi Lippai zolganknak megh tekintwen beteges allapattiat, zabadsagot attunk neki, hogy egi ideigh az ott walo zolgalattal wres lewen, orwost kereshessen, kiwel magat gyogytathassa [KvLt Vegyes 21/74 Sennyei Pongrác parancsa a fej. nevében Borbély György lippai várkapitányhoz] | Attúnk egi zegeny leanyak kinek az fel labat el fwrwzletek hogi az orwasnak fizessen d 40 [Kv; Szám. 8/XVI. 30]. 1604: Tudom hogi az kez tarto aruara sokat kolte georfi lazlo oruosra mire [UszT 18/138]. 1631: az Aszony megh betegesedek s oruoshoz akarok vinni [Mv; MvLt 290. 247b]. 1710 k.: Becsültetnek a tudósok ... az ő tudósságokért; orvosok, borbélyok s több affélék a nyavalyák ellen való segítségéért [BÖn. 415]. 1724: Thót Szabo Ieremias koszos feje gyogyítására expendál az orvosnak fl. H 25,60 [Ne; DobLev. I/109]. 1751: három hetekig fekvén nem dolgozhattam, az urusnak tizenhat sustákat fizettem a jogyításért [Illyefva Hsz; HSzjP]. 1752: Gligor karácson ... egi darab ideig Borzásan egi orvással orvasaltatta magát [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 32]. 1757: az orvas tölle őt forintakat kért volna [uo.; i.h.]. 1855: orvosam jókora bundájával betakargatva, csendességbe hagyott [Ujfe 155].

Szk: ~ *pap*. 1665: Az Kővárban való menetel felől Kegyelmednek tegnap megírtam, ha Kegyelmednek tetszik s ha az orvos pap is eljőne, most kellene, mivel az tavaszon, ha lehetne, itt akarnék lenni [TML III, 400 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz] * *cirkuláris* ~ kerületi/körzeti orvos. 1815: Meg vizsgálván ujjolag is az Marha dögtől környékezett All Gyogy és Homorod Nevü Falukat ... Szükségesnek látom, hogy Homorodon egy Ospotállly az beteg Marháknak, Mást pedig reconvallescenseknek Számára állittassék ... Koller György Circularis Orvos [Algyógy H; JHb Jósika János főispán ir. 263 Zoltán Károly keze írása] * *himlőoltó* ~ 1850: a papok teendői közé tartozik ... össze irni azon Kisdedeknek neveket, kikbe ... a himlő bé nem oltatott, s ezen előre meg készítet össze írást, a himlő oltó orvos meg érkezével, neki kézbesíteni [Nagykapus K; Rak 4 esp. kl].

Sz. 1663: Kegyelmeteknek, mint bizodalmas jóakará uraimnak confidenter adom értésére ily nagy igyefogyott állapotomat, mert ugyanis az orvos is mint bánhatnék az beteggel, ha titkolná nyavalyáját? [TML II, 587 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez].

2. vn + kn előtt az 1. alatti jel-ben; înaintea numelui și prenumelui cuiva cu sensul dat la 1.; vor Familien + Tauf-

name mit der Bedeutung von I. 1844: Orvos Fejérvári Lajos ... el mozdittása határozottatott [Usz; UszLt XI. 85/1. 102].

3. állatorvos; medic veterinar; Tierarzt | állatgyógyító személy; persoană care vindecă animalele; Tier heilende Person. 1808: Második lovával inat ütettet a meljet orvoshoz keletet vinni [A.csernátos Hsz; HSzjP].

4. (társ-i bajokat) orvosló személy; persoană care contribuie la remedierea problemelor sociale; (gesellschaftliche Übel) heilende Person. 1716: Nemes vármegyei tiszteihöz és gyűlésekben gyakran bejárjon, holott is a mi szegénységünk, jóságunk nyavalyáit teljes tehetsége szerint orvos lenni el ne mulassa [BfN Krasznai cs. Rhédei Pál ut. Mézsáros Ferenc krasznai ub-nak].

◊ Szn. 1614: Urus Mihalj ppix. Vrus Mihalne jb [Páva Hsz; BethU 387].

orvos² kb. tolvajkodó; hoř, care fură; Dieberei treibend. 1568: Clara Rita Luce Nagy ... fassa est ... az Bekenne fogtassa meg immar, ha iambor azzony az oruos Annat hyzem a' meg mongia ozthan ky wotte el kelebebe (!) tarchia az orrot miért o vgy hyzen neki [Kv; TJK III/1. 120].

orvosasszony gyógyító asszony; femeie care tratează bolnavi cu leacuri băbești; heilende Frau | kuruzsló asszony; vraci; kurfuschende Frau. 1579: fekete lazlo zolgyawal es az aykay peter o Nagnak azonunknak hoztanak onet kywóll eg orvos azont magyarorzagbol Nalam zalottanak [Kv; Szám. 1/XVIII. 10 Filstich Lőrinc sp kezével]. 1617: Jokora leany ualek mikor egy Oruos azzonhoz vittek vala gialakuthara [Szövérd MT; BfN Cath. Caspar relictia Ioannis Czibór de Bordos (65) ns vall.]. 1618: Vzdj Georgy ... Az Oruos Azzonnak ados ... f. — d. 25 [Kv, RDL I. 104 Andr. Junck kezével]. 1621: Gubernator vra(m) eo Nga kwldue(n) vizza az Oruos Azzont feyerwarrol, az ki az eo Nga szemet oruosolta ... attam ... Etelt, Italt | Racci Peter, ket loan zekeren vizi visza az Oruas azzont, melliet azzonjunkhoz hoztak volt Zilahjg attam) ket lotol f 1/25 [Kv; Szám. 15b/IX. 47, 164]. 1630: Az Mikor az Menieczke betegh vala által hivatanak engemetis oda ... s hat egy orvos Aszszonys vagjon ot [Mv, MvLt 290. 220]. 1752: valami négy Hétiig nem dolgozék, hanem Borzason orvos Aszszonynal len | mit kíván azon orvos Aszszony az orvosságért én nem tudom [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 25]. 1794: nyegett, jajgatott és még Orvos Aszszonyt is hivatott Maksáról és magát orvosoltatta [Eresztvény Hsz; HSzjP Demeter Bátsné Oláh Anna (27) lib. vall.].

Szk: kenő ~. 1705: Minekutána a nyavalyás feleségem gyermekhozása után kilenc hetekig mégis lábra nem állhatott volna, kifogyván a doktorok is minden orvosságból, most szerzettünk egy kenő orvosasszonyt [WIN I, 585].

orvosdoktor medic; Arzt. 1710: Mi pedig Brassóban voltunk ebben az esztendőben is, hogy Ágoston János híres orvosdoktor meghala mind feleségestől [CsH 393]. 1710 k.: Magok az az orvosdoktorok szép compendiumba vették azt^a [BÖn. 511. — ^aKöv. az idézet]. 1823–1830: A gyermek mellé fogadtak egy Váradí nevű deákot, aki most enyedi orvosdoktor [FogE 115]. 1860: Báritz János Orvos Doctor^a [Kv; Végr. — ^aAláírásban].

orvosi 1. medical; ärztlich. 1814: Mai napon a Meltsgos Gorgenyi N: Dominium jovallására orvosi kötélességem szerint meg tekintven ... Fola Ilianak testi meg veretettét sebeit ugj talaltom^a [Görgény MT; Born. G. IX. 6 Lad. Szekely chirurgus nyil. — ^aKöv. a részl.].

2. ~tudomány orvostudomány; medicină; Medizin. 1816: Krotskevits Károly Ur az Orvosi tudománynak Doctora és fel-eskütt Bétsi practicus ... ajánlja szenvedő felebaráttjainak ... a' maga kész segedelmet [Dés; DLt 103 nyomt.].

3. ~ mesterség orvostudomány; medicină; Medizin. 1823–1830: (Sándorfi Józsefnek) Bécsből, hová orvosi mesterség tanulása végett ment volt, sok levelet vettem [FogE 127] | László Bétsbe Orvosi Mesterséget tanul [FogEK 575].

4. orvostól kiadott; medical; vom Arzt ausgestellt/gegeben. Szk: ~ bizonyítvány. 1847: Varga Katalin kezében lévő pálcájával úgy vágott hozzája^a, hogy azonnal a kisgyermeknek fejét tanálva, azt behasította, miről a gyermek anyjánál orvosi bizonyítván is létezik [VKp 184. — ^aA tanú nőtestvéréhez] * ~ látlelet. 1846: Verengző Virág László, a' Város piattzán vérengző természeténél fogva ... halálra vert ... mint a' hiteles Orvasi Látleletbolis világos [Dés; DLt 530/1847. 30] * ~ rendszabály. 1836: a kerülő levélbe mellékelt orvosi ovó és segítő rendszabályokat — a leg közelebbi vasárnap a szonoki székből a népnek ki kell hirdetni [Nagykapus K; RAK 13 esp. kl].

5. ~ szer gyógyszer; medicament; Arznei. 1841: meg hagyám ... hogy tégye^a azon kis átalagba a' pintzébe, s majd ha haza hozza az Isten eo Nagyságát — mint meg avult orvosi szerrel megkenhesse gyenge tetemeit velle [Szk SzD; SL. — ^aA seprőt].

orvoslandó 1. kijavítandó; care urmează să fie reparat; auszubessern. 1793: kentelenitettek eo Nságok az irt Ns v(árme)gye Tiszti által panaszok(na)k valóságát s a nevezett hidnak orvoslando hibáját oculaltatni [Adámos KK; JHb XIX/46].

2. jobbítandó; care urmează să fie îndreptat; verbesern. 1662: a fejedelem tudván, hogy semmit nem fogott volna nála a diplomákkal való állatása az orvoslando dolgoknak ... lehagyta vala a veteckedést [SKr 210].

orvoslás 1. gyógyítás; vindecare; Heilung | vajákoskodó kezelés; lecuire cu mijloace băbești; hexende Behandlung. 1666: ha Nagyságtok annyi gratiáját mutathatná, maga Nagyságtok löcsei doctorát o nagysága meglátására, s ha kívántatnék, orvaslására is beküldené, cselekednék Nagyságtok igen nagy kedves dolgot [TML III, 585 Teleki Mihály Széchy Máriához]. 1743: Gyurkának ki tuosadván a Lova, annak orvaslására kék köre adtam 4^a [MúzBethlen. — ^aPénzt]. 1759: külgön nekem Nagyságod a labam orvaslására ... egy kevés medve hajat [Esztyény SzD; Told. 29]. 1765: vádoltatik az l(nct)ja ... hogy o büjes, bajos boszorkánysági mestersegekben gyakorolván magát, maga gonosz mestersegével soknakn ártatt ... edgijk magáról vallyha hogy ötet személy szerént gyötrette ... kénözta, más viszont hogy egy Leánykanak orvaslásához fogván, három pogatsakat süttetett, s parantsolta azok(na)k oly gyermeknek valo adását, kik l(ste)n fizessét ne mongjanak érette [Torda; TJKt V. 290]. 1790: Egy Hámos Lo hata fel romolván orvaslására Miklos Kotsisnak attam 2 For [Msz; Told. 9]. 1794: magamis hordottam a káposzta lapit meg

romlott Ágyékának, melyinek és más romlott Tagjainak raggatására és orvoslására [Eresztvény Hsz; HSzJP Intze Ferentz szabad személy felesége Győne Klára (22) vall.]. 1816: Krotkevits Károly ... szem orvos mestersége folytatása végett ezen városra jűven, ezen K. Guberniumhoz bédott könyörgő Levelében ide lett jövetelét az országban abból az okból ki hirdettetni kérte, hogy akinek az ő orvoslására szüksége lenne, ötet könnyen feltalálhassa [DLt 103 a gub. Kv-ról]. 1829: A Berke Juhak rühessek lévén Orvaslásokra vettem Bűdeskö virágot 1 Rfr [Hosszúaszo KK; Born. F. Ia Bod László tt szám.]. — L. még BÖn. 408, 526.

Szk: ~ mestersége. 1823–1830: minden beteg mellett egy orvoslás mesterségét tanuló deák, aki az orvossággal való éltetést s a beteg változásait ügyeli [FogE 260. — "A bécsi kórházban] * testi ~. 1760: Az holott^a is láttam ilyen képet: egy feredőkádban ülő betegnek képét, ki előtt egy barát állván, a szájába ad valamit. A háta megett vagon más kép, kinek kezében vagon két pohár. Ez hihető a testi orvoslást példázza, a barát pedig hogy már a lelkit [RettE 107. — "A sólyomkői templom falán].

2. javítás; reparatie; Ausbesserung, Reparieren. 1673: Fen meg irt tisztembéli hivatalomat penig a' mi illeti, mindenekben az előmben adando jnstruction szerint, magamat alkalmaztatni, igaz hűséggel igyekezem; nevezet szerént penig Fogaras Várának belső és külső minden alkalmatosságiban ... takarítás, orvoslás és szaporítás kívántatik, minden halladéknélkül elkövetem [UF II, 546]. 1681: Az bányá, hámor, vámház és fűrészház körül való épületekre és eszközökre szorgalmatos gondviselés kívántatik, mellyet is hogy elkövessen szükséges, és ha hol s miben fogyatozást avagy orvoslásra szükséges dolgot tapasztal, késedelem nélkül orvosoltassa [Szűv; CsVh 107].

3. átv jobbitás, helyrehozatal; indreptare, corectare; Besserung, Herstellung. 1675: Tisztetben, s hivatalod(b)an szorgalmatosan el járván, mindenek felet káraitom el tavoztad, ha mi karomra való dolgokat eszedbe vesz, azt el ne halgasd, hanem azok(na)k orvoslasab(an) igyekezze [Borb. I. Petki János ut. csikcsicsai ub-nak]. 1701: Expediatatván közinkben a' Mélt. Refr. Supremum Consistorium parantsalattából, T. N. Czeghei Idősbik Was György Uram ő kegielme, mint Fő Curatorunk, Ecclesiánk sok rendbéli fogyatozásinak revideálására s orvoslására ... vőtték fel ő kegielme a' dolgot ilyen rendel [Kv; SRE 72]. 1735/1772 k.: A Mező Csani Hatarnak birodalma is az időnek sok viszontagsági miatt egészen confundáltatván ... a' sok törvénytelenéseknek orvoslásáért és az jo Harmoniaert ... lett ilyen Rectificatio [T; DobLev. I/160]. 1775: Instalunk alázatosan ... a Ttes Táblának ezen Serelmünk(ne)k orvoslása végett [Fejér m.; DobLev. II/464. 1b]. 1784: ha pedig a' Tkts Tábla ... semmi képpen nem Segithet, méltotasságk bennünket felsőbb Instantiára utasítani, hól úgyünk orvoslását fel tanálhassuk [Torockó; TLev. 10/4]. 1792: Megérkezvén Követeink az Ország Gyűlése tartásának helyére köteleztetnek ... Szegény Varosunk részéről való Szerelminket is az Orvaslás végett béjelenteni [Zilah; Borb. II hiv.]. — L. még SKr 272.

Szk: ~ba vétetik. 1794: Mivelhogy a Verős Kovátsi munkát folytató Atyánkfiai mindenfelől annyira le tiltattanak a Szennek vasarlatt erdejekről hogy a' mia tellyességgel meg akadalyoztatott a vas tsinalasnak mestersege ... ha ez orvoslasban nem vetetik mind magok a Vas mivesek,

mind a munkások elelmektől el szakadnak 's a Communitatis fenn meg nem alhat [Torockó; TLev. 9/26]. 1813: tehettünk hogy ebéli Nagy Serelmünket egyebűt is jelentsük de tudjuk hogy Serelmünk az uradalam előtt is orvoslásba fog vétetni [Déva; Ks 117 Vegyes ir.]. * ~t tesz. 1697: a' Becsületes Unitaria Ecclesiának ... izenetet tegyenek hogy köz akaratból a' dezmai sok abusosok irant ő kkel edgyüt orvoslást tegyenek [Kv; SRE 54] * törvényes ~. 1794: Tessék ... azon szanto földet ... egymás között ujira fel méretni 's fel osztani ... in Casu Contrario Törvényes orvoslást-is fel keresni el nem mulatták [Ádamos KK; JHb XIX/42].

4. átv épülés; propäsure, dezvoltage; Erbauung. 1721: Isten szamos esztendeig kmeteket Ns Chehunk orvoslasara eltesse [Dés; SzCLev.].

orvosló I. mn 1. gyógyító; care vindecă, lecuritor; heilend. 1638: Az orvoslo Raczokat vagy Geöredgeökeöt regen megh irtuk, hogj el bochyattassa kgd [KCsl 142 a fej. Kemény Jánoshoz].

2. állatgyógyító; care vindecă animalele; Tier heilend. 1731: Ha valamellyik Lonak az mi baja lészen, ugy nyavalyálya is, hirt kell tenni az Tisztek(ne)k, és azok már tudgyák, mind nekem lévén olyan orvoslo emberem mind peniglen Németh Kovácsokis ahoz értők ... azokat kell el hivatni, és azokkal kell orvosoltatni az kikhez magok nem tudnak [JF lovászmasteri ut.].

Szk: ~ fa. 1691: nem rű hanem az Vajna Mihály keze mia holt meg^a, meg is kerte akkoris, hogj az orvoslo fát ne dugja olyan be az torkaban, mert meg öli s az torka meg szakadot, az mia holt meg [Kovácsna Hsz; HSzJP. — "A ló] * ~ mesterség. 1688: (Dragumir Bogdánt) Kgl's Aszonyunk eő Nga az Bástjas Darabonti szolgálatol eximálta. Ugy hogy az Várhoz sem(m)ivel se szolgaltassak, hanem eő Ngok poroncsolattjából tartozik Udvarhoz menni, es ott mestersegivel szolgálni. Az Nagjob fiátis eő Nga megh engedvén hogy velle egyűt lakjék ezen Exemtio alatt es szokot orvoslo mestersege, megh tanicsa [F.ucsfa F, Ált Urb. 30].

3. átv vmit jobbitó/helyrehozó; de remediare/indreptare; verbessernd, wiederherstellend. 1795: a Malom(na)k s Gátnak szerfelett valo fel emelése miatt a Nagyságtok Malmok p(rae)juditiuit, s okozott kártételeit mi képpen fedezték fel, s minemű Orvasló protestatoria p(rae)cautiokat kívántak még akkoris tetetni, azon readmonitiobol meg tettzik [Ádamos KK; JHb XIX/48]. 1834: a vett méltatlanság kényszerit orvoslo szerhez folyamadni [Bögöz U; IB. Bentzedi Sándor ref. pap lev.].

II. fn vmit helyrehozó/megoldó személy; persoană care indreaptă/rezolvă ceva; etw. richtigstellende/lösende Person. 1677: gonoszakaróimnak idegen magyarázajokat Kegyelmed ne higgye, sőt az mű kegyelmes urunk méltóságos személye előtt is annak legyen orvoslója, kit én is igaz syneritással fejem fennállásáig szolgálhassak meg Uram Kegyelmednek [TML VII, 345 Lázár István Teleki Mihályhoz].

orvoslódik átv vmi helyrehozódik; a fi indreptat/rezolvat; gelöst werden. 1676: Az jobbágyok dolgát megorvosolhatni, csak bocsássa el hamar azokat az urakat ... Még visszaírtam, mi haszna hogy ott tartja, mert ha örökké ott tartja is, avval a dolgok nem orvoslódnak [TML VII, 186 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

orvosol 1. gyógyít; a vindeca; heilen | vajákoskodással kezel; a leuci cu mijloace băbești; mit Hexerei behandeln. 1584: Bek Balintne vallia, Az Nene(m) betegh vala, Es ez Lakatosne talala engemet kerde kiwel orvosolliuk Mondeh hogy Makoba kwldeottek, Monda hogy, No Azis vgjan azon orwossal orwosol akiwel en, mert my eggiet ertewnk ketten Ianos Birowal es egiet tudunk | Susanna varga Georgy felesége ... vallia ez Catalin Azony ... nem halt az zobaba(n) hane(m) az haz heara ment ... es ot halt sok fele hittak orwosiány betegekheöz [Kv; TJK IV/1. 266]. 1687: az őszver is meg rühesödött vala, tsak tubakkal orvosoltuk, meg jógyult [ApLt 6 Kálnoki Sámuel feleségéhez]. XVIII. sz. eleje: A mikor pok indul a lovon, így orvosold^a [JHb 17/10 lótarási ut. — *Köv. a részl.]. 1716: Curáltam es orvaslattam eo kglmét kötesből [Nagyida K; Told. 22]. 1729: A Leánjkám éppen el fogy az mindennapi csudálatos febrisben, annak Mája es Lépe fáj ... Tudgia l(ste)n micsoda febris ez, mert eszt a Doctorok ne(m) tudják orvosolni [KJ. Rétyi Péter lev. Almakerékről (NK)]. 1737: Kama Antalne Aszonjom Labat Egyebel nem orvoslottak, hanem tiszta Eget borral meg mostak az után Apro soval jo vastagon be hintettek Annak utanna ismet Eget borral kimosztak az Utan töröt borssal jo vastagon be hintették [Somlyó Cs; ApLt 2 Léstyán János Apor Péternéhez]. 1763: Kettőség kívül van az is, hogy Urat eger kövel készült pogatsával intoxicálni^a ... az offeralt pogatsának más részit egy cséplőnek adván az Cséplő annyera inficialtatott, hogy ha édes tejjel, s' fekete retekkel nem orvasaltak volna, halált okozott volna, de ezen orvosság által egész nap mint hánt [Torda; TJKt V. 178. — *Értsd hozzá: szándékoztak]. 1785: a Gyermekeket ... Geleszta ellen orvosolja [TSb 18 gr. Teleki Sámuelnek Bethlen Zsuzsanna lev.]. 1842: miolta Farkas Sándor meg holt szegény Josi is nagyon beteg — ott meg hült a' temetésen ... Barra orvosolja nagyon rosszul néz ki [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.]. — L. még RSzF 196, 224; WIN I, 60.

Szk: *érvágással* ~. 1767: (Diószegi Ferenc) ... Désre és onnat Kecsetbe maga házához menvén, az orrávére megindult, melyet érvágással akarván orvosolni, megholt 25-ta Februarii [RettE 207] * *izzasztóval* ~. 1823–1830: Fogaras Pap József megholt, és azt az okát tudták halálának, hogy *izzasztóval* orvosolták a doktorok [FogE 131].

2. *~ja magát* gyógyítja magát, a se trata; sich heilen. 1748: Volt gyanuja, ha Vizi kország is volna rajta, mert az ellen is orosolta magát, Feredezett Sos vizb(en) [Marossztkirály AF; Told. 56].

3. (ki)javít; a repara; ausbessern. 1713/1750 k.: a Collegiumok mellett is olly Tisztartokat állitsa(na)k s tartsa(na)k ő kglmek a kik serenyen vigyázván minden defectusokra, ha mi ollyan orvoslasra való dolog, jó idejen adgya(na)k hirt ő keglmek(ne)k mint Curatorok(na)k es az ő kglmek teczesekből orvosolják [RGyLt A. 12].

4. (bajt/néhézséget) megold/helyrehoz; a remedia/indrepta/rezolva; (Übel/Schwierigkeit) lösen/richtigstellen. 1662: azért hadgion beket az vakmerőség(ne)k mert bizony le ütötünk nimelliek(ne)k az füle mellett, ha mit olya(n) nagy szabadsagha bantodásának ismer, miért nem orvoslotta az előtt, czendes üdeőb(en) [UszLt VIII. 71 fej.]. 1736: Az Ecclesia Tagjait semminemű dologért ő kglmek^a kemennyen ne tractálják ... hanem ha ki ellen mi panaszszok leszen ő kglmek(ne)k a Tiszt Consistoriumb(an) szép Csenedesen elő adván a Tiszteletes Consistorium orvosolni el nem mulattya [Dés; Jk 556a. — *A két ref. pap]. 1769:

Ezeket a panas(z)okat orvasolya is [Mv; MRLt]. 1807: Hivatalos kötelességemnek eleget akarván tenni ... intem Nagyságodat, hogy a panaszt hova hamarabb ... orvosolni tarcsa Törvényes Kötelességének [Aranyosmeggyes Szt; TSb 27]. 1811: méltóztassék ... a szegény árvák ily szemlátomást való el nyomattatásokat orvosolni [Búzásbesenýó KK; KCsl I]. — L. még BÖn. 496.

Szk: *törvényesen* ~. 1770: ezen folyó 1770-dik esztendőben die 20-ma Octobris, a processusból és akkori deliberrátumból világosan kitetszik, nimis grave ac onerosum deliberátumát obtineáltam reménységem felett, melyet azon napon simplex novummal kellett törvényesen orvosolnom [M.hermány U; RSzF 210].

orvosolhat 1. gyógyíthat; a putea vindeca; heilen können. 1584: vgia(n) azonnapon del uta(n) hat igen nehezen hayta a' paztor az eoregh boryath, Zanakodni kezdé Ania(m) raita es orwosolny Mondot ez Catalin Azony, de orwosolhad de soha Ne(m) veszed haznat. [Kv; TJK IV/1. 278]. XVIII. sz. eleje: Hogy azért a Lovaidnak egy nemely nyavalyait Doctor nélküli orvosolhasd, meg egy néhány orvossághit irtam le [JHb 17/10 lótarási ut.].

2. *div* megjobbíthat, vmit helyrehozhat; a putea remedia/indrepta; bessern/etw. lösen können. 1663: Az várnak penig fogyatkozásit, magyar praesidium fizetését s tartását az mi illeti ... nem látjuk módját, mint orvosolhassuk [TML II, 479 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: A közönséges nagy gonoszt régen látom, érzem ... a mű privata nyavalyánk annak a közönséges gonosznak egyik keserű gyűmölcsé, de a közönségest az egy élő lsten orvosolhatja, mert a capite foetet piscis [BÖn. 696].

orvosolhatatlan 1. gyógyíthatatlan; incurabil, nevindecabil; unheilbar. 1807: ha a' fel tett hat esztendőkbén ... a' métejbén a' Juhak el hullának, vagy pedig orvosolhatatlan Himlőben el döglének ... az illyen közönséges Dögbén el hullatt Juhokban vallott kárt ... ő Nsga szenvedje [Kóród KK; Ks 67.47.21]. 1826: tehene nyavallyáját észre vette volt; melyet víz vetéssel orvosalt is — E mellett orvosolhatatlan nyavallyába, u.n. torok gyékba döglővén meg ... a F. peres keresete alol fel szabaditassék [F.rákos U; Falujk 142 Barrabás Áron pap-not. kezével].

2. helyrehozhatatlan, javíthatatlan; iremediabil, care nu poate fi remediata/indreptat; unverbesserlich. 1710 k.: az immár elmondott ratiókból bizonyos, hogy ez az állapot humanitus orvosolhatatlan [BÖn. 697]. 1765: Jöven előnkbe Nánási Andrásnak és Rátz Kalárának Hazasságbeli igen tövisses Causajok tapasztalta Ven. Consistoriumunk mind a két félnek igen ifjúji eretlen es egy mast meg nem értő állapotját, melyet nevelt es csak nem orvosolhatatlan-na tett a' Hazasok szülejeknek illendő tisztessegek(ne)k es betsületek(ne)k meg nem adások [Kv; SRE 213].

orvosolható 1. gyógyítható; vindecabil, curabil; heilbar. 1806: (A pásztor) Mihellyt a' sertésnek nyavallyáját észre vészi ... a' Gazdának hirt tégyen, hogyha orvosolható léjand a' nyavallya ideje koránt orvosolthassék [F.rákos U; Falujk 17a Sebe János pap-not. kezével]. 1826: Az alperes személyesen jelen lévén, a felperes előadására eképpen felel: Igenis, tartoznék megfizetni az elkárosodott tehén árát a felperesnek, hogyha egészséges marhát voltna eleibe, vagy ha orvosolható nyavallyába döglött voltna meg [uo.; RSzF 222].

2. jobbitható, helyrehozható; remediabil, care poate fi remediat; lösbar, (wieder)herstellbar. 1664: minden orvosolható difficultasokat urunk előtt akarnak eligazítani [TML III, 312 Ugri Gergely Teleki Mihályhoz]. 1691: (A stáció-béli főkomisszárius) ha kibem mi fogjatkozást tapasztal kévvántato modon orvosolliya, s maga magától nem orvosolható difficultásokról a Feo Commissariushoz és Consiliu(m) Statushoz recurrállyon tudositás által [Kv; Törzs Instr.].

orvosoltat 1. gyógyított; a pune sub tratament; heilen lassen. 1631: csak az nap ult az hata(n) ... s mindjart megh santula az lo ... aztis tudom hogy oruosoltatta ... de ugia(n) nem giogithata megh [Mv; MvLt 290. 58a]. 1657: Itt nagy bajom lön, mert nem lévén több egy paripámnál, az menő utunkban meg is türosodék, ott helyben meg is kehesedék; orvosoltatván csaknem meghala [KemÖn. 53]. 1731: Ha valamellyik Lonak az mi baja lészen, ugy nyavalyálya is, hirt kell tenni az Tisztek(ne)k, és azok már tudgyák, mind nékem lévén ollyan orvoslo emberem mind peniglen Németh Kovácsok-is ahoz értök ... azakat kell el hivatni, és azokkal kell orvosoltatni az kikhez magok nem tudnak [JF lovászmesteri ut.]. 1763: eleget orvosoltattam, de nem használt [Szökefva KK; Bállt 1].

2. *-ja magát* gyógyíttatja magát; a se trata (la un medic); sich heilen lassen. 1669: tühretőképpen vagyok, noha bizony igen hatalmazék rajtam az stuly az sok nyughatatlanság miatt; orvosoltatni is nem merem magamat [TML IV, 486 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. 1731: Kovács Mária Aszszany ... lattam hogy orvosoltatta magát holmi füvekkel [Szelistye H; Born. XXXIX. 16]. 1752: Gligor karácson ... egj darab ideig Borzásan egj orvással orvosaltatta magát [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 32]. 1796: ez előtt hét nyoltz esztendőkkkel olly terhes nyavallyákkal küszkedett hogy magát Vásárhellyen kellett orvosoltatni [DLev. 3. XXXV. 4]. 1800: ugy tudom azon Nyavallyájából ki nem Tisztult, ámbár Vásárhellyt magát sokat orvosoltatta [i.h. 6].

3. ki/megjavított; a dispune să fie reparat; ausbessern lassen. 1681: Le vagynak irván az inventariumban minden féle hámorhoz és bányához kívántató eszközök ... Ezekre ... viseljen szorgalmatos gondot és ha mellyeket szükség orvosoltassa és jobbittassa [CsVh 106]. 1716: az Arok gátját kevésb(en) maradot hogy el nem vitte az jég, az héten mind rajta dolgoztattam. Az árok felől, meg orvosoltattam, az Borju tanorok felől pedig most orvosoltatom [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.].

orvosoltatás 1. gyógyíttatás; tratament (aplicat unui bolnav); Heilenlassen. 1670: Én, édesem, bizony beteges vagyok; soha bizony, ha lehet, soha márcziusnal tovább az orvosoltatásomat nem halasztom [TML V, 95 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. 1775: Czerják Tamás Uram maga nyavallyájának orvosoltatása végett hivatva ki a' Borbélyt, de onnan másnap vissza vitték, másutt nem flangirozott [Szárazpatak Hsz; HSzP Margareta Szántó consors Georgii Opra (40) jb vall.]. 1797: fordított ... 2400at az harmadszeri Bétsbe menetele alkalmosságával orvosoltatására [Cege SzD; WassLi Consr. 560].

2. kijavíttatás; reparare; Ausbessernlassen. 1675: Minden neuel neuzeendő ez varban mindenütt leuó iokat ... hűseges gondviselessel tarcsa es tartasa ... sőt az mostani es ez utan lehető fogjatkozásoknak oruosoltasarais magat ugy

alkalmaztassa, hogy ha valami reszben karunk következik maganak tulajdonittuk [UF II, 676 A. Bornemisza ut.].

3. *árv* helyrehozatal, megjobbítás; remediare, indreptare; Verbesserung. 1675: romlott nemzetünk Isten után szemeit kegyelmes urunk ő nagyságára függeszti és ő nagysága kegyelmessége által várja azon fogjatkozásának is orvosoltatását [TML VII, 96 Vesselényi Pál, Kende Gábor és Kubinyi László Teleki Mihályhoz]. 1708: Azt írta Kgdís ennekem Tuváb ne sollicituuskodgiam arantok, hanem cessallyak mert más modgjat keresi ktek azo(n) dolog orvosoltatásának azolta abban maradt [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1803: Szebenbe mentem volt ... a' Remeteiektől és Gyitraiaktól szenvedett Sok rendbéli oknelkül való vexáltatásunk orvosoltatása iránt panaszra [Toplica MT; Born. XVc. 1/31 Vulkán Jákob (72) col. vall.]. 1850: Meltotzat a' T Kerületi All Biztos ur mindeneket ki nyomoztatni ... hogy ... mibe igazom van, abba én is nyerhessek elég tételt és orvosoltatást [Nagyak AF; DobLev. V/1282 Dobolyi Bálint kérv.].

Szk: *-ba vétetik*. 1856: Ujjból Tisztelettel kívántam folyamodni a' Méltóságos Cs: Kir: Fő Biztos urhoz hogy igazságos ügyem vétessék orvosoltatásba vagyis Protoculumba [Koppánd AF; DobLev. V/1403].

orvosoltathat 1. *-ja magát* gyógyíttathatja magát; a se putea trata (la un medic); sich heilen lassen können. 1664: jegyzésben írt holmit, az kivel külsőképen orvosoltathatja magát [TML III, 171 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz].

2. ki/megjavíthat; a putea dispune/face să fie reparat; ausbessern lassen können. 1662: a lövészszámnak könnyebbjeit a városba benyerték és vitték, s az őregeknek pedig gyütőlyukait vas szegekkel úgy bevették vala, hogy azokat velek újabban való élésekre Gaudi András igen nagy bajjal hozhatná és orvosoltathatná [SKr 525].

3. *árv* helyrehozathat; a putea dispune să fie remediat/indreptat; in Ordnung bringen lassen können. 1691: Megh kell hirdetni mindenüt az szegénysegh(ne)k, senki az Vitezlő rendel sem kára sem resze szerént valo eles iránt ne convéniallyon, s, attestatoriát semmiről ne adjjon, annak felette ha kik(ne)k közüllök vagy az Commiszáriusokra vagy Tisztekre vagy Penigh az eo Felsőghe köztök járo vitezire valami Panaszsa lehet Kgl(ekne)k értesere adni el ne mulassa, vétethesse igazíttásba(n) dolgokat, és nehességeketis orvosoltathassa [Kv; Törzs]. 1764: maga s emberei karat s praejuditiumat helyesen orvosoltathattya [Kük.; Ks 13. XVII. 19].

orvosoltathatás *árv* helyrehozathatás; remediare, indreptare; Lösbarkeit. 1738: Léven Nemes Városunk(na)k Sok iges bajos dolgai, azok(na)k lehető orvosoltathatások végett Instantiákkal expedialtuk Szebenbe a Mltgs Excelsum Regium Guberniumhoz Assessor Nztes Pap Ferentz Atyánkfiát [Dés; Jk 490b].

orvosoltathatik 1. gyógyíttathatik; a putea fi vindecat; geheilt werden können. 1806: Mihellyt a' sertsének nyavallyáját észre vészi^a ... a' Gazdá(na)k hirt tégyen, hogyha orvosolható léjend a' nyavallya ideje koránt orvosoltathassék, Másként elkárosodván, a' Pásztor kára lészen [F.rakos U; Falujk 17a Sebe János pap-not. kezével. — ^aA pásztor].

2. ki/megjavíthatatik; a putea fi reparat; ausgebessert werden können. 1757: Az Also Utza is ... ugy orvosoltat-

hatik ha az is két felől hasonló modal meg árkoltathatik [Koronka MT; EHA].

3. *átv* helyrehozathatik, megjobbítottathatik; a putea fi remediati/indreptat; in Ordnung gebracht werden können. 1662: a fejedelem^a ad diem I-mam Februarii anni 1652-di Fejérvára országgyűlését hirdettetett vala, hogy minden közönséges országos dolgok s azok között a Bihar megyei fejtelten lábság is orvosoltathatnék [SKr 311. — ^aII. Rákóczi György]. 1800 k.: Az mostani Környül állásokra a Metallurgia folytatására meg fogyatkozott Erdő és Vaskő Szük voltára nézve ... az említett Szén és Vaskő szüksége orvosoltathatnék, ennek Consultatioja végett ... bé gyűlvén a Verős Kovási Corpus, a melyben azt a határozást tette^a [Torockó; TLev. 9/3. — ^aKöv. a rész].

orvosoltatik *átv* helyrehozatik; megjobbítottatik; a fi remediati/indreptat; richtiggestellt/gebessert werden. 1670: ha másképpen nem orvosoltatnak idején az dolgok, nagy motusokat és ő felségének is nagy nyughatalanságot ne szerezzen [TML V, 388 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1695: Az is meg volt a' szegény emberek(ne)k nagy terheltségével, hogy külfömben a molnárok őrleni nem akartanak, valamint nekik az emberek meg nem sacczolnak ... Malom Biro Uram(na)k bétűletire nem szolgál, ha az ... affele abusos mégis nem orvosoltat [Kv; SRE 41]. 1777: Itt látom nagyobb akar lenni a' Zsellér a' gazdánál ha csak előre hamarjában nem orvosoltatik, talám esső után veszszük fel a' köpenyeget [Déva; Ks 92.I.17 Joannes Fülepe lev.].

orvosos orvosló, gyógyító; tãmdũitor, vindecãtor; heilend. 1864: Urusos kut melybe régen sok helyekről össze gyűlő köszvényes, otvaros és más egyéb nyavalyás emberek gyógyulásokat érzettek [Oroszhegy U; Pesty, MgHnt VII, 282b].

orvosság 1. gyógyszer; medicament; Arznei. 1570: Zw-fogastol es Nyállastol Job orvosság ennel soha nem lehet, Mint ez: wegy kasath egy rezth, wegy korpat I rezth, wegy len Magot I rezth, wegy soot egy rezth ... kenhessek Ruhara, es kössek zyuere [Nsz; MKsz 1896. 372]. 1574: Margit Broz Swlmerne, Angalit Varga Martonne, Anna Varga Symonne Azt vallyak hogi kettyet vicey Antalne tanytotta volt rea, Egiket Mas azzon Ember, hogi Beteges germekeket kyn az Ebagia New betegség vagon, Az eb keolyeknek feiet Meg feozek Es azban feressek, Eok az zerent chelekettek ... Ez fele orvoszagal zokan eltek, Nem bweltek bayoltak [Kv; Tjk III/3. 370]. 1582: Anna Kwthi Antalne vallia, Eleozor ... Kupas Benedeknewel bantata velle, Az vthan esmeg Eg Zilahi Azzont fogada Az felesége melle Igiarto Georgy, Lattam hog zantala(n) penzt keolteot minde(n) orvossagra [Kv; Tjk IV/1. 75]. 1621: Dochi vra(m) kocziassanak louak labanak oruossagot chinalni egy eytel eczetet attam f — d 17 [Kv; Szám. 15b/XI. 69]. 1644: pestis ellen edes Atiamfia illien oruossagot chinali, egy tista ùueghben tegi egy eitel igen io fele erős echetet ... niolcz diok az belitis bele haniak es egy keues rutatis ualmai harom szalat tegienek bele, es ugi allion harmadnapigh [LLt Gyulafi László feleségéhez]. 1679: Orvossagnak valo, czémarna fűzött, külömb külömb féle gyökerek, öt Csomoval nro 5 [Udzisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 9]. 1759: orvosságot ... sokat az Gyermekeknek bé adni nem lehett, felettébe meg lévén irtozva az orvosságtól

[M.csesztve AF; Ks Mikes Antal lev.]. 1786: instálók alá-zatonon Nsgtok(na)k méltotzassanak Nsgtok Doctor Zágoni Vrral közölni az én állapotomat talám praescribálna s készítettne otton valami hasznos orvosságot [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1796: olyan terhes beteg voltam hogy négy egész Hétig éj nap minden órában orvasságot adtak [Koppánd TA; GyL. Csia Moses lev.]. 1842: Egész-ségem rosz ... az orvaságot fogyhatatlanul iszom [Kv; Pv 6 Pákei Krisztina lev.].

Szk: ~gal él. 1728: én bizony Semmi orvossággal nem éltem, mert nekem ollyon emberem nem volt a ki Csi-nállyon [Darlac KK; ApL 1 Apor Susána lev.] | az Felesegem ... most ugyan orvossággal éle, ma még reggel esmét laxans pilulákat fog be venni [i.h. gr. Haller János gr. Kálnoki Borbálához Nsz-ből]. 1844: Josiba sem bi-zhatom hogy véllem jöjjen mert ő is beteges orvaságál él [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.] * ~gal élet. 1831: ha jo elein jo modal dajkálják a' beteget 's orosságál (!) életetik meg gyogyithato nyavalya a' Cholera [Vaja MT; HbEk] * ~gal tartatik. 1718: Pestis alkalmatosságával ... Választas-sék és készítettessék el edgi bizonyos és ha lehet félre valo hely, es Házak a Hostátban Lazarethumnak, a hová ha Infectus talál lenni, exponáltassék és ott étellek, es itallak, sótt orvosságokkal is tartassék ex Publico [KvL 1/225 gub.] * *arena ellen való* ~. 1672: Gyulai uram küldött volna levelében includálva arena ellen való orvosságnak módjáról való írást s odamaradt [TML VI, 310-1 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz] * *erősítő* ~. 1836: Ezennel küldök ùuegben valami nyál-hígító és erősítő orvosságot [Mv; Pf dr. Engel József lev.] * *hasfájástól való* ~. 1586: Hasfaiastol valo oruossag, vegy lenmag pogachat, törd me<g> Jol es Meleg Teyet os^a reaia, habard meg es kend egy Ruhara es kössek Jo melegen Mint el<t>wrheted, az hasadra lepegienek [Nsz; MKsz 1896. 373. — ^aOlv.: öss; értd; önts] * *nyálhígító* ~ → *erősítő* ~ * *patikabe-li/patikai* ~. 1819–1820: Tekintetes Váradi János urnak néhai ... Dobolyi Joseff ur patikai orvasság áraba 15/ Rfel ... tartozván az iránt Successor ... admonealtatván és certi-ficaltatván ... annak ... fel vételére ... Veres Mihály Ur ... ki rendeltetett [Ne; DobLev. V/1037]. 1823–1830: Írja magáról, hogy az orvosságokkal él, de semmi hasznát nem tapasztalja ... De egy Göttingából vett jó hír inkább elev-eníti, mint minden patikabeli orvosság [FogE 213. — ^aGr. Bethlen Elek] * *pestis ellen való* ~. 1665: Pestis ellen való orvosságot nem láttam, de csak magára vigyázzon Kegyelmed, mivel még itt az pestis nem uralkodik [TML III, 401 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz] * *szemnek való* ~. 1776: Szem(ne)k való orvosságot küldött a' Bor-bély Kolosvárról egy ùuegetskéb(eb) [Szava K; RLt] * *torokfájásról való* ~. 1658: küldene Kegyelmed valami torokfájásról való orvosságot, az ki meg nem ártana az himlőnek [TML I, 170 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz].

Sz. 1634: a' halál ellen, ninczen orvosság | Az halál ellen nem terem orvosság az kertben [Czanaki Máté, Az Dögha-lálról való Rövid elmélkedés. Kv 1634].

2. vmilyen kuruzsló szer; leacuri bábesti; irgendein Kurpfuschermittal. 1765: mi bajod? téged vér az Urad ügyé? ... oh te éltetlen miért nem jöss hozzám? adnék én ollyan orvasságot hogy soha meg nem verhetné^a [Gyeke K; Ks 4. V/20. — ^aKöv. a kuruzsló szer leírása]. 1772: Borbely Merki Gabor Uram mind gyarást viszzá tere Tit M:Fratai Farkas Jánosné Aszszonyomhoz holmi vomita-

riummal ... Farkasné Aszszonyynom az pinczébe vettette az ágyát, és ott a nálla lévő orvosságokat bé adván Borbély Gábor Uram ... az ... orvosságoktól az Aszony enerválódván, az Ifjasszonyt ugyan ottan meg akarta parásznítani [Dés; DLT 321. 74a Sig. Dants (48) ns vall.] 1842: Mit tudtz — kitsoda adott Jáné Máriának valami olyan orvasságot, a' melly vagy gyermekét benne meg ölte volna vagy annak idő előtti el-létét elő segéllette? [Dés; DLT 85. 2-3 vk.] | En sem nekí, sem másnak soha semmi olyan orvosságokat^a nem adtam, nemis tudak semmi afféléket [Dés; i.h. 6. — *Magzat-elhajító szert].

Szk: ~ra tanít. 1584: Rosa Ambrus Deakne vallia ... eo maga az Lakatosné tanita orvossagra [Kv; Tjk IV/1. 265].

3. gyógymód, gyógyító eljárás; metodá/procedeu de vindecare; Heilverfahren. 1583: Veres Lukach ... vallia ... Delkor ... Menek az eppel peter Maioraba ... halla(m) ... hog az eggik pogachas éokéor igen Nieg es fel Nem kelhet futek az teob Maiorokhoz ha valamý legent találhatnek Aky az eokreot meg verhetne, sokara lelek egy Mathias Neweo legent, De mikor az eokreot meg latta volna Azt monda hog Immar keső Nekj az orvossagh [Kv; Tjk IV/1. 185]. XVIII. sz. eleje: A melly lo vagy Kancza fel borzadva vagyon, bágyatul viseli maghat, vony kégyő fű gyökeret, á mellye hegyesibe ... de negyed napra, á gyükeret ki kell vonni á Szügyiből, es az Orvosság á lónak sok féle belső nyavalyainak meg előzésére való [JHb 17/10 lótarási ut.]. 1710 k.: Azt hiszed-e ... boldogtalan ember, hogy az Isten a te egészégedre, életedre ... gondot nem viselt volna? és orvosságot is nem rendelt volna a természet doktor által ...? [BÖn. 512]. 1724: Laczika csak fajtattya az Lepit bizony gyengecskén vagyon ... ha ez az gyermek rosszszabbul talál lenni, én orvosságot nem tudom [Nyújtód Hsz; ApL 2 Apor Péter feleségéhez]. 1801: a lábnak dagadása a hidegtől eredet Rheumatismus lehet melynek az meleg legjobb orvossága [Berve AF; GyK] | a forró hideg, és török gyék ellen leg szaporáb és könnyeb orvosság az érvágás, e nélkül az angina igen veszedelmes [uo.; GyK gr. Gyulai Sámuel lev.]. 1811: Zab, Kefe, Vakaro a' Ló' orvassága, Ettől van szép teste, tüze 's virgontzsága [ÁrÉ 151].

4. javítási lehetőség; posibilitate de remediere; Ausbesserungsmöglichkeit. 1681: Az Ebedő palota, es nagi Tornacz alattis, volna egi gerendas nagi pincze; de mi okért hattak el veszni nem tudatik; ha penigh azért mert vizes szokot lenni, annak könnyu orvossága volna; kár ilyen épületet el hadni veszni [Hátszeg; VhU 600].

5. jogorvoslat; remediū de drept; Rechtsmittel/behelf. 1599: mikor az eo contradictioiokra Nem akartunk volna az executiotul cessalnj ... nekiekis meg mondotuk volna hogi ha mas oruossagal eleit ne(m) vezik az contradictio semmit nem fogna [Pocsfva KK; JHbK XIV/37]. 1755/1758: ujabban a Széket a Pársok ki vivén az árkat occultalttván más orvasságát adhibeallya a Szék ezen mostani controversiának correctiojára a mely által tollaltattassék a praejudicium [Abrudbánya; Szer.].

Szk: ~gal akar élni. 1640: Mely teoruentyetelwnk az [ncta]knak nem tecuen tudomant teonk hogi Oruossaggal akarnak elni [Mv; DLev. 5] * perbeli ~. 1591: ebben peniglen szeminenw (!) perbeli orvossagh ne hasnallyon se repwlsio, se Inhibitio [Msz; BálL 89] * törvénybeli ~. 1598: Nagy István jobbbágyul kőti magát Lázár Farkasnak ezen mi levelünk erejével mind fejedelem jószágában és udvarában ... falun, városan ... akármiféle

nevezetes szabad helyeken megfoghassa és haza vihesse mint jobbágyát, semminemű tervénbeli orvosság, se tilalom, se fejedelem levele semmi ne használjon [Mezősámsond MT; SzO V, 162]. 1607: ha valamelik fel ezeket az uegezéseket fel bontana megh ne(m) allana ... semmi nemv teoruinbelj oruossaggal ... az megh ne(m) allo fel elene ne alhasson se inhibitioual, se Repulsioual az az semi nemv Teoruinbeli oruossaggal [DLev. 2 XVIB.1]. 1625: Zent Pali Janos Vram eo kglme Jgazat vehessen ... ezen keotes es kezes leuelnek az eo erejeuel ez ellen pedig semmi teoruinbeli Oruossag valamieu az emberek zoktak elni ne haznalhasson [Törzs. Petkj Farkas Kirali Halman és Jeddj Petter Jedden lako ns biz. lev.] * törvénynek ~a. 1610: Kws Thamas ... kezes leon, be ada kezét my Nek(en)k, hogy ha az eo Battya nem zolgálna Balassy Ferenczet az eo Vrat ... sem(m)i teórwennek oruossagaualeo ne alhasso(n), hanem igazatt vehessen [Bordos U; UszT 52höz].

6. törvényes eszköz; mijloace legale; Rechtsmittel/Weg. 1571: Keryk azon eo kegek az adon laro vramat varosswl hogi eo k. Minden orvossagal mj keppen Ennek eleote valo gywlesben hatalmat attak eo kegek Rea hogy az adot fely zedyek, Minden Emberen zemely valogatatsnelkw [Kv; TanJk V/3. 43].

7. megoldás, orvoslás; rezolvare, soluție; Lösung, Abhilfe. 1567: vagion egy eztendeye annak hogy ezek vitan jarok hogy ha kezembe kerithetem oketh, e nyarba is reayok^a mentem vola oda sofalwara, de akor az kyalr Nemetj erdőre zalaztattam wala wketh, de ha ysten engedy annak igiekezem orvossagal talalny [Nagysajó BN; BeszLt 74 Horwath Lwkach Sayoj tyzt tarto lev. — *A sófalvi pásztorokra]. 1661: Látom veszedelmét hazánknak s látom az lassú keresését az orvosságnak [TML II, 72 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1711: Carolus is véghezvivé maga dolgait, már post festum bizony sirhatunk addig, amig orvosságát találjuk [CsH 464]. 1740: a' világosságra jött adosságokrol semmi remediumokra való orvosságok nem találhatnak [Dés; Jk 349a]. 1792: Törvényeink Sebeinek bégyogyult friss Hártýkáit olyanok által újra Sér-tettetni és fell bontatni láttýuk, kik magokis ... a' Sérelmek iránt Siránkozván azoknak orvosságát, ohajtvá várták [DÉva; Ks 73.74. VII. 98].

8. ellenszer; antidot; Gegen/Heilmittel. 1618: Az mi földünkbe is, főképpen búzavermekben vagy aszféle megállt-dohosult mély gödrökben, hogy ember az dohától-lehétől belé ne haljon ... nagy orvosság egy lepedővel szlet fogni aszféle gödörbe, és mindjárt kiűti az dohot belőle az új szél, és jó ájer megyen belé [BTN² 147]. 1710 k.: A szégyen, noha a bűnnel jött bé, de már az ellen való orvosság és páztor, mint a skorpióról mondják, akit megmar, ha rajtaéri az ember és odamorzsolja, s békőti véle, maga meggyógyítja marását | mind haragnak, verésnek, szitoknak ... legjobb orvosságának találtam az Istentől imádság által nyerendő patientiát és az üdönyerést [BÖn. 428, 497-8].

orvosságos 1. gyógyító; támáduitor, vindecător; heilend. 1657: Pöstény ellenében jutánk, mely helyen ... orvosságos fürdő viz fokadni szokott [KemÖn. 75]. 1744: Holmi orvosságos külömb külömb féle burjánok [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

2. gyógyerejűnek hitt; cu putere vindecătoare/tamăduitoare; mit Heilkraft. 1654: Im Edes Fia(m) küldötte(m) egy oruossagos keőuet [Gyf; BeszLt Kallai Susana aláírásával]. 1688: Egy orvosságos Arány Gyűrű Zomanczos

[Beszt.; Ks S Misc. 27]. 1696: láttam edgy pár arany perecztis, orvosságos kövekkal rakottat [Mv; BálLt 85].

3. orvosság tartására szolgáló; cu/pentru medicamente; zum Aufbewahren der Arznei dienend. 1684: Egy Lakatos orvosságos Láda [Ebesfva; Utl]. 1789: Orvosságos edények bé kötözésehez való dirib darab külömbféle színű pappirossak Rf — xr 40 [Mv; ConscrAp. 44]. 1810: Orvosságos fejér Csipor [Jedd MT; LLt].

orvosságvétél orvosságszedés; laure a medicamentelor; Einnahme von Arznei. 1742: az Orvosság vétel után jobcaskán érzi magát [BálLt 1 Gyulaffi László lev. Bécsből]. 1823–1830: Isten hírével hozzákezdettem az orvosságvétélhez [FogE 131].

orvostudor orvosdoktor; doctor in medicină; Doktor der Medizin. 1846: Pap Dani orvos tudor [Dés; RKak 341].

orvság l. orság

orv-társ l. or-társ

orzás lopás; furt, hojie; Diebstahl. 1572: Ertem az thy kmték Mostany panazolkodassatis hogh az En Jobagim adnak Myndennek okott Egetessel papyroz Malomrol valo lakat orzasawal [Kövár Szt; BesztLt 3659 Christophorus Hagmas de Berego Comes kezével]. 1590: Latwan eo kegmeok az Erdőknék minden feleol valo puztulasat orzas myat es twz myatis wegezteok (!) eó kegmeok hogy Biro vram ... ket ltwalo zalogos Embeort fogoggya(n) a kik az Erdeoket koroskent kerwllyek es io wygyazassal megh eoryzzek [Kv; TanJk I/1. 134]. 1597: az Captiuus lúralion tertiose honestis personis hogy abban az orzasban sem hire sem tanachia ninche(n) es semmi reze sem volt benne [Kv; TJk VI/1. 5a]. 1614: Borka Janos orzassert keotte magát Butyan Gergelnek tizen harmad fel ftert. ha megh valtya magát kj erezti kezibeől [Szentlélek Cs; UszLt VI. 56. 428]. 1698: Tudodé, hallottadé ... Kerekes al(ia)s Balás Jánosnak ... lopását, orzását, orrgazdaságát ...? [Gyulatelék K; Ks vk] | Tudom nyilván és bizonyosan ez Utrumban fel tött ... jobbágyinak lopásokat, orzásokat, és orr gazdaságokat [uo.; Ks Joannes Pap (35) jb vall.].

orzásképpen tolvaj módon; hojeste; diebischer Art. 1835: Székely Aniko ... hon nem létemben fel pakolván oda hagyta a' szolgálatot, elvívén orzásképpen^a [Dés; DLT 591. — ^aKöv. a fels.]. 1845: elvívén orzásképpen ... Hét sáhos vj asztalkeszkendőimet | elvívén orzás képpen ... egy nagy Téglázo rezemet két vasával [Dés; DLT 591].

orzó tolvaj; hoj; Dieb. 1843: Nemes Lak Jozságom Ejszakának ideinn bizonyos Orzok által fel veretvénn, a többek közt a Szekeremis meg lopottat [Kövend TA; KLev. Kövendi id. Kis Sándor vall.]. 1847: midőn egy orzó három lopott lóval üzőbe vétetett ... a' harmadikon elillantott [DLt 123 nyomt. kl].

Vö. az orozó címszóval.

óság avultság; faptil de a fi vechi/uzat; Verfallenheit, Veraltsein. 1774: 7.Ezer Sendely óságára nézve Hfl. 16 Dr. 80 [Déva; Ks 73. IV. 10].

oskola l. iskola

oskotár l. eszkotár

ostábla 1. kockajáték-tábla; tablă pentru jocul de dame; Damebrett. 1589: Egy ostabla [Kv; KvLt Vegyes I/2. 69]. 1594: Egj feődeles jskatulaban ualami maruaniok es ostablahoz ualo fa karikak uadnak [Somlyó Sz; UC 78/7. 31]. 1628: Egy Os tabla, karikaiaual, koczkaiual [Gyalu K/Kv; JHbK XII/14. 1]. 1658: Vagion egy osztábla [Kv; SzCLEv.]. 1722: Bartsai Jankó Urfinak ... Egy ostáblára flr. 1/20 [TKI Huszti András kezével]. 1744: Márvány köből valo ostábla [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1753: Egy uj Ostábla karikajival egybe N 1 [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1788: Egy viseltes ostábla kotzka nélkül [Mv; Tsb 47]. 1870 k./1914: Ostábla: a sakktáblához hasonlóan két-színűre kockázott kis fakéregből, vastag papírból, vagy viaszosvásonból készült négyszögletű tábla; melyre 8-8 világos és sötét színű köralakú, vagy négyszögletű lapocska tétetett az ellenfelek színére [MvÉrt. 29].

Szk: cifra ~. 1711: 1 Cizifra ostábla ... 12 // [ApLt 5 Apor László inv.] * játész ~. 1757: Kadár Czhe Inventarioma ... Van egy jázzo ostabla [KCJk 127a] * kettős ~. 1848: Fomiros kettős ostabla hijuba [Szászkered K; LLt Kováts Mihály gub. írrok kezével].

2. kockajáték; joc de zaruri; Würfelspiel. 1736: Mikor ... essős idő volt, akkor az convictoroknak más játékok volt mikor nem tanoltanak, ugymint ostábla, lud, prágány s az többi [MetTr 430].

Sz. 1658/1800: Mind az által gyakrabban azokon szokta boszuját állani, az kik az hartzoknak bizonytalan ostablaján koczkáztatván életeket, ugyan ingerlik s szorgostattyák, azt az eltávozhatatlan kaszást [Gyf; BLt].

3. (fa)ablaktábla; panou de fereastră; Fenstertafel. 1599: Zabo Janos ... vallja ... eolenk egj aztalhoz valamy kartya Jatzsának okaert ... Boldisar vonny kezdé az Zeket Zabo Georgy alol kyt mikor nem engedné ... az kanna bort Boldisar egychesmind az fejere burita ... ez (!) latwan, Georgy ragada az Ablakról egy ostablat és az sokasag keozze vgj hagyta [Kv; TJk VI/1. 287]. 1733: edgyik Ablakon egj ostábla [Haczasel H; JHb Jósika Zsigmond udvarházában.]

ostáblácska kockajáték-táblácska; tablă mică pentru jocul de dame; Damebrettchen. 1804: Egy os-táblácska [Borosbenedek AF; SLev.].

ostáblás-asztal ostáblával készített asztal; masă cu tablă pentru jocul de dame; Tisch mit Damebrett. 1753: Az Ur házab(an) gombos labu ostablás Asztal 1 [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. 1802: Egy belől ostáblás asztal [Mv; TGsz 52].

ostáblás-forma ostáblaszerű; de forma/asemenea unei table pentru jocul de dame; dem Damebrett ähnlich. 1837: abrosz ostáblás forma 10. személyre [Szentbenedek SzD; Ks 88. 6].

ostáblázik ostáblán játszik; a juca dame; Dame spielen. 1806: delután Désivel ostábláztam [Dés; KMN 325].

ostoba 1. buta; prost, nerod, nătărău; dumm. 1662: Innét vagyon az is, hogy még jeles természetű és külömb-külob jószágos cselekedetekkel felékésített emberek elő nem vétetnek valami tisztetekre, avagy ha elővétetnek, tisztöktől megfosztatnak, és helyükbe néha alávaló állapotú, néha cégé-

res, ostoba és tudatlan állapotú embereket állítanak helyekre, csak legyenek pópások [SKr 115–6]. 1710 k.: Apáczait azután nem láttam, mert az Isten ebből az ostoba háládatlan magyar világból, mely óréa méltatlan volt, kivette [BÖn. 555]. 1765: ép elméjének nem itilem, hanem ostobának, lobbogo eszűnek [Bádok Hsz; HSz]P Fr. Bitai de All Doboly (60) vall.]. 1775: Egyik-egyik táblán alig akad egy-két valamirevaló, értelmes ember, a többi majd mind haszontalan paniperda, ostoba tudatlan ökör [RettE 381]. 1889: Hát hogy ön nagy barátja a varrottasoknak, azt én tudom, annyival inkább csodáltam, hogy lapjában egy olyan ostoba és rosszindulatú megjegyzésnek helyet adott! [PLev. 146 Gyarmati Zsigáné Petelei Istvánhoz].

2. kábult; buimácit, zápácit; betäubt. 1846: Tegnap késon feküvém le szokásom ellen két óra körül ebredtem föl 's ritkán valék életemben olly ostoba. Egy óra beletölt mig fölöltöztem; mert a' mire csak rá tettem kezemet, az bizonyosan eltévedt, 's a' mit csináltam az mindig fonákul ütött ki [KZsN 157].

ostobaság butaság; prostie, nerozie; Dummheit. 1882 k.: Ostobaság egyébképpen az egész história! [PLev. 103 Petelei István Jakab Ödönhöz].

Szk: az ~ot veri a butaságot dorgálja. 1879: Nem ír sz a K. Zs. (Kemény Zsigmond) Társaságról, hogy „ne csinálj heccet”. — Hát aki az ostobaságot veri, a bormítságot ostorozza, aki a számságot igyekszik nevetségessé tenni: heccelési szándékból cselekszik-e? [i.h. 36 ua. ua-hoz] * vkit nyom az ~. 1838: Bethlen János Factioji Régi-rongyos maszkoraji Már tsak olyanoknál újság Kiket nyom az ostobaság [Bodola Hsz; BLt II. 12].

ostor 1. bici; Peitsche. 1581: Az Taligara valo keolchyege ... Vottem egy osthort az Taligasnak p(ro) d. 5 [Kv; Szám. 3/III.7 Chyanady Thamas mb kezével]. 1589: Volt Két Taligas lois Rwhesek es hituanok mellicket ... attam) el ... fekeüel Nyergeuel Hamiaual, Pokroczaual es ostarual ... f 2 [Kv; i.h. 4/XI. 14]. 1621: Czinaltattu(nk) Zigiarto vasar biro Mihallial kett ostart d 14 [Kv; i.h. 15b/IV. 15]. 1626: az Beldj wram tizartója egy ostarual ot legiez uala ereossen keozteok [Szentgyörgy Cs; BLt 3]. 1723: Egy hitwan ostar [Ludvég K; Told. 29/7]. 1738: Zegrán Nyigul fel emelé az ostarát hogy meg üsse Nagy Petit s'az után meg is üte egyszer, s' mindgyárt tolvajtis kiálta Nagy Peterre [Galac BN; WLt Mart. Nagy (60) jb vall.]. 1759: Tehén- és sertéspásztorok mezőföldi faluk szokása szerint ketten^a, egyik faluvégitől fogva a két utcán szájjal kiáltozván: hajts ki, hajts ki a marhát előmbé. Ostorral is csattogtasson [Papolec Hsz; RSZF 187. — ^aÉrtsd: induljanak]. 1771: Barbocz Simon ... fát vitt ... Láttom hogy egy csutakban meg akadván az szán akkoron alig az hasa alá szura az vass villával hogy mozduljan meg, de én többszer se vass villával külömb(en) nem láttam, hanem a mint szokás ökröt ostaral üttette [Mezőmadaras MT; BK. Bean Kosztin (25) zs vall.]. 1810: 210 ostarba valo Vas karika ... HF 3 xr 10 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy.14].

Szk: bojtos ~. 1756: Jó Béres szekér ... szüiboll font bojtos ostarával egjütt [Piskinc H; JHb XXXV/35. 33] * csézás ~. 1805: 1 Csézás ostar [Mv; Told. 74] * lóhajtó ~. 1574: Annos Botta gasparne ... vallia ... latta hogy Breda ... very volt az Zakanne kapwyat, Mondwan Zakaniosne ... En Adossagomat ker(em) teolled, Te penig lohajto ostaral leottel Ream [Kv; Tjk III/3. 407]. 1697: egy far matringott

//18 egy helmece Szijjat //13 Karikas ló hajto ostart //12 [Dés; Jk] * nagy ~. 1810: Három csinálatlan nagy ostar Rf 4 xr 31 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 13] * ökör-hajtó ~. 1647: ökör haito ostar egy [Solyomkó K; SLt GH.5]. 1756: ellopták ... egy jo ökör hajto ostaromat [Bulzest H; Ks 62/5] * vadászni járó ~. 1779: Egy vadászni járo uj Ostar 30 xr [HSzj vadász-ostor al.].

L. még a *héresostor* címszó.

Sz. 1593: Kadas Jstwan ... vallia ... Ne(m) zola semmit erre Janos deakne, hane(m) mintha ostaral chaptak volna egy Mene el onnat [Kv; Tjk V/1. 430].

2. kútor; prájina de la cumpăna unei fntini: Brunnenstange. 1794: Egy kö kut hitván gárgyájával ágossal, gémejével és ostarával együtt [Gyalakuta MT; TSb 17]. 1832: A Kapuval szembe vagyon egy jo Kő Kut, jo fa Gárgyával, Gémmel, Ostarával edgyütt jo állapotban [Széplak KK; SLt 22]. 1842: Találtatik az udvaron, egy Gémes Kut ... a föld színétől ... mintegy fél ölnyre ki van gárgyázva, a gém fához az ostar vagy meritő rud 9. szemből álló lántzal van csatolva egy horog és káva által — alolrol pedig 10. szemből álló lánctal köttetik egy meritő vederhez [Oprakercsi-sóra F; TSb 51]. 1852: Az Udvar közepében egy jo, köráksu és cserefa gárgyájú, ágosu és gémű Kut, ostarával, és ezekhez meg kívántato minden nemű vassaival edgyütt [Felfalu MT; DE 4].

Vö. a *kútor* címszóval.

3. kapusorompó; bară lungă fixată pe canatul/panoul porții (care servește la închidere); Torschließstange. 1592: Az Monostor Kapuban a Keő kert aitaia el romlot volna, A kapu ostaranak valo fat veöttem Eppel Peterleol f 0 d 44 [Kv; Szám. 5/XIV Eppel Péter sp kezével]. 1593: lakatos balint ... az kapura az kapu ostaranak bezarlasara lancozt Czinalt [Kv; i.h. 5/XXI. 19]. 1598: Acz Janos chinalta Megh az Tanacs haasz kapwianak az ostarat ... Adtam az Chinalasatwl ... d. 10 [Kv; i.h. 7/XVIII. 126 Masass Thamas sp kezével]. 1681: Vajda Hunyad Vára ... Kapuja ket felé nyilo, romladozott deszkás Nro 1. ... Bé záraszhöz valo pánt az kapu ostaro véghin Nro 1 | Az kapu ostaro be zaro pántos retez fejes, Lakatos Nro 1 [Vh; VhU 502, 505].

Vö. a *kapustor* címszóval

4. szekértengely-rész; parte de osie; Teil der Wagenachse. 1792: a kovácsoknak ... mindennemű munkáknak árok a régi usus szerint való árokra meghatározottat eszerint. 1-mo ... az ostarára den. 6 [Árkos Hsz; RSZF 292].

5. emelőszerkezet része; partea unui mecanism de ridicat; Teil der Hebevorrichtung. 1597: hosztak ... ket Gerendat a hid kapuhoz az egyikbwł chinaltak az Emelczw walwiat, Az Masikbwł az Emelczwnnek az ostarat Chinaltak ... f 2 [Kv; Szám. 7/XIV. 109 Masass Thamas sp kezével].

6. felvonószerkezet/gépegy rész; partea unui elevator; Teil des Aufzugs. Szk: *általjáró* ~. 1692: Kis oroszfalvi al(ia)s Soaknai^a hataron egy ő veszni tert sillyedni kezdet tőgy fa talpokra, agosokra epitet Soakna, Gepelye alol tőkebe be eresztve, vas csapon fordul, vas karikával őszve szoritva, felső felin fa csapja. Ezen Gepelyben vagyon tőgy fabol csinalt által jaro ostar, ahöz egy istranggal foglalt hamfa, jo fel hamjával, istrangjával edgyüt [Görgénysztimre MT; JHb Inv. — ^aGörgénysóaknai (MT)].

7. '9' 1825: 6 ostor veres teve szőr juk kötő [Dés; DLT 322].

8. büntetés, csapás; pedeapsä, loviturä, Strafe, Schlag. 1671: Istennek ... súlyos itéleti ... nyilván(n) lévén cö kglmeknél igen méltó hogy mindennapi könyörgéseket alkalmaztassák ... minden helye(n) hogy fordítsa el végső romlásunkat közelítő ostarát kglmesen rüllünk [SzJk 119]. 1672: Kegyelmed is azért az ő felsége^a látogatásit ne úgy vegye ő felségétől, mint Kegyelmeden való ostarát, hanem mint atyai látogatását az övéin és mint keresztyén ember, alázatos engedelmisséggel [TML VI, 60 Naláczi István Teleki Mihályhoz. — ^aIsten].

Sz. 1794: Ostor a' szegény legénynek egy rossz feleség [Gyarmathi, Nyelv. II, 145].

9. Isten verése/büntetése; pedeapsa lui Dumnezeu; Gottes Schlag/Strafe. Szk: *Isten -a rajta van. 1600*: E tavazzal iedő wolt hazamhoz Chiki Martha valami dolghert, s a teob bezed közéőtt mondek neki, Niawalias Palo(n) bizony Istennek nagy ostaro wago(n) [UszT 15/124 Pos Mihály Almási vall.]. 1629: Lucas Szabo de szent Imreh ... mostan Istennek kiualkeppen ualo ostaro raita leuen es elmeiebennis nem szinte ép alapatban leuen ... az eleobbi fassioiat ... eloluasok es megh examinalok [Ks SU. 8]. 1657: Az Istennek szinte nagy kiváltképpen valo ostaro wagon rajtnok [TML I, 49 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz] * *Isten -át magára vonja. 1661*: Kivánom terjedni read az Istennek áldását es ... hogy béketelességgel ő felségét meg ne bántsd és nagyobb ostarát annális magadra ne vonjad [TML II, 184 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithhoz] * *Isten bosszúálló és látogató -a. 1719*: Mivel pedig Isten(ne)k ő Felsegének nem az mostani boszu álló és Latogato ostaro által az Péstis miatt mult ki^a ez Vilagb(an) is ő Felső sz: Neve dicsértessék erette [Gyergyóújfalu Cs; Borb. II. Solyom István kezével. — ^aSolyom Istvánné] * *Isten büntető -a. 1628*: Z. Falvi Nagi Mihály Vram ... nem gondolua(n) sem az l(ste)nnnek kemeni bñntető ostarat es parancziolattiat ... Dios Anna neuő Zolgalo Leanio(m) fateallia, es fatealta, velle tisztatalonól elt [SzJk 30]. 1710: Az Isten igr bolonditá meg akkor is a magyarokat, mert még nem hozta vala Isten el a maga bñntető ostarának megszüntetésinek idejit és óráját [CsH 371] * *Isten csodálatos -a. 1671*: ezalatt hallottam, Istennek minemű csodálatos ostaro estek a várban [TML V, 493 Gyulaffy László Teleki Mihályhoz Husztról] * *Isten duplós -a. 1739*: Kedvetlenül értettük, hogy Isten haragjának engesztelésére s duplós ostarának elfordítására rendelt bñjt nem kezdett volna observáltatni [SzO VII, 398–9 gub.] * *Isten felhúzott -a. 1710*: látván az Istennek ... bñneinkért igen méltán meg haragutt igaz itilettől reánk felhúzott ostarát [Visa K; BLt] * *Isten iszonyú -a. 1579*: hogy ... Az vriste(n) eo felsege az eo Rettenetes es Izonio ostarat Reank ne bochyassa ... Egez warassul procatorokat vallanak Barbely Janost fekete Matet es Maglas Tamast [Kv; TanJk V/3. 184a] * *Isten kemény -a. 1594*: Mierthogi penig az vristennek kemeni feniegetet es ostarat fiwfnkeon erezzuk ... keonieorgessel vehettiwk elejt ennek az reank keouetkezendeo vezedelemnek [Kv, i.h. I/1. 240] * *Isten keserves -a. 1662*: Istennek őfelségének az közönséges nemzetséges bñneinkért való hatulütő palcája es keserves ostaro [SKr 371] * *Isten (látogató) -át bocsátja reá. 1595 k.*: miuelhogy egy nehany eztendeőteol fogua az Vristen kwlemb, kwlemb fele latogato ostarit reank bochyatuan, mind az twz miath ualo

puztulast, mind penigh zeoleoheginknek es feoldi uetemeniwnknek nem termese miath ualo Zwksegek, ki miat telliesseggel el fogiatkoztunk [Dés; DLT 247]. 1679: Ha Isten reám ostarát nem bocsátja, magam Szent Péterre elmenyek [TML VIII, 418 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz] * *Isten mirigyes -a. 1719*: En T N:Zt Nemes Orbay Szeki Imecs-falvi Imecs Mátyás latván ... Ist(e)nnnek eo Felsegenek ilj Suljos; es buncinkert veletlen valo miriges ostarát, es Csapasát ... Csendes elmevel es jo egésségben rendelem hagyom es Testalom^a [Imecsfa Hsz; Borb. I. — ^aKöv. a részl.] * *Isten rettenetes -a. 1710*: A Gubernium, látván az Istennek rettenetes ostarát, az egész országban minden religión valóknak közönséges bñjtót hirdete [CsH 433. — ^aA pestisjárványt] * *Isten súlyos (de igaz) -a. 1667*: Isten eo felsege súlyos ostarával látogatta [Lécfa Hsz; HSzJP]. 1710: Minemű nagy romlása es pusztulása következett légjen, sok helyeknek az Isten(n)ek szegény Hazánkra bocsáttatott keserves iteleti, es sullyos ostaro, a Pestis miatt [KvLt I/198 a gub. Nsz-ből]. 1753: a' Sz. Isten Sullyos, de igaz ostarai esztendőkötől fogva, annyira obruáltanak, más ember Segitsége nélkül meg se mozdulhatok [Eszt-Mk Cserei lev. Cserei Mihály nyil.] * *Isten veszedelmes -át bocsátja. 1671*: az szegény keosseg is vgy annyira meg predaltatott hogy vagion testek es lelkek kiknek fohazkodassok az hatalmas Istenhez fel hatott, feleo hogy az vristen zernyeo vezedelmes ostarat ne bochassa orzagunkra [SzO II, 323] * *vki Istennek büntető -a. 1710*: Mivel pedig Teleki Mihály Istennek bñntető ostaro volt Erdélyben ... szükségesnek ítélttem ... rövideden lehozni ... Erdély végső romlását ... s úgy írni le osztán egymás után Teleki Mihály istentelen dolgait [CsH 61].

10. 1662: mely gonosz kocsis lett volna Rákóczi György, hogy ostaro hegyi gróf Drugeth Homonnai Jánost is annyira megérdekelte és meg is sanyarította volna ! mert kocsis Györgynek híjja vala [SKr 242].

ostoradó terhes adófajta; dare severă percepută ocazionai; Art lästige Steuer. 1578: a my nemo adot fel wetet volt eo kegmek az ket ezer forintnak ky tellyessytessere ... wegeztek keoz akaratbol es Tanachybul, hogy senky zabados ez contributiobol vgy mint ostar adobol ne legie(n) egieb biro vramnal Tanachyawal egietembe, csmeg az eget emberek es az kinek feriek az bekes hadakor el weztek es kik meg vrok Neweket vysselyk [Kv; TanJk V/3. 167b]. 1593: Az ado zedeo vram penigh zorgalmatosok legienek az adonak be zedeseben, de az egi forint ostar adot kwleon zeggiek es kuleon aggianak zamot is rolla [Kv; i.h. I/1. 220]. 1640: Az Ostor adoban mind(en) harom esztendeobe ugy fizetnek mint Marhaia vagion: eghaztol kit fwst penznek hinak d. 25 ... Ket Tehenteol d. 10 ... Egy eoreg keobeol buzatol d. 2. Egy Zalonnatol d. 2. Az Ostor Ado ebbeol telik kj [Gyalu K; GyU 56] | Minden harmadik esztendeobe Ostor adoba adnak f. 32 de mikor fwresz malmot tartottak akkor ne(m) attak Ostor adot [Hévszamos K; GyU 60]. 1652: Minden harmadik Esztendeoben Ostor Ado marha szamra rojaki, ugy ment 4 tehentwl d. 3. 2 Eokeörtwl den. 3 ... 40ven veder bortul ha maga szeoleib(en) terem den. 3. [Vista K; GyU 99–100].

ostorfa kapusorompó; bară lungă fixată pe canatul/pau-noul porții (care servește la închidere); Torschießstange. 1586: wöttem wala az hid kapúhoz 25. Zal fat ezeket wittem oda es egy Eöreg ostarfatis wittetem oda | Az Hid

kapw emelchioie Vasazasa ... Achi Gergeoljnek az Bardolasatol Czinalasatol miért hogi vj ostor fakatis vont be attam borra valo penszel f 4/12 [Kv; Szám. 3/XXIV. 12a, 39]. 1587: Az kapw ostor fayat veottem Seres Jstwantol d. 9 [Kv; i.h. 3/XXXIV. 12 Zabo György isp. m. kezével]. 1625: az Chinterim kapuiat, bontotta le Janos mester, mert lgen el Rothadtak vala, mind ostor faia es dezkaia, es vyonnan kellett chinaltatnunk [Kv, i.h. 16/XXX. 16]. 1749: Az Uduarhaz kapuianak az Ostor faia el romlot vala, es az Deszkaya el romladozu(n) le hullottak vala, az Ostor faiat megh toldattam, Az Deszkayt az kyk jok voltak vyola(n) ra szegesztette(m) [Kv; i.h. 26/VI. 483].

ostorfűrész ostorhegyű fűrész, lyukfűrész, férköző fűrész; ferästräu pentru găuri; Loch/Stichsäge. 1692: Egy rámtatlan ostor fűrész [Szárhegy Cs; LLT].

Frecskay (7, 17) az asztalos- és ácsmesterség szerszámaként említi.

ostorgát (vesszöböl kötött) csapógát-fajta; un fel de dig (de nuiele împletite); (aus Flechtwerk gemachte) Art Buhne. 1781: az ostor gátot ugyan ő tsinálta tövissekből, de az után a' Boritékját az Uraság Molnárjai építették nevelték nagyították | A malom mellett való ostor gátot, mely a' víz felől esik a' malom között, ő véllé edgyütt tsináltuk | A Zapor tarto ... jo erős ... két ágas alá tsuszott, mivel nem volt elég hoszsza a fa ... azon két Zapor tartóban lévő ágas fák helyett másokat vertünk es ... azon fellyül az ostor gáttya felül, még egy ujz tövékkel meg szaporítottuk azon gátot, vagy Zapor tartott [Mihályfa AF; Eszt-Mk]. 1824: A' Szamoson ... jobb parton lévő Kis ostor gát, valamint a' Silipek mellett végig menő Ostor gát fűszfa vesszöböl kötöttet [Kisjenő SzD; TGsz 51]. 1847: mind a kétszáz öles hoszsza ostor gátot, mind a pintze gátot jo modgyával ujja tsináltam [Dés; DLt 316].

ostorhegy ostorvég; sfichiul biciului, plesnitoare; Peitschenriemen/schnur. 1597: Penz Sak Keotni valo ostor hegiat veotte(m) f — d l 1/2 [Kv; Szám. 7/XII. 28 Filstich Lörinc sp kezével].

ostorhegyes négyes fogat első sorában a jobb oldali ló; calul înaintas din dreapta; das rechte Vorpferd, Hand/Riemen-Pferd. 1837: meg vettem azon sötétebb szürke kancaját, mely a mult esztendőbe fen állot négyes posta czugjába az ostorhegyes volt [Born. F. If br. Bornemisza Ignátz lev. a budatelki ub-hoz].

ostorhegyű ostorvégszerűen elkeskenyedő; care se îngustează ca o plesnitoare; sich peitschenendenartig verschmälern. 1816: A' Horgasban egy Szántó föld ... melyhez az Andrékácból az árokig egy darab ostor hegyű a' végiből vissza-járatott [Iszló MT; UNVjk 175].

Szk: ~ szántóföld. 1715: adat az Ur ... egy ostor hegyű szántó földöt [Nagylak AF; DobLev. I/89].

ostorhegyű fűrész lyukfűrész, férköző fűrész; ferästräu pentru găuri; Loch/Stichsäge. 1740: Ostor hegyű fűrész I [Pálos NK; Ks 11. XLI. 32].

Vö. az ostorfűrész címszóval.

ostorhegy-zsinór az ostorhegyet az ostorral összekötő zsinór; şnur pentru plesnitoare; Peitschenschnur. 1621: Az melj lora valo zerzamoto co kemek Tanaczul ... veonek, an-

nak be takargatasara veotte(m) papyrossat f — /08. Oztorhegi sinort be keoteozny ... /10 [Kv; Szám. 15b/IX. 207].

ostorménfa-bokor cserjeféle; Viburnum lantana; dírmóz; wolliger Schneeball/Schlingenstrauch. 1779: (A) Széna Fünek szomszédgya ... Marton Ferencz ... széna Füvecskéje, s vagyon az Szélyiben egy ostormény Fa Bokorhoz csak két Lépésnyire egy Gödröcske [A.szovát K; JHbK VI/17].

ostorménfa-bot ostorménfa-pálca; băţ de dírmóz; Schlingenstock/stab. 1723: asztis tudom a Luka leányánis semmiért a pap ostorminfa bottyátt el rontotta [Hodák MT; VGy. Prekup Gligore (34) jb vall.]. 1724: Pasko Sigmond ur(ám) egi keziben lévő ostormin fa botot eleiben vete [Mihályfa NK; BK sub nr 984 Mathias Kovács (36) jb vall.].

ostorménfa-pálca ostorménfa-bot; băţ de dírmóz; Schlingenstock/stab. 1761: néki ugrék Tiszt Vram kezébeli Ostorménfa pálczajával, és hátba ütö vagy kéttzer [Ks 25. III. 69].

ostormén-pálcikó ostorménfa-botocska; băţ de dírmóz; Schlingenstöckchen/stäbchen. 1765: Varga György fel nem támadott eő kgylme ellen, hanem ... Egy kis ujjomnyi ostorményfa páczikó lévén a kezében maga előtt hadarázván azzal hogy Szabaszlai István Uram beléje ne meheszen, az maga haza felé mind egy 20, 22 lépésnyire ment [Szépkényerüstmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 12. — *A szb].

ostornyél codirişte, coadă de bici; Peitschenstiel/stock. Szk: somfa ~. 1756: Somfa ostornyel 3 [Nagyrápolc H; JHb XXXV/35].

ostorocska bici scurt şi subţire, biciuşcă; Peitschen. 1714: ostorocska ... arany s ezüst skofiummal borított s aranj scofium apro gjöngekkkel ki rakot gombotskaval ekesített fl. Hung. 30 [AH 36].

ostoros I. mn 1. ~ kút meritörudas kút; fintină cu prăjină; Brunnen mit Brunnenstange. 1825: egy derik bővizű jo forrásu gárgyás és ostoros kut [Szárzypatak Hsz; SzentkZs Consr. 358].

2. ~ kapu sorompós kapu; poartă cu bară fixată pe mijlocul panoului; Tor mit Schließstange. 1679: Csűrös kert ... őregh ket fele nyilo, ramás, ostoros kapuja, fenyő deszkaval burított nro 1 ... Ostorahoz valo foglaló retezés pant retez fejestől nro I [Uzdisztépér K; TL. Bajomi János inv. 150].

3. ostorral hajtó/dolgozó; care mîna vitele cu biciul; mit der Peitsche arbeitend. Szk: ~ ember. 1769/1778: midőn ... Földes Vrunk rabotájára Szántani mentünk, vidégből rendeltenek mellénk ostoros Embert [Kárásztelek Sz; BfN DDD/4] * ~ fickó. 1769/1778: egy eke mellé két Személynek kellett állani, s ... egy egy ostoros Fitzkót fogadván magunk mellé, az melly ostoros Fitzkó Napi Szolgálaty, más napi rabotás Szolgálatban nem imputáltatott [Bagos Sz; i.h.] * ~ fiú. 1789/1798: A' Mely özvegy Asz(szonyna)k ostoros fia Vagyon, vagy szolgát tart egyenlőképpen fizet a' Gazdákka [Balla Sz; SzVjk 173].

II. fn kisbéres; pogonici, báiat care mîna vitele la arat; Peitschen/Jungknecht. 1825: ostorasnak 36 xr [Kv; Pk 5].

1839: Ns Nagy Ferentz Uramat igen jól esmérem még gyermekségétől fogvást; — mivel ... Bátya ... véllem sokszor ki küldötte az ekéhez ostorosnak (:magam Béresse lévén ... Nagy Andrásnak:) [Érkávás Sz; Borb. II Mendre Ignátz (73) vall.].

Szk: *szántó* ~. 1769: sokszor meg esett az, hogy Szántani magunk erőnkön, magunk Szánto Ostorosunkkal edgyütt mentünk Méltóságos ... Földes Vrunknak rabotájára, mely ostorosunknak Szólgálatyát a' következő Napokra való Rabotára nem imputálták soha is [Kárásztelek Sz; BfN DDD/4].

ostorozás büntet; a pedeps; (be)strafen. 1590: Az Vristen meg veri ezt a' Varost hogy im ilyen nyilwan valo parazna Embert tartnak az Varoson, mert teobzeris oztorosott es vert meg az Jsten Varasokat illen Parznakert [Kv; TJK V/1. 48 Damokos Mathias nyil.]. 1662: Ha mindezek után is nem hallgattok engemet, hétszerte keményebben ostorozlak titeket a ti bűneitekért (V.18.19)^a [SKr 698. — ^aMózes könyve]. 1710: Hejában álmadozunk ... nem fogjuk utolérni az akkori dolgokat, akkor úgy tetszett Istennek, most másképpen akar a mi bűneinkért minket nemzetestől ostorozni ... túmunk kell, mert megérdemlettük [CsH 70]. 1879: Hát aki az ostobaságot veri, a bormirtságot ostorozza ... heccelesi szándékból cselekszik-e? vagy azért, hogy helyesebb állapotokat teremtsen [PLev. 36–7 Petelei István Jakab Ödönhoz].

Szk: *betegséggel* ~. 1670: Az én Istenem esztendeig való betegséggel ostorozott volna inkább, mintsem ezzel [TML V, 402 Rédei Ferenc Teleki Mihályhoz] * *gonosz-ságért* ~. 1710: kimutatá Isten, hogy nincs öfelségének kedviből s akaratjából a német császár ellen való insurrectio, hanem a magyar nemzetet a sok nemzetséges gonosz-ságért ostorozni akarja [CsH 72] * *pestissel* ~. 1717: Már az Isten Medgyest is ostorozza pestissel, felek en is hogy el rekedek Darlacztol [Nsz; ApLt 2 gr. Haller József Apor Péterhez].

ostorozás büntetés; pedepsire; Strafe. 1678–1683: Is(te)n akarattja ellen nem erőszakkal, s, okoskodással kel ellent vetni, hanem ... Istenhez szűrű buzgo ohaitással való fuhazkodással kel, az engezteleshez niulni, es könjörzeni, hogi ... mentsen meg, az tirannus büntető ostorozasa szenvedesitől [Ks Kornis Gáspár kezével]. 1710: De Isten öfelsége csak megmutatá, ha akarná, elvehetné a pogány igáját a kereszténységről, de a keresztények bűninek ostorozására tartaná fen Isten a pogányságot [CsH 217].

ostoroztat karóztat; a pune/angaja pe cineva la arăcit; anpfählen lassen. 1591: Benczeor Janos Kertiben Ennekemis Birodalmomis wola penzem vtan, meljben egy nehanj eztendeoteol fogua benneis voltam birtamis Komlot az heljben oztoroztattam ez eleotth walo eztendeokbennis [Uoszt].

ostorpenz kb. fuvardíj; taxá de transport; Fuhrgeld. 1719: küldöttem 32., mása darabot, kiért szokás szérént az só vágok(na)k 32. Pólturát attam, ostor penzt pedig 8. pólturát [Kolozs; Ks 95 Endes Péter lev.].

ostrom 1. megrohmozás; asediare, asediu; Belagerung/sturmung. 1566: a király is immár nem sok időre megvőtte volna Tokajt, hogy ha a Szulimán halála hire nem érkezik

vala. Mert a Sziget megvételekor immár a császár halva fekszik vala, és az utolsó ostrom — a kilenczedik — még azután lett meg [ETA I, 25 BS]. 1632: Ostromra ki hania czeűeűs goliobisus poros geűmbeűleigh twzes szerzam ... N. 80 ... Fabol czinalt ostromra kihanio twzes czeűeűk porral goliobissal rakattak ... N. 76 [Fog.; UF I, 136]. 1657: Kemény Péter az fejedelem személye mellé rendeltetett ember lévén, parancsolta, hogy térítené az gyalogságot az ostromnak continuálására ... az ostrom ... szerencsétlenül solváltatott [KemOn. 16]. 1660: fogadván őnagysága^a, hogy az ostromnak idején is megsegíti az várost [Kv; KvE 179 LJ. — ^aII. Rákóczi György]. 1710: Mikor annyira volna a bécsi obsidió^a, hogy kétnapi lötetés és egy ostrom után el kellene veszni s török keziben esni, elérkezik a segítség [CsH 172. — ^a1683-ban].

Szk: *~mal megvesz*. 1564: Ugyanezen őszön király nagy hadat inditta és a törökök sokan melléje jövének segítségül, és Hadad várát megszállá; kit hamaridőn megvőn és mind a földig lerontatá; a magyarokat a kik benne valának békével elbocsátatá; azután által költözék a Tiszán és megszállá Athya várát és erős ostrommal azt is megvették [ETA I, 22 BS]. 1619: Bethlen Gábor ... Pozsony városát ostrommal vőtte meg [Kv; KvE 150 SB]. 1710: A német lejtmán pedig a várát semmiképpen fel nem adá, noha erőten romladozott hely vala, a kurucok ostrommal vették meg [CsH 335] * *~mal megvétel*. 1710: A követ visszamenvén, a király erős ostrommal azon éjszaka a város citadelláját megvéteti maga is ott forogván az ostromon [CsH 327] * *~mal vítat*. 1567: a király ... megszállá Kövát, kit Báthori György a németek kezébe adott vala; kit ugyan meg is vőn a király nem sokáig vitatván nagy erőss ostrommal [ETA I, 25 BS] * *~nak indít*. 1710: Látván azért az elector, hogy ostrom nélkül meg nem veheti, háromfelől lerontatván a bástyákat, ostromnak indítja a táborn [CsH 212] * *~nak jő*. 1704: a kurucok, amely magyarok Balog Ferenc uram commandója alatt voltak, conspirálván a németeknek is némely részével, declarálták magokat, hogy ha ostromnak jönnek a kurucok, ők nem defendálják a várat [WIN I, 102–3] * *~nak jöhet*. 1662: És hogy látnák, a közkőfalon levő nagy törésen is ostromnak jöhetnének s jöni is akarnának^a az közkőfalnak töltésén belől ... mely árktot ásattak vala [SKr 604. — ^aA törökök Várad várának ostromakor] * *~nak megy*. 1704: Bercsenyi Morvában egy erősséget megszállván, minekutána megbombáztatta volna és mégis szépszerint meg nem adták volna, ostromnak mentenek [WIN I, 277] * *~nak mehet*. 1662: Az Aranyosbástyanak is pedig kőfala egynéhány ölnyi szélességűven nagyon kihasítottván és szakasztatván, annak is törésén ostromnak mehetnének [SKr 606] * *~nak rohan*. 1710: Meglátván a regimentek az elector vítezi próbáját, egyszerű ostromnak rohannak és a várost megvén, egy lábíg levágják mind a jancsárokat [CsH 212] * *~on elesik*. 1710: a confederátusok egynéhány ostromot tettek volna, és többen ötezer franciánál az ostromon elestének volna, annyira megijedt, hogy több ostromot nem mervén megvárni, nagy submissióval accordálni kezdé Eugéniusal, és a nagy nevezetes erősséget^a a német császárnak feladá [CsH 451. — ^aDuak várát] * *~ot tesz* → *~on elesik* * *~ot tétele*. 1710: A fővezér ... Lándorfejevárat erős obsidió alá veszi, és kemény, véres ostromokat tétetvén, a várost a vártal együtt megveszi^a [CsH 232. — ^a1690-ben] * *~ot veszít*. 1663: A török 16 ostromot veszített Ujvár alatt [TML II, 611 Kászoni Márton Teleki Mihályhoz] *

~ra készen. 1662: az agák közül ki-ki az ő népével a kiadott rend szerint az ostromra készen lenne, megparancsoltatott vala [SKr 606].

2. *árv* támadás; ataca; Angriff. 1841: az illető törvényes eljáróik által vélek talán nem a mostani századnak lelke szerént, azaz az illendőség szelíden értelmesítő rendje és módja szerént, hanem minden megmagyarázás nélkül s mindjárt ostrommal és erőszakkal közöltetvén, abban ... csak egy némely eljáróik önkényességét vélték lenni [VKp 61].

3. *árv* ~ot áll ki zaklatásban/kellemetlenségben van része; a suporta tot felül de şicană; Belästigung/Unannehmlichkeiten haben. 1823–1830: Egy ifjú feleséget vett volt Máthé László, kiért a deákotól ő is sok ostromot állott ki [FogE 85].

ostromfazék lőporos fazék; oală cu praf de puşcă; Topf mit Schießpulver. 1667: Ostrom fazék ... nro 38 [UF II, 339. — A fogarasi vár tüzszerszámai között].

ostromlás ostrom; asediu, asediere; Belagerung. 1657: ualasztatik ket fő Inspector Magyar és Szász ... attol fw-gjenek az Torნიოკბა(n) es uar fokoko(n) leueó Cehek ... es az szwkseghz képest minden ordinantia azo(n) vrajnke legyen ... Ostromlaskor penig ha az dologh ugy kevannya magoktolis halallais megh bwnntetteszek [Kv; PolgK 128]. Más rendbéli armádája is császárnak az feljebb említett elsőbb felmenetelikor az fejedelemnek ruínáltatott volt Dámpir generálja alatt, az ki is maga is Pozson várának ostromlása alatt veszett el fűtőn lőtetvén | visszatére azon passusnak tovább való ostromlásától, és táborhelyt keresvén magának, megszálla [KemÖn. 34, 248]. 1662: (Az) ostromlás ... hajnali, világosodni kezdett időtől fogva, mintegy kilenc órákorig tartott vala [SKr 606–7]. 1835: A hajdani haborus üdőkbe ellenséges ostromlás mián a Falu Also Sinfalva elpusztítatván, a ... meg maradt kevés Számu Also Sinfalvi Lakosak kentelenítették a közzelebb való Hellységekbe lakásokat által változtatni [Asz; Borb. II].

ostromló 1. nekiütköző; care se izbeşte (de ceva); anprallend. 1795: az Nagyságtok Gáttya a felettébb valo fel emelés miatt állandó nem lévén, hanem a sok károk okozások mellett felettébb magos lévén a szörnyű ostromló vas-tag Jég Menések belé ütkezési 's viz arja ujlásai miatt ... földjeit jobb részt el szaggatván el is mosta [Ádámos KK; JHb XIX/48].

2. *egét* ~ égbe törő; märet, grandios; himmelan stürmend. 1879: Igazán, Ödön, nem tudom, mely hűrjait pengessem előttd az eget ostromló poézisnak, hogy megértesd belőle mérhetetlen dicsőségemet [PLev. 65 Petelei István Jakab Ödönhöz].

ostromol 1. ostrom alá vesz; a asedia; belagern, stürmen. 1653: Mikor immár ostromlani készülének, hogy a várat ostromolják, érkezék a Bocskai levele: „hogy a várvívásnak hagyjanak békét, addig meg ne ostromolják; mert jövő-útban vagyom, s hadd lássa ő maga először, mint kellenek lenni a dolognak” [ETA I, 99 NSz]. 1662: a vár megszállása után Török István városbéli nemes ember hadnagysága alá adatván, a Veres-bástyára, hogy egyként azt vívnák, rontanák, ostromlanák ... fordítottak vala [SKr 585]. 1710: Duak alól egyenesen mence az armáda Arte-

siában, és Arras s Béthune városokat ... erősen lőtette s ostromlotta volna [Csh 451].

2. (meg)támad; a ataca; angreifen. 1586: Myerthogy ... Az tellies bizonsagok egy arant megh valliak, Mint ostromlottak az ferencz deak hazat ... teczik a' teorvennek hogy ... vonniak Niasba [Kv; Tjk IV/1. 563]. 1653: Szándékjok olyan volt a hajduknak, hogy Vásárhelyt ha lehet porrá tegyék s a népet levágják és annakutánna a székelységet ostromolják [ETA I, 67 NSz]. 1766: Constal ... Hogy az I. olyan szemelly kivel keresztyén Aszszony embernek nem is lehet lakni, mivel nehais elsőbb feleségitis ... ezts kevés időkig szüntelen ostromlotta, verte, taglotta, kurvaszta [GörgJk 205].

3. (nekiütközve) megrongál; a deteriora (izbindu-se); (anprallend) beschädigen. 1816: a nagyon meg romlott Palinca főzőt, Istátot ... mikor az Almas Vize annyira ostromlotta hogy, ha sietve Kemény Tölgyfa Czövekekkel erős jászoly Gátat nem tsináltattam volna ... mind el mosta volna a Viz [Hidalmás K; IB. Tanko Josef tt gr. Korda Anához].

4. *árv* (meg)rohamoz/támad; a asalta/ataca; (an)stürmen. 1710 k.: Utólszor soha az ördög a maga munkáját kétségbe nem híná, sem ostromlaná, amint énvélem követi, hanem inkább felfuvalkodatna véle [Blm. 1036].

Szk: ~ a katharus. 1730: Engemet ujjabbanis ostromolt a' Catharus [Szentbenedek AF; Ks 83 gr. Kornis Zsigmond lev.].

5. (kéréssel) kitaróan zaklat; a asalta (cu rugămintă); in (mit einer Bitte) beharrlich belästigen. 1823–1830: itt már ostromolni kezdett az őtsém a' kőntősnék valonak vételért, pedig földhoz ragadott szegény voltam [FogEK 464].

Szk: ~ja az eget. 1896: maguk haladnak ostromolva az eget [PLev. 188 Petelei István Gyalui Farkashoz].

ostromoltat ostrom alá vétet; a ordona să fie asediat; belagern/stürmen lassen. 1614: Látván Básta, hogy az farkas elment, ő is kijöve a lyukból nyúlászni ... Gyalut, Almást megholdolták, és onnat mēne Beszterce alá, melyet erősen lőtete és ostromoltatá^a [BTN² 52. — ^a1602-ben]. 1653: Mátyás herczeg is Budát megszállá^a, hogy már Váradot elhagyá a török; de nem hagyá Váradot, hanem megrontá és erőssen ostromoltatá sok úttal [ETA I, 51 NSz. — ^a1598-ban]. 1657: Nékem azért szinte az súlyosbik része juta; mert az mely torony mellett az palánkot nékem ostromoltatnom s bé is vágatnom kell vala ... ahhoz az helyhez oly közel vala, hogy pisztolylovés is reá érhet vala [KemÖn. 270]. 1678: Azon éjjel menten kezdettem Putnokot ostromoltatni, kinek városát elégeték [TML VIII, 222 Teleki Mihály a fej-hez]. 1710: A török azalatt ... Füleket ... két hétig éjjel nappal lőteté s keményen ostromoltatá, mert a várbeliek vitézül forgódnak vala [Csh 163].

ostromoltatik 1. megrohamoztatik; a fi asediat; belagert/stürmt werden. 1662: a jancsárok mind az részről szállítottak s azon felső két bástyák ostromoltattak, rontattak [SKr 570].

2. megrongáltatik; a fi deteriorat; beschädigt werden. 1678: Az Isten szánja meg mind oda ki, mind ide bé az ő házat, mert bizony itt is ostromoltatik és dőlőfélben áll, ha Isten nem könyörül rajtunk [TML VIII, 110 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

3. *árv* (kitartóan) zaklattatik; a fi asaltat (cu insistență); (dauerhaft) belästigt werden. 1662: Fogaras vára megadása

dolgában Barcsai András mind papirossal, s mind követek által való intésekkel, tanácsokkal mindaddig s addig ostromoltaték, végre hitre a várat megadta vala [SKr 650].

ostromtetetés támadásszínlelés; simularea atacului; Belagerungsvortauschung. 1657: kezdé kiáltás hallatni az sáncnál kit elsőben szokások szerént való Alla kiáltásoknak s ostrom-tetetésnek alitának [Kemlr. 318].

ostya 1. azimá, ostie; Hostie. 1710: Mikor a jámbor császár meggyónt volna, és már a páter a mérges ostyát elévénne, hát a méregtől megszederjesedett. A császár semmit sem tudván a dologban, ex divino instinctu nem akarát ostyát acceptálni, látván, mely szederjes [CsH 94. — ^aI. Lipót német-római császár és m. király]. 1736: volt egy konyhaforma, az hol ostyát sütöttek, vagy mikor valamit tűznél kellett az mestereknek cselkedni, ott cselekedték [MetTr 431]. 1765: Ugyan tavaly közönséges hírből hallottam, hogy Marosvásárhelyt éppen mikor a pap az ostyát, melyet az Urnak szoktak mondani, felemelte volna, akkor ütötte meg az istennyila [RettE 123].

Szk: *~i tartó iskatulya*. 1754: Ostyát tarto iskatullya nro 1 [Borsa K; Told. 53].

2. pecsételéshöz való ostya; bulin, bulinā (de lipit scri-sori); Hostie zum Siegel. 1678: Volanter az mely leveleket hagyattam, megnyálazván az ostyát leragasztatni [TML VIII, 74 Teleki Mihály Bánffy Szigmondhoz, Rhédei Ferenchez, Nálázi Istvánhoz és Székely Lászlóhoz].

Szk: *fehér ~*. 1797: a Petsét így volt^a — a közepibe pedig az allyának a ... Fő Biro Ur petettye fejr ostyára réa verve [DobLev. IV/783. 1a. — ^aKöv. az idéző-pecsét latin szövé.]. 1804: (A vallató pecsét) vala a' tisztelt Hadnagy Urnak tulajdon Petséttyével közbul a' szokott helyen fejr ostyával meg petsételve, és meg erősítve [Dés; DLt 198/1807-hez] * *veres ~*. 1798: (Az) előnkben adott kérdéseket vévén ... elmentünk^a ... Luts György Col. Házához ... ezen következő idéző Királyi pecsét mellett^a ... dicsőségesen uralkodo Fejedelmünk N. Erdély országi Czimeres petséttyével veres ostya felet meg vala petsételve [DobLev. IV/797. 2b. — ^aGergelyfájára (AF). ^bKöv. a pecsét szövé.]. 1803: (Az irat) közepe táján ... az elő Felsége Királyi petséttye Veres ostyával réa verve és meg erősítve azzal [Ne; i.h. IV/862. 1b].

ostyaliszt fainā pentru azimā/ostie; Oblaten/Hostien-mehl. 1867: ostya liszt-, és tömjénre fl. 2 xr. 15 [Bács K; RkAk 241].

ostyasütő tigiaie pentru copt azimā/ostie; Waffeleisen. 1789: Egy Ostya Sütő Rf 2 xr 30 [Mv; ConscrAp. 23]. 1816: Kerek ostya sütő ... 7 Rft [Kv; Born. IV. 41]. 1819: ostya sütő [Baca SzD; TSb 6]. 1832: Egy rósda ette ostya sütő [Sáromberke MT; TSb 26].

ostyasütő-vas tigiaie pentru copt azimā/ostie; Waffeleisen. 1585: Egy ostia swteó was. Egy kis vas pessel [Kv; Szám. 3/XIX. 5 A Szt. Mihály templom inv.]. 1672: (Vettünk) ostya Sütő vas csinálására egy rud vasat [Ull]. 1676: Ostya sütő vas [Uzon Hsz; BLt 1]. 1681: Ostya sütő vas Nro 1 [Vh; VhU 522]. 1746: egy ostyasütő vas [Vargyas U; DanielAd. 258]. 1768: Ostya Sütő vas 3 [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb]. 1789: A' Kápolnába ... ostya sütő vas [Somkerék SzD; Ks 73/55].

ostyatartó tabernacol, chivot; Hostienbehälter. 1715: egy ostya Tarto Gira — Lott 8 [BfN].

ostyavágó unealtă de tăiat azima/ostia; Hostienschneider/hacker. 1849: A' Kápolnába ... ostya vágo három darab [Somkerék SzD; Ks 73/55].

ő-susták régi pénzérme; şuştac veche; alte Geldmünze. 1705: Az pénznek pedig folyásáb(an) hogy confusio ne essek, szükségesnek itültük ki írni, mint determináltat volt az pénznek állapattya az elmúlt esztendőb(en) itt Szebenb(en) ... az Császár képére veretet és affele jo Lengyel ő sustakok tizenhat pénzben, az polturak negy pénzben ... járjanak [KvLt I/192 gub.j].

ő-szabású régimódi; demodat, de modă veche, altmodisch. 1652: Egy vékonyabb oh szabásu jól vasatot rudas tengely [Görgény MT; Törzs].

őszér régi piac(tér); piața veche; alter Marktplatz | ócskapiac; talcioc, piață de vechituri; Trödelmarkt. 1593: Marta az saia zokniat az Ő zerbe azon az pinzen veotte [Kv; Tjk V/1. 345]. 1594: Az Mallom zywkseregere es egyeb zywkseregere veottem egy pörölth Az oh zerben p(ro)f — d 31 [Kv; Szám. 6/II. 3]. 1597: kolchegy az alperet malomra ... uottem az ő zerben egy fely kengiel usat d 15 [Kv; i.h. 7/XVI. 117]. 1609: veotte(m) egy Apró vasat ... d 10 ... veotte(m) ket keozep vasat az malo(m)hoz az ozerben d 22 [Kv; i.h. 12b/IV. 47]. 1621: Az mez keuereshez az o Zerbe kellet vennünk Egy kapat d 16 [Kv; i.h. 15b/IV. 19]. 1664: egy Landis nadrágot hoztak volt el az Ő szerbeol [Kv; SzCLEv.]. 1762: láttam edgy veres forditot piros rokával valo mentejit melljéről udgy halottam hogj Potsa István né Asszonyom vette volna Brassoban az Ő szeren [Peselnék Hsz; HSzjP Mich. sen. Opra (60) prov. vall.].

őszeres ócskapiacon áruló; telal; auf dem Trödelmarkt verkaufend. 1609: attam az o szeres azzonnak munkaia<ert> ... d 65 [Kv; Szám. 12b/IV. 23]. 1690: Egy Ő Szeres Asszony | O szeres Ersebeth Asszony más egy hasonló Asszony [Kv; Dica VI. 57, 96].

őszérű régimódi; de modă veche; altmodisch. 1648: Ezen habzannis vadnak az falokon négy darab fogasok o szerűek [Komána F; UF I, 931].

oszkotár l. eszktár

oszlándó megosztandó; care este de împărțit; verteilend. 1617: ha mi ozlando barom leot uol(n)a az battia kett eokrót es egi tehent aduan More Boldisar contentus león vele [Abrudbánya; Törzs].

oszlás 1. (birtok/pénz/örökség) megosztás, birtok-osztály; partaj, împărțire (a unei averi); (Besitz/Geld/Erbe)-Verteilung. 1562: Az Ezwth Aranyrwl walo ozlas^a | Az Egeb Marharwl valo ozlas^b [KP. — ^{a-b}Köv. a fels.]. 1568: Antonius Vicy Laur(entius) Filstich ... aequaliter fassi sunt hogy törwen zerent vgy letek volt hogy az Kalmar Lazlo lozagaba se ozlas se bwchyw adyg ne legyen, meg nem az adossag ky tellesedik [Kv; Tjk III/1. 186]. 1570: Zakan Jmreh ... ezt valla hogy ... Tugia azt hogi az fiay ferencz es Iérincz egy Rezet Byrtak az haznak Mas Rezet

penigh az Musthoha annyok Birta ozlas zerent [Kv; TJK III/2. 46]. 1578: En batory elek adom mindeneknek twtara ... hofi en az en ... attymfyaua! Jakchy boldisaral tottem Jllen vegezest, miuel hog az ozlaskor es alkovaskor azalas tamaz ... ennekem Jutot vala! [Zsibó Sz; WLt. — *Köv. a részl.]. 1596: en az eoreksegh ozlasat keöztek nem tud(o)m, en chak az egyzer kazaltam el a' fyuet Hoggiai Janos adomanjabol [UszT 11/60 Georgius Barabas de Vduarhelj judex civitatis vall.]. 1628: Az en holto(m) utan penigh mingiart igaz ozlas szerent ... minden ingo es lngatla(n)ioakat megh osztua(n) ki ki maga sorsaua! elegendiek megh, mind loszaggal edgiwt [Borna KK; Eszt-Mk Cserei Mária végr.]. 1642: kerem eö kglmetul ugian magatul ... Magiar es ohla Fratay es Bothazi telljes portiokbul ... az eö kegelmekre cedalandó rezetek ozlas szerent mi(n)d ezekbül a fen megh irt iokbul es portiokbul [K; SLt T. 25].

Szk: ~ba bocsát. 1584: Frattaj Janos vram es Frattaj myklos gabor es gergely az nehaj Frattaj gergely vram gyermekj egy feleol mas feleol penigg Tholdalagy Ferencz Felessege Frattay Clarazzony ... Jeouenek Jillyen Egenessegre my Eleotwnk hogy azmely perpatuar keozoteok az Jozagy es feoldek ozlasa feleol volt, Myert hogy az Elseo Compositionkbol ky hattak volt, az olah Frattaj hattar (!) aztis my Eleotwnk ozlasba bochatak kynek kynek az eo Reze zerent [M. frata K; SLt T. 18] * ~ba enged. 1593: Almadj Caspar ... az het falubelj reszt nem engedje ozlasba az okan tartia megh ... hogy anay Joszagy Jankafj Kataline az w szwlo anniae [Szilkerék/Girolt SzD; JHbK XVII/24] * ~ba ereszt. 1573: Filstich leorinch, Kapa Myhal, Kapa gaspar, vrbéger gergel ... valliak hofi Ez elymwlt Ideokban mykor Eok attiafyak valamj zanto feoldekreol oztozast Tennenek ... ket hold feleol megh ne(m) alkhatakn ... Mindenik Igery Magat Rea hogy vessek cyak Nilba ... wgy Ereztyk ozlasba hogy Nylat vessenek rea, az Nyl hozzv Jacabnak hozta [Kv; TJK III/3. 91]. 1589: teónek Kys Budakon^a Jllie(n) wegezest egy maas keözöt, hogy ... az Zent jwany réz Jozagot, es az Zokolitit fel ozzak az Sententia tartasa zerent es Aknay ferenczys reya menwén ... ozlásban Erezte az kys Budaky réz Jozagat mely kezenel volt [BFN 76/16. — *BN]. 1591: ualamykor ualamellyk fel kyuannya hogy az, az meg neuezet föld kozottok fel ozolyon tehat mindenyg (!) fel tartozzgy (!) az Eo rezi lo lartato foldet kit maganak fogot ozlasba(n) ereztenj és fel oztany [Melegföldvár SzD; SLt DE. 6] * ~ban jut. 1545 k.: En Sombori Janos ... Sombori mihalyal: az en atyam fiaual tewtem illien igenesseget, hogy az mi rezem ennekem ozlasba jutot volna ... attam az en atyamfianak Sombori mihalnak eskewlewbeli rezeyerth ewrewke fiwrol fiwra [Zsombor K; MNy XL, 137–8]. 1580: mikor Almadine azzoniom es uitez Gabriel vram megh ostozanak ... tudom hofi Vince Balas Vitez Gabriel uramnak iuta ozlasban [JHbK XIII. 29]. 1628: Annak utanna az mi ozlasba iutot ... az mellick mind Egiwt tesznek tt f. 7 d 50 [Kv; RDL I. 137] * ~ban jutott. 1765: A' Csup mellett vagyón egy ozlásb(an) jutott Erdő [A. szová K; JHb VI/16] * ~ban van. 1603: wala perem egy haz feleol mely haz ozlasba ... wagyón [UszT 12/51] * ~ból jut. 1642: tartozik az Dualista Veleo Jstuan az Leaniatt az keet szaz forintrol eztendo harom nap alatt uagi kesz penzul, uagi olan marhau az melj marha onnat az ozlasbol iutott, meg elegitenj [Kv; RDL I. 128] * ~jussán. 1777: Branyitskai Udvarát ... miként váltotta magához köz vérség és ozlás

Jussán ... a neveletlen Arva Josika Miklos Vrfinak nyilvánságos kárára s Praejudiciumára [H; JHb XXXV/60] * ~kor jut. 1787: Világosan kijő Szopos András és Csiszer István primipilusok által, hogy ezen pretensióban forgó szántóföld régi ozlaskor jutott volt Gergely Jakabnak és Ábrán József predecessorainak együtt [Taploca Cs; RSzF 138] * ~ra ad. 1607: Akkor az Antalfi Janosne Cata aszony reszet Solimosi reszt ... vtolzor ne(m) atta vala ozlasra, Cata aszony elteben [UszT 20/56] * ~ra bocsát. 1592: Bogozben ... az mikippen az Lofeb Vraimma! ozlast kertónk vala az Irtas feöldből, ennek az Vrunck Jobagi Drabantokis ig engettek uala, hogy az Lo feő Vrajmis uala mi nalok uagio(n) ozlasra bochassak ozlasra is bocsattuk uala [UszT]. 1632: mivel vadnak írtásink is, kit csináltunk sok munkánkkal szántó földet vagy széna rétét, ezeket ozlásra nem bocsátottuk [Udvarfva MT; Barabás, SzO 366] * ~ra előad. 1614: legh előzzer Sopia Aszont ereos hwttel megh eskwtettwk hogy mindennemő Jokat vratol maratott az ozlasra elleő ad, es neuéz [Kv; RDL I. 96a Andreas Jünck kezével] * ~ra előhoz. 1615/1628: Werner Geörgy vram ... mindennemw iokat az Oslásra ele hoz, ád, es neuéz [Kv; i.h. 96c]. 1619: az Zabo Mihalynt Cattalin Azzont erreös hwttel megh eskwtetue(n), hofi az vratol maratot iokat az ozlasra elő hoz, ad, es nevezí [Kv; i.h. 107 Andreas Jünck kezével] * ~ra előnevez → ~ra előhoz * ~ra intéz. 1617: vagion ... az Körpeniesi hatarb(an) valo kett Stomp hely, mellicket ket fele való Ozlasra intiztunk Sors szerent [Abrudbánya; Törzs] * ~ra kér. 1592: My Azert az eo Naga poronchiolattianak engedelmesek leuyn, Elmenenk Kobatfaluaban ... Kachir Jakabne ellen ... es eo teolle ozlasra kereok ... Benedek Janosnenak ... iozagat, eoreokseget [UszT] * ~ra kitilt. 1600: Hadnagy Lukachne Malomfalui elle(n) teott tilalmat Malomfalui Olah Gyebryne, wiab ozlasra tiltotta ki walami Zanto feöldből, Hadnagy Lukachnet megh zabaditottak az feöldbe [i.h. 15/212] * ~ra közrebocsát. 1606: Az melj keues rezeccziket Keczetj Gaspar Erezeth wtt Kezemen azt kez wagiok ozlasra keözre bocziattanj ... Protestalok azra hofi az melj rezet most Beőgeőzj Andras wramnak adott wdeőuel azra is gondom lezen, aztis ozlasra keuanom az teőbiuel eggyuth [i.h. 20/47] * ~ra marad. 1628: Marad ozlásra az negy Gyermeknek az Atiaj ket reszbeől, ket száz huszon niolcz forint ... mellicet negi fele intezue(n) Jut Eginék, Egiknek tt. f. 57 [Kv; RDL I. 139]. 1639: Mely-beol^a kj neuen az fizetendeo ... Adossagokot ... Maradna megh ozlásra f. 915 d. 26 [Kv; i.h. 116. — *Őszszegből] * ~ra (meg)kiván. 1593: Az my Edes Atthianktol ... haz es eőreőksegh, marha, zanto feöld, maratannak volt, Azokath Akar my neuél neuezetessenek mindeneket ozlasra meg keuanok tölled [Szu; UszT 9/45]. 1607: az harap egest keuanniuk ozlasra es az niarost [i.h. 20/233] * ~ra megj a. osztozásra előáll. 1563/1569: mynek ellőtte ozlasra menthwnk volna zeorzedny kezdenek my welunk [Mészkö TA; Told. 27]. — b. osztozásra/megosztásra kerül. 1580: eo kegme az wenseg eről nyilwan emlekezyk hogy Az Mw eleinktwl ... igy zarmazot hogy valamikor Valamj iozagh diuisiora ozlasra Megie(n), vagy teorweny altal vagy teorweny előt tehagh leg előzer Amit talal Az adossagot ky az iozagon Marha(n) vagion Az közbel ky kel deputalny minden ozlas előt [Kv; TanJk V/3. 227b]. 1598: hozta(m) uala egy sum(m)aba ... Eötue(n)harom forintoth es huz penzt, mellyeket en akkor keozre atta(m) melynek az Arra tellyiesseghen ozlasra menth volt [UszT 12/99]. 1661: Az

Keölpény Jozságh ... elő Kglmek között oszlasra mennye(n) hozá tartozando szöleje, szántó föld, Reti, Erdei Tojáual edgyütt [Mv; MbK] * ~*ra tudódik*. 1642: ez is Nylyan Constal, az maga Lakodalmara es Felesegere teobbet keolteott hogi sem mint az maga Dualitasara ualo rez Concernalta uolna es igr superaluan az Veleo Jstuan lakodalmara ualo keolczegh, hogi sem mint az mit az Leaninak parafernumban adott, Igy mind az keet rendbelj keolczegett szenuegiek egy arant, abbol egikis az masiknak ados ne legien, mert oszlasra sem tudodik [Kv; RDL I. 128] * ~ *szerint hozzájut vmihez*. 1592/1594: azt az hazat en illien igassagalis birom hog' megh haluan az gazdam azzonnak attia Andras Kowachi, Niolez rezre ozlot ez peres haz ... en ozton, az hetet vgi elegitetem ki az hazbol, es ozlas zerent iutotam hozza sok faradsaggal [Kv; RDL I. 63] * ~ *szerint jut vkinek*. 1551: az on myben. Jwtot ozlas zerent eg ewreg on tal, eg kozep tal, eg kjs thal [Mezőszengyel TA; BFR 304/108 Gerendi Ferencné Dienessi Kata és gyermekei osztózálev.] * ~ *t ad*. 1568: paranczola felseged My nekeonk hogi az eo feleségének galtheoy Ersebet azzonnak Mohaba ozlast kerne(n)k az Peterfalwy Porkolab Menyharth fytatol Porkolab Janostol ... az walazt penygh ezi teowe hogi kez ozlast adny Jt kijelleo warmegyeben [Kük; EMLt] * ~ *t felbont*. 1600: ez dologra penigh keötek Magokat my eleöttünk ket zaz forint keötel Alat hogh valamellik fell ezi az ozlast es vegezest fel bontana az ket zaz forintot tartozzek ele tenny az megh Allo Atyafiaknak es az vitan oztahtassek [T; Ks 90] * ~ *t kér*. 1551: az vytezlö lyptay myklostol az ow hwga liptay sofy azzony kert volt ozlast katonabaly^a rezebol [Torda; SLt QR. 1. — ^aKatona (K)]. 1568: pysky Janos az harom hold feoldbeol ozlast ker vala [Gáldtő AF/Gyf; JHb XXIX/28]. 1579: ozlast kerenk ... Apor Myklos által Apor Ferencztolis kerok myert hogi egy kenyeren vadnak [Karatna Hsz; HSzjP]. 1592: eo Naga poronchiola my nekink hogi men<nenk> Kobatfaluaban es Kachio Jakabne ellen ... ozlast kernenk [UszT] * ~ *t keret*. 1590: Szent Andras nap eleött valo Zombaton kerett volt ozlast az zek teorwinye [Usz; Eszt.] * ~ *t kíván*. 1591 k.: az lrtas feöld felől valo keresete(m)re olly(a)n valazt tett, ozlast keua(n) [UszT]. 1606: az ... Zentrontasi^a eoreksegebeol ozlast keuan en teöllem [i.h. — ^aMT] * ~ *t tehet*. 1606: az ver Atiafiak kik ozlasosok haro(m)zor ozlast tehetnek [i.h. 20/54] * *derék* ~. 1577: alig biria Hoszutelki Istwanne Azzonyom az ffelywl meg irt Rez loszagot mint Eowę, meddig derek ozlas leszen keoszteok az atyaffiakal Egetembe [Fjára TA; SLt S. 19]. 1578: az ozlas keozteotok ne(m) lehete ... medyk derek ozlas lenne keoszteotok [M.fráta K; SLt S. 20] * *igaz* ~. 1658: Mivel hogi Isten Eo felsege, Ekke diglen ennekem Negy gyermekimet Marasztotta meg eletben ... akarom hogi minden Nevel Nevezendő Bonumim igaz Oszlasz szerent reajok szallyanak [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.].

2. megosztott birtokrész; proprietate funciară împărțită; verteilte Besizanteil. 1680: Enis tudom hogi oszlások az szántó földek, es szena füvek, az egyik reszt udvar számára birják Sipos Janosek [Gyegyőalfalu Cs; LLt Fasc. 151].

Hn. 1597: Vj Ozlasba (r) [Sárd AF; EHA]. 1633: Ki mentwnk ... arra az feoldre melliet hinak Ozlas feoldnek [Körispatak U; EHA]. 1647/1687 k.: Apró oszlásban [Szentbenedek MT; MMatr. 95]. 1661: az uj ozlasban (sz) [Bádok K; BHn 23]. 1663: Az második oszlásban (sz) [Egrestő KK; EHA]. 1677: az Too között az Apro ozlas-

b(an) [Andrásfva MT; EHA]. 1693: Apro oszlas nevü helyb(en) (sz) [A. boldogfva U; EHA]. 1703: az Felső oszlásban (k) [Adámos KK; EHA]. 1722: A Füzes oszlásban (sz) [Zágon Hsz; EHA]. 1723: A' Koronkai Erdő Szélben az alsó oszlásba két nyil erdő [HbEk].

3. egy ~on való/volt (jóság) kb. az osztályosokkal közös birtok; proprietate în indiviziune între moștenitori; gemeinsamer Besitz der Erbfolger. 1647: Dobokai Farkas az dobokan lako nemzetel mind egy nemzet volt es tudom hogi egy fele es egy oszlason volt Jozzagot birtanak [Doboka; JHb III/55]. 1712: Levén Székely Miklos Uram-(na)k, és fiának István(na)k egy darab erdejek ... az Rakosi határon ... Néhai Székely György posteritassi erdejek mellett, mely régen egy oszlason valo volt ... adá és köte ... Kisebb székely Ferencz Uram(na)k örökösn [Aranyosrákos TA; Borb. II].

4. el/felosztás; împărțire; Ver/Aufteilung. 1621: Oztotunk Alperet Malomban Buzat melibeol az Varos szamara iutot Cub 34 Ez ozlasbol az Varosnak Deliberatioia szerent Az Malom Port ueöttem kj Cub. 1 [Kv; Szám. 15b/VI. 3 Nagy Bálint mb szám.]. 1661: hagiok ... Az harom rendbeli Scholakhog egy arant valo ozlasra negi szaz forintot [Kv; RLt I Maitoni Andrásné végr.].

5. szétoszlás; imprăștiere; Auseinandergehen, Zerstreuung. 1870 k./1914: Kapuzás ... a kollegium főkapujában ... állandóan volt néhány kapuzó; kik a karfákra felülve ... füttyörészve ... elmenőkre megjegyzéseket téve ... hivalkodának. — Mikor aztán egy-egy tanár feje kiütődött az ablakán vagy kapuján: lön apostolok oszlása, párolgása [MvÉrt. 19].

oszlás-jószág felosztott birtok; proprietate funciară împărțită; aufgeteilter Besitz. 1615: Veres Anna Aszszony egy oszlas Jozzagot biruan [Fejér m.; EMLt Török B. hagy.].

oszlásképpen meg/felosztás szerint; conform/potrivit partajului; gemäß Auf/Verteilung. 1617: igr conuenialtunk ez eöröksgeek dolgabol, hogi ez is kozre menien ozlaskepen, de igr hogi mind eddigh More Lazlonak kezenel maradnak ez ki ualtot eöröksgeek, valameddig a Szaz hetuen egy forintnak felett More Boldisar le nem tezi, az Creditornak [Abrudbánya; Törzs].

oszláskori megosztáskori; în timpul partajului; anlässlich der Verteilung. 1607: Vgian akkor azon ozlaskorj oztozas kor monda azt en nekem Galfi Vra(m) ... hogi ... azt fogadgia en neke(m) Beogczy Andras Vra(m) hogi ne vegezzek ezt keöztek [UszT 20/56].

oszláslevél birtokmegosztó irat; act de partaj/împărțire; Besitzteilungsbrief. 1596: az a feold mind Atiamtol Eochemteol Batiamtol, ozlasunkor, nily zerent Nilamban Jutott es rezemben, ha ezt az Alperes tagadna hogi nem igr volna, ozlas leuelunkkel megh bizonitom [UszT 12/95].

oszlások I. mn vkivel megosztandó; care intră la partaj; mit jm aufzuteilend. 1606: az effele feoldek ... engem illetnek eleob az J. aszon(n)al, mert az effele eöröksgegh ozlasos en velem, mely heljben en vagiok jm(m)ar fiú agh [UszT 20/29].

II. fn vkivel vmit megosztó; părtaş, persoană care primește o parte din ceva (la un partaj); mit jm etw. Verteil-

lende(r). 1606: az ver Atiafiak kik ozlasosok haro(m)zor ozlast tehetnek [i.h. 20/54].

oszlásrész megosztásból eredő részesedés; parte (cuve-nitá) dintr-un bun împărțit; Verteilungsanteil. 1582: Valentinus Colosvary ... fassus est ... Szabo Simon ozlas rezt keres vala, Caspart deaktul feleseghe vthan [Kv; TJK IV/1. 13].

oszlát 1. szét/feloszt; a împărți; auf/verteilen. 1662: a vezér ... a hatalmas császár derék hadaival menne vissza Tömösvára, s a pártos Minnye^a vajdát is megzabolásván, az hadakat oszlatná telelőhelyre [SKr 522. — *III. Mihnea (Mihail Radu) 1658–59 Havasalföld uralkodója].

2. elosztat; a face să dispară treptat; auflösen, vertreiben. 1786: instálók alázatosan Nsgtok(na)k, méltóztassanak Nsgtok Doctor Zágoni Vrral közölni az én állapotomat talám praescribálna s készítettetn otton valami hasznos orvosságot ... hogy leg nevezetesebben a vízi kországot, Lép dagadást, s árénát oszlossan [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

3. szétosztat; a imprăști; zerstreuen. 1811: Apolló serkeny-fel ... Oszlasd a' felleget előttd, 's az éjjel' Homályát okozó kárpitot rántsd széjjel [ÁrÉ 117].

oszlátik felosztatik; a fi împărțit; aufgeteilt werden. Szk: kétféle ~. 1570: Molnokys penyglén az kyk wolnanak Myndenwth Myndeneknek gattyok keth fele ozlassanak es ky ky az Ew Rezet chynaltassa az Jeowedelme keozteok Meg ozlassek [Bh; Eszt-Mk Mogyoró cs.]. 1617: Az meli Stomp kett szököllőre hatt hatt Nyíra volna fel epítue oda fel Verespatakon^a, az is ket fele ozlatik Sors szerent eggik szököllő eggidke (!) az másik a masike [Abrudbánya; Törzs. — *AF]. 1664: Mind ezeken az felül megh irt Condiok(n) javako(n) kívül mind(en) nemű res mobiliszek ... Jozzagok, örökséghek etc. oszlassanak ket fele [Mv; MbK].

oszlatlan I. mn fel nem osztott; neimpărțit, nedivizat; ungeteilt. 1627: Kayanto vtba(n) vagio(n) Egi szeoleo ... Egi felol zomzed ... az labas hajj Janos deak, melj szeoleo es szanto feoldek ozlatlanok [Kv; RDL I. 134].

II. hsz fel nem osztva, ozlatlanul; neimpărțit; unaufgeteilt. 1641: Uasar mező, Nagi Njr, Garda(n) nap niughot felől ozlatlan marat [M. gyerőmonostor K; WassLt].

oszlatlanul fel nem osztva, ozlatlanul; neimpărțit; unaufgeteilt. 1577: Melj pwtzha helljek ozlattlannwl Marattak, Wgja(n) akor kj merjek, azokattjs megh ozak [Vajdasztiván MT; BfN 71/19].

oszlík, oszol 1. (örökség/birtok/pénzösszeg) felosztódik, osztályra kerül; a se împărți/diviza (moštenirea/averea/banii); (Erbe/Besitz/Geldsumme) verteilt werden. 1507: Eleozor hagyom az En felesegem<nek> az Bozy tot mynd az molomal egytembe ... mert mykoron lsten Nekem Byrta vala, Eu hozzot <E>n hozam Barmot pezt kyket En Egyut el koltote(m), holta vtan az három germeket zaz foryntal Elegycek meg es ozolyon kozykbe [Nyírk VI, 186 Cheh István végr.]. 1674: Az Kerülő Széna Fw, melyben imitt amott szántogattak így oszlott [Mocs; K; JHbK XXV/9]. 1712/1777: A Nyarattói Udvarház hely ... a meg irt két rész atyafiak között oszolyék ad duas aequales partes [Vaja MT; DobLev. I/138]. 1720/1811: A mobile bonumokból,

adjudicáltak, hogy mindenek oszollyanak, ad trës recas et aequales partes [Sztotyor Hsz; Borb. II]. 1724: Az Nádas felé valo forduloban valo földek így oszlottanak [Asz; Borb. I]. 1732: Az Ó bor ... és Zöld vetés oszolljan in duas aequales partes [Ne; DobLev. I/149]. 1764/1765: A mi kevés Jozzágom Marad, ez közöttetek oszolyék [Köröd KK; Ks 14. XLIIIa Kornis Ferenc végr.]. 1776: A' Törvény ... mondja, hogy az Atyáknak vagy Anyáknak a' hány Gyermekek vagyon, annyi fele oszol a' Jozzágom ... tehát a' hanyan maradtunk annyi felé kell oszolni [M.köblös SzD; RLt 0.1. 2–3]. 1805: ezen Tóó-hellyis ... négy egyenlő, ugy mint Betsky, Fosztó akár Somai, Mohai, és Török részekre oszólnék, minthogy ezen négy ágazatu Succession keresik a' Fell peresekis részesüléseket [Ne; DobLev. IV/887. 2b]. — L. még RSzF 229.

Szk: egyaránt ~. 1711: az ő kglme Dotalitiuma utan biratott Molnar ház helybéli jus egy aránt oszollyék az négy Léánnyal és az Fiakkal [Altörja Hsz; Borb. I]. 1761: Teg-napi napon fatealtotvan ... az Utrizalt Udvarban ... Mura Janost ő subinferala hogy 4 Esztendei proventus Mélgos Baro Josika Imbre es Daniel Urak köszt mind egy arant oszlát [Branyicska H; JHb XXV/45. 9]. 1773: Adván elé panasztát ... csiktaplocai Holló Domokosné László Margit ... hogy néhai édesattyja néhai férjének és annya meghalván, minden jók egyaránt oszolljanak, kívánnya [Taploca Cs; RSzF 226] * egyenlőképpen ~. 1764/1765: a' mi kevés ezüstöm lesz, azis egyelő keppen oszollyék [Köröd KK; Ks 14. XLIIIa Kornis Ferenc végr.]. * háromfelé ~. 1645: Az melly Szeoleot pediglen Szengyel Ferencz Vram, ugyan a Szengyeli hataron eppítettett Erdeobul az oszollyon három fele [Erdőszengyel MT; Told. Ia.II]. 1747: Az fen említett szántó föld oszlik három fele, jutván edgyik edgyik részre 4. 4 veka férjü [Torda; TJK III. 114]. 1818: Ezenkívül, ami a külső, belső jószágot illeti, háromfelé oszollyék [Jenőfva Cs; RSzF 245] * hatfelé ~. 1764: Már most báróságot hozatván Inczédi Sámuel, nagy méltóságban kell élni a gyermekeinek, de nem tudom, hogy telik ki ha hatfelé oszlik [RettE 170] * kétfelé ~. 1577: Az thoddalagj hazhoz wallo Zenna fw es zanto feold, erdeo Zeolleo Igenessen ket felle ozollyon [Vajdasztiván MT; BfN 71/19]. 1592 k.: Annak utanna ozton az eppitett es eoreokseget mind ell oztok keozteotok az nyl feoldis ket fele ozlik [UszT]. 1657: az mezei coreoksegh, szánto feold, es egy szoual minden az vduarhoz tartozo jok két felé oszollyanak [Szentegyed SzD; WassLt]. 1838: az egész vágású Szekér oszollyék kétfelé egyenlőleg [Malomfva U; Ben.] * nyilvonás szerint ~. 1783: Léven két szolgáló gazda Jobbagyok ... tehát ezek is Nyil Vonas szerint ozslotak^a [Zoltán Hsz; Borb. II. — *Köv. a felosztás rendje] * vhány (egyenlő) részre ~. 1577: Az Hozwazz<a>y Rez Jgazan ozoljek három Rezre [Vajdasztiván MT; BfN 71/19]. 1596: Eztis hatra nem hagywan hogy az mely utesek az uezzeodi hataron vagyon ez idei haznok egyenle-keppe(n) ozollyon u kmek kezeott haro(m) rezre [Mihályfva NK; JHb XXIII/3]. 1693: A Boris mint szinten a buza ... ket egyenlő reszre oszol | mivel pediglen mind az keresmenyek s mind az Aviticumokrol vagyon emlekezet a Testamentumban, hogy ... mindenek negy reszre oszollyanak. Azert azok is negy reszre oszolnak, a négy Gyermekek között [Ne; DobLev. I/38. 5a, 6b]. 1794: Tekében vadnak Nyoltz egyenlő Részek ... A' Tekéi Dézma 8. egyenlő részre oszlik, abból 4. Vas, más 4. Torma Jussok [Teké K; Born. II].

2. a település köztulajdonban levő földje (sorsolással) felosztatik; a se împărți (prin tragere la sorți) un teren folosit în devălmășie; im Gemeinbesitz der Siedlung befindliches Feldstück (durch Los) verteilt werden. 1793/1794: Törvény szerint a' Commune Terrenumok-(na)k kellett oszolni csak azon Composs(ess)orok között, a' kik Antiqua Sessiokat bírnak [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 9b]. 1832: Tisztelettel kérem is a' Tekintetes Tanácsot, Birtokom lételét, Hazafiúságomat 's ebből Törvényesen eredő Személyes Jussomat tekintetbe véve, méltóztasson nekem a' Város Porondjából, mint Törvényesen oszlani kellett Köz helyből a több részesedett Birtokos Hazafiakkal ... bár egyenlő mértékbe ... részt adni [Dés; DLt 693]. 1842: minden közhelyek amikor oszlnak a Vas Jánoséhoz méretögyenek minden fizetések amik az után következnek Vas János fizesse [Bözöd U; Borb. II Bözödi László István székely ns kezével].

Szk: *füst után ~ XIX. sz. e. f.* Ezen Kaszálló is minden Esztendőben füstök után oszolván Szomszédjai változnak [SL] * *nyílzámmra ~ 1587:* Az ky határozot Ret ... Nyíl zamra ozollion, Amint az Zena Ret ky oztasban Az varossy keosseg regteol fogwa elt [Kv; TanJk I/I. 53–4].

3. *vkinek ~ vmiből* vkinek (az örökségből) osztozás révén vmennyi jut; a i se cuveni cuiva (după împărțirea averii); (durch Verteilung) in js Besitz gelangen. 1678: Vas kíván az anyjával megosztotni ... Hiszem az micskéjök maradt, nem csak Vasé, hanem az hugának is oszol benne, mind az rész marhácskában s mind egyébben s az anyjának is [TML VIII, 108 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz].

4. (bevétel/jövedelem vkik között) megoszlik; (venit/ciști) se împarte, (Einnahme/Erwerb) sich untereinander verteilen. 1640: Vagion ket Malom ket ket keore, Az Alsonak harmad resz Vamia az Pape, az egyk resze az Malom Mestere az Molnarral egwtt az ket resz az Ure Negy resze oszol [Gyalu K; GyU 56]. 1701: Előtte viselén a' T. Consistorium ezt a' mostani költségtelenséget, mely szer felett nyomja szegény Ecclesiánkat, tettzet ő kglk(ne)k rövidíteni az eddig sokféle oszlani szokott költséget [Kv; SRE 74].

5. (feladat) egymás közt feloszlik; (sarcina) se împarte între ei; (Aufgabe) sich untereinander auf/verteilen. 1636/1687 k.: Mikor a Sz. Annaiak kerti el kezd senyvedni, bomlani, akkor mérjék fel ujjobba(n) és oszollyék éppen mind a négy részre egy aránt az építés. Hasonlóképpe(n) egy istállóis kit egészsz megye épített, ha mikor el kél az istálló abból a helyből, a kertelése annakis három részre egyenlő képpen oszollyék [Andrásfva MT; MMatr. 245].

6. szétszéd; a se împărștia/risipi (treptat); sich verlaufen/zerstreuen. 1657: Elvégződven pedig ez solennitas és oszolni kezdven a számtalan nép, tetszik a kapikiháknak, hogy az kapun kívül félreállván, ne egyvednének az sok pogányság közé, várnók meg, miglen eloszlának [KemOn. 89]. 1662: Melly igazgatás mihelyen praxisba, gyakorlásba vétetődék, méltó lehet emlékeztetn, hogy a tisztátalan személyek azonnal oszlani kezdettek ... föltonként mentek, oszlottak [SKr 421]. 1677: Az magyar hadaknak fizetést különbben adni nem akar, hanemha egy corpusban gyülekeznek valahová, a hová maga is kimenjen és meglássa őket, úgy ... megfizet s nem bánja, ha quartélyokra oszlnak is [TML VII, 423 Teleki Mihály a fej-hez]. 1704: Azonban követek és regalisták, akik most ki ide, ki amoda vonódtanak és oszlottanak [WIN I, 118]. 1775: Nagyboldogasszony napi kolozsvári ceremóniáról akkor

oszolván az odagyúlt pápista nép, Henter Mihály testvérével ... odaszállottak [RettE 368].

Szk: *tétova ~ 1671:* a sok contributiot a szegénység nem viselhetvén, bizony az ország adaját is meg nem adhatván, vagy Magyar, vagy Lengyelországra s tétova oszol [TML V, 585 Máramaros megye rendei Teleki Mihályhoz] * *zsákmányra ~ 1657:* az nagy fejedelem ... az vezérnek is megizené, hogy hadait, kik elérkeztek, avagy zsákmánra nem oszlottak volna, felültetné [KemOn. 70].

7. *kétféle ~ két csoportra oszlik; se împarte în două grupe; sich in zwei Gruppen aufteilen.* 1586: Kadar Matias vallia, Akkor megh Kadar Inas valek hogy az vra(m) Eorizny kwlde Eyel, ket fele ozlank ... De my senky kertibe Nem mentewnk [Kv; Tjk IV/I. 579].

8. (had) felbomlik; (despre armată) a se împărștia; (Heer) sich auflösen. 1657: Így azért engem praeficiálnván Bakost visszahívatá, mert hada is igen eloszlott vala ... midőn az Bakos hada oszol, rosszul van dolgunk, mikor szaporodik, fordul a szerencse jobbra [KemOn. 230].

9. (folyóvíz) kettéválik/ágazik; (despre ape curgătoare) a se bifurca; (Fluß) sich verzweigen. 1772: meg mikor a Kis Küküllő régi folyását változtatván, asatott volt Fekete Joseff Vram egy nagy Sántzat, melyen a' Küküllő vizét Malmára viszsza vehetné és azon két fele oszlván a Küküllő folyása a mi Határunkra ki nem jó és jött ... szokot volt a meg mondott Sántzon két felé oszlalni, és a mostani toul álló régi folyamattyan Lé menven a mostani folyásában békerülni [Ádámoss KK; JHb LXVII. 380].

10. tagolódik; a se împărți; sich gliedern. 1664: Báts határának részei különféle nevezetekre oszlanak, amelyeket a Nádas vize hosszába át szél [Kisbács K; KHn 216]. 1674: Kis Strása neuu Szénafu ... az patak mellyéig háránték mérvén így oszlott [Mocs K; JHbK XXV/9].

11. (hír) eloszlik/szűnik; (despre știri) a se auzi tot mai rar; (Kunde) sich verlaufen. 1672: Szolnok vármegyéből sok hírek érkeztek volt ide az én idejövetelemig, de már oszol az hazug hír [TML VI, 359 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

oszló 1. *mn* 1. felosztandó, osztályra kerülő (örökség/vagyon); (moștenire/avere) care urmează să fie împărțit; zu teilend (Erbe/Vermögen). 1670: Az mi penig az vár s jószág állapotját illeti, hiszem ha oszló volna is, három rész volna, egy Barkóczie, másik Zólyomié, harmadik volna ide [TML V, 80 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1742: Mind ezen elő számlalt kaszálok ... Maxai Ferencz és Joseff Successori köszt, oszlo és közös edgyenlőleg [Kincsi KK; SLt 8. K. 15].

Szk: *~ jobbág.* 1663: ha mit penigh ezen tulis erthene lennj affele jokat vagi vehetne kezéhez, az teob affele oszlo jobbágjok(na)k fel osztasakor ele adgja [Erdőcsinád MT; Told. Ia] * *~ jószág.* 1746: Radulesti Ns Rác Petru Exponálja hogy Lakatos Martyn vele egy oszlo Jószágot kíván már szintén három osztendeje [Radulesti H; Ks LXII/23]. 1751: az utrumb(an) Sp(ecifica)t Exponensek mind Gazdag Nemzecség és egy oszlo jószágot bírnak [Borb. I Somlyai Péter de Oláh Vásárhely (60) vall.]. 1759: Vér szerint valo Attyaffia ... egy Oszlo Jószágot bir [Ne; DobLev. I/288. 9a] * *~ kaszálföld.* 1668: My Tihon egy oszlo szánto es kaszalo földeket birtunk uelek, onnat szarmaztak uolt ide Buzaba [Buzá Szd; JHb].

2. (közföldből sorsolással) fel/kiosztásra kerülő; care urmează să fie împărțit (prin tragere la sorți) din terenul

folosít in deválmásie); (aus dem Gemeinfeldstück durch Los) zuteilend. 1740: In terin zsellérek telepedvén meg a közönséges falu oszlo földéből ad az falu [M.lóna K; EHA] | Az meg irtt jobbágjok(na)k describált szántó és kaszálló helyein kívül van(n)ak az Falunak közönséges oszlo földet, melljeket annuatim az Lakosok fel szoktak egymás között osztani [Runk TA; Ks 89 Inv. 56]. 1777: a Pap Mára Aszszony eo klme eleinek egy Nyila járt a magak Falusi Sessiojak után, a Falu közönséges oszlo földéből [Szentgyörgy MT; MkG 36.5/5 Sz Györgyán Vonyosor (70) zs vall.]. 1794: Tálás Filimon ... bele kapott s akadott s szántani kezdette egészen, s erőszakoson bírta a Falu oszlo közös földit [Szentmargita SzD; KGy].

Hn. 1626: az falu szena fV Ozlo Nyilaban (sz) [Vaja MT; EHA]. 1679: oszlo nyilas Földek (sz) [Gyalu K; EHA]. 1740: Város oszlo rétek lábában (k) [Boroskrakkó AF; EHA]. 1745: a ... Falu közönséges oszlo Nyilas Rétetskéb(en) [Nagyida K; EHA]. 1754: Falu oszlo földé [Ördögke-resztúr K; BHN 159] | a Falu Oszlo Rétye [Sáromerke MT; EHA]. 1781: az oszlo Nyilban (k) [Inaktelke K; EHA]. 1795: Az oszlo Nyilakban (k) [Harasztkerék MT; EHA]. 1802: az Oszlo Nyilakba (k) [Meggyesfva MT; EHA]. 1825: Oszlo Széna Fübe [Választú K; BHN 172]. 1842: A' Nagy Réten az oszlo Nyilban (k) [Felfalu MT; EHA].

Szk: ~ *félnyil*. 1840: vagyon ... egy kis Oszlo fél nyil ... a fáján fjak jussa szomszédságában [Egerbegy TA; Tolvaly lev.] * ~ *fű*. 1728: Az érb(en) egy resz fűvecske, a Kese fiak oszlo fűvei között [Lisznyó Hsz; SVJK] * ~ *rét*. 1786: azon oszlo Retből Birván az Diosi részen Valok egy jo ... kaszálló Rétet [M.köblös SzD; RLt]. 1803 k.: az oszlo Retből adnak egy nyilat, ezt a' Mester maga költségin dolgoztattya [Vista K; RAK 119] * *váltóslag* ~. 1822: A Budós to rétyin egy Nyil vátoslag oszlo l szekér [M.ből-kény MT; Born. 9. XII. 22].

3. ~ *atyafi* (örökségen) osztozó (vér)rokon; rudá care împarte o moștenire cu alți moștenitori; (am Erbe) teilnehmer (Bluts)verwandte(r). 1634: Tudom(m) azt hogi Tima Giörgi Tima Maté Aniaiy Jozagot birnak nekem ozlo attia(m)fiay [Kászónújfalú Cs; BLt 3 Czibot Jstua(n)ne Jllona azo(n) (50) vall.]. 1735: Csegezi Nehai Tar Jánosné Szabo Annok egy Testvér és az meg irt egész Haz helyben egy oszlo Atyafi volt az én Nagy Anyámmal Néhai Csép Péternével Szabo Katával [Borb.].

II. *fn* szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: ~ *ban* hagy osztozásra szán; a lása sã intre la partaj; zur Teilung bestimmen. 1631: tudom hogi volt az Aniának penze, arra azt felelte hogi hagiót edes koma(m) Aszszony de azt ozloba(n) hatta az mi keues penz volt [Mv; MvLt 290. 259a] * ~ *ra bocsát* osztozásra enged; a permite sã fie împãrjit; zur Teilung lassen. 1717: Mint hogi ... Ngs Sarosi Istvanne Sarosi Christina Aszszony eo klme, eleteben akarván gyermekei között, atyafisagos Osztozast veghben Vinni ... mind maga Udvarhazat, s mind pedig ahöz biratot jóságotskaiat közre -s- oszlorla botsatta [Kük.; DobLev. I/108]. 1807/1808: ki tetzván ... a' Néhai Székely Boldisár Gyermekei között ineált Divisionalisbol ... hogi ezen Földek Leány ágon forgok, tartozik a praetensus Fiu oszlorla botsátani [Asz; Borb. II] * ~ *ra előad* 'ua'; idem. 1732: ha Dobolji István és Brulljai Sára ... acquisitumit elő nem adják oszlorla, tehát minden de praesenti lévő oeconomiaikból két rész légien Iglai Ferencz és Brulljai Annáé [Ne; DobLev. I/149] * ~ *ra megy* osztozásra kerül; urmeazã sã fie împãrjit; zur Teilung kommen. 1794: a

felyebb meg irt 12 kantz anna szaporodásával mennyen egyenlő oszlorla a két Méltóságos Testvérek között [Kv; JHb XX/40. 6]. 1807: A Kender földetis ... elegendőleg ezen két vallo vallomásokbol meg nem bizonyíthatván maga acquisitumának lenni, meg kívánnya a Novizata, hogi ezis oszlorla mennyen [Aranyosrákos TA; Borb. II] * ~ *ra mehet* osztozásra kerülhet; a putea fi împãrjit; zur Teilung kommen können. 1676: Mihaly Thodor nevű vizben holt jobbagnak egy, két esztendő fiasckája maradván háza fundussa nélkül, ha oszlorla mehet adjungaltassek Golya Tivadarhoz [Gyf; JHb XXXI/6] * ~ *ra való* osztozásra való (örökösök között felosztandó); care trebuie împãrjit (intre moștenitori); zur Teilung bestimmt (unter den Erben zuteilend). 1771: a' Somlyaiánusok meg mutatták e Contractu fundamentali, hogi a' Sz. Benedekhez szakasztott Terrenum nem oszlorla való, és azt is, hogi a' Tok aránt ... Divisio nem admittáltathatik [Fejér m.; DobLev. II/248. 12a]. 1807: A singfalvi (!) Határon a Patat mellett a melly praetendáltatik hogi oszlorla való volna, abból Leany soha nem osztozott [Aranyosrákos TA; Borb. II].

oszlódik I. (örökség) felosztatik; (despre moșteniri) a se împãrjit/diviza; (Erbe) geteilt werden. Szk: *háromfelé* ~. 1703: az hatodik Punctumban specificalt arany és gyöngy nemű Clenodiumokat, a mellyeket én a három részre Testaltam igaz lelki ismeret szerént ezeket elő adván, elsőbben is azok tudogyanak fel a' három részre, annak utánna a Testamentum szerént a' mivel több lenne a' Petki Dávid ötsém Ur(am) része oszlodgyék három felé [Szentgyörgy MT; Ks 14/XLIIB özv. Torma Jánosné Petki Anna végr.] * *kétfelé* ~. 1629: hwit le teuen mindeneket ele hoz a s az kett fele ozlodek közöttök [Kv; TJK VII/3. 98]. 1742: minden affélé földek(ne)k kün az Mezőn két félle kelletet oszlodni [Koronka MT; Told. 26] * *vhány részre* ~. 1739: (A szőlő) nagjób részét az Dumitru Ignát Fiai kezdték birni, s, egy részetskéjét en magam, mint-hogy verség szerent ket reszre kellene oszlodni [Saldorf NK; JHb XXIII/49.15]. 1744: Ujbár Florán(a)k nagyobb tehetsége constalván, itilletett méltón(a)k hogi azon fél örökség három részre oszlodgyék [Ujbáresd H; Ks 62/3]. 1775: Paczolai Kristofnak Leányarol Ersebetről ... négy Gyermekeinek Száma szerént, Négy részre kelletvén az egész Szent Benedeki^a Határnak és több Paczolai Portioknak oszlodni [DobLev. II/464. 1a. — ^aAF].

2. közföld (időnként sorsolással) fel/szétosztatik; a fi împãrjit (din cînd în cînd prin tragere la sorți) un teren folosit în deválmásie; Gemeinfeldstück (zeitweise durch Los) ver/aufgeteilt werden. 1774: ezen harmadik Nyilnak ... ött egyenlő Részekre kellene oszlodni [Királyhalm NK; Ks 23. XXIIb]. 1820: itten a Földek nem Szoktak oszlodni, hanem ki ki tudja mi tartozik házza után [Bács K; KmULev. 2].

Szk: *közre* ~. 1804: olytátén kaszálló, mely közre oszlodott [Mezősámsond MT; Berz. 9. 74].

oszlófélben szétcséledőben; a fi pe cale de a se împãstia; im Auseinanderlaufen begriffen. 1662: Az szegény Erdélyország lakosi ... nagy veszélyben ... nagy félelemben s mindenfelé oszló- s futófélben valának [SKR 436].

oszlólag vmilyen felosztás szerint; conform partajului; gemäß irgendwelcher Teilung. 1792: Ádámoson ... a Kis

Küüllő vizen épült 4 kövü lisztelő Malom ... hason fele része, 's egész jövedelme, 's haszon vétele ... az ő Exjáé, a más hason fele pedig ismég oszlollag Náságodé, és a Tít. Gyárfás János Uré Condivisionális Attyafiaival edgyütt [Kük.; JHb XIX/34].

oszlop 1. coloañ, stîlp; Saule. 1761: Gr. Teleki Mihály ur Gyéresen midőn valami boltozatot vagyis oszlopot megmozgattatott volna a végre, hogy valami inscrip-tióis követ beletéessen, vette észre egy deák ... hogy om-lani akar [RettÉ 125]. 1811: A' Templom' oszlopa belől Jóniai, A' Toronyé pedig kívül Dóriai [ArÉ 171]. 1823–1830: Az ebédél^a nagy szobának közepében két nagy kő-oszlopok vagynak, azokon belől egy hosszú asztal ... A két oszlophoz téve vagyon két kis asztal, egyik mellet a két magyar, a másik mellett két lengyel deákok szoktanak volt enni [FogE 252. — *A marburgi egyetemi diákoktho-ban].

Szk: *sima* ~. 1823–1830: A fennebb említett logicusok zászlója csak kétágú volt ... Egyik felére festve volt egy sima oszlop, tetején egy koszorú [i.h. 122].

2. épületoszlop; stîlp; Bausaule. 1550 k.: Egy ozlop p Rf 6 kit Az óroz haz Epiteshez kel Jmy [Kv; KvLt Diversa VIII. II/2]. 1645: az Szeker Szin melet feliol az ki oslop uagio(n) az az hatar ugi hagi az oslop az két kertbe fonogiek azon alol az köz kertben az cösue ragastasaba(n) uagio(n) egi nagi karo: Ezek Kamuti Farkas urame ugi hagi az kapunak az közzepteol jgienesen intezuen az fen megh irt Szeker szin mellet ualo oslopra [Bács K; BLt 4]. 1674: az istaloban ... az nagjobbiknak^a mestergerendaja al harom oszlopon [A.porumbák F; UF II, 607. — *Istállórésznek]. 1681: vagyon itt egi Csűr, ereszszevel egyut 24 oszlopont állo, szalmával fedet [Vh; VhU 569]. 1694: Vagyon egy hat Agosokon allott Mas Szeker szin helyeis, melynek minden Epülete el sorvadot elis veszet, hanem csak az oszlopai vadnak meg, azokis meg senyvedeztek [Kóvár Szt; JHb Inv.]. 1699: Ezen házak elöt lévő kis fojosocska vagy pitvar hat kötesesen csinált oszloponok ál [Vécke U; LLt]. 1738: Ezen Csüres kertnek az Udvarházhoz tartozó Gyümölcses kert felől valo vegiben vagyon két Csürfias, jo kurta tágos Csűr, melynek ágas fái oszlopai az földben ásattak [Szászvezsöd NK; Born. XX/12]. 1817: A Tornázt. Téglából épült 6 oszloponok ál | A Molnár Ház ... mestergerendaja egy oszloppal meg van támasztva [Ördög-szüfűzes SzD; ÖrmMűz. 3, 10]. 1850: téglából készített oszlop 15 ezek ugyan jelen mind fenn állanak — de meg bomlot omladazo félben vagynak a rombolások mián [Gyérnessztkirály TA; DLev. 5]. 1851: A' Malom ... A' hi-juba fel járo ... grádits a' ... felső és also karzattal jo. A karzattot tarto oszlopok a' fiok gerendákhoz foglaltattak [Erdősztyörgy MT; TSb 34].

Szk: *kettős* ~. 1856: Egy jo állapotban lévő Törökbuza-kas kettős oszloponokkal náddal fedve ... elhajlott ugyan, de helyre lehet taszítani — materiáléja mint t.i. oszlopai cser-fából és oldalai fenyő lecczekből állván, éppen jo [Mezőbánd MT; TSb 39] * *kötéses* ~. 1676: vagion ... kötéses oszla-pokra csinált egy gabonás ház [Fog.; UF II, 709]. 1680: Ezen kamarának két fala köteses oszlopokra gyalult fenyő deszkákkal vagyon parkanyosson be csinálva [A.porumbák F; Ált Inv. 16]. 1699: egi szin ... padlása hat köteses osz-loponok állván [Szentdemeter U; LLt].

3. (szerkezet) tartó oszlop; stîlp de sustinere; Stützsäule. 1653: a vezér a császár sátorát nem hagyta leszedni, maga

a mint láták — ott a mint állánk a vezér sátoránál — a külső kerítését leszedték vala; de az árboczfái — vagy osz-lopainak mondjam — ott fenn valának [ETA I, 131 NSz]. 1680: az kemény elein Tölgy fábol valo egy szál oszlopokra az szel ellenzésere vagyon fel verve két szál uj füresz deszka [A.porumbák F; Ált Inv. 21]. 1681: Az vas vere-tésre készített viz kerék jó, annak forgó tengelye új ... Ezen új tengelnek két oszlopaít is mostan csinálták, újjak [CsVh 92] | Vajda Hunyad vára ... Vár hidgya ... Az hid-nak also véghe felől valo része (:az reghi fel vono hid oszlopatul fogva:) mind végigh ... mind gerendastol padlász-fástol ighen megh avultak [Vh; VhU 502, 507]. 1745: Van Délre a' bé járo folyosotól fogva jobb kézre a' Templom felől valo szegelet Bástyáig Sendelyes és Cspikés virágos Kő-kert melly(ne)k Szegeletin vagyon egy sendelyes osz-lop, rajta lévő kis Csengetjüvel [Marossztkirály MT; Told. 18]. 1757/1758: Harsányi Ur(am) ... másnak atta az Stompott, és azon árendás ki vetette az uj kereket, és az régi oh kereket tötte be ... azoltatol fogva kezdet viszont tojulni az Stomp, mivel hogy az oszlapakat is aláb szállí-tottak mint mikor én törtem velle [Abrudbánya; Szer. Botár Jancsi (67) vall.]. 1862: A' három kövü malom ... A' köp-pad előtti 4 oszlopok cserefából valok 's régiek [Mezőbánd MT; TSb 39].

4. lépcsőbejárat-oszlop; stîlpul de la capătul scării; Tre-peneingangsstütze/säule. 1656: vagion egy ... pincze, meli-nek ajtaja eleött vagion keötesekben foglalt 4 oszloponok allo ... gradicz eleje [Fog.; UF II, 153].

Szk: *kötéses* ~. 1680: Ezen Pinczenek eléb meg irt bol-t-hajtasos gatora kötéses oszloponok allo uj Suppos hejazattal vagion [A.porumbák F; Ált Inv. 30].

5. karfagerenda; stîlp de balustradă; Geländerbalken/stütze. 1677: tornáczos nyári ház, melyre szolgál ... deszkás héjazat alatt ... feljáró grádics, két felől való mellicke kar-fás, két oszlopokra [Madaras Cs; CsVh 51]. 1699: (A) fo-lyoso körül karfák között esztorgában meczet orsokkal va-gyon be' kerítve, kilencz oszlopok lévén karfáján fel nyul-va [Szentdemeter U; LLt Inv. 10]. 1846: fa hidhoz ... 11 hid padlok az oszlopok irányába, melyekbe a karfa közép és kissebb oszlopai tevődnek [Dés; DLt 858/1847].

Vö. a *hidkarfa-oszlop* és *karfa-oszlop* címszóval.

6. *kerékvető* ~ vminek a sarkát védő gerenda; borná apärä-roatä; Radabweiser. 1847: 12 darab kerékvető fa, a hid padlok végein ... 38 darab kerékvető oszlopok [Dés; DLt 858].

7. határoszlop; stîlp de graniță; Grenzsäule. 1803: a' Remeteiek ... benn Topplitzán a' Magyaros mellé határoszlopot emeltek volt olly tézáll, hogy ... a' Magyaros pata-káig ... el foglallyák ... kénтеленítette(ne)k osztán a' Fel-sőbség parantsolattyából, azon oszlopotokat levágni [Toplica MT; Born. XVc. 1/45 Tezlován Todor (60) col. vall.].

8. kapuozslop/félfá; stîlpul porții; Torpfosten. 1636: Az Seöüenyffalui Uduarházhoz elseöben be menuen uagyon nagy cöregh festett harom temerek oszloponok allo keöteött Galambugos kapuja [Sövényfva KK; JHb Inv.]. 1747: Kapuja^a van ad meridionalem 3 oszlopból virágos metszéssel jó formára csinálva galambbugos kétfelé nyilo ... ajtó is rajta [M.bükkös AF; ETF 108. 7. — *Özv. Kemény Boldizsárné Bánffy Ágnes udvarháza elött]. 1797: A bejáró kapu uagyon napnyugotra, két oszlopok között, melyek tölgyfából valók, szépen kifaragottak [Borsa K; i.h. 13]. 1819: találattik az Udvarban bé menő három oszlopo-

kon álló 'sendely fedél alatt kettfelé nyíló avatég kapu két vas nyaklokkal, egy vas reteszszel [Baca SzD; TSb 6].

Vö. a *kapuoszlop* címszóval.

9. *gyászna* ~a fejfa; monument funerar din lemn; Grab-säule. 1780 k.: Állj meg, úton járó, Nyugodalmat váró! Vesd szemed e fára, Gyászna oszlopára [FogE 304].

10. oszlopszerű szobortalapzat; soclu/postament în formă de coloană; säulenartiger Sockel. 1662: Az három oszloponkon álló és IV. László király^a lovas nagy mesterségesen öntetett statuáit, állóképeit ... mindenestül diribról-darabra roncolták vala [SKr 633. — ^aHelyesen: Szent László].

11. emlékoszlop; coloană comemorativă, columnă; Gedenksäule. 1823–1830: Ezen Welhota nevű falun túl ... megláttuk előbb az Albis vizét ... ott olvassa el^a a vízparton álló köoszlopon ezen írást^b ... Ezen oszlopon az íráson alul korona van metszve [FogE 179–80. — ^aAz utazó. ^bJózsef császár tetteit dicsérő német nyelvű felirat 1784-ből].

12. téglakemenceláb; stülpi de cărămidă ai cuptorului; Herdfuß aus Ziegeln. 1756: a Tüzhely Teglalab rakót oszlopokra, vagys Lábakra rakatott a középső Oszlopa egészen keresztül Szakadot [Branyicska H; JHb LXX/2. 19].

13. kb. elválasztó-vas; fier de despărțire; Scheideeisen. 1825: Egy nagy vasas, és jó moddal készült 20 kupás Bétsi mérő vas kereszttyivel és a' közepin oszloppal és két vas fongtyuval [Dés; DLt 595].

14. (istállóban) az állásokat egymástól elválasztó gerenda; stülpi de despărțire (la boxe); (die Boxen im Pferdestall) voneinander trennender Balken. 1756: Lovak allasit distingváló faragott oszlopok 9 [Nagyrápolt H; JHb XXXV. 35].

15. kútoszlop; stîlpul fîntînii; Brunnensäule. 1621: Viczej Tamastól vitetet el ... egi keozep gerenda fat az gem oszlopanak [Kv; Szám. 15b/IX. 237]. 1656: vagyon keöböl rakott kuth ... vas karikas vas czapos oszlopai el dölő felben vagyon (!) sendeli hejazattia reghi restauratiot keván [Fog.; UF II, 161].

16. oszlopszerű asztalláb; picior de masă în formă de stîlp; säulenartiges Tischbein | asztaltartozék; o parte a mesei; Tischzubehör. 1789: Egy Cserefa Deszkából tsinonon készült áruló Asztal ... Felső részén ezen Asztalnak a két szélyin vagyon 2. oszlop ... Ezen oszlopok(na)k also részében vagyon külön külön két két Fijokotska, réz ki huzojával; a' le irt oszlopokon fellyül vagyon Vasbol készült, 's meg aranyazott ... cifraság [Mv; ConscrAp. 42–3]. 1832: Egy kis kerek oszlopon álló Tányér asztalka [Sáromberke MT; TSb 26].

17. ágyoszlop; coloana care susține baldachinul; Bett-säule. 1805: Egy nagy boltos ágy fa veres Tisza fából igen szépen kirakva oszlopokkal Aranyozott Waseval [Mv; TGsz 52].

18. állvány; stativ; Gestell. 1674: Ez oszlopon negy szál fűrész deszkák, s azokon: az idei nyari sajt harmincz hét ~ 37 [A.porumbák F; UF II, 601].

19. állvány/polcláb; stîlp de etajeră; Stellagenfuß. 1789: Egyik oszlopban lévő Skatullyában 49 Lothot nyomo mérő réz Mértékek Rf I xr 80 | A' belső Patika Házbol a' Nagy Patika Házba által járo Ajto felett két oszlopokon álló Stel-lasitában mely(ne)k felső fele réz Pléhekkal vagyon bé boritva találtattak illyen Portékek [Mv; ConscrAp. 43, 66].

20. ~ *formára* oszlopszerűen; în formă de stîlp; säulen-förmig/artig. 1810: Vagion a gabonás végibe, egy állással tiz lora készült derék istálo, állás nélkül pedig 13,14 Lois

elfér benne ... vagyon benne 11 oszlop formára kereken Csinosan kifaragott állásfa [Doboka; Ks 76 Conscr. 30a].

21. *ár*v támasz, erősség; stîlp, sprijin; Stütze, Stärke. 1662: 5. jegy a kegyes, istenfélő jó embereknek (kik, mint megmegannyi oszlopi az emberi társaságnak, és akikre nézve kedvez Isten e világnak) elszedegettetések [SKr 712]. 1710 k.: én édes Istenem ... Elvettél az én gyermekeimből számosan ... elsőszülött fiamat, az én erőmnek kezdetit, az én házamnak oszlopát [Blm. 988–9]. 1736: Mikes Kelemen ... abban az időben Kornis Gáspárral nagy oszlopi valának a catholica religiónak [MetTr 440]. 1752: Tek. Senator Enyedi István Uram ... és Tek. Senator Pataki István uram ... Ecclesiánk(na)k ... leg-elsőbb Tagjai és egyszer 's mind nagy Oszlopi-is [Kv; SRE 187–8]. 1763: a Nagod Gratíájához kivantam szegeny fiamot Nagod melle adni remelvén hogy nem tsak fiamnak hanem magamnak s egész árva házamnak a nyomorusagba Nagod lesz egy erős ószlopa [Retteg SzD; TL. Árva Bágyi Susanna lev.]. 1811: (Gr. Bethlen János) Eljen Szüléinek 's Familiájának Örö-mire, 's légyen oszlopa Házának [ÁrÉ 184]. — L. még SKr 118, 284; WIN I, 178.

oszlopfa kapufélfa; stîlpul porții; Torpfosten. 1794: A kapu oszlop fái és palánk oszlopának gödrei ki ásásáért és a' kapu Fel-emelése Rf 2 [Déva; Ks 73. IV. 1c].

oszlopoeska stîlpuleț, stîlpușor; Säulchen. 1850: a kis-sebb Lo Istálóba a Zablo helyen vagyon a földbe ásva 3 kurta oszlopotska [Gyéressztkirály TA; DE 5].

oszlopos 1. oszlopokon nyugvó; cu stîlpi; auf Säulen ruhend. 1632: Vagion az jdey uy zalonna ... Az oszlopos keö-zepseő tomléoc bastiaban ... N. 54 [UF I, 172].

2. oszlopok közé foglalt; care este prins între stîlpi; in Säulen eingefaßt. 1656: vagion faragott keö melljekben vas kapczokkal foglalva 2 rendbeli oszlopos pantos viragos vas resteli [UF II, 139].

Szk: ~ *asztali óra*. 1839: Egy ... alabástrom oszlopos asztali óra ... Egy uti óra [Kv; LLt].

3. gerendás; cu grinzii; mit Balken. 1853: A két oszlopos dölédező Goré helyre igazításáért [Szakatura SzD; Újf. 1].

4. (kocsifedél) tartórudas; care este susținut de stîlpi; (Wagendach) mit Tragbaum. 1681: Vagyon ezen színben Hinto Nro 3. Egyike le eresztős fedelű; másik oszlopos, mindenik fel fel vagasu [Vh; VhU 508].

Szk: ~ *hintó*. 1681: szász csinalta egész vagasu oszlopos hinto [Vh; VhU 505. — A teljesebb szöveg fennebb].

5. oszlopdíszes (kárpit); (tapet) ornat cu stîlpi; (Tapete) mit Säulen geschmückt. 1651: Vagyon harom Beczi karpit kettei Lovas, edgik oszlopok [WassLt Wass Judit kel.]. 1673: Egy barát szín oszlopos szőnyegh [Fog.; Utl].

oszlopú whány kapuoszlopú/félfájú; (despre porți) cu un anumit număr de stîlpi; mit einigen Torbalken/pfosten. 1742: egy 3 oszlopú, nagy kapun, mely is fedetlen [BH; Told. 10].

oszlós 1. ~ *föld* (örökösök között) felosztandó/osztályra kerülő földbirtok; proprietate funciară care urmează să fie împărțit (între moștenitori); (unter den Erben) aufzuteiler Grundbesitz. 1620/1836: Az én Anyámnak pedig tudom hogy Mihály Istvannal ketten együt oszlos földünk vadtak [Páké Hsz; HSzJP Eva Tseh de Páké (50) vall.].

2. ~ (vér)atyafi (örökségen) osztó (vér)rokon; rudă care împarte o moștenire cu alți moștenitori; das Erbe teilender (Bluts) Verwandte(r). 1602: Palfaluy Istuane es balassy Andras es balassy Antal oszlos atyafyak uoltak Ez Eöröksegeben [UszT 16/34]. 1623: Az mely széna fw helyek ez megh irt Benkeő Gieörgj es Benkeő Gaspárnak teöbb oszlos Attyok fiaiuat eggiut uagion Matisfalui rétben az falu mellet | ha ez megh irt szena fw helyhez Benkeő Gieörgi es Benkeő Gasparon kiawl ualahonnan ualami oszlos uér attiafi tamadna, ki az megh irt szena fw helybeol maganak ualami részt megh ualtana az megh irt Retthy Istuantol [Markosfva Hsz; Borb. I].

oszlott fel/megosztott; care a fost împărțit în ...; aufgeteilt. Hn. 1810: A Ekklesia helyiből oszlott nyíll irtatlan (sz) [Bibarcfva U; EHA].

oszmán oszmán-török; turc, otoman; osmanisch. Szk: ~ császár. 1662: Mint Bethlen fejedelem is oka volt, hogy oszmán császár és ugyan a lengyelek közt Hutinnál békeség szerzetett volt, csakhogy Bethlen fejedelemnek az országból ki kellett vala menni, s császár hadaival meg is egyezni [SKr 157-8] * ~ nemzet. 1662: És úgy vagyon, az oszmán nemzetből levő császárk mindenkor hajlandók a kegyelemre és könyörületességre | az oszmán nemzet hitinek nem kellene hinni [SKr 426, 487].

oszmanin régi török pénzérme; veche monedă turcească; alte türkische Münze. 1619: változék meg az pénz dolga ... újat adának ki az sahin helyébe; tízszporást adának, az-melyet nevezének mindjárt oszmaninnak, azaz oszmán nemzet pénze ... Ebben az oszmanin nevű pénzben 10 oszpora vagyon, azaz egy egész dram [BTN² 376].

oszol l. oszlik

oszolhatik felosztathatik; a putea fi împărțit; geteilt werden können. 1771: ha indivisiuumnak találattik valami az oszolhatik két felé, a' más mely fel volt osztva tsak rectificáltassék [Fejér m.; DobLev. II/428. 11a].

oszlottatik osztatik; a fi împărțit; geteilt werden. 1764: minden belső és külső appertinentiákis egyenesen két felé oszlottassanak [Kéménd H; JHb XXII/17].

oszpóra l. török ezüstpénz; veche monedă turcească de argint; türkische Silbermünze. 1564 k.: (A) parazna birsag az harminch niolchad fel ozpora volt [Cszs; SzO II, 179 a csiki közszékelység panasza az ogy-hez a királyi tisztek és főemberek zsarolásáról, törvénytelenégeiről]. 1568: Agnes Bartholomei Nagy Rta ... fassa e(st), Ezt tudom hogy ez Kalara en nalla(m) lakik vala, es harom sing vazon veze el hazamnal, fertal hean, es 18 ozpora [Kv; TJK III/1. 199]. 1576: Wagon eotwen Negy pynz mynd o pinzel ezwe es eoth ozpora [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 3]. 1590: Eggik vasat ... vgy adgia tizen negy ozpora(n) el [UszT]. 1607: (Egy földet) ada ... tizen hat ozporaert es egy forintert [Uzon Hsz; Kp I. 19]. 1619: Hogy ezután ne lophasák, nyirhassák el az pénzt, hanem mindenkor egy mértéke legyen az pénznek, az aranyat 120 oszporára kiálták, az igaz egész tallért 80 oszporára, az oroszlanos tallért 60 oszporára [BTN² 376-7]. 1627: Ket Eöreg h velenczej penz. Hat regy tizenket penzes garas ... Egy pogan penz.

Hat teoreok penz Het oszpóra [Kv; RDL I. 132]. 1671: követeink mi tévők legyenek, mert ha oda be kell aranyat váltaniok, az rettenetes nagy kárral lészen ... az mint penig az kapikiha írja, száz arany teszen kétszáz 25 tallért s váltóban úgy sem adják, hanem legalább tíz-tíz oszporát megkívánnak reá és így egy arany telik az beváltás szerént kétszáznyolczvan oszporában, egy tallért százhusz oszporában computálván, melyet ha kezdenek váltani, mennyi hija esik az adónak, könnyen általérhetni [TML V, 634 a fej. Teleki Mihályhoz].

Szk: török ~. 1595: Apro pogan penzek nro 6. Theoreok oszpóra Jutot cum maiori pondere M. 16 p. 28 [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.].

Vö. az ezüstoszpóra címszóval.

2. papnak/tanítónak járó pénzadomány; partea retribuiției în numerar dat preotului/invățătorului de către enoriași; dem Pfarrer/Lehrer gebührende Geldabgabe. 1813: (Jár) A mesternek 62 kalongya s ugyanannyi tavasz. Oszpora 12 magyar forint 32 dénár. Fa 12 tereh [Körös Hsz; Csetri, Körösi Csoma 37]. 1818: az Oszporások tartoznak a képélés napjáig befizetni az oszporát [Ilyefva Hsz; HSzjP].

oszpórapénz papnak/tanítónak fizetett pénzadomány; partea retribuiției în numerar dat preotului/invățătorului de către enoriași; dem Pfarrer/Lehrer gezahlte Geldabgabe. 1844: Reketes Mihály és Veress János volt Megye Birákok meg kell inteni, hogy a hátra levő oszpóra pénzeket már valahára hozzák tisztába [Csomortán Hsz; HSzjP].

oszpóras papnak/tanítónak pénzadományt fizető; enoriaș care dă o suma stabilită (în contul retribuiției) preotului/invățătorului; dem Pfarrer/Lehrer Geldabgabe Zahlender. 1715: A mesternek ... az harangozástól, minden béradó embertől egy kenyér jár, az oszpórástól fél, aki nyomorú, tehetetlen, az semmit sem ad [Csetri, Körösi Csoma 32. — *Körösön (Hsz)]. 1843: minden képész Gazda külömbőség nélkül fizet 25 krt., az oszpórásk 12 xrt [Feltorja Hsz; HSzjP].

oszt l. (járandóságot/adományt) szét/kioszt; a împărți (remunerația/dania); (Lohn/Gabe) ver/zuteilen. 1558: az En Jegy Rwhamat ky Jth Engem Jllethne hagyom harom fele, Eggy rezet ozzak az Segenyeknek: Masykat hagyom menyhartnak, harmadykat Myklosnak hogy tanytassak vele [JHbK XLIII/21 Mikola Ferencné Melyk Anna végr.]. 1576: Byro vram eo K. Az Malomhoz lato vrainnak adason Mostan egy Ewl zenat kywel az Taligas lowakat Taplalyak, Es azt az Zenat Lo szamra oszak [Kv; TanJk V/3. 133a]. 1585: 29 Nouembr(is) Aztatunk az regy mod zeren az zegeieknek (!) zwrt es pinzt [Kv; Szám. 3/XIX. 43]. 1609: Az maradék czipot az zegenieknek osztottam Birak vrain akarattiokból [Kv; i.h. 12b/IV. 384]. 1654: az Continuu praemendasok(na)k osztottam ez szerent az praemendat ... Az Tyuk Majornak Felesegestol libr. nro 8 ... Az Tyuk Majornak libr. nro 4 [Egeres K; Ks 70 Szám. 51]. 1679: az nemes ország parancsolt volt nekem, hogy lennek itt Vasarhelyt, hogy a török vitezeknek Praemendat osszak [Mv; MvLt Ajud]. 1683: Ha halálom történik Ceremoniat ne üzenek ... az mivel Zászlót tsenyalnanak árra költeni kellene azt inkább oszak az Szegenyeknek [Kv; Ks 14. XLIIIa Kornis Gáspár végr.]. 1688: Az szalloim ... mind addig szenamot etettek a mig profontot nem osztottak

nekik [Kv; Ut]. 1761: mikor az fazakakat osztattuk volna hasatnak tanalta nemely részben jutat fozokat a Mester ... ekkor Zugalodot valamennyire a Mester hogy neki hasadat fazaka jutot [Branyicska H; JHb XXXV/45. 7]. 1804: Az Eklklésia erdejéből amidőn fát osztanak illendő fizetésért ... kinek-kinek anynyi adassék, amenynyi az Eklklésia becslétes katonafiának [Szemerja Hsz; HszP].

2. (örökséget) az örökösök között feloszt/birtokba ad; a impärji inre mostenitori (o mostenire); (Erbe) unter den Erben teilen/in Besitz geben. 1585: hiuanak minket ... hogy az hazat meg ozzuk, Az hazat mikor el kezdok osztany, Monda Zeoch Caspar ... a' gyermekek eoreomest el tartom [Kv; TJK IV/1. 444]. 1586: az Lesneken walo attyoktol marat Wdwar hazatt, osztottuk sors szerint Ekkeppen [Lesnek H; IB VI. 225/16]. 1590: More Mihaj forgodot ez harom azzonj allattal ott mikor az Eoreokseget osztottak [Szu; UszT]. 1622: az mj ... marad, azt osszak az Diuisio zerent es az mj iut az ket Aruak zamara azt be kel imj [Kv; RDL I. 119]. 1659: Az en edes Attiamtol, Nehay Rethi Istua(n) Uramtol maradot ezüst nemő marhákat, mind epven hagiom az en edes Uramnak, Mihalcz Mihaly Uram(na)k s kiczin szerelmes Fiam(na)k ... szegeny arva leaniommal ... edgiütt härman osszak aequaliter [Altörja Hsz; Borb. I]. 1789: Mind a belső Jozsagokot, mind pedig a külső Földeket midőn fel osztodnak Ugy osszak, hogy ha valamely ... valamelyiknek commoditassába lenne azt annak Résziben adgyák [Kük.; Kp II. 25].

Szk: egyaránt/egyránt ~. 1577: az Wago Mihaj kisbebi fiyawal, Mihajjal es Wago borbara azzonak eze ket teorweny zerinth Wgj Intetztk hogy az hazak wtha(n) wallo Jaro feoldeket, egy arant ozzak [Vajdasztiván MT; BfN 71/19]. 1598: Az Aniamoth ... kenala awal hogy eo azt az pert, weghez wzy az eo keoltsegewel, chiak hogy fogadgia fel azt az anyam, hogy ha mit nyerne, egy arant ozzak egy massal [Kiskercék AF; JHb XXIII/33]. 1737: ha pedig ki nem fizetné a Fiu ágon levő Onokái osszak egy iránt [Szentlélek Hsz; HszP Franciscus Folta de Kézdi Szent Lélek (71) ns vall.] * egyenesen ~. 1633: Vagion ... egy hordo Bor ... Ez mentel Jobban lehet korziomarolljak ki, es az Arat osszak harom fele Jgyenesen [Kv; RDL I. 112]. 1780: A Keresztur fele forduloban Almás bükben ... kívül valo bokros helyet ki irtván osszszuk egyenesen [Kissolymos U; Márkos lev.] * egyenlőképpen ~. 1764: a Kit Testvér Atyafiak magok Jussakan a Hasznot egyenlőképpen osszak [Fejér m.; EMLt Josintzy osztozás I] * hármé ~. 1615: Az Sugar Gergely örökséget harme ozzak és az harmad reze az őregh azzonak maradgio(n) [Szentimre Cs; LLt] * háromfelé ~. 1584: Chaplar Balas ... vallia ... minde(n) ewzt Marhakat harom fele osztanak ... Harom fele osztak Az ewzt marhakat egik Rezet veres peter viwe el, masikat Istwa(n) veue ... harmadik Rezt Barat Istwan ... vyn el [Kv; TJK IV/1. 380-1]. 1693: Tizen nyolcz ökor leven a Testamentum szerent, harom reszre osztot, az harom Atyaval Anyaval Testver Atyafiak közöt, melyeket az mint lehetett aequaltunk es harom fele osztottunk [Ne; DobLev. I/38. 12] * igazán ~. 1658: Mindeneket Ossznan (!) igazan négy részre, magok közeöt, ne kellessek Osztzo Birak(n)ak közikben menni sem(m)i dolgokban [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. 1726: Amelly három ezer m: forint Adosságom Besztercze Városánál vagyon magamé ... annuatiom az Interestét annak igazán osszak ketten edgj más között [JHb XXXV/21 Jósika Imre végr.] * istenesen ~. 1664: Egyéb minden féle lábos marhákat, Istene-

se(n), egyenese(n) osszak háro(m) részekre [Beszt.; SL] * kétfelé ~. 1569: twgya hog ket fele osztak oz Jozagot [Kv; BálLt 78]. 1637: mikor el hazasitak Köteles Peternet Katat az mi ruhazattiuk marat volt az Anniatul ket fele osztá Czeglédi Demeter [Mv; MvLt 291, 93b] * négyfelé ~. 1658: Azon kövül az Mennye Buzam talaltatik, Osszak (!) negy fele az harom gyermekim [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. 1724: a Bányára menő ösvényen fellyül levő zöld buzát, kalongyába rakván, osszak négy felé egyenlő képpen [Asz; Borb. I] * whány (egyaránsú/egyes/egyenlő) részre ~. 1546: oth Aranyon wasyon, haath Bvza aztagh, menyenek oda, es oth azokath, mynd, el cheplessek, az Bvzayath ozaak, harom rezre, az keeth reezeth, agyak, Erdelyi farkasnak [Radnót KK; JHbK XXXVIII/19]. 1586: az 100 kertegett szanto földekett, szena réteket, szőlökett, Azonkeppen eött reszre osztany hatták [Lesnyek H; IB VI. 225/16]. 1620: az megh irt falukban leuó Uduarhazat, es portiokat, az megh neuzezt Kouaczioczi Susanna azzony es Kouaczioczi (!) Istuan Uram keozót, ket egienes rezre akarnok osztani [Körtvélyfája MT; BálLt 51]. 1699: azon Szőlött ket Gyermeki között, Philep Andras, es Synfalvi Dipsei István ur(am) Felesege Philep Kata Asszsz(ony) között két egyenlő részekre intéztük es osztottuk [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1719: maradott ... ezen ... Erdők fel osztásza, melyetis ... az Atyafiak ... osszak négy egyenes egy aransu reszekre [Noszoly SzD; IB VI. 225/24]. 1730: (A) Kaszáló Földeket ezen aláb Specificalt mod szerent nyilaztuk es osztottuk öt egyenlő részékre Nyil vonás szerént [Szentmargita TA; KGy].

3. közföldet használatra (időnként) kioszt; a impärji (din cind in cind) un teren folosit in devălmășie; Gemeingut (zeitweise zur Benützung) austellen. 1584: Az helieketh penigh mikor oziak Egy heltewl teobet tyb, tiz pinznel, wgian ne vehessenek [Kv; PolgK 10]. 1630: az patakigh osztottak az Vizoliak Nagi Eszakot az Vramnakis Eg Nyll fvue Jutot bene [Nagycég K; VLT 16/1527]. 1727: A Paraszt Fundusok után nincsen más örökös Széna fü, hanem az Falunak lévén közönséges bőv Széna füvei, mikor abban osztanak nemelylek a' Szegényebbek között, kettő, három áll egy rudra, a' Gazdagjabbak között penig edgyes két, három rudott kaszáll [Mezőcsán TA; Ks 15. XLIX. 5]. 1756: A' miolta Tiszt Molduán Vonya ... a' Fű felosztásáb(an) belé ártotta magát, és e' szerént nem akkor osztya a' Falu, a' mikor tettzenék, hanem a' mikor eo Kglmének Tettzik, eo Kglme pedig mindenkor ... késik velle [Galac BN; WLT Rob Thodor (40) jv vall.]. 1760: Vadnaké ezen Falu Határáb(an) közös osztatlan Helylyek ... ha vagynak, mik, mennyik, minémük, azokat promiscue egyarant usuallyaké a Lakosok ... vagy Esztendőnként osztják [Kővár (Szt) vid.; KS vk]. 1762: En értemen egy tudom bizonyon ... hogy midőn közönséges falu erdeit osztottak, annyi részt attak^a mint egy oda valo szabad embernek, most is a régi norma szerint ki adták [Bögöz U; IB. — "Az udvarnak]. 1806: a múlt 1805-dik esztendőben ... mikor a nemes szárhegy community osztotta volna a fűvet, juta Gáspár József és Ferenc ökegyelmeknek egymás mellett két nyil [Szárhegy Cs; RSzF 130].

Szk: erdő ~ani. 1632: Ezeket atta volt Borsa Tamás uram az falu kezében, hogy az falu is mikor vagy föld osztani megyen vagy erdő osztani, az ő kigyelme jobbágyinak is adgyanak illendőképpen [Udvarfva MT; Barabás, SzO 367]. 1732: eo Nsga akkori Tisztartájával ... ki menvén erdő osztani [Gergelyfája AF; JHb XXVII. 71/10] *

erdőt ~. 1791: a mely két szál bükfát le vágatatt mai napon az agait ... él vihessé egészen ujgi hogy mikor most Erdőt osztanak ujra akkor részt nem adnak hanem belé tudgyák [Szentháromság MT; Sár.] * *föld* ~*ani*. 1629: mind az Oh mind az vj Thordaiak egyben gyűlue(n) ujgi mentek ki feold osztani [Kv; TanJk II/1. 57] * *földet* ~. 1589 k.: Peter Kouaczynak az mely feolde vagio(n) az cziere haton azt eo ne(m) hatalommal foglalta merit en attam(m) nekji mikor biro valek me(n)tu(n)k vala kj az varossal feoldett osztanj akkor attam vala rezeben [Szu; UszT]. 1640: ez el mult 39 eztendőben, Pinkeösd eleót valo napokba(n), Füzesen laktomba(n), az Füzesiek az szokas szerent öztottanak földeket, nekemis attanak mind eözi es Tauazi vetemennek valo földeket [SzJk 49] * *fűstre* ~ lakóország szerint oszt. 1786: A Verő-fő nevű erdőt is mikor felosztok azt is Jóság után fűstre osztok bizonynal tudom ezt is [Berekeresztúr MT; BetLt 6 Mich. Kósa sen. (57) ns vall.] * *határt* ~. 1589 k.: Istvanfi Kelemennek az mely feolde vagion Verofel zegenben mikor hatart osztanak meg mutatnak az hataratis meddigh vagio(n) [Szu; UszT] * *házalat* szerint ~. 1761: Ezen Gergélyfai Lakosok(na)k Falu neve alat birató kevés Szántó földé a' Falu mellet Pókafalva felől vagyon, melyet házalatok szerént osztunk, és töröküzával vetünk [Gergelyfája AF; JHbK LXVIII/1. 715]. 1774: az Falu köz földéit nem házalatok szerint osztotta, hanem elsőben is magának az Jowából annyit foglalt amennyi éppen elég volt [Udvarfva MT; Told. 44/47] * *nyilakra* ~. 1803: Vagyon még egy darab közönséges Töviss, melyet esztendőnként a Birtokos Urak, Ház helyek után Nyilakra szoktak osztani [Hari AF; DobLev. IV/862. 4a]. 1805: ott egy halas To volt, a' mely To ki száradván, a' Város fel fogta és Nyilakra osztotta [Dés; DLT Katalisán Ilia (34) vall.] * *nyilat* ~. 1763: Valahun az falu nyilat osztott, mind szántó foldett mind szena fűet Valahányan voltak Nemes Peter selleri külön külön anyit birtak mint akárk melyik Tohaton Lako nyilas ember [Tóhát TA; Borb. XI. 9 Ioannes Paraszki (86) zs vall.]. 1762: Doceallya ... Hogy az Jk Falu közönséges Erdejét egymás között fel osztván, a Mlgos L. Baro Ur Curiájának részére illendő Nyilat nem osztottak [Usz; IB vk] * *nyil szerint* ~. 1680: az Kis Fiacsa alat valo töt mikor nil szerent östotak az falu samara vesekettek felette [Diós K; JHbK LVIII/8] * *részt* ~. 1604: hazam uagio(n) fanczjalban ... mely hazbol enys mindenben egienleo terhet viselek az falual mind(en) zedesbe ueuesbe; mind ueteskapu czynalasba, myert hogy ennekem az erdeoben rezet ne(m) oztottak, mely hazam elejteől fogwa nemes haz uolt, miert hogy magoknak rezett oztottak^a, azt mondom hogy megh tartozttak az en rezzemmel eddigh [UszT 18/63. — ^aA falusiak].

4. feloszt; a împărți/diviza; auf/verteilen. 1608: mikor Janos kirali oztotta az orzagot attol fogua ... tudom hogy bekeseesen birta mind Becz Pal mind Becz Palne az Becz gjorgi tanorokat [BLT 3 Kaycza andras lib. de Kozmas (80) vall.]. 1653: valami hitvány bastyákat is építettek minden czéhok ... a bastyácskákat is ... czéhokra osztották vala [ETA I, 76-7 NSz]. 1669: Az mely majorság és dzéma juhokat az két majorokra osztottak, jutott egyiknek egyiknek Major Simon előtt: Fejős juh ... nro 258^a [AUt 68 ebesfvi szám. — ^aFolyt. a fels.]. 1732: magamis láttam hogy ... a Sok aranyot és Fejer penzt osztottak az asztalon [Szászvevesszós KK; Szentk. Catherina Fogarasi (60) jb vall.]. 1823–1830: Hassia két fejedelemségre vagyon osztva, Hessen-Kassel és Hessen-Darmstadt [FogE 247].

Szk: *egyenlő részre* ~ (bűntetést) egyenlően feloszt. 1809: a' fenn említett Deliquensek, a' kegyelmek Tömlöttzében közönséges munka tétele mellett, mái naptól számlálva egy Esztendei Rabságot, s angáriomként külön külön 25–25 mind együtt 200. páltza úteseket egyenlő részekre osztva szenvedjenek [UszLt ComGub. 1668 a gub. Usz-hez] * *háromfelé* ~. 1772: Így beszélék, hogy Lengyelországot hármfelé osztották a muszka, a prussus és ő felsége között [RetE 276] * *két részbe* ~. 1747: Major-ságnak valo egy ol két részbe osztva [Királyhalmi NK; Ks 23. XXIIb] * *szénaboglya* ~*ani*. 1771: Tot Antal Mihály ... mikor ... Pásztor volt a Betlen kertb(en) ki hirta szena Bugia osztani és hogy meg esmervén Tot Mihály hogy a Város szénája volna ... oda hadta Szóts Ferentzet [Dés; DLT 326. 179 Joannes Marton senior (76) ns vall.] * *tizedekre* ~. 1662: Ez mellett az egész város utcáit mind hadnagyságok alá tizedekre osztották ... vala [SKr 421]. 1829: Minden helységet ... tizedekre osszszak [HSzj marha-dög al.].

5. vkivel vmit megoszt; a împărți ceva cu cineva; etw. mit jm teilen. 1723: az kik ellenzikis^a nem Sokan vadnak ... azért inkább hogy kicsiny jóvedelmemet eo kglmekkel osztanám mint magok kárakert injuriálnak [Sóvényfva KK; MbK 163. — ^aA malom fennállását]. 1731: az Jára vizin tul valo bükös erdőbennis reszek vagyon az Letaiak(na)k, közös erdő az Azzonjfalviakkal mikor Makra serteseket fogadnak egjütt fogagják arra az bükös Erdőre együtt osztják a vámot [Szentlászló TA; JHbK XXIV/26].

6. (fő)tisztet ~ tisztséget vkinek juttat; a împărți funcții; jm ein Amt zuteil werden lassen. 1666: az atyám betegeskedése bizony felette igen szorgalmatoskodtat. Tudja Kegyelmed jól, noha helytelen, de mégis mint fenekednek s irigykednek sokan rém, némely acquisitumira mint vágyanak, tiszteit már is mint osztották vagy osztják [TML III, 589 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. 1671: Tanácsokat pleno numero az az tizenkét számuakat mindenik Natiobol az Ország választván ő Nagával edgyütt, ő Naga^a confirmallya ... ő Naga ... azoknak meg-edgyezett akarattyok nélkül derekas Országos dolgot ne igazgasson, Ország házában-is fő tiszteket azok tetszések nélkül ne ossza [CC 9. — ^aBarcsai Ákos fej.].

7. vkit vhová/vkik közé beoszt; a repartiza pe cineva într-un anumit loc; jm irgendwohin einteilen. 1572: eo k. azt kewannjak hogy az Mester az germekeket az Eoregh deakok keozybe oza tanitasra [Kv; TanJk V/3. 57b]. 1583/XVII. sz. eleje: Valamely Jambor giermeke mi keözinkben akar az Mezarlasnak megh tanulasanak okaert be allani ... Az aprod eztendeót harom esztendeigh visellie ... Mikoron penig harom eztendeo mulua ... legenuil akarna szolgálni ... wdeösb Mesternek adgiak Es mind ezen kepen rend zerent, az wdeosbseghez kepest osszak [Kv; MészCLEv.]. 1590: Az p(ro)curatorokoth penigh ebben^a vgy oza eo kgmek hogy egyk fell se kenzeritessen Jdegen procatorth az Varas vegezese ellen be hoznj [Kv; TanJk I/1. 131. — ^aA perben].

Szk: *kvártélyba* ~. 1662: Liptó és Árva ... vármegyékben ... kvártirokban osztván a hadakat, jó lakásnak adván magát, hogy azt eleitül megszokta volna, a vigyáznak ... meg nem kezde felelni [SKr 215]. 1663: Az tatárokat mihelt quartirba osztották, mindjárást közüllök három ezeret és hat százat Horvátországra küldtek rablani [TML II, 651 Kászoni Márton Teleki Mihályhoz].

8. vkinek ~ vki mellé rendel/kijelöl; a desemna pe cineva pe lingă cineva; für jm bestimmen. 1736: az hegedűsök ...

vonni kezdtették az menyasszony tánczát ... az mennyasz-
szonyt osztották az nászagnak ki is kettőt-hármat kerül-
vén véle ... oda vitte az hol az menyasszony apja, anyja ...
állottanak [MetTr 387].

9. *tétova* ~ szétszór; a *imprästia*; ver/zerstreuen. 1687:
úgy hallom Uram, ha igaz, hogy azt nem várták, hanem
Petneházit megfogták s katonáit tétova osztották [TML
VIII, 153 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

10. el/szétoszt (vkik között); a *distribui*; *verteilen*. 1573:
Niolcz zekre tartozanak eokreot vagy az Meszarosok es az
niolcz zeken valo hwzt zabadsagok legen teob zekekre
oztany tagassagnak okaert [Kv; TanJk V/3. 84a]. 1653: A
székelyeknek Báthori a császár puskáit — kit akkor fekete
puskának hívnak vala — mind oda közikbe osztá, és igen
szép hadat építte belöllek [ETA I, 44 NSz].

11. (határ)részt vmihez csatol; a *anexa* (o parte de hotar)
la ...; *Flurteil* anschließen. 1722: az Szarkádi határból M:
Peterdi határhoz osztottak M: Peterdrol a kuruczátol egje-
nessen bé 3 Indalji Torda Várossa to heljeig s gáttjáig
[Pusztægres TA; JHb XIII/7].

12. (kártyát) ad; a *impárti* (cârțile de joc); (Karte) geben.
Szk: *tovább* ~. 1838: ha nem akarja el venni^a, hát bren-
nolni kell, s tovább kell osztani [Dés; DLt. — ^aA kártyát].

13. az *Úr vacsoráját* ~ja *úrvacsorát* oszt; a da *impärtäsa-
nie*; das Abendmahl des Herrn austeilen. 1705: Ma reggel
csak igen hirtelen megbetegedvén Zilahi uram, helyette
prédikálott Borosnyai uram ... Ezen alkalmatosságával az
jövő vasárnapi communiót is kihirdeté, ha valahun új búza-
kenyeret kaphatnánk, minthogy a zsengéből volna rendi,
hogy úr vacsoráját osztanának [WIN I, 514]. 1783: egyszer
Úr Vatsoráját osztván, a' Baro Úr azt kérde az Aszszony
ő Nsgától, fel vészié ő Nsga az Úr Vatsoráját, azt felelte
volna az Aszszony ő Nsga, fel veszi igenis [Perecsen Sz;
IB. Elisabetha Kassai cons. nob. Georgii Sombori (25)
vall.].

◊ Szk: *falat* ~ (vár)fal mellé beoszt; a *repartiza* cuiva o
porțiune de zid pentru apărare; zur (Burg)Mauer einteilen.
1653: A kinek bástya nem lehetett, annak fált osztottak és
lövő-lyukat, s ott kellett állani, mikor riadás vagy félelmes
állapot volt éjjel-nappal [ETA I, 77 NSz] * *kezehez* ~ kb.
birtokba ad; a da *în posesiune*; in Besitz geben. 1657:
Azonban az atyja, az öreg Bethlen István is sokképpen
kezde injuriálatni, ki is erdélyi jószágait kezekhez osztván
az egy Huszton kívül, kibontakozék Erdélyből [KemÖn.
167] * *magát kétfelé* ~ja két részre osztlik; a se
impárti/diviza în două; sich in zwei Teile aufteilen. 1642/
1722 k.: A Fának meg hozasaban ilyen Modalitast ren-
delünk mind itt s mind egyebütt az 1642 Esztendőbeli
Visitatiokor: Hogy a Megye magát két felé osztván, vessen
két nyilat bé, es a mellíyk félnek Nyíllja elsőben ki jön; az
a fél a fát Pünkösdig meg hozza mind Papnak Mesternek
[Berezstelke MT; GörgJk 79].

osztakozik osztozik vmiben; a *impärtäsi* ceva;
teilen. 1883: Neked köszönöm még egyszer a köny-
vet. Öszinte barátsággal osztakozom örömdben [PLev.
109 Petelei István Jakab Ödönhoz].

osztály 1. osztozás, örökség felosztása a jogosult utódok
között; partaj, *impärtirea* moștenirii între moștenitori; Erb-
teilung unter den rechtmäßigen Erben. 1609: mikor megh
oztozanak osztaj zerent Bech emrenek Juta [Szentgyörgy
Cs; BLt 3 Balint Pal (40) ns vall.]. 1761: kezeket bé adván

az két osztzó Meltosagot Baro Vrak nékünk azon száaz
arany vinculum alatt obligálák magokat hogy meg állói
lésznek azon általlunk végben ment és ő Ngok között ce-
lebrált osztálynak [Branyicska H; JHb XXXV/46. 16].
1764: Nem gondolom külömben ... hogy valaki azzal
vadolna, hogy az egész osztaly alatt valakiben belé vésztem
volna [Középlak K; BfR]. 1773: az osztájkor ... fel mara-
datt volt egy darabatska hely [Mezőkerked K; LLt]. 1777: az
Urak is öszve Szedvén defensiojokra Szolgalo Leveleket
olly készülettél légyenek hogy a' Celebrálando osztályban
meritáló Deliberatumot nyerhessenek [Hsz; BLev.]. 1808:
vagyon egy vápa és az osztájkor tett halmozás, s vápa tart
egészen keresztül a Lörintz mezeje nevezetű pusztáig
[Albis Hsz; HSzJP Veress Gergely (64) ns vall.]. 1884:
Josika Daniel Ur ő Nsga Nogyer nevezetű kaszáloja ... az
Aranyi határhoz tartozik ... az mostani Falusiak által ki
nyomozott metáig, és a régi osztálykor fel ásatott köveik
[F.nádasd H; JHb XXXI/51. 7].

Szk: *~alá ítéltetik*. 1808: a Novizaták által sub D produ-
calt Esketésből is úgy jöven ki, hogy azok^a Fiat Leányt
egyaránt illetők légyenek, tehát ezen Divisionálisnál fogva
az előbbeni Deliberatum szerént most is osztály alá
ítéltetnek [Asz; Borb. II. — ^aA peres földdek] * *~alá jön*.
1795: A Maradott Lovakból ... edgy meg dögölvén Osztály
alá jöt 17 darab [Monostorszeg SzD; BetLt 5] * *~alá
megy*. 1793/1794: A Török buza földdek rendiben lévő
Terrenum nem méretett fel ... azért meg kívánnák, hogy
azon méretlen Terrenum is fel méretessék és mennyen
osztály alá [M.bagó AF; DobLev. IV/13b] * *~alá menen-
dő*. 1828: a' Reformáta Ecc(esi)a javai, az osztály alá
menendőkől Secernáltossanak, azok édgyik osztályos
Vérnek is, nyíljába ne tétetődgyenek [Cege SzD; WassLt
Jk 41] * *~ban forog* osztozásban részt vesz. 1761: fel
osztottake mindenek igosagson nem tudom, mert en az
osztajban nem forgattam [Branyicska H; JHb XXXV/45.
19]. 1795: az osztályban nem forgattunk egyedül [Szenthá-
romság MT; Szer. 9] * *~cerebráltatik*. 1733: Midőn mű
közöttünk és ... Testvér Atyánkfia Néhai Horváth Klára
Aszszony ő Nsga között Néhai édes Atyánkrol, s
Anjánkrol réánk devolvalodat Ingo és Jngatlan jobban
osztáj celebráltat, akkor mű felette igen meg kárasítat-
tunk [SLt 25. W. 16] * *~esik*. 1770/1771: ha ... interima-
liter, imitt, amott esett is valami osztály, most mindazonal-
(ta) elsőben két egyenlő részekre ... osztollyanak fel, és
azután ... kinek kinek proportionalis competentiaja adsig-
náltassék [Fejér m.; DobLev. II/428. 1a] * *az ~ folyik*.
1793/1794: a' Sárdianusok^a felelik: Mind a' Törvény,
mind pedig a' Praxis azt tartja, hogy az Exmissusok ante
executionem, ahoz reportáljanak a'kihez exmittaltattanak,
azert inhaerealván előbbeni kéreseknek most is azt ki-
vánnák, hogy ezen Osztály ne folyon, mig a' Reportatio
meg nem esik [M.bagó AF; i.h. IV/739. 15b. — ^aA Sárdi
örökösök] * *~hoz nyúl*. 1791: ha pedig reménség ellen,
Ngod az osztályt valami képzelődésből még is huzni kíván-
ná, osztónöztetik az Exponens Ur Itélő Mester Ur által az
osztályhoz nyulni [JHb XLIV/5] * *~on kívül esik vkire*.
1862: A' kolosvári határon ... lévő 8. rend szénafü birtok-
kom essék osztályon kívül Rosalia ... leányomnak [Kv;
Végr.] * *~ra bocsát*. 1778: (Amely) közz Jussan reluált
Bonumokot Szt. Benedeken kívül egyebütt bir ... depositis
deponendis^a osztályra bocsáttani kész vala [Szentbenedek
AF; DobLev. III/513. 1b–2a. — ^aTi. a zálogösszeget] *
~ra bocsátatik. 1807: Mind ezek Szerént tehat héába

lévén a Novizans Bizonyítása és allegatója, megkivánnyá ... hogy mind azok egyenlő osztályra botsáttassanak [Aranyosrákos TA; Borb. II] * *~ra előáll.* 1810: abba a mi Apámrol maradtott akar melj orában kész vagyok elő állani osztályra [Nagylak AF; DobLev. IV/931] * *~ra ereszkedik.* 1791: ha Ngod minden törvéntelen keresetéről le mond és maga ajánlása szerént az atyafiságos osztályra ereszkedik, azt az Expönens (!) Ur ötsével égyütt Atyafiságos indulattal vészen [JHb XLIV/5] * *~ra jött.* 1796: Ezen Nyilhaz tétetnek még Alparétrol ... a' mostan Osztályra jött Jozságok után Competalo köz terrenumoknak fele része [Kv; Ks 74/56] * *~ra kíván.* 1794: (A) Bágyonianus successorok a' Köz földből, az maguk között leendő osztályra kivánnyak az harmad részt excindaltatni [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 6b] * *~ra megy.* 1761: minden ingo bingo bonumok(na)k és keresményeknek osztályra kell menni [Hsz; BLv.]. 1793/1794: a két nevezett Sessio az Reformata Eklésiájé volna ... nemély Possessorok elsőben, kívánák ugyan hogy azok is osztályra menyenek, de minek utánna meg világosodtanak, hogy az Eklésiáé volnának a' nevezett Sessiótskák, önként az Reformata Eklésiának hagyák örökösön [M.bagó AF; DobLev. IV/13] * *~ra szólít.* 1810: ám, most már sogor Vram Törvényesen osztályra szollittat [Nagylak AF; i.h. IV/927 Dobolyi Sigmund Bartók Ádámhoz] * *~ra szorítottat.* 1791: az Exponens Grofné Aszszony eo Nsga ellen Actionalis Libellust adtanak volt a' tsak nem régiben el-enyészett Kolosvári Kerületbeli Tablára a' végett, hogy eo Nsága Biroi hatalom által az osztályra szorítottassék [Kv; JHb XLIV/4] * *~ra teendő.* 1802: osztályra teendő ba<=>motskak s.v. Sertések [Kv; CsS] * *~ra tesz.* 1791: Bányabük^a is valamint a' Kolosvári Ház fiu ágra van regulázva azért ... a fiak ... osztályra^b nem tészik [Kv; JHb XLIV. 6. — "TA. ^bA leányággal] * *~ szerint részébe jut.* 1845: adá T. Kádár Lajos Ur T. Kováts Sándor Urnak azon jussát Bözdődn, mely is részbe jutott osztály szerént [Bözdődfalu U; Borb. II] * *~t celebrál.* 1769: in A(n)yo 1765 ... N. Enyeden celebrált, és ... Divisióban obvenált, 's Consequenter recaptivált, és reuallt Bonumai felett három részre ell intézett egyenes osztályt celebraltanak [Nc; DobLev. II/407] * *~t celebráltat* → *~t produkáltat* * *~t konzummál.* 1761: az praetitulált Meltóság Vrak ő Nagyságok Sezenben a Sessiókrol és Jobbágyokrol valo osztályt consummálván ki ki ő Ngok közül a maga nyilához tartotta magát [Branyicska H; JHb XXXV/46. 16] * *~t pretendál.* 1808: a' most fel osztott Mobiliakon kívül a' többi interimális osztály mellett a' pretendes Leányok részekre ment, azokban már ma uj osztályt praetendálni nem lehet [Asz; Borb. II] * *~t produkáltat.* 1791: ha tiltatni akarnak Erdőt számokra, tessék elsőben az Approbata szerént Vármegye Tisztsége által juxta Sessiones osztályt Producatlatni, és celebraltatni nem hatalmason foglalni [Nagyrapólt H; JHb XXXI/30] * *~t szenved.* 1772: sok igaz úgy veszedelmes halgatásban marad, a ki kereshető fél, unalmas(na)k tartván mindenkor közre keresni és osztályt benne szenvedni [Nagylak AF; DobLev. II/936. 2b] * *~t tesz.* 1804: Tudom ... hogy ezt az irtás földet ... minekutánna már birtoka alatt volt úgy adta a' testvére Ferjének ... még pedig azért, hogy a' fel kelhető Atyai Jókban osztályt téven az Atyafiak ... úgy adta ... a' testvérijének [F.berekszó Sz; Bfr III. 12/7 Drentye Vaszila (60) col. vall.] * *az ~ végbevitetik.* 1856: kéréssem következtében az osztály végbe vitetett [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1399 Dobolyi Bálint kérv.] * *atyafiságos* ~.

1791: méltóztatik Ngod, a' maga dolgait úgy kormányozni, úgy igazgatni hogy a' közelebből jövő Hetnek elején minden haladék nélkül az Atyafiságos osztályhoz hozzá foghassa(na)k, és azt el is végezhessek [Kv; JHb XLIV/4] * *exekúciós* ~. 1832: én ... admoneáltattam debito tempore hogy jöjjön, és osztozzunk Atyafiságoson vagy árbiterek által, mivel az osztozando Jok nem érdemlik a költséges Executios osztályt [M.köblös SzD; RLt Pataki Mihály nyil.] * *egyenés* ~ egyenlő osztozás. 1769: Mi alább irt Nemes Személyek, kézen fogott köz-Birák ... lévén mi Személyesen hivatalosok ... Dobollii Joseff Uram, és Testvére Dobollii Pál, és Mária elő kegyelmek által ... recaptivált, és reuallt Bonumai felett három részre ell intézett egyenes osztályt celebraltanak [Nc; DobLev. II/407] * *egyenlő* ~. 1849: ezüst- arany-, 's fejr gyöngy Némummet ... általában tsakis két Léányomnak Tamási Nina, 's Mimi-nek egyenlő osztályt hagyom, 's reudelem [Km; Végr. Tamás Bogdán végr.] * *igaz* ~. 1798: háládatlan Embe-rekkel vagion ügyem, akikis ... így kívánnak engemet mortificalni; és az egy más közt valo igaz osztályt akadályoztatni [M.dellő TA; DobLev. IV/802. 2a] * *interimális* ~ → *~t pretendál* * *közös/közönséges* ~. 1761: Mindezek közönséges osztályra elé tétetvén ... mindenik félnek meg tsalodása nélkül, kinek kinek a magé adassék [Nsz; Ks 73/55]. 1836: Ezen edgyezet vizsanozására ötséknk Mihály is kötelezi magát hogy a közös osztályig a jozzágnak ... gondját viseli [Szentimre MT; BalLev.] * *törvényes* ~. 1816: leg Törvényesebben lenne az ezen Praediumhaz tartazo igaz vereket ki keresni, azok között Törvényes osztályt tenni [Kövend TA; Borb. II Gál Sigmund ns vall.] 1827: az Exponens ... kiványa a maga részt törvényes osztály által ki szakasztodni [Nc; DobLev. V/117. 1a].

2. a település köztulajdonban levő földjének (időnkénti) ki-szétosztása; distribuirea/impărțirea (provizorie) a terenurilor stăpinite în devălmășie; (zeitweilige) Teilung des in Gemeinbesitz befindlichen Feldstückes der Siedlung. 1737: Ha pedig az Osztájnak véginn Valamelly betsülletes atyánkfíának nem találna jutni Szenafű, az ollyak a pusztá helyekre excindáltatott Rétből Consoláltassanak; Ha pedig valamely darab Rét az Osztáj után super natálni találna, az a Nms Város számára fordítottassék [Dés; Jk 480b]. 1771: Midon ezen határ fel osztottat Falunk lakossai között mindenek felett engemet ad hibéaltak a Commissarius Urok, és tudom bizonyoson hogy ment véghez azon osztály [Girbó AF; JHb Izraila Rula (47) jb vall.] 1788: a' meg-hitelletett Megye Tagjai ... Hitek után vallanak egy nyil erdő melly a' Commune Terrenumok osztályának alkalmatosságával a' Papi és Mesteri Házak után jutott [Harasztkerék MT; MMatr. V/19]. 1795: a Dombai köz helyek osztályára, a Tktes Vármegye kebeléből érdemes Co(mmi)ssarius Urak vagynak ki rendelve [Ádámos KK; JHb XX/18] | a' Falusiak(na)k még az első osztálykor élés végett ki szakaszatván egy darabb erdő [Vécke U; BálLt I]. 1798: közeledik a Tordai osztatlan Határ(na)k osztályra [Torda; Borb. I]. 1800: Az ... osztálykor az Erdő ugy maradtott a' Falu kezínél, hogy ... 'a hida-kat igazítsák ... és a Falusiak(na)k meg kívántott épületek-re légyen fájak [M.bagó AF; DobLev. IV/837. 5a Timár Juon (40) paraszt személy vall.] 1868: ha belé nem egyez-nek a' falusiak az erdő osztályba, legalább azt meg kell kívánni, hogy a' mi fa illetőségűnköt egyszerre adják ki, 's azt az erdő pasztorok legyenek kötelesek őrizni, míg rendre el hordhatjuk — lássák ők bel birtokosokul ha szekeren-

ként viszik beza osztály nélkül magok illetekeket [Szu; Pf Gálffy Sándor lev.].

Szk: ~*alá ítéltetik*. 1793/1794: Tudni kellett azt ab anti-quo, hogy paraszt ember osztatlan Terrenumot valide el nem adhat ... azért minden ilyen el adások alatt fekvő Commune Terrenumok osztály alá ítéltetnek [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 9b] * ~*alá téteik*. 1770/1771: Mint hogy az idő Statussa azt kívánna elsőben is a' Törökbuza határ tétessék osztály alá, hogy a' Lakosok is, a' Possessorok is annál hamarabb a' Török buza vetést folytathassák [Fejér m., i.h. II/428].

3. osztályrész (osztóztatás eredményeként vki tulajdonába jutott vagyonrész); parte de moștenire; Anteil (durch Teilung in js Besitz gelangt Vermögensanteil). 1807: (A törökbuza földek) iránt ragaszkodik a Novizata rész sokszor emlegetett hiteles Inquisitorijához meljfel meg bizonyította azt, hogy ezekből is Leányok osztóztanak, azért megis kívánnyák ezekből léjendő osztalljokat [Aranyosrákos TA; Borb. II].

Szk: ~*ába jutott*. 1760: Néhai Intzédi Pál kedves Bátyánk decessus Testvéreire jutott 's mind eddig osztatlan három részre birotatott Borberekí Udvar házát 's az édes Anyám el halása után osztályomban jutott harmadik részt által adom ... Intzédi Gergely Bátyám Uramnak Száz Rhenes Forintokban [Alvinc AF; Incz. XI. 8a] * ~*ban bír*. 1814: Azért az nemes hűtősség is, hogy mindeneket jó, új szemre vehén, általengede örökösön, hogyha hasznát vehet belőle, legyen örökös birtokában; úgy akkorát, mint másoknak is az megkorát (!) az fiai osztályban bírnak [Szárhegy Cs; RSzF 139].

4. osztálylevél; litterae divisionales; act/scrioare de împărțire/de partaj; Teilungsbrief. 1781/1785: utolsó Détései István Uramnak ... A Nagy Annyát ... nemis tudom kinek hívták, hanem az itt való osztályból úgy tettzik ki hogy Fosztó Leány volt, mivel mindenütt felit vészik ki a Fosztó reszből [Forró AF; DobLev. III/596. 195 Salamon Gavrilla (80) zs vall.]. 1798: a' mely régi osztályok, és égyezések Ngod Prokátoránál vagynak, a' ki írásra velem való közlés iránt méltóztatssék Ngod parantsolni [Torda; Borb. I Jánosi Péter lev.]. 1805: nintsen az osztályb(an) semmi meg határozott meg esmerése annak hogy az egész Tóó-Helly Zállagos légyen [Ne; DobLev. IV/887. 3a]. 1830: Mint hogy a Felperesnek ... Evocatoriajából ... nyilván ki tetszik, hogy a jelen levő kereset, amennyibe az 1817ki osztályban némely tsak illető Jokis a mint állitya hibából bele elegyítették, azon osztálynak ennyi részébe léjendő meg semmisítésére intéztetett, köteleztetik a felperes mind azon Leveleket ... elő adni [Somb. II].

5. (megégyezés szerinti) felosztás; împărțire (conform înțelegerii); Aufteilung (nach Vereinbarung). 1840: azon egyeztünk meg, hogy közönségünk kebelében akárkinek is szarvasmarhájában reméntelen kára történék, akár betegség által, akár pedig vad által esnek meg ... a hús felosztás-sék közönségünknek becű árán ... És ha valaki ezen osztályból részt nem akarna venni, ott erőltetés nincsen [Jenőfva Cs; RSzF 105].

Szk: ~*ra megy*. 1840: ezen be nem fizetett 155.Rf — midőn meg fizetődik Kamatjával égyütt, akkor mégyen osztályra [Nagykapus K; KszRLt].

6. iskolai évfolyam; clasă; Schulklasse. 1866: A' leány Iskola bé állitandó vagy is felső 3ik 4ik osztályában vallas tanítás hetenkint 5 órát (így!) [Gyalu K; RAK 115].

◊ Hn. 1814: a Pakulár Hágónál az Also osztájában (sz) [M.köblös SzD; EHA].

osztálybeli I. mn osztózásbeli; de partaj/ împărțire; in der Teilung. 1798: A' Thordai Határon az ujj osztálybeli azon földeket melyek kezem alatt találtattak, és Ngod Processust indított vala, a Törvény színén azokból Ngod Competentiaját ki Igittem [Torda; Borb. I Jánosi Péter lev.].

Szk: ~ kompetencia osztózásbeli illetőség. 1806: Szent Benedeki^a Határon ... az Ur eg(g)yk helyen sem hadja ki az Exponens Ur Osztálybeli Competentiaját a maga Meny-niségebe, hanem mindenütt ell szántat belőlle [DobLev. IV/899. 1a. — ^aAF] * ~ nehézség. 1803: az osztálybeli nehézségeknek annál jobb moddol lehető el hárításokra nézve a folyó Holnap 22ik napjára, vagy személyesen, vagy eléggé Instrualt Törvényes Plenipotentiariusaa által ide okvetetlen meg jelenni ne terheltelessék [Mv; JHB XLVI/6 Cserei Farkas kezével] * ~ róta osztózásbeli rész. 1798: a' mostani Földes Uramnak birtoka alá némellyek, az utrizált földek közzül maga osztálybeli rátájába jutotta(na)k [Dés; Ks 79. 29. 287].

II. fn melyik a szolgáltatásokat megszabó vagyon szerinti osztályból való; persoană care face parte dintr-o anumită categorie de prestații, stabilită pe baza situației materiale; aus irgendeiner der Abgaben/Prästationen nach dem Vermögen bestimmenden Klasse stammend. 1843: Visznek a jobb gazdák, mind a három faluba lakók, évenként Zalatra 6 öl fát, a második osztálybeliek 3 ölet, a szegényebbek 1 ölet [VKp 132].

osztályjobbítás osztózásjavítás; perfectionarea împărțirii; Teilungsbesserung. 1840: ezennel az egész osztály munkalat ellen, az osztály jobbítás' ki egyenlősítésére jusomat Tutelatom részire bé jelentem, fenn tartom a' törvényesen fenn tartandokot [Kv; Ks 100 Nyilak könyve 68].

osztályképpen osztózásként; ca procedeu de împărțire; als Teilung. 1772: Mint hogy az Perek indításában ... nem tsak sok költséggel kell élni ... nagy próbákat, gyűlölségeket, haragot és üldözést szenvedni ... azért osztály képpen örökösön egy más között tönnek (!) ilyen rendelés^a [Nagylak AF; DobLev. II/36. 14. — ^aKöv. a részletezés].

osztálylevél a közös ős hagyatékának (az örökösödési rend szerint) az utódok közti megosztásáról szóló irat; litterae divisionales; scrioare de împărțire, act de partaj; Teilschreiben. 1750: mely osztály level maig a' leveleim között vagjon, ha Csak el nem tévelyedet [Kál MT; Berz. 2. 40/64]. 1759: Hogy ezen Horogaék a Pratendens Ur eo Exja(na)k örökös Jobbágyi légyenek, exhibealának egy osztaly Levelet mely is költ in A(nn)o 1670 d(ie) 19na Maji [BSz; GYL hiv.]. 1791: előttem fel oluastattam ... Osztály Leuél [Mezősámsond MT; Berz. 15. XX/9]. 1807: Ezen régi osztallj Levelet mostani ujj Esketésivel eilemsi ronthattya, mivel arról a mostani Emberek mint azon osztallj dolgában jelen volt Regiusok(na)k Bizonyittásainál hitelesebb Bizonyittast nem tehettek [Aranyosrákos TA; Borb. II]. 1810: Mű Szentgyörgyi Mihály és Gyeörgyfy István mind ketten Kolosvár Szabad Királyi Várossának választott hűtős osztóztató Birái ... adgyuk ezen tulajdon kezünk allírása és szokot petsétünkkel meg erősített Osztály Levelünket igaz hitünk szerent Kolosvárt a fen irt napon, és Esztendőben [Kv; Borb. I]. 1854: A Feleségem osztály Levelebe irodik egy köblös Föld a Felső Hátárba [Uzon Hsz; Kp V. 398 Kispál György nyil.]. 1878: A tor-

daí kir. törvényszéknek ... végzése. Ar. Gyéresen el halt id. Fogarasi Josef hagyatéka iránt 1875 october 31i kelt osztály levél alapján el rendelt bé kebelezés teljesítése ... meg tagadatitk [Torda; Tolvaly lev. hiv.].

osztálylista osztozási jegyzék; listă de partaj; Teilungsliste. 1821: Említettnek az osztály-Listákban sok Haloványok, és Ergek, meljek köz haszonra fel hagyattaknak iratnak [Dés; DLT].

osztálymunkát osztozási tevékenység/eljárás; procedu de împărțire; Teilungstätigkeit/verfahren. 1840: ezenel az egész osztály munkát ellen, az osztály jobbitás' ki egyenlősitésére jussomat Tutelatom részire bé jelentem, fenn tartom a' törvényesen fenn tartandokot [Kv; Ks 100 Nyilak könyve 68].

osztályos I. mn 1. (jogosult örökösként) osztoztatásból részes; care primește o parte din ceva (ca moștenitor); (als rechtmäßiger Erbe) an der Teilung teilhabend. Szk: ~ *atyafi*. 1756: determináltatott azért az ... Inspectoratus Forumán, hogy ... az osztályos atyafiak a' viz vehementiájának obstaculáruma egyiránt concurrállyanak, aztott gátollyák [Újbárest H; Ks 62/3]. 1808: (Az) osztályos Atyafiak Jovaiból ... a' meg-nyeretett Alperesek illendőleg indemnáltassanak [Rücs MT; IB Rűts nr. 9]. 1815: Mely hat czikkeljeből álló kőtésben Mi is alább meg irt osztályos atyafiakul meg állpodván, annak ... meg tartását s tartatását költsönösön ígérjük [Béld AF; DobLev. V/979. 2a] * ~ *vér*. 1821: mind a Migos Groff Urak, mind pedig a' több osztályos vérek magok embereikkel, és bizonyításokkal meg jelenhettek volna [Kv; Told. 6]. 1828: a' Reformáta Eccla javai, az osztály alá menendőkől Secernáltassanak, azok edgyik osztályos Vérek is, nyiljába ne tétetdgyenek [Cege SzD; WassLt Jk 41]. 1846: Holtam törtéven ... minden felkelhető vagyonaim ... minden árva Biroi bé folyás avagy osztályos Vérei (!) belé elegyedése nélkül, senkinek tiltakozása nem gátolhatván ... egyenesen adassanak által és kezében Léányomnak Katona Klárinak [Kv; Végr.].

2. az örökösök közötti osztoztatás tárgyát képező; care intră la partaj, care urmează să fie împărțit între moștenitori; unter den Erben den Gegenstand der Teilung bildend. Szk: ~ *jók* az osztoztatás tárgyát képező anyagi javak. 1804: Hogy ha valamelyik osztozo fél a nékie jutott osztályos Jökből vagy Zállagból léjendő ki váltás, vagy más uton lejendő ki pereltetés által a más osztozo felek felett meg terhelteknék, tehát azon esetben tartozzanak a más felek annak kárát hasonló ingatlan Jokban rebonificálni [Szentimre AF; DobLev. IV/874. 5-6] * ~ *köz-massza* osztoztatására kerülő közös örökség. 1829: a Szőlők hátra lévő Mettése, s ell fedése ezen osztályos köz massában lévő szolgáló emberek segítségével essék [Nagyfal AF; i.h. V/1150] * ~ *nyil*. 1840: (Az) osztály levelet az osztályos Nyilaknak általános ki jeelésével lelki esmértesen meg irtuk [Kv; Ks 100]. 1842: Mi ... a' Tekintetes ki rendelt osztoztatato Biztosság előtt innepélyesen jelentjük ... Hogy ... mi készek vagyunk fel vejendő Falusi akár nemes, akár köz elfogultlan (!) emberek előtt, a' Felperesnek lehető osztályos nyilját, nyilakat készitvén — kiadni [Felfalu MT; DE 2].

3. közföldből nyilas osztással kiosztandó; care urmează să fie împărțit/distribuit prin tragere la sorți, din terenurile

stăpinite în devălmășie; aus dem Gemeinacker durch Pfeilteilung auszuteilend. Szk: *falú* ~ *helye* nyilas-osztásos közföld. 1797: Szilagy Sándar ... az itten Kertseden levő Hazat ... minden azon Hazhaz tartazando Falu osztaljos Helyeivel egjut atta volt arendaban Tiszteletes Scola Mester Jeremias Laszlo Uramnak [Kercsed TA; WassLt] * *forgó* ~ *nyil* 'ua'. Hn. 1802: Forgó osztályos nyilakban (k) [Meggyesfva MT; EHA] * *vki* ~ *része* vkinek jutó nyilas-osztásos föld. 1821: a tisztelt gróf úrnak már Borszékba háza lévén, ha szintén Borszék közönségesen felosztatnék is, maga személyére több helyet és nagyobbat a Bor kút körül nem nyerhet osztályos részére, mint amelyen moston háza vagyon [Ditró/Szárhegy Cs; RSzF 141].

4. az osztoztatásra vonatkozó, azzal kapcsolatos; cu privire la partaj, legat de partaj; die Teilung betreffend, mit der Teilung verbunden. Szk: ~ *differentiás ügy*. 1843: 1836k év November 22én Balás Anna ... és Tolvaj Ferentz ... Sala Mihaly, Szigethi János és Fábián Josef Urakat meg bírálván osztályos differentias ügyökben Sükesd Mihály akkori város^a Hadnagya és Veress László hites v(á)r-m(e)gyei assessor Regiusságok alatti ezennel közöltt egyezmén(n)yek szerént [Mv; Tolvaly lev. Haraji Fejér György hites assz. kezével. — "Egerbegy TA] * ~ *dolog*. 1772: Ezen osztályos dologban az Arbitr Birák Urak ítélete ha valamelyiknek ... nem tetzenék Appellálhassa és transmitáltassék az Migos Királyi Táblára [Ádámos KK; Ks 92]. 1819: az osztályas dolgokat el igazittani nem akarja [Kv; Pk 2] * ~ *elégvétel* osztoztató végrehajtás. 1842: viszsza intettetük Bodai Jánosné Lengyel Sára aszszonyt miként ellenünk elég vételt ne hozzon, mert mi készek vagyunk ... a' Felperesnek lehető osztályos nyilját ... ki adni, a' köz terheket szintén felosztani ... még is a' Felperes aszszony a' mi meg ronthatásunk tekintetéből ellenünk osztályos Elég vételt kívánt [Felfalu MT; DE 2] * ~ *határozat*. 1843: a' már ... el készölve volt Inventariumba foglalt Jokba meg is osztozván, nem volt egyéb hátra; mint csakis az: hogy mind az Exponens, mind asz(sz)onyosságod az osztályos Határozatnak tégyenek eleget [T; Tolvaly lev.] * ~ *intézés*. 1775: Minthogy ezen repartitio és osztályos intézés sine Commissariis ment végben, Semmi hiteles iras rolla nem lévén, mind e' napig, az egész Munka Zavarrá vált, és a potensebbek magok tettzéseik Szerént a mások résziben involaltanak [Fejér m.; DobLev. II/464. 1] * ~ *kompetencia* osztoztatásbeli jogosultság. 1827: (Az) executio után már ma az Exponens Özvegy birtokába alig maradtott 1/4 rész Joszága a Néhai Férje M. Koppándi Oszályos Competentiájának [Koppánd AF; i.h. V/1109] * ~ *levél*. 1793/1794: (A) köz Helylyek ki keresése, meg vizsgálása, és fell osztása, hogy mi előttünk és mi általunk mindenekben, a fellyebb meg irt modon ment légyen végben, irtuk meg miis eszerint és adgyuk ki arról az osztozo Feleknek ezenn osztályos Levelünket jövendőbeli Bizonyosagul [Marosbagó AF; i.h. IV/739. 23a] * ~ *nyil* osztoztató sorshúzásra szolgáló cédula. 1840: (Az) osztályos Nyilak ... jelenlétünkben innepélyesen kihúztattak [Kv; Ks 100] * ~ *nyille* - *vél* sorshúzással eldöntött osztozásra vonatkozó irat. 1805: Hitelesen költ Oszályos Nyil Levél a' B. Bálintit Su'sánnát illető Részre [Mv; LLt reg.] * ~ *per*. 1801: arra kötelezzük magunkat, hogy ezen osztályos perben az actor Urak(na)k eddig tett költségeket ... refundalni el nem mulatjuk [M.zsombor K; Somb. II]. 1806: Az Apellans Székely Márton mint Fiu az Apellata rész, rész szerént Nehai Testverének Léánya Cspikés Kata osztályos perében maga

elbenni Szoszoloja Csongvai Pál által ... ezen osztályos Perben az osztázato Szék előtt ... Leany tesvereit igen nagyon meg terhelte [Harasztos TA; Borb. II]. 1827: Tudva vagyon az Asszony előtt hogy némelly Attya fiaival az Exponensek ellen mitsoda osztályos pert mozdítottanak vala [Hsz; BLev.] * ~ *processus* osztóztatási per. 1793/1794: recognoscalak azt a' MBagoi Possessorok közönségesen, hogy ezen osztályos Processusra teendő költséget az meg fordítsan(a)k ígérete alatt a' Processusnak kezdetével concredálak Titt. Különte Josef Urta [M.bagó AF; DobLev. IV/14. 15] * ~ *ügy*. 1827: az edgyik Mlgs Osztazo Fél által jelentett Apellatio uttyán felsőbbi ellátás végett ezen osztályos Ügy, a Szokszor tisztelt Törvényes Derék Szék eleiben fel hatván és ottan ... Meg jobbító Itélet (:Reformatorium Deliberatum:) mondatattván [Erdősztyörgy MT/Mv; Tsb 51].

5. osztóztató; care este însărcinat cu executarea partajului; die Teilung vollziehende(r). Szék: ~ *biztos* törvényhatósági (vármegyei/széki/kerületi) osztóztatással megbízott tisztségviselő. 1808: Itélet. A Novummal való élés Valamint az Alpereseknek meg volt engedtetve, úgy a Felpereseknekis megadatatik, és ennekis meg vizsgálására előbbeni osztályos Biztos Atyánkfiai vissza utosítottanak [Asz; Borb. II] * ~ *biztosság* törvényhatósági (vármegyei/széki/kerületi) osztóztató testület. 1803: az Osztályos Biztosság ... a' tisztelt Mlgs Bako Al-peres Urat a' Nova Sessiokbanis, valamint szintén egyéb Extra villanumokban, fele részesnek itéli, s mindazokból, ezen felez volíához képest fogja ratáját ki szakasztani [Torda; JHb XIII/68] * ~ *exekúció* osztóztatási végrehajtás. 1808: a Szent Benedeki Köz helyek fell osztására ki rendelt Commissio ... tentálván a Törvényes osztályos executiot ... minden ellene mondás nélkül bé botsáttatván, következőleg folytatott munkálkodásába ... az Aszszonyinak a Becski részen való azon fogását adta [Fejér m.; DobLev. IV/916]. 1813: az Exponens Ur Hitesse ... osztályos executiot vitt ki [Ne; i.h. IV/951] * ~ *szék* megyei osztóztató testület/biztosság. 1807: Rákosan az osztályos széken Nemes Aranyas széki Csegezi Nemes Biro Jánosnének Székelly Sofianak és Biro Sigmondnének Csipkés Katának mint Pretendens Felpere-seknek Rákosi Nemes Székelly Márton mint Al peres ellen valo pretensioi ezek szo szolloja Balla Mojzes [Aranyosrákos TA; Borb. II].

II. *fn* osztóztatásban részes/jogosult személy; moștenitor, succesor; an der Teilung Teilnehmende(r). 1828: a' Successiot a' magyar Törvény, nem az Atyafiság, hanem az osztályosság grádussánál fogva agya kinek kinek ... a' Felperesek(ne)k pedig az Alp(ere)s Aszszony soha is, osztályosok nem volt — hanem tsak néhai Dobollyi István testvérek [Ne; DobLev. V/1129. 2a]. 1839: Szepesi János Urnak minden osztályossai, es nyomdokossai ezen zálagosittás ellen semi kifogást nem tevének [Dés; BetLt 5]. 1850: mind a maga mind a több Osztályossai nevekben és képekben ... inteném meg [Aranyosrákos TA; Borb.].

osztályosan osztózás által; prin partaj; durch Teilung. 1816: a több a feje jusbol asztalljosen is Balog Márton részit ki vehette volna [Szentimre MT; BalLev.].

osztályosság osztóztatásra/örökségre jogosultság; dreptul la moștenire; Teilung/Erbschaftsberechtigung. 1828: a' Successiot a' magyar Törvény, nem az Atyafiság, hanem az osztályosság grádussánál fogva agya kinek kinek

[Ne; DobLev. V/1129. 2a. — A teljesebb szöveg az *osztályos* II. al.].

osztályoz kb. részekre oszt; a compartimenta; in Fächer teilen. 1819: égy politurozott massziv iro Téka, fiokosak (I) osztályozva [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

osztályozás felosztás; împărțire; Auf/Verteilung. 1865: a' T. Papok között azok a' kik Dézma kárpotlási illetékeket másokkal nem osztják meg, a' szükséges költségek őt száztoli levonása után addig is, míg az osztályozás meg történhetik, ki vehetik [Gyalu K; RAK 99].

osztályozott felosztott; împărțit; aufgeteilt. 1849: A' Veteményes ... abban sok osztályozott veteményes ágyások, virágokkalis ékesítve [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

osztályszeresen osztályozás szerint; conform partajului; gemäß Teilung. 1837: Mint hogy mind a Jozzágot el Zállagosoito mind pedig a' Zállagban vevő Urak, külön birtoknokká válnak Also Szótsón olyan formán edgyeznek ... meg az határon létező Erdők hasznában, hogy az Also Szótsón ... lévő egész Szepesianum Jozzágot után ... osztály szeresen jutando erdőbéli haszonnak egy aránti részesedése légyen [Dés; BetLt 5].

osztálytanító diriginte (de clasă); Klassenlehrer. 1870 k./1914: (A) végzett theologus, ki ... nem kapott valamelyik kollégiumnál jurátusságot (osztálytanító) s így vagy ott, hol a theologiát végezte, vagy ott, a honnan theológiára jött: kitartás alá jutott [MvÉrt. 5].

osztálytanítóság tanítói foglalatosság; activitatea dirigintei (de clasă); Tätigkeit als Klassenlehrer. 1870 k./1914: (A) végzett theologus, ki ... nem kapott valamelyik kollégiumnál jurátusságot (osztálytanító) s így vagy ott, hol theologiát végezte, vagy ott, a honnan theológiára jött: kitartás alá jutott ... fött ételt, privátitanítványt, legációt kapott s így az évet kihúzta; míg vagy osztálytanítóságot, vagy papságot kapott [MvÉrt. 5].

osztályú osztató/rekeszü; cu un anumit număr de despărțituri; mit Verschlag. Szék: három ~. 1824: visszatérvén Dérről a' Csűr kapun kívül vagyon egy 3-om osztályu Lo Istallo [Eresztevény Hsz; HSzjP] * két ~. 1852: Egy két osztályu deszka fedeltű és hidlásu rakofa még használható sertés ol, ajtokkal, vállukkal el látva [Marosfalu MT; DE 4] * öt ~. 1851: A' dűrűczkolőben van egy öt osztályu használhatatlan rozsz cserefa válu tiz bottal [Erdősztyörgy MT; Tsb 34].

osztán I. azután

osztandó I. mn I. fel/szétosztandó; care urmează să fie împărțit; aus/zuzuteilend, zu verteilend. 1847: a Biztosság ... tudgyan mind a rendről, mind a kiadott Nyilak számáról, vigyázván arra is, hogy sem a Nyilazásban, sem a kiadásban senkire nézve a lehetőségig semmi hiba ne történjék, a Bironak pedig 60 Loterűh fa a közönségnek osztando Erdők sorából adandó [Torockó; TLLev. 10/9].

2. (úrvacsora) kiszolgáltatandó; (impărtașanie) care urmează să fie făcut; (Abendmahl) zu reichend. 1704:

Ugyan ma hirdeté ki Zilahi uram a jövő vasárnap osztandó úrvacsoráját mindnyájunknak [WIN I, 161].

II. *fn* felosztandó vagyontárgy; bun material care urmează să fie împărțit; auf/zuzuteilender Besitzgegenstand. 1770/1771: tettzett ... hogy a' Divisionak Törvényesebb, 's jobb moddal való effectuálására előre planum stabilitás-sék ... azután annak rendi szerént folyan az osztandoknak osztálya [Fejér m.; DobLev. II/428. 2b].

osztáng l. azután

osztánon l. azután

osztás 1. (örökség/birtok)megosztás; împărțire (a unei posesiuni/moșteniri); (Erbe/Besitz)Teilung. 1545: Egymas akarathiabol vezeze<k> ... hogy az koron rea menjenek Es az Jozagoth meg oziak ... ha ... vitalius gerebh Ezt mulathna hogj Ez Jozagh ozthasara rea nem menne tahath az Jozagh keronek leuele Ereiebbe legien aznak vthana tizenwthed napra rea tartozek mennj okoth adnj mierth meg nem oztottha az Jozagoth [MNy XXIV, 216–7]. 1566: hywanak Mynket ... Kemyny ferencz, Kemyny Lazlo, Es Kemyny Imre Beoyt Mas honak heted Napyan gereomonsthorara^a Az Eo Jozagoknak Meg osztassara, My Azert ... az Jozagot Meg oztok keozotteok ... Eokys ... Teonek eot zaz forynt keotelet My Eleottewnk hogy valamellyk Az my osztasswnkat es ozlasokot fel Bontanna ... Eot zaz foryont El Maradgyon [KP. — ^aK]. 1592 k.: az öröksej osztassakor En ot nem uoltam [UszT]. 1592/1639: Minket ... ugymint fogott Arbitereket, es keoz birakat kerenek hogy jelen lennenk es az mint az dologh keozteok ueghez megjen, bizonsagul leuelwnket adnók rolla, hogy ieouendeoben, egykis azt ne obycialhatna, hogy ez mostani oztas hire nelkw, auagy akarattya ellen leott uolna [Gyeke K; Ks 90]. 1650: Egi kanczat az ki nekem lutot Volt oztasban, meg nem atta [UszT 7a]. 1664: Gabonabeli majorsagh egyenesen ket fele osztassek, ha(n)em osztaso(n) kivül adassek Balogh Sig(mon)dne Asz(szo)nyomnakj arvaival Eötvén veka buza a magh buzabol [Mv; MbK]. 1673: Midőn vólnank Fejérvármegjeben Maros Szent Kirajlt ... igazitok el hol mi Res mobiliseknek osztasát e szerint ut consequitur [IB]. 1781: A többiek iránt praetendalvan a Szege di Sára Aszszony nevezett personalissai hogy feles Summát költötenek az el osztando portiora advan ... regibb Szülejiktőlis el zalogassitatott szanto foldek (ne)k reluitiojara feles zalog summat, azokat simul deponaljak, es az utan fogjanak az osztashaz [Asz; Borb. I].

Szk: *~ra* bocsát. 1597: az mely resz Jozagot az elcot Almadj Balint vram kezeben bocziatot uolt ... Aztis osztasra bocziatna [Gyrolt/Szükerék SzD; JHBK XVII/24] * *~ra* kíván. 1784: Csiktaplocai Anda György familiájával együtt kívánta osztásra azon földet [Taploca Cs; RSzF 161] * *~szerint* vñek *jut*. 1619: Tudom azt hogj Daro Simo Beczj Palt szolgalt, s az utan oztas szerent Beczj Jmrehnek Juta, az utan holtigh mind Beczj Jmrehet szolgalt [BLt 3 Dienes Ferenczj Szent Martonj^a (60) ns vall. — ^aCs] * *egvárányú* ~ egyenlő megosztás. 1717: Az szena fűbeli Kapolnai Nyil, es az Heder fái retben levő kaszalo, juta mind ketten eo kglmek(ne)k egy aranyu osztasra [DobLev. I/108.].

2. (közföld) felosztás; împărțire (a terenurilor stăpânite în devalmășie); Aufteilung (des gemeinschaftlichen Feldstückes). 1589 k.: Tudom hogy Istvanfi Kelemen az Verofel zeogben Jrtott tauali eztendeoben de en nem tudom

hogy volt volna akkor oztas mikor irtotta, akkor eskwt vala [Szu; UszT]. 1590 k.: feoldeokbeol es erdeiekbol ki akarattok venni Varos zamara ki ueottetek es az uarossal nemely rezzet meg oztottatok, de az oztas kül maradtanak ozatlan zegely feoldek az uaros zamara [Szu; i.h.]. 1677: kérem ... tudósítson ... ezekről ... Tordai határ osztásának hírit hallom, melybe mivel énnékem igen nagy károm fogrog, terminussát örömet érteném [TML VII, 349 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. 1694: Hogy pedig az határ(na)k osztasához közönségesen nyultunk ... egy darabot köz hely(ne)k hadtak [Mezőméhes TA; WassLi]. 1732: vagjon egy nagj darab hely a pataktol fogva ezen helyet regen a falu egy mas között fel osztotta volt, a többi mind fel hagyta hanem az akori osztás szerint meg manutenealya maganak Patkos Gergelyne Asz(onyo)m [Berz. 5. 42. S. 59]. 1770/1771: A Török buza határ osztása után mindjárt következék a' felső, most ugarban esett határnak osztása ... a' Réteknék, Tohelyeknek ... osztása ... következék [Fejér m.; DobLev. II/428. 1a].

Szk: *falu ~a*. 1590: mikor az eő vetett vetesse megj ért volna megj Arattunk benne kilench kalongiat ... melljet my aszért chelektwnt volt ... hogj ... eztendeót es haro(m) napot ne teolchen benne ... melyben eő neki az falu osztassa vtan semmj igassaga nem volth | ez J ... megj szantotta ez ... feoldbelj reszonket ... melyben eő neki az falu osztassa vtan semmj igassaga nem volth, merth eő neky az eő resze ki vagio(n) osztua az eő tizessewul egygy azon fellfel megj newezett tilalmasbol [UszT]. 1804: Litigálnak egymás között ... ily okból: álicsa az actor, hogy ... a szárhegyi alsó forduló határon ... mint nyomásban kaszálót kert nélkül kaszálni nem lehetett volna, az mely helyen, azaz az (:a honcsokon, amely ennek előtte régen falu osztása volt:) egynéhány részt megvett volna [Szárhegy Cs; RSzF 129].

3. (jövdelem)elosztás; împărțire (a venitului); (Einkommen)Verteilung. 1569: az Molnoknak gongia viselese Mind az hozza valo dolgosok az Thanachtwl figienek Mint Ez Jdeiglen, Az oztáskor penigh legien Emberek Ew kegne ky zamot Tharchon oda my Jeo Beleolé [Kv; TanK V/3. 1b]. 1584: Nem tartozik egiebel hane(m), az vtolzori oztasrol kel zamot Adnj [Kv; Szám. 3/XIII. 11 Malom-számadás]. 1587: Az Zamoson Malombol űalo Jeouedelem ... az Harmadik oztasbol Jútót 6 keobeol buza [Kv; i.h. 3/XXVI. 3 Suweges Gergely isp. m. kezével]. 1592: Az Zamweweo Vraim ez Regestumot megj latogattwan Az Malom haznal talalliak lenny Eot oztasra cb 164 1/2 [Kv; i.h. 5/XIV. 63 Eppel Péter sp kezével]. 1621: az Varosnak marad nallam Buzaia ezen harmadik oztasbol Cub 26 [Kv; i.h. 15b/VI. 5 Nagy Bálint mb kezével]. 1749: Az Apahidi Ur Biraianak Kouacz lanosnak, az be wött szokas szerent, minden osztaso(n) az Malom Vambol Negj veka Buzaia jaruan, Erogalt ... met. 4 [Kv; i.h. 26/VI. 472].

4. szétosztás; distribuire; Ver/zerteilung. 1589/XVII. sz. eleje: Ez Jnas ... Annál penigh az Mesternél ... az houa az Ceh Mesterek adgiak, az igaz osztasnak igaz rendi szerent, tizen ötöd napigh valo proba engettesék | Edgy Mester se tarthasson nala teobbet harom Jnasnal, edgi farago Legennel, es két Rakonal, hanem ha az Igaz es mto oztasnak rendi szerent iutna nemely mesternek teob; Mert az az igassagh, hogi az szegeny rendű mesternekis ... adattassanak szemely valogatás nélkw Legenyek es Inasok [Kv; KómCart. 4, 20].

5. (úrvacsora)kiszolgáltatás; împărțășanie; Reichen (des Abendmahls). 1823–1830: Csakugyan oda határozottam ma-

gamat, hogy a hatszori úrvacsorája osztásról való rendelés nem olyan rendkívül régi az Anyaszentegyházban | Másnap templomba menvén, a prédikáció után folyt az úrvacsorája osztása [FogE 153, 195].

◊ **Hn. XVII. sz. eleje:** Masodik osztásban az patak mellett az vgar [Kisborosnyó Hsz]. 1656: az uy osztásban (sz) [Kézdisztlélek Hsz]. 1690: Uy osztásban (sz) [Tarcsafva U]. 1697: Az Osztásban (sz) [Illyefva Hsz]. 1702: Apro Osztásban (sz) [Kadács U]. 1712: Az Apro osztásban (sz) [Nyújtód Hsz]. 1715: uy osztás (sz) [Szamosújvárnémeti SzD]. 1718/XVIII. sz.: Osztás oldalon (sz) [Szilágycseh]. 1738: A' Felső Osztásban (k) [Toldalag MT]. 1752: A Felső Asztásban ... kaszálo nyil. Első Asztasba (e) [Dányán K; SLt 8. K. 16]. 1758/1798: a' Szöllő megett való osztásban (sz) [Szentbenedek AF]. 1763: a' Falu osztásáb(an) (sz) [Udvarfva MT]. 1773: az Osztásban (k) [Csegez TA]. 1774: az ujj osztásban (sz) [Aranyosgerend TA]. 1797: Apro osztásban (sz) [Kadács U]. 1802: Az Apro osztás alatt (sz) [Vadasd MT]. 1835: A' kurta osztásban (sz) [Nyén Hsz]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

osztásbeli (falu) osztásából való; care a provenit din împărțirea unui teren; aus der (dörflichen) Teilung herührend. 1701: Az Ui osztásbali föld [Tarcsafva U; EHA]. 1767: Az ujj osztásbeli erdők [Dányán KK; EHA].

osztat 1. (hagyatékot/birtokot) felosztat; a dispune să fie împărțit (o moștenire/posesiune); (Nachlaß/Gut) aufteilen lassen. Szk: *háromfelé* ~. 1720/1811: Minden házi Fejér némű jelenvaló portékát három felé osztatának eő kegyelmek között, u: m: tsinált Fejér némű portékát, és Fonalat [Szotyör Hsz; Borb. II] * *kétfelé* ~. 1570: Borsany ... az mely pusztá wdwarhaz hely wala Epwletywel Eghetembe Mynd fayahet es feoldett ket fele hattwk ozthatny [Bh; Eszt-Mk Magyaró cs.].

2. (pénzt/élelmet) elosztat; a dispune să fie împărțit (bani/alimente); (Geld/Lebensmittel) verteilen lassen. 1654: Igy lévő(n) azert az dologh ha modotok vago(n) benne osztassatok mind penzt, Saytot, turot must fejb(en) jozaghtokb(an) ideje(n), ha hogy pedigh nem osztathattok, hogy sem mint mas ideghe(n) nemes emberekteől szedgyek fel, én inkab magham osztattatok ki közikb(en) elegendő keöltséghe ... Kireől hogy menteől hamaréb informaly kérék edes fiam ne neheztelly, vane kedvetek hozzá hagi mi osztassunk kozikb(en), avagy modotok magatok(na)k hagi osztathassatok [Bükkös AF; KemLev. 1425 Kemény Jánosné Kállay Susanna aláírásával]. 1713: Az Szántó földek ... a közös buzabol, közös jobbajjokkal oeconomizaltatának ... hanem annak idejeben egyenlőkeppen fel takarítván ... kalangyaul vagj szemül osztattjak [Baca SzD; JHb XLI/2].

3. (szálláshelyre) szétosztat; a dispune să fie repartizați (la diferite locuințe); (auf die Quartiere) verteilen lassen. Szk: *kvártirokra* ~. 1662: Azhonnán^a a hadakat mindjárt bizonyos kvártirokra osztatván ... az hátramaradt erősségeknek kézhéz vételekben leginkább szorgalmatoskodik vala [SKr 213. — *Kassáról] * *telelőhelyre* ~. 1662: az hadaknak nagyobb részét, kik azelőtt házokhoz nem bocsáthattak volna, most házokhoz bocsátatá, a többit téli kvártirokra, telelőhelyekre osztatá [SKr 245].

osztatás (földbirtok) felosztás; împărțire (a moșiei); (Grund/Bodenbesitz) Teilung. 1600 k.: Mikor penigh az

Telegdj Mihalj oztatassa uala azkor faluul kj mentw(n)k uala [UszT 15/95].

osztathat (pénzt/élelmet) ki/szétosztathat; a putea dispune să fie împărțit (bani/alimente); (Geld/Lebensmittel) verteilen lassen können. 1654: ha modotok vago(n) benne osztassatok mind penzt, Saytot, turot, must fejb(en) jozaghtokb(an) ideje(n), ha hogy pedigh ne(m) osztathattok ... én inkab magham osztattatok ki közikb(en) elegendő keöltséghe [Bükkös AF; KemLev. 1425 Kemény Jánosné Kállay Susanna aláírásával].

osztathatik felosztathatik; a putea fi împărțit; aufgeteilt werden können. 1600: ez dologra penigh keötek Magokat my eleöttwnk ket zaz forint keötel Alat hogh valamellik fell ezt az ozlast es vegezest fel bontana az ket zaz forintot tartozzek ele tenny az megh Allo Atyafiaknak es az vian osztathassek [T; Ks 90].

osztatik 1. (közös tulajdon/örökség) el/felosztatik; a fi împărțit (o proprietate comună/o moștenire); (gemeinschaftlicher/s Besitz/Erbe) ver/aufgeteilt werden. 1552: My Hozzwetelk Myklos porkolab ferencz, vallywk ... hogy ez vyzetlew pesty Albert Frathay Nemyemw zwksegehnek el tawoztsaert (!), vete zalogon, az sylak thoban teillyessegel valo rezet Fratay Gergelnek, Tyzennegiedfél forinthba, Jg, ha mykor meg valtana az keth negwen veder halbol kyt frattay Gergelj az silak thoba hordathot, az my rez pesthy alberthra Juthna benne, annakes az arrath tartozzek le tenny es az hainak vg kellyen oztatny [Fráta K; SLt V. 19]. 1781: nekem, Antal Mártonnak ... mint kisebb condivisionális vér atyafiúnak csak az praetensióm, hogy kisebb atyafinak osztassék az belső ős örökös fundus [Taploca Cs; RSzF 232]. 1791: ez az Fiafalvi jóság ... Kálmán jóság levén a több itt lako Kálmán fijkakkal osztatott és mais ugj biratik [Borb. II Judith Menjhárt consors quondam Michaelis Kálmán Senioris ex Fiafalva^a (78) vall. — ^aU].

Szk: *egyenlőképpen* ~. 1761: minden Mobiliak egjenlő keppen nem osztottanak [Branyicska H; JHb XXXV/45. 16] * *hármá* ~ háromfelé osztatik. 1578: Minden takarmany es Minden Ingo bingo Marha harma oztassek [Pókafva AF; KCs 47] * *kétfelé* ~. 1569: Thowaba az my labas Barom my wagoon, Thwdny Jllik, ökör Dizno Es Thehen barom, Azok keth fele oztassanak Eggyk Reze Chereny Clara Azzonye, az masik Jztrigy lanose [Mányik SzD; IB VI. 225/13]. 1664: Balogh Laszlo Vram majorsagh szöleje osztassek ket fele [Mv; MbK]. 1746: az Csesztvéi Jóság-b(an) is ha az határok két fele nem osztatt(na)k lehetettlen jo harmoniaval égi más közt maradni [Gagy U; Ks 83 Péterffy Sándor lev.] * *vhány (egyenlő) részre* ~. 1586: az chwrös kertött, es az vdwar hazhoz walo gywmölches kertekett, vegezwtk hogy suo Tempore Negy részre osztassanak [Lesnek H; IB VI. 225/16]. 1717: Az Mikefalvi^a hataron ... levén egy darab kaszalo, zalogban eokgk ketten valtsak ki ... osztassek ket egyenlő részre eokgk között [DobLev. I/108. — ^aKK].

2. (falu közföldje a jogosultak között) kiosztatik; a fi împărțit (un teren în proprietate obștească între persoanele îndreptățite); (das gemeinschaftliche Feldstück des Dorfes unter den Berechtigten) verteilt werden. 1677: végeztetet hogy az ... széna rétek, erdők, szántó földek, és egyéb haszon vételre való pertinentiak, a' köz, és nyomásban lenni szokot határokon kívül juxta quantitatem et numerum

sessionum antiquarum osztassanak és birattassanak a' határok | Faluknak néhány részre valo határi, juxta numerum Sessionum, osztassanak a' Possessorok között [AC 104, 255]. 1735/1760: az declaralando köz helyek osztattak és kinek kinek nyíl vonással jutattak [Elekes AF; DobLev. I/1641]. 1785: a' kik egész Sessiókat bírnak 's appertinentiakat, a' szolgálatat is mint Jobbágyok úgy praestályák, azoknak nóha Sellérek erdős osztatik [Torockó; TLev. 10/5]. 1797: Ezenn föld a' Falusi Lakosok között egyenlőleg osztatván, minden Használásakor nyíllakra hasogattatván, úgy biratik | mely szántó föld a' Falusi lakosok között Esztendőnként nyíllakra szokott osztatni egyenlőleg, és e' szerint használtatni [Pujon SzD; WassLt Conscr. 531, 590].

3. járandóság az érdekelték között) elosztatik; a fi ímpárjt (intre persoanele în cauză); (Bezüge unter den Interessenten) verteilt werden. 1767: a Dézma ... két egyenlő részre osztattat [Gyurkapataka SzD; JHbK LIV/28. 17]. 1780: praedjudiciose osztattott két egyenlő részre a Dézma; de ez az Eccleának mint Major Possessorak káros lévén, ennek most meg Orvosoltatását kívánja [BSz; i.h. LIV/25. 9]. 1830: azon bírságot, az melyet az erdőpásztorok az communitás bírójának praevicatorokat kivádolnak, az három részre osztassék [Árkos Hsz; RSzF 118]. 1852: a' törökbuza vagy Zsákkal fog osztatni, vagy egyenlő két rakásba rakatni, a' választási Jóg a' tulajdonos Uré lévén [A.esküllő K; RLt 0.4 Tusai László jegyző kezévé].

Szk: kétfelé ~. 1677: ha a' sanczoltazo Nemes ember léssen, flor. 200. ha nemtelen floren 100. büntetessék ... mellyet competens Tiszte a' cselekedőknek, omnibus Judicis remediis exclusis exequallyanak; és a' laesa parsok, s' a' Tisztek között, ez mulcta kétfelé osztassék [AC 78].

4. kiosztatik; a fi ímpárjt/distribuit; ausgeteilt werden. 1662: Rákóczi fejedelem ... nagy alkalmatosságul kapván a kétezer aranynak kezébe lételeit, azonnal annak egy részében a tisztek között, és hogy Rác Zánosnak, Stépán Ferencnek Teleki Mihálynak külön-külön mindeniknek mennyi adassék benne, hogy a többi a vitélő nép közé osztassék, megparancsolván, végbe aszerént is vitetett vala [SKr 509].

5. szétosztatik; a fi distribuit; ver/zerteilt werden. 1845: az alsobb Classisták között, némi kézi könyvecskék szereztesse, és osztassanak jutalomul [Mv/Gerend TA, DE 2].

6. (terület) több részre felosztatik/elkülönböztetik; a fi ímpárjt (un teren); (Gebiet) in mehrere Teile gesondert/getrennt werden. 1736: Melly Ns Telek osztattott vagy Szaggattott öt darabokra vagy szakaszokba Ugymint ... Virágos Kis kert, első Udvar, Középső Udvar, Külső Udvar, és Veteményes kert [Várhegy MT; CU XIII/1. 87]. 1878: a temetéseken kivált férfi nagyon kevés jelenik meg, úgy hogy sokszor a síncs, ki a sirt behuza, gondnok inditványozza az úgy nevezett kalandos társaság felállítását oly módon, hogy az egész falu 2 részre osztassék: felszegre és alszegre [M.bikal K; Rak 339].

Szk: tizedekre ~. 1755: determinaltatott, hogy minden Faluk Tizedekre osztassanak az Faluknak állapottyához képest két, három, négy, vagy több Tizedekre is [HSzj tized al.].

7. csoportokba beosztatik; a fi ímpárjt in grupe; in Gruppen eingeteilt werden. 1662: az deáki szép tudomány-nak rendi szerint mindenik mesterség tanítására az alsóbb-

tul fogva az felsőbb tudományig különb-különb tanítók, mesterek állíttatván, az ifjúság is aszerint osztattott és taníttatik vala nagy épülettel [SKr 145]. 1677: Kapu szám után valo ado ... Kapu száma in Anno 1608 tiz tiz ember osztatván, ha hol azt a' számot meg-halladta volna a' szegénység, a' többit segítse [AC 261]. 1732: A Máramarosi Nestel Taxaló 14. Jobbágyok ... két egyenlő részre osztatnak [Nsz; Ks 40. XXVIIIc].

8. vmire küldetik; a fi trimis la ...; zu etw. geschickt werden. 1717: A mi Felséges Urunk győzedelmes Fegjvere nyári operatioi után téli nyugodalmára osztatván, teczet Felséges Eugenius Herczegnek ... az itt ben lévő Regimentek mellé még hat lovas Regimenteket be küldeni [KvLt I/220 gub.].

osztatlan I. mn 1. (örökösök között) meg nem osztott, közösen birtokolt; neímpárjt (intre moștenitori); (unter den Erben) unverteilt, gemeinsam besessen. 1560: tudg'a keg: azt hog' az erdő köz és osztatlan myndén háat zál fanak egg'ik (!) enym [Apanagyfalu SzD; BesztLt 41 Myko Balas lev.]. 1592: Ersebet Azzoni Ziu Balasne ... vallia ... Aztis tudom hogy az meli hazban Zep Balint lakot osztatlan volt, es az teob Attiafiaknak rezit ki ne(m) atta [Kv; Tjk VI/1. 282.]. 1596: ez az darab zena fw osztatlan eo vele, nem tuggyuk mire ualo Gondolatthiabán, azra az fwre kwldotte louait [UszT 11/69]. 1616: Az Hanka mely megh eddigh osztattla(n) volt, hanem most Nylatt vonua(n) rea, nyl zerint hasonfele iutott Thwri Andrasne Azzoniomnak [Pókafva AF; JHb XXV/25]. 1619: az Kereszt fan kyueol is uagio(n) az oldalban egj feold: mely megh velwnk osztatlan [Jakabfva Cs; BLt 3 Marto(n) Pall vall.]. 1718: ha még ez utánis, akár ben, akár kin valo alkalmatosság osztatlannak találattik, azonokatis Szép Atyafisagoston és igazságoston osszák három egyenes részre [M.nádas K; RLt]. 1757: az Erdők a Kornis urak között osztatlanok voltak még eddig [Búzházza SzD; Ks 36. V. 20]. 1796: ezen mi határunkban lévő Toban ... amikor tettzet eo Nagyságának ... halásztatott, a nélkült, hogy valaki ellenzette volna ... mint hogy a Groff Wass Familia között úgy tudjuk hogy ezen To osztotlon [Cege SzD; WassLt]. 1798. Az Egeresben lévő osztatlan három helylekről pedig úgy edgyezének eo Ngok, hogy hová hamarabb ... a' fenn megirt rend, és egyezés szerint osztanak fel igazságoston [Ilyefva Hsz; BLt 2].

Szk: ~ appertinencia. 1802: az ahoz tartazo osztatlan appertinentiák [Aranyosrákos TA; Borb.] * ~ ciher. 1776: ezen Nobilitaris Curia után ... Vagyon egy osztatlan Tzüher [Szászkerked K; LLt] * ~ csepleszerdő. 1789: A Possessorok között osztatlan Cseplesz Erdő [Szászregén MT; Told. 27/25] * ~ csere. 1760: a veress részről possidealt Erdő vagy Erdőhely nem adequalná az tertialitast, hanem kevesebb lenne, tehát suplealtassék a közönséges osztatlan Pados nevezetű Cseréből ... másutt a Szavai Határon lévő közönséges osztatlan Erdők, Cserék Subdividaltassa(na)k három egyenlő részre [Szava K; RLt 0. 4 hiv.] * ~ erdő. 1824: a' Méltóságos Groff Kornis Familia osztatlan erdőjek [Szásznyires SzD; Ks 79 Conscr. 84] * ~ jószág. 1591: az megh neuzet iozagok osztatlan iozagok uoltanak [UszT] * ~ kaszálorét. 1810: Farkas Ur egy részről, más részről ... Dobolyi Sigmund Ur, kérenek és egyszer'smind arbitrálanak is: hogy még az eddig elé osztatlan az az Excindálatlan Csibi és Nagy Martnál Lévo Kaszálo Rete- ket Vágnok kettőbe [Nagyfak AF; DobLev. IV/928] * ~

*szántóföld. 1735/1772 k.: Concludaltatott hogy Boldutz Nevü Praedium és valaholott annak Határán ... osztatlan közönséges szántóföld szénafüvek és Cserék találatn(ak), mind azok igazságosan in duas aequales partes osztatván hasonlóléle a Mlgos Jósika és Torma Résznek ... Hasonfelé pedig a T. Samarai, Tordai, Trauzner és Fejér nevezetű részeknek cedállyon [DobLev. I/160] * ~ *szarvasmarha. 1761: Az osztatlan szarvas marhak fel osztásába(n) ki allot ellent [H; JHb XXXV/45. 6 vk] * ~ *szénafű* → ~ *szántó-föld.***

Megjegyzendő, hogy a szk-ok némelyikéről nehéz eldönteni, hogy ide vagy a 2. jel-hez tartozik-e. Ugyanígy a 2. alá sorolt adalékok között is lehet olyan, amelyek az 1. alá valók.

2. (közösség tagjai között) fel nem osztott, (általuk) közösen használt; neimpárjt (intre membrii unei comunități); (unter den Mitglievern einer Gemeinschaft) unverteilt, (von ihnen) gemeinsam benutzt. 1597: Az a' hely az falú szamara valo de oztatla(n) wolt [UszT 12/89]. 1639: Az Uy to gattia alat valo rét feőld oztatlan [Cege SzD; WassLt]. 1761: Tugyaé a Tanu ... hogy ab antiquo a Bugljias nevezetű hely, és föld osztatlan lévén ... Néhai Wass László Vr egy részét lo Czűveklőnek tartatiae? [Cege SzD; WassLt vk]. 1772: a Közönséges Falu Határa oztatlan [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. 1781: vannak hét darabból álló tűzi fát termő szabadas erdők, melyek mind oztatlanak ... és közönségesen mind az eő Nagysága emberei, mind pedig erre a ... Henter részre valo ... Jobbágyokis ezen erdöket élik [Mezőmadaras MT; Hr].

Szk: ~ *berek. 1820: A' Kis Berek előtt valo helybe oztatlan Berek [Körtvélyfája MT; EHA] * ~ *erdő. 1774: a' Falusiak Szegnető nevű oztatlan Erdejek, ezis haszantalan hely [A.füged TA; EHA] * ~ *extravillánium. 1810: vagy-nak ... illeten oztatlan akár minemű intra és extravillániumok? [Dob; Ks 76 Consr. 11] * ~ *falu erdeje. 1763: egy darab oztatlan Falu Erdeje [Udvarfva MT; EHA] * ~ *falu földje. 1750: oztotlon Falu közönséges Földe [Csapó KK; Berz. I. 21/19]. 1805: Csere allya nevezetű köz oztotlon Falu földi [Szentháromság MT; EHA] * ~ *föld. 1763: vadnak ben a Faluban, oztotlon földek vagy oljon ház helyek [Szabéd MT; Berz. S. 5. 44/30]. 1835: ami oztatlan földek voltak azokból a Felső Sinfalviak edgyütt részesedhessenek az Also Sinfalvi Birtokasakkal [Asz; Borb. II] * ~ *határ. 1772: az Falunak közönséges oztatlan határa vagyoné? [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. 1798: közeledek a Tordai oztatlan Határ(na)k osztállya [Torda; Borb. I]. 1800: Azon Erdő mitsoda fel tetelek alatt hagyatott meg a' Falu kezinel a közönséges Falusi oztatlan Határ fel osztása alkalmatosságával? [Ne; DobLev. IV/857. 2a] * ~ *havas. 1821: Borszék mint oztatlan közönséges havas, minden erdejivel, mezeivel a ditrai és szárhegyi commonitások által váltólag használtatik [Ditró/Szárhegy Cs; RSzF 140] * ~ *hely. 1770: a Berei határban amely porongyos bokros hely vagyon ... Berei Joszágok után jarando oztatlan hely [Berekeresztúr MT; BetLt 7]. 1795. (A) Káposztás Nyilak a Falunak mind felső, mind also részébe falu köz, s következendőleg oztatlan helyei voltanak [Gergelyfája AF; DobLev. IV/743. 2a]. 1809: Vagyon a' Falunak közönséges oztatlan helye ... mindenik Colonus kapott belölle egy két vékára valo Nyilatskát [Csicsogyörgyfva SzD; Ks 76/56 Consr. 83] * ~ *intravillánium* → ~ *extravillánium* * ~ *kaszáló. 1750: A' Belső Tók Között oztatlan kaszáló [Kutyfva AF; EHA] * ~ *közföld.***********

1767: Vagynake még actu is az Udvarfalvi Határon olyiatén oztatlan Köz Földek, Erdők, felesen? [Udvarfva MT; Told 44/45 vk]. 1795: (Az) oztatlan köz föld ... az Antiqua Sessiok száma szerint fell osztassék, itéletett [Gergelyfája AF; DobLev. IV/743. 6a] * ~ *közhatar. 1816: Ezen falunak oztatlan köz határai állának Orotvány szánto földekből, Kaszálókoból és Erdőkből [Tófva MT; BálLt 67] * ~ *közhely. 1735/1760: Találatván benn a Faluban oztatlan köz helylen meg telepedett Öt jövevény emberek, kik eddig egygyik Possessornak sem p(rae)stáltak semminemű szolgálatott, azokis mostan ... szubdividáltat-tak [Elekes AF; DobLev. I/164. 6] * ~ *marhalegetető-hely. 1774: vicini ... a' Falusiak ... köz és oztatlan Marhalegetető helye [A.füged TA; EHA] * ~ *oldal. 1764/1786: Vagynak ... affele pusztá oztatlan oldalak az város részéről [Sárd AF; EHA] * ~ *parlag. 1720: Ösz mezőben egy darab oztatlan parlag [Parajd U; EHA] * ~ *szabad erdő. 1813: Jól tudom hogy itt a F. Berekszozi Határban ... még az előtt 14. esztendőkkel, szép fiatalos köz oztatlan szabad erdő lévén, fogattatta fel maga számára az Ex(ponen)s Groffné Aszszony^a eő Nga a Fogáskor [F.berekszo Sz; BfR III. 12/9 Gávrís Ursz (38) col. vall. — ^aOzv. gr. Tholdalagi Lászlóné gr. Korda Anna] * ~ *terrenum. 1793/1794: tudni kellett azt ab antiquo, hogy paraszt ember oztatlan Terrenumot valide el nem adhat [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 9a].*******

3. ~ *ős örökös jobbágy* több örököst egyaránt szolgáló/ több örökös földesúri hatalom alatt álló jobbágy; iobag (pe vecie) moštenit care prestează munci la mai mulți stăpîni feudali; bei mehreren Erben in gleicher Weise dienender/ unter der feudalen Herrschaft mehrerer Erben stehender Leibeigener. 1694: Balogh alias Kerekes Kús Géorgij egy héten Sarosi János Uramot szolgálta ... más héten Kabos Gaborne Aszszonyomat Ebeni Anna Aszszont, harmadik héten Kálnoki Mihályné Ebeni Judith Aszszont, az megh irt Aszszonyok közöt oztatla(n) örökkös iobbagy volt [Gyulatelke K; SLt AM. 3 Szabo István (36) jb vall.].

4. örökös/jogosult társaival (még) meg nem osztozott (birtokos); (proprietar) care posedă în indiviziune o proprietate moštenită; das Erbe mit den Erbberechtigten noch nicht geteilt habend (Besitzer). 1552/1567: az Jozag nem chyak eowe hanem bathiaie és eocheye oztatlanok vagynwk [Pókafva AF; JHb XXVI/33].

Szk: ~ *birtokos. 1878: (Az említett) birtoktest idős Pat-taki Jozsef és Fogarasi Josef oztatlan közös birtokosok néven van fel véve [Torda; Tolvaly lev. hiv.].*

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; substantivartig gebraucht: osztályosok között fel nem osztott erdő; pădure indiviză; unter den Teilerben nicht aufgeteilter Wald. 1807: tessék 8d Napok alatt az M.Bagoi Szálos erdőnek ... osztályára megjelenni, különben ha ki nem jön is az Exponens Ur adhibitus Regiusok által fel osztja és distingváltottya a magáét az Urélot, a' mit pedig az M. Bagoi Erdeiből mint oztatlanból vágatott az Urffi azt megbecsülteti és azon törvényesen meg is perli [Ne; DobLev. IV/909. 1b].

III. *hsz oztatlanul, meg/fel nem osztva; neimpárjt, în indiviziune; unaufgeteilt/verteilt. 1580: ha mel oztatlan marat volna bene way ertw (!) jgh zanto fwld vag zena fw ... Az ys fel oztasek [Légen K; JHbK XIII/23]. 1596: tiltottam wolt az en wramtot ... Ream maratt erekségünk meg hogy az en Rezemett senkhj Ne birhassa kedwe(m) elen oztatlan [UszT 11/101]. 1597: Veghezetre az Anyay*

rezbeol Lamperton^a ... Felte Janos fia, vgian Janos, marada keozbe osztatlan [Galac BN; WLt. — ^aK]. 1664: Az mi dib dáb megh osztatlan maradot, es Szallonna, Sajt, vaj, méz, azokat is ... tartozanak ket fele osztani [Mv; MbK]. 1718: Az Gyertyanostol fogva az Pocstelke végéig kaszálohely lévén, fel nem oszták magok számokra, a' meg nevezett Atyafiak, hanem osztatlan hagyák [M.nádas K; RLt]. 1736: Szükségesnek ítéltetett ... az eddig osztatlan állott partim vero a Falusiaktol bitangjáb(an) biratott széna Fűvek(ne)k subdivisioja [Mezőcsán TA; DobLev. I/160. 17]. 1744: mind ez mái napig is osztatlan levő hely [Szászsztyakab SzD; Told. 11/81]. 1791: Szamosfalvának az Also vegin ... osztottlon hagyott helyeketis, a Falunak nagy meg szorításával ... mind fel fogtak [K; JHbK LI/25].

osztatlanul fel/meg nem osztva; neimpárjt; in indiviziune; unaufgeteilt/verteilt. 1778/1813: Ezen meg irt Erdők az itt valo egész Compossessor Uraktol osztatlanul közösön ... birattatnak, de az Uraság igen kevés hasznat véssen belöllek [Balásháza Sz; JHb LXX/6. 25]. 1795: ítéltetett, hogy ezen erdő, úgy a mint eddig volt osztatlanul a Falu értelmére meg hagyattassék [Gergelyfája AF; DobLev. IV/7. 43. 7b]. 1801: az osztatlanul maradott Almás vize terét is meg jartam és az menyire szememell fell vehettem az helyinek Nagyságát, mint egy 1000 kőből alá valo nagyságu földnek bizonyoson gondolom lenni, ha nem többnek [M.nagyzsombor K; Somb. I].

osztatódhatik osztathatik; a putea fi împărjt; aufgeteilt werden können. 1823: ha akkora ki terjedésü leszen, hogy két felé osztatódhatik úgy osztassék két felé [Mv; Pk 2].

osztatot 1. meg/felosztott; care a fost împărjt; verteilt, aufgeteilt. 1750: ezen most három Sessiora osztatot belső fundusokott Néhai Boros László vram mind együtt, az az Csak egy Sessioiul birta [Borsa K; Mk IV. XXIV. 262]. 1810: részekre Osztatatt Pusztá Sessio [Vaja MT; VH].

2. osztotatás útján vkinek juttatott; repartizat cuiva prin diviziune; durch Teilung jm zugeteilt. 1642: azon Ficiz Istwantol, Ficiz Ersebethnek osztatot minden megh nevezendo öröksegeket igaz hitek alatt az mint tudgyak megh mondgyak es megh mutogatgyak [Nagymergyő K; JHbK XIII/20]. 1717: adtunk egy darab Rétet mely vagon az Szent Benedeki malom gáttyánál ... eő Excellentiája által örökösön meg vőtt darab Réttől fogva, az ... osztás szerint eo Excellentiájának osztatot kerek Rétig [Dés; Ks 26. VII].

osztattatás 1. (birtok)felosztás; împărjtire (a unei proprietăți); (Grundbesitz) Aufteilung. 1654: Mi azért el menénk Doboka Vármegejeb(en) Göczre ... Midőn azért be akartunk volna az Moczá Istua(n) házába menni ... Czegéb(en) lako Szőke Ferencz ... Vás Janos Ura(m) Jobbágya előnkbe(j) jóuén minket azon portio(kb)(a) bé Menni Nem engedé, hanem féligh ki vont Meztelen fegyverrel háromszor egymás utá(n) Vas Laszlo, és Vas János Uramék képeben arceála, és repellála az bé Meneteltől, hogy az osztatatást megh nem engednek [Dob.; WassLt]. 1738: Concludáltatott ... hogj mivel Csatannak tulsó forduló Határa már fel-osztatott, hogj az innékö forduló Határais ... osztattassék fel, dje 16ta Mensis p(rae)sentis Juny kezdődven osztattatása [Dés; Jk 497a].

2. polgári ~ lakosság-megosztás; distribuția populației; Verteilung der Bevölkerung. 1786: A Geographiának tani-

tása oly értelemmel parancsoltatik, hogy igyekezzenek a mesterek ... mutassák Erdélynek állását, határait, vizeit, városit, polgári osztattatását [Csetri, Kőrösi Csoma 41 a ref. főkönz. iskolaügyi rend.].

osztattatik 1. felosztattatik; a fi împărjt; aufgeteilt werden. 1783: A Szénafűveket, Mindenik Atyafi, a miképpen Résziben jutnak úgy kaszáltathassa, egyéb pendens Fructus közre coligaltatvan in Natura osztattassék négy egyenlő Részekre [Mv; Ks 23. XXIIb]. 1786: az egész Biro Lábból légyen a' ki szakasztás ... és ki merettettvén, s intéztettvén az 56 vékára való Patzalai rész föld ki barazdáltassék és haladék nélkül öl számra ki metáztassék s a több Biro rész Láb föld ujra négy tábla fertály részekre osztattassék [Nagylak AF; DobLev. III/619. 1b].

2. szétosztatik; a fi distribuit; verteilt werden. 1811: (A tűzkárosultak) szivekből ki vetvén a' félelmet ... Lassan-lassan vissza jöni kezdettenek, 'S Deszka kalibákba bé telepedtenek. Mindjárt nekik Buza 's Málé osztattatott [ÁRÉ 23].

osztég 1. azután

osztentáció kérdés, hivalkodás; ostentatie; Großtuerei, Prahlerei. 1879: Nagy ostentatioval köszönt^a jó messziről s aztán elfordította a fejét, nézván az égre, a földre, egy elrepülő bogarra, cammogó bivalra, csak reám nem [PLev. 49 Petelei István Jakab Ödönhöz. — ^aTolnai Lajos].

osztentál feltár, megmutat; a prezenta/arăta; darlegen, zeigen. 1710: Szok iszben valo Léveleim az Urhoz küldetvén, mélyben szok nyomoruságomot ostendalni akarvan az Urnak nem tudom hová lőttek [BCs. Felcsíkszéki Dánfalvi Lukács Péter lev.].

oszthat 1. (részekre) bonthat; a putea diviza; auf/zergliedern können. 1710 k.: De hiszen a szempillantást az elméd ezer s több részecskékre is oszthatja, és azután a nyelved is kimondhatja így: fél szempillantás, vagy egy szempillantásnak tized, század, ezered, tízezered vagy száz s még több ezered része [BÖn. 436].

2. nyilat ~ nyílföldet vkinek juttathat; a putea da/distribui cuiva o parcelă (din pământurile obștești); Ackerfeld (durch Losziehung) irgendjemandem zuteilen können. 1600: Tarchafalwa p(ro)testalt, hogy wadnak kwlseő emberek kiknek az eő faluikba nylok wago(n) es azt wk masuwa akarnák birni, Wadnak eő keoztek oliak kik be irattak magokat es az feiedelemnek zolgálni akar-nak, nylok penigle(n) kirol zolgalhatnanak ninch, Zaba-dattiatik magokat, hogy affele kwlseő emberek nilat ozhassak azok keőze [UszT 15/204].

3. vkin megosztozhatik; a putea împărjt cu cineva; sich über jin einigen können. 1802: hallottam ma beszélni hogy ... az Leányért volna az villongás, mer az Cammerdineris szeretné, 's az ide valo Baro első Legényeis szeretné, 's nem oszthatgyák [Mv; Born. XXXIX/53 Bedő Józsefné vall.].

osztó 1. mn 1. nyilas fel/kiosztásra kerülő; care urmează să fie împărjt și distribuit (prin tragere la sorți); (durch Losziehung) zur Verteilung kommand. Szk: ~ nyíl. 1771: A Kötél fűben egy Török buza föld az oszto nyílab, a belső fele erdő [Marosjára MT; EHA] * ~ rét. 1794: a Falu közönséges oszto rettye [M.lapád AF; EHA].

Hn. 1692: Osztó fűnél (sz) [A.jára TA; EHA]. 1847: A Fölső Osztó fűbe (sz) [uo.; EHA].

2. ~ *hatalom* kb. igazságot osztó hatalom, sors; puterea menită să facă dreptate; Gerechtigkeite zuteilende Macht, Schicksal. 1879: A gonoszkodásokat, melyeket egyszerűen ezzel az én pennás jobb kezemmel ártatlan szamarakon (Sándor K. stb.) elkövettem, így torolja meg az osztó hatalom [PLEv. 42 Petelei István Jakab Ódóhöz].

II. fn 1. ~*ra való* osztásra szánt/alkalmas; este potrivit pentru împărțire; zur Teilung bestimmt/geeignet. 1793: La Pedura Mori lévő cseplek bokros Erdő ... a' Mihályiána, és Sándoriána Linea közt osztóra való [Msz; Tsb 51].

2. felosztó személy; persoană care împarte ceva; Aufteiler. 1593: Az mint az föld igazgatásból engemet megh zollitot, azt en meg bizonyítottam tized magammal, kik között eggyik vgian ő^a uolt, hog' en sem ozto Sem igazgato ne(m) woltam, azért engemet vgia(n) nem kereshetne [UstZ. — *Ti. a peres fél].

osztóbíró osztóztató-bíró; arbitru la un partaj; Teilung durchführender Richter. 1590: Ezt akaro(m) <me>gh erten, hül értel enge(m) teóue(n)iibe az ok adassom mellett, auag michoda leüellel Jeottel én Ram, hogi eóreksge-met fel osztasz, ozto birakot hoztal, penes p(ro)testatio-ne(m) ezt akaro(m) előzer megh erten [UstZ]. 1592: Nem tudo(m) honatt walo Indulattboly ment Rea egy lrtas feoldemre^a ... mely feoldt ennekem osztas zerent attak wala az ozto birak hatart attak wala benne [i.h. — *Az alperes]. 1603: My, Begneczi Balint, Czizar Mihaly, az ozto Birak keozswl ualok, kiket eo kelmek varosul, az Aruaknak marhainak igazgatasara es ozlasara rendeltenek [Kv; RDL I. 75]. 1605: Miert penig az Ozto Byraknak eddig valo exequutioiokba(n) ket auagy haro(m) Cik-kellyekbe(n) Akadalyok Volt, kit eme(n)daltatnj keuannak; o kme Biro Wram ... gyucze be az Varost annak Complana-lassara [Kv; TanJk I/1. 499]. 1614: az diuisionak uege leue(n) ... meljnek mj ... ozto Birak nagyob bizonsagara es ereossegere adgyuk ez iele(n) valo Inuentariumot [Kv; RDL I. 96a Andreas Junck kezével]. 1738: a Bika réten belől való írótványok hogi most újrolag oculáltassék (így!) és ki-határozassék, el szakasztatván a Bika Réttől 's Disting-váltatván, Osztó birák atyánkfiai ... oculálván, a T. N: Tanácsnak és Universitás(n)a(k), hitelesen a dolgot referallyák, és az után Consoláltatnak o kglmek [Dés; Jk 497b]. 1741: A Piaczon áruló Tekenősek(ne)k és Pálinka árulok(na)k Helyek ... felosztassan(a)k ujolag, az mellyektől, az eddig practizált Taxát a' Nms Város bé várja ... A Nms Város pedig meg-kivánnya, hogi osztó birák atyánkfiai, azon Registrumot beadják a' Nms Város Levelei közzé Notárius atyánkfia, o kglme keze alá [Dés; Jk 551].

Szk: hites ~. 1614: Immar Ez diuisionak vegi szakadua(n) es vegben menuen, Fazakas Mihaly es Leorike keozcott, az mint vilagoso(n) az Inuentariumban be vagion lrua, Mi Elottunk huteos ozto birak eleott [Kv; RDL I. 95]. 1635: Mi Batsy Jstvan, Benedictus Henszler, Lakatos Gyeörgy es Emericus Brúthelt hwttéos ozto Birak Colos-varat [Kv; i.h. 107].

osztóbíróság osztóztató bírói tisztség; funcție/demnităte de arbitru la un partaj; Amt des Teilung durchführenden Richters. 1604: Eotwes Andras Vram myrthogy Tanachbely foglalatossaga miat nem erkezyk az oztobirosagra eo kge-m helyet valazotttak Radnothy Miklost [Kv; TanJk I/1. 468].

osztódik 1. felosztatik; a fi împărțit; aufgeteilt werden. 1747 k.: Az erdő fel osztása három esztendeig maradgyon úgy a' mint most fel osztatott, ezutan is mikor Erdő osztó-dik a proportione Contributionis kinek kinek része adassék ki | Accedal az is, ha kinek bányájok volna, és magát jobbágságra adni nem akarna, tehát a mely bányától privaltatik, az több Czimbórák között osztodgyék egy-aránt valo része [Torockó; TLev. 2/1].

Szk: két egyenlő részre ~. 1744: (A) halbéli haszna^a két egyenlő részre osztodott [Tóhát TA; JHb XI/17. 6. — *A tőé].

2. (pénz) kiosztatik; a fi împărțit (banii); (Geld) ausgeteilt werden. 1808: osztodott 28 Mesterembernek a 12 xr: 5 Rf 36 xr [Kv; ACSzám. 14].

3. (pénz) szétosztatik; a fi împărțit/distribuit (banii); (Geld) verteilt werden. 1849: A Szamos Ujvári Szegények Intézetének örökös fundatioul ugyan azon osztó földék között, kinek az fenekin egy nagy határ Kovacz keó vagyion foglalva [MNyv 341 Kőfarka és Középfva (SzD) közötti határjárás].

osztó föld kiosztásra kerülő nyílföld; pământ obștească care urmează să fie împărțit și distribuit (prin tragere la sorți); (durch Pfeilziehung) zuzuteilendes Ackerfeld. 1596: Hatodik határ Dombot hanyattuk ugyan azon osztó földék között, kinek az fenekin egy nagy határ Kovacz keó vagyion foglalva [MNyv 341 Kőfarka és Középfva (SzD) közötti határjárás].

osztogat 1. odaadogat; a da în repetate rînduri; wiederholt hingeben. 1558: Toabba az mynt az Masyk testimon-tomba az myt hattam wala hogy Arwaknak es az Segenyek-nek osztogassanak, Mosth is ugyan Azonban hagyom, haromtwl meg walwa [JHb XLIII/21 Mikola Ferencné Melik Anna végr.]. 1607: Zabad akarattia zerent osztogatta volna az J. az beóreóket [Mv; MvLt 290. 12b]. 1657: az Rákóczi követjei kezéhez ... hétezer forintokat viteték, kiből osztogattak imide-amoda [KemOn. 132]. 1710: Ott^a, noha sokat reménlet, sollicitált is magának, forgolódott is a lélekvesztő jesuiták mellette^b, de keveset foga nyerni, hanem grófi titulust, mely a német udvarnak egy pénziben sem állván, bővön szokott osztogatni, adának neki [CsH 425. — *Bécsben 1709-ben. ^bSárpataki Márton mellett]. 1772: nem olyan ki hányonak ismértem Ő Ngat lenni, hogy annyit a' menyit hallottam ... osztogatott volna [Zilah; Tsb 21].

2. szétjeladogat, elosztogat; a distribui în repetate rînduri; wiederholt verteilen. 1597: Egy tag húst ... fel vagattam es apronként osztogattam Azzoniunk Embereinek [Kv; Szám. 7/XII. 130]. 1672: az Oluasokat osztogassa kk az kinek akarja, jo akaroim közül [CsÁLT F. 27. 1/38 Georgiffy Mihaly nyitrai plébános lev. haza, Csiksztygyörgy-re]. 1721: egy bizonyos ember volt rendeltetve ... ki it osztogatta az Czedolat azok(na)k kik az rendes Taxa szerént marhájokat vagi Juhokat oda a Facséra hajtani akarták [M.gyerőmonostor K; KCs]. 1740: Tudgyae a' Tanu ... Hogy Juhos Anna ... szalonát, lisztet, mézét ... bort lo-pogatott és másoknak osztogatott s adogatott volna? [Kük.; Mk IX Vall. vk]. 1789: (Néhai Magyarosi Beniamin) minekutánna ... az Borsai István Uram posteritással Asz-zony népi kevés Portióját reluálta, Jobbágyainak (szegé-nyek lévén:) ökröket, szekereket, ekéket sok izben osztog-attott [Fejér m.; DobLev. III/657. 1b vk]. 1820: én látám,

hogy egy átalagból ottan ottan Szíjják a' pálinkát Üvegbe töltik s viszik ki, még én mondám Tötörinek Ugyan mikor lettél olyan jó, hogy úgy osztogattad a pálinkát; Ugyan hova külded? [Aranyosrákos TA; JHb 48 Pálffy Moses székbiro vall.]. 1835: vidéki maga embereinek számtalanszer gabonát osztogatott ő nga, úgy hogy sokszor olyan sokan voltak az udvarába, mintha valami nagy vásár lett volna [Zsibó Sz; Wlt Steph. Fejér (56) jb vall.].

3. (nyílföldet) szétozt; a distribui (parcelele din páminturile obşteşti); (durch Pfeilziehung zugeteiltes Ackerfeld) verteilen. 1635: Tudom hogy a Jobbagisagh Jdeyen Balogh Janos byra ezt az oldalt, Az Zabadsagh utan falu osztogatta Nyl zerent [Kál MT; Berz. 2. 40/82].

4. dolgozásra ~ (jb-ot) dologra kiad; a distribui/da (jobagii) sá muncescă la cineva; (Leibeigenen) zur Arbeit ausgeben. 1642: Excepto hogy az Vice Uduarbjro Szeőke Tamas lattak hogy ides toua adomanyert osztogatta az jobagiokat dolgozasra [Hidegzsamos K; GyU 88].

osztogattás 1. széjjeladogatás; distribuire; wiederholte Verteilung. 1590: Ayandekoknak osztogattassa — Melyet en Hooz Lorincz Saphar Polgar Byro Akaratiabol osztogattam zellel [Kv, Szám. 4/XX. 32 Hooz Lőrinc sp kezével]. 1596: Araniás kupaknak ayandokba ualo osztogatas f 239 d 72 [Kv; i.h. 6/XXIX. 181 Bachi Tamás sp kezével].

2. odaadogatás; dare; Erteilung. 1604: Minthogy penigh mindenkoron az boltoknak es kamaraknak osztogatasa az biro es Tanach authoritassal dependalt ... az Egyhazfiaknak legien Zorgalmatos gonduselesek hogy az ezten-deonek eleyen az birak es Tanach bely Vraimmal osztogattassak el [Kv; RDL I. 77]. 1843: És miután Dánts Stéfán felszólította Varga Katalint, hogy mutatná ki írásban ezen engedmények osztogatására tett felhatalmazását ... azt felelé, hogy az illető levelek az ispánnál vannak, és adja elő azokat [VKp 73].

osztogattat széjjelosztat; a dispune să fie distribuit; verteilen lassen. 1705: az úr ... mondá, hogy ók a generállal miképpen beszélgettenek a haza megmaradásáról, és hogy valakit akarnának az armada eleibe küldeni commissariusnak Havasalfölde felé, aki salagvárdákat osztogattatna és az ország javáról gondoskodnék [WIN I, 582].

osztogattatik szétoztattatik; a fi distribuit; verteilt werden. 1755: a Szegényeknek mind kün s mind pedig a Spotaljokban lévőeknek osztogattassék rendes alamisna Maradekim indulattyok és kegyes teczések Szerent [Ks 14. XLIIb Haller János végr.].

osztó-gazda osztogatásban felügyelő gazda; persoană care asigură bună desfășurare a partajului; die Teilung beaufsichtigender Besitzer. 1737: Concludátatott azis, hogy az Alsó-Porond fel osztattassék, olly betsülletes Atyánkfiainak, kik a kertelést magokra vállalják ... Ezenn Porond Osztó-Birainak 's Gazdáinak designáltattanak^a [Dés; Jk 481a. — ^aKöv. a nevek fels.].

osztoló '?' Hn. 1592/1804: Köles osztoloban [Kissoly-mos U; EHA].

osztott 1. (közföldből) felosztott; împărțit (din páminturile obşteşti); (vom gemeinschaftlichen Ackerfeld) aufgeteilt. 1671: osztot örötvanjbalj retett^a [Vaja MT; VH.

— ^aBir]. 1720: lévén a' két Falunak Szárhegynek^a és Ditrónak^b két egyenlő részre osztott Havassai mellyeket eddig esztendonként váltogatoslag birt a nevezett két Falu ezután is a' szerint birják [LLt Fasc. 150. — ^{a-b}Cs]. 1769: az Nyárádtői határ(an) birnak a' Falusi Lakosok mind osztott mint osztotlan helyeket számanelkult Sokat, akik bizonyoson mind Falu közönséges helyeiből állanak [Lőrincfva MT; SLt XLVIII. 15].

2. (közföldből) vki részére kiosztott; distribuit cuiva (din páminturile obşteşti); (vom gemeinschaftlichen Ackerfeld) an jn verteilt. 1597: Tiz falun fel osztott sarok ualanak, kinek kinek eőreksere az kinek pedig eőreksere ualo osztott sara ne(m) volt, ne(m) eőn maga allott volna melle [Uoszt 12/81 Michael Galfi de Kobatfalua jb vall.]. 1737: Minthogy Sigmond Josef ur(ám) az Keresztesen osztott földet másnak adta gratificalodván város közönséges földével, hogy attol aki fel fogta el vétetvén Heves Istvan Uram(na)k cedallyon ha mi munka lészen interi(m) a földön meg fordittatván^a [Torda; TjKt I. 145. — ^aElmaradt: decidáltatott v. határozatott]. 1790: házom utan ... mind darab széna rétetsék, mind p(e)d(i)g osztot darab törökbuza földetsék is voltak [Déva; Ks 75. VIII. 154].

3. (vhány részre) tagolt; împărțit/divizat (in mai multe părți); (in etliche Teile) gegliedert. Szk: négy részre ~. 1798: az Két Házokban két két ablakok vagynak ... 4 részekre osztott üveg Táblátskákból állonak ... ki töredezeve találtattak [Vályebrád H; Ks 76. IX. 27] * négy szakaszra ~. 1796: Gabonas melle két felől vagian Sövényből font s a kettő Négy Szakaszakra osztott, szalmával fedett Olacs-kák [Adámos KK; Ks 23. XXIIb] * táblákra ~. 1752: a Gyümölcsosnek a közepe táján ... vagyon jo tagas tablakra osztott Vetemenyes kért [Pókafva AF; JHb XXV/73. 14].

4. az osztást irányított; care conduce împărțirea unui teren; Teilung geführt habend. 1759: a' közelebb mult Hólnapba egy Szombat Napon ebéd után ... jötenek volt ki a' Falu közönséges Földeit osztott Commissarius Urak [Árpástó SzD; BK. Füldrán Márkuj (44), J. Szász (35) zs vall.].

osztóváta szöfvőszék; război de Țesut; Webstuhl. 1660: osztouata három, ketteyn szövuő uagyon [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117]. 1676: egy köszörű kü ... egy osztovata [WassLt Jo. Racz de Szent Gothart^a vice szb kezével. — ^aSzD]. 1699: Innen bé menvén a Sütő házba ... Ebben van Esztovata Csöllőjevel [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. 1703: Kovacs Janos ... ragada az osztovata feszítő fayat [Szemerja Hsz; BLt]. 1720: egy osztovata nálunk vagyon [Kál MT; Berz. 2. 40/67]. 1730: Egy Sztovata minden hozzá tartozando egyetmásával [Bibarcfva U; i.h. 16. XLIX/16]. 1736: Asztovata minden faeszközivel 3 [Mikefva KK; CU]. 1738: egy falu béli Esztovátán Joven Singre valo Kender fonal [M.bikal K; MLev.]. 1747: Vagyon egy jo Sztovata minden készülettel edgyütt [Aranykút K; Ks 73/55]. 1748: Osztovata minden apparatussával nro 1 [Csi-csó Cs; Ks 65. 44. 13] | egy Fából valo Eszthovath [Vargyas U; CsS]. 1792: Ösztévátá minden hozzá valójával | Regi osztévátá [CU]. 1800: Egy ásztovata minden hozzá valójával edgyütt [Csapó KK; LLt]. 1816: Két Tilo ... Egy Esztévátá ... Egy otska kerekcs Gsaly [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. 1824: Egy asztavátát hozzá valóival vet Sükösi [CsV].

Szk: gombkötőnek való ~. 1700: Gombkötőnek való osztovata // 1 // [Szászkered K; LLt] * kendervásznat

szövő ~. 1831: Egy kender vásznot szövő Asztováta [Körtvélyfája MT; LLt] * nagy ~. 1744: Nagj osztavata cum appertinentys nro 2 [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] * szőrszövő ~. 1740: sok aproság vasmiből álo Szűk<segek> adják elő magokat, mint az szőr szövő osztovatta s kerek körül valo vasból áló munka es az Fesük(ne)k való vas fogok [A.árpás F; TKI Mohai Mózes Teleki Ádámhoz] * takácsnak való ~. 1737: Harom Takácsnak valo osztováta [Csákgigorbó SzD; JHbK XXVI. 13. 10].

Vö. a paraszt- és takácsosztováta címszóval.

osztováta-csináló szövőszék-készítő; fabricant de războie de țesut; Webstuhlmacher. 1732: Rusz Dumitru ... Faragó és osztováta Csináló [Ragna SzD; Ks 40 XXVIIIIC].

osztovátácska mic război de țesut; Webstuhlchen. 1793: egy prém szövő rozsz osztovatatska [TL Conscr.].

osztováta-fa szövőszék-rész; partea unui război de țesut; Teil des Webstuhls. 1747: osztováta fa 2 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

osztováta-láb picioarele războiului de țesut; Fuß des Webstuhls. 1741: egy par osztováta láb [Mezőbánd MT; LLt 146. B].

osztozandó felosztandó; care urmează să fie împărțit; aufzuteilend. 1832: én ... admonéaltattam ... hogy jöjjön, és osztozunk Atyafiságoson vagy árbíterek által, mivel az osztozando Jok nem érdemlik a költséges Executios osztályt [M.köblös SzD; RLt Pataki Mihály nyil.].

osztozás 1. (örökség)felosztás; împărțire (a moștenirii); Erbschaftsteilung | (rokonok közötti) osztozkodás; împărțea | (intre rude); Teilung (unter den Verwandten). 1568: az Bamffy Gabriel reze egyenleo keppen Banffy Pal uramra szalloth wgyan azon Beochw zerent az mynt megh Bechwitek uolt az Eleobbely osztozaskor [Gyf; JHbK XII.8]. 1570: Cheleog peter, Azont vallya hogy sem osztozast sem egieb elegitest Nem Thwd sem hallat az ket feli keozet | Lamprich Bernald hagiolt volt felesegenek ... az oztozas kywl fl 10 [Kv; Tjk III/2. 138, 181]. 1573: Syweges gergel azt vallia hogy ... Az lewélet vgy Mond kyt az Beochwleskor es oztozaskort lrtak vala, Az (!) oztan meg wytak es meg pecetlek [Kv; Tjk III/3. 108]. 1610: az A bizonjchja hogy Nem volt semmj oztozasa az fjuual [Uszt 51a]. 1640: mivel az Adossag az oztozasban az eleol iaro dologh, azt az jobkol az attjafiak megh fizessek [Kv; RDL I. 117b]. 1679: Az ... osztozásról valo originalis a tutor kezében marad [Zágón Hsz; Barabás,SzO 381]. 1717: az Inventariumok(na)k s Urbariumok(na)k Serieséből kinek kinek léendő rata portiojat ellaboralni s Concinalni, és az oda fell valo jászának asztozását ... akartuk volna [Nagy-rápol H; JHb XLVII/18]. 1731: Tudjuk bizonyosan hogy ... Major György fiaival edgjütt az Urat Kemeny György uramat jobbaji Szerben szolgaltak, miolta osztozasban elő kegielmenek jutottanak [Istvánháza AF; KA]. 1792: Mellj fenn meg nevezett Atjafiaknak mi előttünk és általunk lett osztozásak hogy mindenekb(en) a meg irt mod szerént ment légjen végben, müis jövendöbeli bizonyságul, igaz hűtünk szerént, tulajdan petsétünk és Subscriptionk meg erősítése alatt meg irtuk és adjuk ez Divisionalis Levelünket [Aranyosrákos TA; Borb. II].

Szk: ~ra előad. 1649: ennek előtte valo wdeökb(en) el niugot Batiam(na)k jouaival megh osztozva(n) holmi egygetmasit elő kglmek az mint ighen gianakodik osztozas-ra előd ne(m) atta volna [Kv; Tjk VIII/4. 359]. 1655: Es-mett az Ura kargiatt Gereznayatt, szekeretis, kit Enyede(n) uott uolt, az után tuttam megh, hogy előd nem atta volt az osztozásra [Dés; DLT 436] * ~ra lép. 1807: Hazarukulván az háborúból Gáspár Kristóf, osztozásra lépének, mint két testvér atyafiak [Szárhegy Cs; RSZF 241]. 1816: mindkét felek ... magak jó akarattjokból jobb kezek beadásával és lekötésével lépének egy ilyen ... osztozásra [uo.; i.h. 243] * ~ra megy. 1596: Volt az pinczebe(n) negy egez hordo bor 80. vedresek, egyket attak az Vraim Anna Azzonnak menyegzeyere, az harom oztozasra ment [Kv; RDL I. 65] * ~t bontogat. 1701: ha valamelyik közzölök ezen osztozást bontogatná és jövendőben is háborgatná edgyik az másikat, tehát az meg állo felek, az meg nem álló félen, fl. 100 id est száz magyar forintokat vehesse(ne)k vagy vétethesse(ne)k [Polyán TA; JHb XVI/7]. 1703/1724: Ki bontogattya az akkori osztozást kitől mit vött el potentiose [M.köblös SzD; RLt] * ~t celebrál. 1762: tönk, és celebrálánk ilyen meg másolhatatlan osztozást, és alkalmat [Berekeresztúr MT; BetL 7] * ~t felbont. 1671: ő kgyemek ... szaz Taller Uinculumat tönk ... a' ki quouis mosto elő kgyemek kozul fel bontana ez oztozast ... az megh allo fel az megh nem allo felen ... executiott tetessen titethessen [Kv; RLt I] * ~t kíván. 1752: Rátz Petru ... ujab osztozást kíván, az földeket, kaszálókat daraboltni akarja, mely szerint Instál hogy a' mint ennek előtte subdividaltván bírták, ennek utanna is bírassák [Radulest H; Ks LXII/23] * ~t tesz. 1573: Filstich leorinch, Kapa Myhal, Kapa Gaspar, vrbeger gergel ... valliak hogy Ez elymwl ldeokban mykor Eok attiafyak valamj zanto feoldekreol oztozast Tennenek ... ket hold feleol megh ne(m) alkhatlanak [Kv; Tjk III/3. 91]. 1767: osztazást töttenek [Nyárádmagyaros MT; Told. 76] * atyafiságos ~. 1792: arra penig hogy ezen Istenes és Atyafiságos osztozásoknak és meg edgjezeseknek örökös és szentül valo meg álloí lesznek, azt leg kisebb részében is fel nem bontják ... Az osztozo Felek magokat le kötelezék Sub vinculo flr 25 [Aranyosrákos TA; Borb. II] * istenes ~ → atyafiságos ~.

2. osztozódás, vetekedés; dispută, ceartă; Streiterei. 1662: azt bátran mernék állítani, hogy ha taval is a magok között való nagy szakadozások, fejedelemségen való kapdozások, osztozások nem lettek volna, Jenő is mostan is magyar kéznél volna [SKr 489].

Ha. 1642: osztazásokat [Hsz; BálL I]. 1746: osztazás [Mezőbodon TA; JHb XI/29]. 1792: osztazásaiban. osztazást [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1805: osztazás [M.sülye AF; MúzRadák]. 1807 k.: osztazásakig [Sinfva TA; Borb. II Székely Péter (39) ns vall.].

osztozásbeli osztásbeli; de partaj/ímpărțea; Teilungs-, Verteilungs-. 1803: adott volt Moses János a Leányának Szabo Mihálynének egy kis Jozságot és egy darabotska Földet valami dajkaságért, de nem része szerint valo osztozásbeli Jussába [Szentertzsébet U; Borb. II id. Szakás Josef (67) ns armalista vall.].

osztozásképpen (örökség) megosztásként; la împărțea/ partaj; als (Erbstück)Teilung. 1807 k.: Annyit tudak vallani mint hogy enis Birtokas vagyok, hogy az Also Sinfalvi Torokbuza nyilakból osztazásképpen Léánnak nem adnak,

Soha nemis adtak [Sinfva TA; Borb. II Fülep Mihály (49) ns vall.].

osztozáslevél osztálylevél; litterae divisionales; scrisoare de împărțire, act de partaj; Teilungsbrief. 1712/1777: à Sárosi József Ur(am)tol maradtott Jobbágysok közül arról valo osztozás levélnek tenora szerint ... meg osztoztak [Vaja MT; DobLev. I/79].

osztozatlan 1. (birtokban/örökségben) meg nem osztozott; indiviz (care posedă diferite bunuri în indiviziune); (im Besitz/Erbe) ungeteilt. 1570: Gerath Matthe ... vallya, hogy Azt Thwgya Marton deaknak az Atthya es olah Demeternenek atya Egyek voltak ... Mykor egenleo akarattal weottek volt eg Darab pwzta feoldet kerthnek ... Megh az kor osztozatlanok voltak egymással [Kv; Tjk III/2. 43]. 1590: az éorekseis ketti ozlik valamikor osztzasunk lehet, merth megh mj osztzatlanok vagiunk [UszT]. 1640: Popa Zreze ... Ztoika Liabulal edgi Boersagon vadnak osztzatlanak a mint mongia [UF I, 759]. 1642: Nagj Pal ... osztzatlanok ualanak Nagj Jstuannal, s ertesek kazdak ualanak [Szentkatolna Hsz; BálLt I]. 1767: Mi néhai Csik Szt. Imrei László alias István Deákot jól ismértük s tudgyuk, mivel azt is jól ismértük, hogy László alias Déak Antal edés fia volt nevezet László István Deáknak és ... tellyes életiben osztzatlan volt az irt Fiától Antaltól [Szentimre Cs; Hr 5/38]. 1843: Bágyoni Nemtelen Koptyi Gábor ... Hat Gyermekei még osztzatlanok [Bágyon TA; KLev.].

Szk: ~ *apa*. 1771: az actor nekem is egy kenyéren s kereseten lévő osztzatlan apámmá lött [M.hermány U; RSzF 268] * ~ *atyafi*. 1634: en osztzatlan Atiafi voltam velle [Gyalakuta MT; LLt 70/7]. 1732: Kálnaki Antól uramra, mint maga testver es osztzatlan Attyafiaj között nagyobb Ferfiu atyafira az alább meg nevezett Per(nek) defensiója szallott [WassLt Mbandi Szodos Marton assz. kezével]. 1799: hármón Testvér és osztzatlan Atyafiai [Aranyosrákos TA; Borb.] * ~ *édes egytestvér*. 1804: Csekelaki Etsedi Janos Uram ... osztzatlan édes egy testvér lévén N Etsedi Maria Retsei Samuelne Asz(sz)annal [Csekelaka AF, KCsl] * ~ *édes gyermek*. 1771: Reformációmban ezt újítom és adom be, hogy Veres János Veres Ábrahámnak és feleségének egy házban lakó, egy kenyéren lévő osztzatlan édes gyermeke [M.hermány U; RSzF 268].

2. fel/meg nem osztott, közösen birtokolt; indiviz, folosit în indiviziune; nicht aufgeteilt, gemeinsam besessen. 1694: Sylvae Glandiferae. Makkos erdejek a' sebeseliek(ne)k, a' szeszcsoriakkal egijűt való és osztzatlan [Sebesel AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.].

Szk: ~ *jószág*. 1717: ez osztzatlan jószágot is Conservalni es protegalni ugy a többibenis Contribualni magam segedelmével kész lészek [Nagyrápolt H; JHb XLVII/18] * ~ *közház*. 1724: Hivának minket^a ... Nehai edes Attyokrol ... maradt még ... osztzatlan kőz házokhoz az végre: Hogy ... az eo klme egy testvér Eottséről Néhai Tar Mihály Uramrol ... eo kglmekre devenialt bonumokat ... osztanok fel [Asz; Borb. I. — ^aAz osztzásban részt vevő atyafiakat] * ~ *örökös és jobbágys*. 1675: Csiki Szent Martoni Molnar Mihaly nevű még ő kegyelmek között osztzatlan örökös és jobbagy [Berz. 12. 92/63].

osztozhatik (örökségen/birtokon) osztzokodhatik; a putea face partaj/impărțea; (im Erbe/Grundbesitz) sich teilen können. 1591: valamely w közzwlók előb meg halna

magtalanul, tahat annak az w resze Jozaga mynd az teób falubelj resz Jozaggal, az Almadj balint, es leyanok kőzót, fel ozollyon myndenwtt az Almadj Gaspar holta utan De ha meg ennek wtanna Almadj Gasparnak magzattia lenne, azis ugyan egy arant osztzhassek az Jozaggal myndenwtt walowal [Szava K; JHbK XIV/6]. 1599: Tezek en testamen(n)tumot az en iaúaimrol ... illien forman Hogi az en feleségemnek Agotha azzonnak ... minden penzemet ... es ualmit lsten elő felesge reiam bizoth ... eleo adúan, mindeneknek harmadat ühesse. Ezen kyweol(is) ... kit reia ruhaztam eoúe legien, senki abbol velle ne osztzhassek [Kv; RDL I. 5]. 1688: edgyikis az eo gyermeki közzül Benedekkel addigh ne osztzhassek valamigh az fen megh irt negyue(n) forint s hatva(n) penzbeli eolet illeteo reszt Benedek(ne)k le ne(m) tézsi [Komjátszeg TA; Borb. I Komjátszegi Sámuel ns nyil.]. 1699: mind addig ne osztzhassek, valamig az meg irt 3000 f id ezt három ezer magyar forintot le nem teszik [Meggyesfva MT; BálLt 93]. 1762: minthogy pedig semmi jussa nem volt, mindenet kezéhez venni, tehat ... adgya elé, és abbol az A. maga Condivisionalissaval ... osztzhassek [Torda; TjkT V. 77]. 1843: Én rövid időn ott lésezek, 's ha a ho engedné folytat-suk tovább a' Conscriptiot — hogy Bar a' Tavaszeleivel osztzhasunk [Veresegyháza AF; DobLev. V/1245 Bartok Sigmond lev.].

osztozik 1. osztzokodik; a împărți (cu ...); sich teilen. 1507: Eleozor hagyom az En feleségem<nek> az Bozy tot mynd az molomal egyetembe ... Jlyen kepen hogy Eue legyen Eltey, azval Jgyk (!) gyermekem Ne osztzok [Kv; Körny.; NyLRK VI, 186 Cheh István végr.]. 1565: aztys Ertem, hogy az en fyamath ott meg hazasítottak, es az Immar az en marhammol osztzozny akar [Kv; BeszLt 5 Konth Janos a lekenceiekhez]. 1573: mykor celegeo Margit fodor lanos attyafiaiwal osztzoknek talaltak egy Nagi feier Erzent az Marha keozet wres volt [Kv; Tjk III/3. 147]. 1610: Azt mongia az fel peresek tilalmot teottwnk az Alpe-resek ellen ... mikor az kisfaludi iozagh uegett osztzok uala [UszT 24a]. 1620: Enez othen alua(n) az hazba(n) eo keglmek előth, hagi lassa(m) mint osztzok es vonznak nyilath [Disznajó MT; TSb]. 1631: uagjon arania ... de azt bizony nem adgia sem Palnak sem Peternek, aual egi kurua sem osztzik, mert azt eo nekie hatta az Annia [Mv; MvLt 290. 259a]. 1647: mikor osztzunk volna az Harsongarti fel hold szeőleőbeől reszt kerek vala [Kv; RDL I. 27 Georgius Zephner alias Varga (41) vall.]. 1770: közönsegen a' több Possessoratus osztzok ugj hasznatis azókból próportione vésznek [Déda MT; LLt]. 1791: Tudjaé a Tanu ... Hogi ... Sz Ersébeti Agillis Mojzes György, Daniel es Janos Uramék ... amelj benn valo jószágot birmak, azon jószágban ... a Fiju Leányakkal osztzozotté ...? [Usz; Borb. II vk]. 1807: A singfalvi Határon a Patak mellett a mely praetendáltatik hogy oszlora valo volna, abbol Leany soha nem osztzott [Aranyosrákos TA; Borb. II]. — L. még RSzF 248.

Szk: *atyafiságosan* ~. 1832: admoneáltattam debito tempore hogy jőjön, és osztzunk Atyafiságosan [M.köb-lös SzD; RLt Pataki Mihaly nyil.] * *egyaránt* ~. 1591: ha penig Zyluai Sophia előb meg halna, hog nem mynt az ket leyanj hazassagot Jrne ... az Zylwasj Sophia aszjon reszet, melj egjenlőben, fyat es leyant Jilet, egy arant osztzozanak awal [Szava K; JHbK XIV. 6]. 1598: Ezeket az Arany es ewst marhakat igj hagiom, hogi az en giernekim ... egy

Arant osztozzanak velle [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.]. 1660: az hazat ... ualumiuel fellieb adhattiak el az Ezer forintnal, az super fluummal egy arant osztozzek az Relicta Attiafiái, es az kouaczi szigiarto familia, hasonfelet mindenik el ueuen [Kv; RDL I. 145] * *egyenlőképpen* ~. 1807: Ezen pont alatt emlegetett Földek hogy Léány ágat nem illetnének ... a Novizata Felperes részis ujjonon exhibeálja az ante Novum Citalt 1758ban Aprilis 15kén költ Divisionalist, melljel meg mutattya azt hogy a Néhai Székellj Boldisár Léányai Fiu Testvérekkel mind azon Földekből egyenlőképpen osztotzanak következőképpen mostis egyenlőképpen kelletik a Léány Ágnak a Fiuval osztozni [Aranyosrákos TA; Borb. II].

Sz. 1805: ugy voltunk mint mikor két aszszony osztozik a' szeretője nadrága felett, az edgyik az edgyik szárát a másik pedig a' másikat tartotta [Dés; Ks 94 Thuroczy Károly lev.].

2. fel/szétosztatik; a fi impärjt; aufge/verteilt werden. 1720/1811: Az Adosságokat a szerént fizessék vala mint a mobile bonumok osztozandanak [Szotyor Hsz; Borb. II].

3. (vkitől anyagiakban) különválnak; a face partaj/ impär-
tealä la separație; sich von jm (in materiellen Gütern) tren-
nen. 1592: En Niluan túdo(m) hogy Balas Janos az apiattol Balas giergtől külo(n) volt es osztoua valanak [UszT].

4. veszekedik, osztozódik; a se certa; sich streiten. 1618: 23 die Julii küldte engem Házi Jánossal Kamuti uram az új kajmekámhoz. Aznap reggel morga s osztozék sokat Házi Jánossal [BTN? 97]. XVIII. sz. köz.: Hogy pediglen urad és Aszszonyod ellen rugódózodnál^a, es osztoznál, kiváltképen ha valami mucskos szót találál ejteni, amely Urad vagy Aszszonyod becsületei ellen lenne az Czéh Hazánál meg csapattal [Kv; FesCjk 55. ~^aTi. az inas]. 1845: hat a' Grof osztozik Csikfalvi Intze Lászlóval hogy azon fiatal ne vágja le adig mig a' magának fen hagyot fákot számba nem vészi [Moson MT; TSb 35].

osztokodás (birtok/örökség) meg/felosztás, *ek* osztály; impärtealä; (Grundbesitz/Erbschafts)Teilung. 1604: az Alperesekis pedig mikor az Albertfi Pal iozaga ueget megh osztozodanak akkor az Anioknak Attiokfia az nehái Istuanfi Marto(n) kjuel edjek uoltak megh mondotta leueleteis megh mutatta, akkor nem ellengeztek, hogj uizza ne zallion ... mely osztokodasok az elmúlt 1602 Esztendeo-be uala [UszT 18/41]. 1699: még mikor Nagtok között az osztokodás lön, jött vala hozzám egy Udvarhelyszéki betsülletes Szekely Nemes ember jelentvén, hogy voltanak az Nsgtok földén nekie öt el bujdosott Jobbágyi [Kiskend KK; Ks 96 Biró Sámuel Gyerőfi Borbálához]. 1705: En az edes fiamtol könnjen meg valam, de hogy azt monta volna hogj meg osztoztak nem hallottam sem nem tudom osztokodásokat [Pf].

osztokodik osztozik; a impärjt; teilen. 1671: ez órában érkezvén gróf uram hunyadi számtartójának levele, melyben írja, hogy noha úgy is elég kevés búza vagon Hunyadon, de azt is fel akarják Dévában szállíttatni, holott maga tudja Uram Kegyelmed, urunk ő nagysága kegyelmessége, és így ha az is felszállíttatik mivel osztokodnak? [TML V, 473 Keczer Menyhért Teleki Mihályhoz].

osztózó I. mn I. osztokodó, az osztozásban érdekelt; care ia parte la o impärtealä; an der Teilung interessiert. 1761: Igenis jelen voltam az osztózó Urak ő Ngok között

és tudom hogj mind a két részről valo Mlgos Urak kezeket bé adván az két osztózó Meltosagos Baro Vrak ... obligálák magokat hogy meg állói lesznek azon ... ő Ngok között celebrált osztálynak [Branyicska H; JHb XXXV/46.16].

Szk: ~ *atyafi*. 1600: eotodik osztozo attiankfia az Nagy Peter leania Katha [UszT 15/93]. 1629: Zel Aros Andras-ne, Kis Erse es Molnos Miklosne attyafiasok voltak ... Colosi Istua(n) Iowaivalis osztotzanak együt s osztozo atyafiak voltak [Kv; Tjk VII/3. 40]. 1780: az osztazo Atyafiak a belső öröksegeket osztak meg [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1817: Létzfalvi özvegy Szabo Ferentz Oscola Mes-
terné töb Dálnoki osztozo Attyafijajival régen élt Szabo Tamás Pap jussa felet vikotalodának [Szörse Hsz; HSzjp Szörtsi Menyhárt (36) ns vall.] * ~ *fél*. 1673: Az ... Szölő öröksegeknek dolga felöl ... lön az osztozo felek között egy kis controversia [Kv; RDL I. 154]. 1761: Hallottam ... hogj tettenek volna az Meltosagos osztózó felek száz arany Vinculumot magok között [Branyicska H; JHb XXXV/46.15] * ~ *szukcesszor*. 1805: (A) Patzolai osztozo Successor ... meg kínáltatván az Alpereseket ... azon(n) Forrói Tóó-Hellynek proportionalis Zállóg Summájával ... kívánták a' kereset alá hozott zállognak ... egy nyoltzad részén kívül levő több részét ... meg itélletni [Ne; DobLev. IV/887. 1a] * ~ *testvér*. 1804: a hatra lévő 200 M forint Sum(m)a az Három osztozo Testvérek egy aránt illetvén egyenlő mértékben osztassék el [Szentimre AF; i.h. IV/874. 5] * ~ *vér* (*atyafi*). 1680: mivel minden ember negy agazatból áll, declarallja, es deducallja, genealogiaját világosan, mint az teob Atyafiak, s megh világosodva(n) dolga, ha comperialtatik osztozo vérenek vala mellyk ágazat(na)k lineaja lenni nem denegaltatik része, secus ne(m) admittallják [Kv; RDL I. 158]. 1758: Antal Gábor ... és Laboncz Petru ... ketten együt osztozo Vér Attyaffiak voltak ... tulajdon mosiajokot ketten egyenlő két részre fel osztva birták [Nyárló Sz; Mk III. XXIV/464]. 1804: Kovács Márton és minden osztozo Vérek ... meg tserélték azon Hellyet [Szövérd MT; MMatr. 128].

2. ~ *fundus* megosztandó birtok; proprietate care urmează să fie impärjt; zuteilenden Grundstück. 1673/1681: annyi örökségem vagon Hunyadon az hol lakom ... az fundus ... harmunké, osztozo fundus [Vh; VhU 561].

3. ~ *nyíl* a megosztott földből (nyílhúzás útján) vkinek jutott rész; parcelă primită (prin tragere la sorți) din terenurile moșteinite; (durch Pfeilziehung) aus der Erbschaft jm zugefallenen Erbteil. 1813: lévén szükségek az Titt Komáromi Successorok(na)k bizonyos szánto buza földre hogy osztozo nyilaikat egyenlőítsék ... adá ... azon allodialis ... buza földit ... Gerendi Samuel ... mely buza földért T. Komáromi László András, és Clára ... adák azon antiqua Sessiot [Nagyak AF; DobLev. V/953].

4. osztoztató bíró; arbitru la un partaj; Teilung durchführender Richter. 1603: mihelyen az Vrsten megh hozza Lucas Vramath ... mingyarast az Jdes vrainban gywtessenek be tizen hatigh Awagy huzigh valot, es az njolcz osztozo vrainnak egyenleo Akaratból Jrianak Articulusokat melyeket az varos eleyben hozwan annak vthanna Ahoz tarchyak magokat az osztozo vrain is valamjben az varos az Articulusokat hadgya [Kv; TanJk I/1. 436].

5. ~ *komisszárius alk* kb. igazságot osztó főnök; comisarul/șeful care face dreptate; Gerechtigkeite austeilender Kommissar. XVIII. sz. eleje: Menesse, ha roszul tartya, mert kicsid korokba meg csöknek, és gyakrabban az Komondorok Kösztök osztózó Commissariusok, ä ki pedig jó

fele fajra tehet Szert, egy Gyermeke Lovat el ad ugy, mint más Tizet, huszat [JHb 17/10 lótarási ut.].

II. fn osztóztásban részt vevő személy; persoană care ia parte la o împărțea; an der Teilung Teilnehmende(r). 1600: azt az erdeőt mikor megh osztottak ... akkoron annak eőtwen(n) forint keőtelit hattak valamelik megh ne(m) allana, es az wegezest fel bontana ... azert mo(n)dom hogy raita wagyo(n) az eőtwen(n) forint keőtele(n), mert neki ahoz semmi igazsága ne(m) wolt, megh bizonito(m) az osztozokkal, kik azokban elnek [UszT 15/75]. 1790: tessék Nságad(na)k, vagy a több Osztozoinak azon Házat, mint a melyhez Vérségi Jussok vagyon ... magokhoz váltani ... különben az Exponensek annak fogják adni, aki megvérszi [Ne; Incz. XI. 19a]. 1805: ugy tanállya ezen közönséges Törvény szék, hogy azon osztály Levél ... el nem rekeszti az Alpereseket hogy lehet és az 1756-ban osztozok között akár tudva, akár nem tudva volt bizonyításaikkal mások akár kik ellenis a' Törvény rendin Jussaikat ne védelmez-hessék [Ne; DobLev. IV/887. 3a].

osztózó bíró osztóztató bíró; arbitru la un partaj; Teilung durchführender Richter. 1603: Oztozo birakat ... valasztottanak eo kgeket az ket natiobol niolch vraitat^a ... ez nyolch vrait kiweol penighe senky az osztzasba ne elegitchey magokat [Kv; TanJk I/1. 434-5. — *Köv. a nevek fels.]. 1658: Mindeneket Osztzanak igazan negy resz-re, magok keőzeot, ne kellessek Osztzo Birak(na)k közik-ben menni sem(m)i dolgokban [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. 1675: Magjár Nagj Sombori Sombori Janos, es Sombori Laszlo Uramek levén osztzo Birak, Nemzetés Veglay Horvath Laszlo egy Testver huga Horvath Judith Aszszonj között, Edes Attjokrol ... reajok maradt Bonu-mokot Dividalutk ez szerint^a [BSz; RLt 0. 5 — *Köv. a részl.]. 1723: Tudom bizonyoson, mint hogy én is edgyik osztzo Biro voltam [Kv; JHbK XLIV/3]. 1784: annak idejen nyert osztzo avagi osztoztato Birakokat ... Kijel-med ellen kihozni az Exponens el nem mulattya [Aranyos-rákos TA; Borb.].

osztózkodás osztokzkodás, (vagyon/örökség)megosztás; împărțea, partaj; (Vermögens/Erbschafts)Teilung. 1625: meg Tudatnek Zaman Mindeniknek Marhaia es ha vala mikor osztzasok lenne azszerent allatnek ket fely, az superáciaia azon kepen allatnék ket fele es valamiel Egiknek Teob Marhaia volna Most osztzozodaskoris anial Meg superalna az Masikét [Szentimre Cs; UszT 172a]. 1688: Az mi adosság meg fén uagyon, az elébbi osztzozodas szérént az harmad részi Czutak Istuanne Aszonjome leszén [Ksz; BCs]. 1851: nints vége a' sok osztzozodás, fordítás feletti vitáknak [Kv; Pk 7].

osztózkodik (birtokot/örökséget)megoszt; a împărți (o proprietate/moștenire); (Gut/Erbschaft) teilen. 1607: Mikor Galfy Istuan vram osztzodik uala Keczetj Gaspar vram(m)al akkor latta(m) vala az keoztok fogot embereket hogy az kertekb(en) es feoldeke(n) larnak vala [UszT 20/54 Joannes Albert de Keczet (45) pp vall.]. 1632: mikoron Farkas Gasparni az leaniaual Szouaj Martonneual őztözö-dek az pattantusni jouaial akkor latta(m) .3. arani g'vrt, eg araniat [Mv; MvLt 290. 107b]. 1738: vagyon Udvarház noha pusztá Vásárhelyen, Varsoczon, Monostoron. Mányaban ... Az léányom Bornemiszane, és az kis Unokam Nagy Boldisár Uram leankaja osztzozodgyanak s alkudgyanak

azok felet ki hol szereti az helyet [Ks 14 XLIIIa Kornis István végr. fog.]. 1761: indigaltatik egy Divisionale vagis compo(siti)o ... hogy a leányok az oroszfalvi és osdolai jó-szágokb(an) és Jobbágyokban miként osztzozódta(na)k [Oroszfalu Hsz; BLev.]. 1767: Igáz é az hogy ... nehai Bodon Klára, és Susánna Aszszonyék Posteritási nemtsak egyszer, hanem két vagy három izben is osztzozodtanak? [T; JHb IX/48 vk].

osztózó levél osztálylevél; litterae divisionales; act de partaj, scrisoare de împărțire; Teilschreiben. 1642: az mi-képpen ez el múlt esztennap ugy mint 28 Septembris Anno 1642. Nemes Biroval admonealtatta, most immar^a Assonya es Arvai kepeben ielen leven praesentallya Ficz Istvan idejében léveo osztzo Levelekett [Nagymerégő K; JHbK XVIII/20. — *Okt. 5-én]. 1747: Hallottuk hogj meg osztzoz-tanak, de mellyiknek mik jutott(an)ak mi nem tudjuk az osztzo levelből ki tettik [Aranyosrákos TA; Borb. II].

osztóztat 1. (örökösöket) megosztóztat; a face partaj (între moștenitori); (Erben) teilen lassen. 1802: A Geo-metra a'ki az egész Hatart mérte, és Tabláztá minket is osztzoztassan [M.zsombor K; Somb. II].

2. osztóztatással egymástól elválaszt; a separa prin partaj; durch Teilung voneinander trennen. 1647: az attyo-kot fiokal osztzoztatni a' vagy keolleon szalitani, ez kinek csak egy gyermeke vagion ne kenszericsek; de ha teőbenis vadnak megh lehet [Fog.; UF I, 829].

osztóztatás (birtok/vagyon) felosztás; împărțea, partaj; (Grundstücks/Vermögens)Teilung. 1594: ez el mult nyaron az keőztwk való osztzozaskort az mely Zaz f(ori)ntot itelték volt az vrúnk Eő Ngatol keőztwnk való otosztatasra ... azt az Zaz f(ori)ntot az en Sogorom More Sigmond ennekem ... meg atta es teriteotte [Abrudbánya; Törzs]. 1724: Hogy ha penig valami Joszagok eo kgeket(ne)k akar mi nével nevezendők ezen mostani osztzoztatásból ki felejtődneken ... és az után ki tudodnának, tehát az olyanokhoz eo kglmek-(ne)k edgy aranyu jussok legyen [Asz; Borb. I]. 1769: az udvarb(an) mint egy harmad Napig tartott osztzoztatások s Nyilaknak kivonásáig ... én már nem tudom meg mondani hogy mennyi költség lőtt [Felőr SzD; BetLt 7 Nic. Barta (54) jb vall.]. 1826: azis valóságatlan állatás; hogy az Itélő Mester Ur által esett osztzoztatáskor fenn maradt voltna valami fizetni való [Ne; DobLev. V/1114. 7a].

osztóztató 1. osztóztást végrehajtó; care conduce desfașurarea partajului; Teilung durchführend. Szk: ~ biztos. 1827: Mint hogy ... a' néhai Dobollyi Josef és István urak magtalanul haláloztak el ... az Exponens ... kiványa a' maga részit törvényes osztály által ki szakasztodni mind azon N. Enyedi Jokbol azoknak haszon vetelekkel edgytő. Evégre ... a' tisztelt Tanátsol a kívánt osztályra otosztato Biztosokot fog kérni és rendeltetni [Ne; DobLev. V/1117. 1a] * ~ biztosság. 1842: Mi ... a' Tekintetes ki rendelt Osztoztato Biztosság előtt innepélyesen jelentjük ... Hogy mi ... viszsza intettük Budai Jánosné Lengyel Sára aszszonyt miként ellenünk elég vételt ne hozzon [Felfalu MT; DE 2] * ~ fórum. 1834: ezen summa' ki-fizetését az Exp(onen)s a közszüléktől maradt ingó Jók fel-osztására árbitrált Tktes osztoztato Forum előtt folyó processusba is több rendbe kérte [Dés; BetLt 5] * ~ ítélőmester. 1830: köteleztetik a felperes mind azon Leveleket, melyek az irt

esztendőbeli^a osztály alkalmatosságával, az osztóztató Itélő Mester előtt fen forgattak ... a perbe hit szerént elő adni [Somb. II. — ^aAz 1817-beli] * ~ *komisszió*. 1843: A Gergelyfai Határ osztóztató Commissio ítéletének meg hitelesített mássa [Szentenedek AF; DobLev. V/1244] * *régíusz*. 1821: az osztóztató régíusak [Csitsztiván MT; MvLev. Msz-i anyag 8] * ~ *szék*. 1808: ezen osztályos Perben az osztóztató Szék előtt tam ante quam post Novum mind két részről lett Allegatumakat exhibealvan a Teks Törvényes Derék Széknek ... noha az Fiu meg mutattais hogy nem tartozik adni a Leany testvereinek ... Leany testvereit igen nagyon meg terhelte [Harasztos TA; Borb. II].

2. ~ *parancsolat* osztóztatást előíró parancs; ordin/dispozitie cu privire la partaj/ ímpărteală; Teilung vorschreibender Befehl. 1807: Ebből illető maga rátájának ki szakasztására, és birtokába vehetőségére törekedvén ... eő Felségétől osztóztató parancsolatot nyert [T; Ks 89].

osztóztató bíró (hagyatékot/birtokot) felosztó bíró; arbitru la un partaj; Teilung durchführender Richter. 1738: vagyon Udvarház Vásárhelyen, Varsoczon, Monostoron, Mányaban ... Az léányom Bornemiszane, és az kis Unokám Nagy Boldisar Uram leankaja osztóztógyanak S alkudozának azok felet ... S ha meg nem alkatnanak az osztóztató bírák osz(sz)ják s intézzek el, vagy nyilat vessenek [Ks 14. XLIIIa Kornis István végr. fog.]. 1764: Szeredai János Vram ... ezen Controversio Portionk(na)k állapotját leg jobban tudván adhassa elé, s dirigálhassa osztóztató Bírák Vraimekott [Dicsősztmárton; Ks 22/XXIa]. 1784: (Az) osztóztató Bírákokat ... Kigjelmed ellen ki hozni az Exponens el nem mulattya [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1785: osztóztató Bírák közöttök nem voltak [Bede MT; LLt 59/7]. 1794: a' Commissio ujra öszve jött a' Nyilaknak ki adására, és a' Conscriptio az osztóztató Bírák által fel olvastatott [Fejér m.; DobLev. IV/734. lb vk]. 1798: Midőn ... három részekre meg lett volna osztva az egész Bodza mezeje, akkor kaptuk Mlgs Béli Mihály Urnak ezen Levelét: Én a' magam részéről, és három Árva Hugaim részéről az Urakat meg bírálom^a ... Osztóztató Bíráknak [BLt 2. — ^aKöv. a nevek fels.]. 1807 k.: engemet Nemes Fodor Sigmond Uramat, és Gombási Pétert az Eskettető ugy Testvére ... ez előtt arbitráltak volt, magok kozzött vegben viendo, osztóztató Bírákoknak [Sinfva TA; Borb. II Fodor István (50) a szék assz. vall.].

osztóztató levél osztálylevél, litterae divisionales; act de partaj, scrisoare de împărțire; Teilschreiben. 1724: Melly Divisionak Serieesse modo praemissio így menven végben mi előttünk és mi általunk, ennek jöendőbeli bizonságába irtuk és attuk ezen osztóztató Levelünket fide n(ost)ra mediante petsetünkél subscriptionkal meg erősítvén [Asz; Borb. I]. 1787: Egy osztóztató Levél de A(nn)o 1778: 16a Maji melly mellett a Néhai Vadadi András első feleségétől született Gyermekiei György, és Gábor között az osztóztás volt [Mv; MvLev. Elek Erzsébet hagy. 8].

osztórák I. mn I. ausztriai; austriac; österreichisch. Szk: ~ *becs* ausztriai érték. 1859: fizessen ... Tamás Istvánnak 105 ~ száz öt frot osztórák becsben [Kv; Végr.]. * ~ *érték*. 1879: Már ez, fiam, olyan ócska formalitás, hogy amelyik tiszteletes e fiatalítás megtartása nélkül megeskét valakit, 50 keserű könny cseppet hullatand, melyek mindegyike egy pengőforintot ér meg osztórák értékben [PLev. 48

Petelei István Jakab Ödönhoz] * ~ *tábor*. 1851: az osztórák és Muszka tábor itt Létivel [Dés; DLt 1147].

2. ~ *forint* ausztriai forint; florin austriac; österreichischer Florin. 1860: a' meg maradt 802. ostrak fort folylo ho 18an a Delisance indulásával elfogom indítani [Kommoló Hsz; BetLt 4 Sylvester Dávid lev.]. 1862: küldök 10 osztórák forintokat [Borsa K; i.h. Farkas Moses lev.].

3. ~ *bankó* ausztriai papírpénz; bancnotă austriacă; österreichische Banknote. Sz. 1879: Köszönöm a nekem küldött példányt. Persze a forintomat elvehetted volna, a mi barátságunk hőmérsője nem egy osztórák bankó [PLev. 68 Petelei István Jakab Ödönhoz].

4. ~ *katona* ausztriai katona; soldat austriac; österreichischer Soldat. 1869: Válaszszatok jobb oldali követet, hogy csinályanak osztórák katonát az egész magyarországból hogy valogassák ki a magyar fiuk javát ... s a maradékot, csonkakat, öregeket hagyják meg honvédeknek [Pf Pálfi Károly lev. Kv-ról].

II. *fn* osztórák ember; austriac; Österreicher. 1869: az igaz, hogy mi csak egy évig szolgálunk s akkor haza bocsátunk, de 10 évre esketnek fel a sárga fekete zászló alá és így a tíz év alatt, ha vész fenyegeti a gyönyörű osztórákokat visznek meg 9 1/2 év mulva is [Pf ua.].

osztóriga stridie, ostrigă; Auster. 1710 k.: Bécsben, a velencei követ asztalánál, kecske-békát is sokat ettem apró hal képében ... Osztórigát is ettem keveset, és egyébféle tengeri és földi csigákat [BÖn. 516].

osztóró sziget; insulă; Insel. 1568: Bekenzeghy fatul kenez galtheuy Gergelne Jobbagya ezt walla hogy my wilha az wen galtheoy Gergel megh holth Az vltatwl fogwa mynd Jmre deak Byrtha Az oztro mellet valo Marosmosást [Gáldtő AF; JHb XXIX/28].

óta, ólta I. a jelzett időtől/eseménytől kezdve (az elbeszélés időpontjáig); de la ... încoace/pînă acum; seit/von dem angegebenen Zeitpunkt/Ereignis an (bis zum Zeitpunkt der Erzählung). 1847: akik ... Bányákra emberi emlékezetet fejl muló óta hagyattak u m : kiskő Erdeje, nagy és kis folom oldala, a Nyárasba találtatának kárt tenni ... a 10. xr. Pásztori dijj büntetésén marasztassanak [Torockó; TLev. 10/9]. 1849: Krizsán Máriát ... csak is fel serdült kora óta esmerem [Kv; Végr. Vall. I Kelemen Beniamin vall.]. 1854: ez idő óta mindvégig becsülte és szíveségekkel árasztá őt el [Újfe 27]. 1855: Szeredán jöttem haza vasárnap óta voltam el menve [Csapó KK; DobLev. V/1397 Dobolyi Bálint lev.]. | A' Nagy Laki határban az <u>gy nevezett Malom patakán van egy két kövű patak malmom, mely emberi emléket meg halado idők óta áll fenn [Koppánd AF; i.h. V/1393 Dobolyi Bálint kérév.].

2. a jelzett időtartamon át (mind a mai napig); de la ... pînă azi; während der angegebenen Zeitdauer (bis zum heutigen Tag). 1829: az Határ Használatya Szine alatt már sok esztendők óta több vagy kevesebb marháinkat el ragadozták [Toplica MT; Born. XVc 6 Pop Juon a' Pétri (70) vall.]. 1840: Ezen erdő(t) ... most két vagy három esztendő óta Vásárhelyi Örmény Csiki Márton bizonyos adosságba el foglalta [Udvarfva MT; EHA]. 1843: még jöhet olyan nagy víz, mint volt most három esztendeje óta minden esztendőben [A. jára TA; BLt 12 Joannes Janosi (70) figulus, col. vall.]. | Varga Katalint esmértem ... úgy tudom, hogy valami két év óta tartózkodik itten [VKp

73.]. 1850: Már több Évek olta csendesenn birt lakoházam körüli égy darab kertemet ... minden igaz oknélkül ... levágták [Dés; DLT 780]. 1852: két hét ota kinlodom jobb karomban 's kezemben a' rheumatismussal [Kv, Pk 7].

3. -tól, -től ragos fn-hez kapcsolódva; precedat de un substantiv prevăzut cu sufixul -től, -től; im Anschluß an ein Substantiv mit Endung -től, -től: a jelzett időtől kezdve (mind a mai napig); de (la) ... pînă în zilele noastre; von dem angegebenen Zeitpunkt an (bis zum heutigen Tag). 1806: Két Esztendőktől olta hallatik [Désakna; DLT 129/1807]. 1834: a' kérdésbe forgo Hellyet a' Felperes Közönség Emberi emlékezetet fejlű mulo üdőtől olta birja [Borb. I Asz törvényszéke]. 1847: már hat hetektől ota [Dés; DLT 862]. 1849: A jelen hold 21ikétől olta enis itten vagyok Nlakon [Nagyak AF; DobLev. V/1277 Koréh György Dobolyi Bálinthoz].

Szk: eleitől ~. 1844: Ezen hely ... ki jelelve van, eleitől olta a' K Monostori határhoz tartozott [Szászfenes K; KmULev. I Lörintz János (60) col. vall.] * régtől ~. 1841: A' lakom Házánál már régtől olta kinlodok egy otska pajtával [Dés; DLT 81].

4. -tól fogva a jelzett időtől kezdve; incepind de la data respectivă; von dem angegebenen Zeitpunkt an. 1570: gyermeksege vlt fogva tuggya [Gyalakuta MT; BálLt 1]. 1592/1593: eoz vlt fogva mind így tudgja, az mikeppen megh vallot (!) [Szilágytő SzD; Ks]. 1609: gyermekegem oltatolfogva tudom hogi mjndeltigh keöver Boldisarnet zolgala zabo Gergelinek az Attia [Maksa Hsz; HSzJP Ambrosius bitai de Besenjeő col. vall.]. 1831: Székely Elek Farkasné ... Tudam hogy az előtt kotzodo volt ... most már pedig nagy idő oltától fogva nem oljan a miljen volt [Torda; TVLT Közig. ir.].

5. miőtától ~ amióta; de cînd ...; seitdem. 1840: Nyihány Évek teldegelték el, — miőtától olta van szerentsem ... kérelemmel folyamadni [Dés; DLT 343]. 1842: miőtától olta én háztól el mentem [Dés; DLT 916].

őtemető régi temető; cimitirul vechi; alter Friedhof. 1817: A' Követs Utzta fele járo Napkeleti Soron az ő Temetővel szembe [Mv; MvHn]. 1819: az ő Temető, a Botsárd felől valo fordulon ... a Szilkut mellett [M.bece AF; EHA].

őtestamentum őszövetség; Vechiul Testament; Altes Testament. 1662: Tiszta istenes ember lévén^a ... az őtestamentum könyveit tizenháromszor, az újtestamentumot pedig harminckétszernél többször olvasta vala el [SKr 293. — ^aI. Rákóczi György]. 1710 k.: az Ó- és Újtestamentum collatióját ... ha megvizsgáljuk, bizonyosan kilátszik abból, hogy az Isten mind közönségesen az Anyaszentegyháznak, mind különösen személy szerént annak tagjainak igazgatásában és vigasztalásában semmit alább nem hagyott az Új-, mint az Őtestamentumban, sőt nevedekett az ő mindenféle kegyelme [Blm. 1030].

otkolon szagos víz; odicolon, apă de colonie; Kölnischwasser. 1822: egy fertáj ora is alig telik belé küld egy otkolonas üveget teli otkolonnal [Dés; WLt Kelemen Benjámín lev.].

otkolonos üveg szagosvizet üveg; sticlură cu apă de colonie; Kölnischwasser-Glas. 1822: küld egy otkolonas üveget [Dés; WLt Kelemen Benjámín lev.]. 1841: Egy

otkolonos üveg [Dés; DLT 466]. 1848: Két otkolonos üvegek 2 [Szászkered K; LLt].

otkolon-üveg szagosvizet üveg; sticlură cu apă de colonie; Kölnischwasser-Glas. 1840 k.: egy Otkolon-Üveg; két Hajporozó [BetLt 3].

őtvérny őtestamentum; Vechiul Testament; Altes Testament. 1662: Az ő törvényben Isten csak a külső tisztátalanságot is ... elirtózott és kiment közülök [SKr 696].

otromba 1. aránytalanul nagy és formátlan; disproportionat de mare; unförmig. 1651: Edgy Öregh Otromba czi-nalt forma Gyúró 9 Rubint benne [WassLt Wass Judit kel.].

2. aránytalanul nagy és nehézkes mozgású; mätähälos, greoi; plump. 1811: A' Kutyának sem jó a' leg első köjke Ez égy fontos paraszt példa-beszédetske ... Azokról mondják ezt, kik elsőbben állnak — Ki Mesterségekkel, 's elsőbben próbálnak, Mint a' Varga inas első csizmájával, 's A' Fazakas inas első csuporjával; Sőt még a' Tulok-is milyen vad otromba, Mikor leg-elsőbben fogatik járomba [ArÉ 48].

3. faragatlan, durva; necioplit; derb, ungeschlacht. 1823–1830: Ez a Máthé László vakmerő, durva és otromba székely volt [FogE 83].

otrombaság kb. durvaság; grosolanie; Derbheit. 1879: Rosszul ismered Tolnait ... Csinál ő sok otrombaságot — de nem komisz [PLev. 62 Petelei István Jakab Ödönhöz].

ott, ottan 1. azon a helyen; acolo; dort. A. 1550: mykor az keresztössek kort az barmot, az szent kyalak oth az Cylla mezon örizik volt valkaj Thamas ... ala hozatot volt az baromba [Szentkirály/Damos K; MNy XXIV, 291 Symon kanta de Szent kyal j b vall.]. 1568: Stephanus Afra ... fassus e(st), hogy q soha oth zabad mesget ne(m) tud [Kv; Tjk III/1. 192]. 1570: Dabo Thamasne ... vallya ... eo oth Tartot zalast Zas Janos hazanal [Kv; Tjk III/2. 107]. 1598: az louakott őtt öreztem az szepeuiz mellet [Pál-fva Cs; BálLt 81]. 1604: En ot halek egy eyen Torday Ferencznit [UszT 20/320 Kosa Boldy menessj maros zekben lako (16) vall.]. 1607: ot senkinek nem uolt Zabad halazny az viz kerten alol az hidigh ala [Dánfva Cs; Eszt-Mk]. 1635: Batori Anna ot al az hám(m)ás kád mellet [Mv; MvLt 291. 56b]. 1636: tarthattiak ot diznaiokot [Zetelaka U; LLt Fasc. 165]. 1680: Enis ott allok vala az Kapum eleott s látam hogy oszve czomoljodanak [Kilyén Hsz; BLt 3]. 1699: Béres cökrököt legeltetnek att [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. 1741: még az néhai Aszszonyak meg betegülése előtt circiter egy héttel ott állot egy ralytorja [Megyesfva MT; Ks 184. LXXXVIII]. 1744: at latik a padon egy darab viaszat [Gyeke K; Ks]. 1767: mindenik a kinek Gyermeke Pástorok volt att jártotta tulkoit [Búrjánosóbuda K; JHbK LVI/5. 17].

B. 1592: monda Istuan batiam, hagi beket lo eochem az Anianknak, chinaltass ottan az en kertemben mehejdnek helt [Kv; Tjk V/1. 236]. 1672: valami az Turbaba(n) uolt a' Szánba(n), azt mind el uettek az Quartelyozo katonak es el uezet tollem, hanem a' mit az Száánnak az epplyenben be uertem uala ottan Nitra(n) cziak az maradot megh [CsÁlt F. 27. 1/38 Georgiffy Mihály nyitrai pléb. lev. haza Csikszentgyörgyre]. 1726: nem emlékezem mivel én akkor

csak el mulolág hamarán járta(m) ottan [Sajókeresztúr SzD; BLt 7]. 1731: engemetis ki küldöt vala ... másokkal kár latni, de semmi kárt ottan nem üsmertünk [Gysz; LLt]. 1753: én abban az üdőben Falus Biro lévén, magam is ki mentem betsülneni, de egjebet attan nem láttom tereitüránál az hol vondazattanak [Erdőalja KK; Ks 38. X. 9]. 1762: ottan jelen létemben Krajnik Kába Laszlo Uram parantsola ... hogy két vagy három véka buzára valo kévéket az Szépiből válaszsának [Roskány H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1763: attan talállam az Mgos Regium Gubernium igen kemény Camissioját [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.]. 1778: ottan ... épületre való gerendát, szarufát nem lehet találni [Berekeresztúr MT; Berz. 15. XXXVI/14]. 1787: látam a Dragemér Mihály setétebb szürke lovát ottan az uton elébb elébb egérsélni [Kézdimartonfva Hsz; HSzjP St. Szabó (50) prov. vall.]. 1812: az pénzt atan tartják és az Embereket ki nem fizethetem ... az alkalam szerint is 4000 Rfamis atan heyer minden haszan Nélkül [Sárd AF; KmULev. 3 Szilágyi Ádám nyil.].

Szk: ~ *alatt*. 1599: Ezennis kerik eo kgmet biro vramat hogy mostan ott alat^a leteben, eo kgme ne difficultallia ... Vrunkatt eo fel(se)get megh talalny [Kv; TanJk I/1. 342. — ^aGyf-on] * ~ *a tájon*. 1708: az ide be valo hordasis^a ig(en) bajos ott a' Tajon kovalyogva(n) gyakra(n) a' Kuruczok ujjabb kartolis felhetünk [Fog; KJ. Fogarasi János lev. — ^aGabonác] * ~ *benn*. 1585: Bachy Ambrus vallia ... Semmy vagdalokodasat ez fogoly leghennek Ne(m) lattam hane(m) bekesegen ott ben az vdwaron vl vala [Kv; Tjk IV/1. 520]. 1590: altal tazingalak az Vra hazahoz, hallam odben hogy mondanak nekj menj hatra fekegy le iob lezen [Kv, Tjk V/1. 4]. 1632: ot ben is az hazba(n) arczul czapat vala engemetis Zeöcz Istua(n) [Mv; MvLt 290. 67b] * ~ *fel*. 1618: Immár el is hittük, hogy nincsen ott fel Sorbán vajda [BTN² 116] * ~ *feljebbcske/fennebbcske*. 1796: Ismét ottan fellyebbcske rosz föld [Balázsháza SzD; WassLt]. 1814: Váito szántok ... Ugyan tsak ot fennebbcske [Borberék AF/Mv; RLt 0. 3] * ~ *fenn*. 1590: ott fen az Jrtasban adott ket hold feoldett Bernald Balasnak d. 12 [UszT]. 1639: ugi ment oda Ura(m), az kis fianak miklanak mon-dotta hogi eregi mikla haghacza fel az hiuba(n) lassad ha ninczen valami kasza ot fen [Mv; MvLt 291. 203a] * ~ *fennebb*. 1733: Vagion ott fennyeab az Ér mellett égj dara-boska egy Bugjára valo Retetske [Vaja MT; Sár.] * ~ *helyben*. 1679: Viszár Juon nevü Görög aruval kereskedő Nemes személy ... Ha mikor Török országban megyen, s onnet nekünk vasarlast hoz, azt nem dragabban, hanem a mint ott helyben vészi tartozzok en szamomra be adni [Vh; VhU 305-6 Thököly Imre ad. lev.]. 1774: let ... 8 Szekér fa ... ezeknek Szekere meg ért könnyen Csak ottan helyben ... három márvást [Mocs K; KS Conscr.]. 1783: mivel a szán-to foldeket és kaszáló helljeket ... elosztani vagj is meg ha-tározni itten nem lehetett, tehát ottan hellj(en) adjustálják az Atyafiak [Zoltán Hsz; Borb. II] * ~ *kijebb*. 1771: Ismét ott külyebb [MNy XXXVIII, 208] * ~ *kijel*. 1744: ott küjjeel Birton Istvánné mellett [Csöb U; LLt Fasc. 67] * ~ *kinn/künn*. 1580: vezgetek eo kegmek hogy Az hust mind ott kwn az vago hydon mind penigh It ben az Mezarzeke(n) meg ityllyek Es ha ot kwn laban megh ne(m) ismerhette az Lato mester Itillie It be(n) megh [Kv; TanJk V/3. 216b]. 1589: Ebben az eztendeoben kazaltattam(m) en magam enny zenat. Az itt valo hatarba(n) ot kün a' Zena fwbe 26 Eol [Kv; Szám. 4/XI. 46]. 1632: Latta(m) hogi ki ment ... Zeöcz Mihály az mezöre s az aszonjis Berkeszine az keö-

zeön ki került oda ki s ot kin beszéllettek egi massal [Mv; MvLt 290. 81a] * ~ *körül*. 1763: Minthogy Sok helylen Csináltunk szállást, ottan körül kosarok(na)k kallyibak-(na)k, kertek(ne)k, és tűzre amenyi kívántatott annyi fát vágtunk le [Zágon Hsz; SzentkZs]. 1781: nagy kár okoztatott volna ... más Falusi emberek szőlőjökbe is, a' kiknek ott körül van szöllejek [Perecsen Sz; IB. Michael Gergely (76) jb vall.] * ~ *közel*. 1625: cziak ot közel vagion az ha-lom ahol az Eokor niomat megj czoualtak vala [Derzs U; UszT 157b]. 1764: jöven Tordára Bosbol ... véle lévén egy kutyajs ugatni kezdé, melyrólis eszre vette, hogi ottan kö-zél emberek volnának [Torda; TjkT V. 205] * ~ *sehol*. 1673: igi gondolkodot, hogi ot sohal maganak, niugalmos es czendes elete nem lehetne [Balázstelke KK; Bállt 1].

2. helyhatározói mm főmondatában mutatószőként; ca adverb corelativ in regenta propositiiei circumstantiæ de loc; im Hauptsatz als hinweisendes Fürwort eines Neben-satzes des Ortes: ~ ... *ahol/aholott/ahon v. ahol/aho-lott/ahon* ... ~ azon a helyen ... ahol v. ahol ... azon a he-lyen; acolo/in acel loc ... unde; dort ... an jener Stelle. 1574: Az viz ely Bochatas feleol vgy Teccyk eo kegnek hogi hwlot az vram Meg lattak, oth bochatassek Ely az vyz Mennyen az Espotal Molnara [Kv; TanJk V/3. 99b]. 1599: azt tudo(m) hogy az hül az harcz esett, ott az feold az Nagy Janos hazahoz valo [UszT 13/107 Franciscus Miklos de Kadiczfalua pp vall.]. 1601: Keohalmly Pal ... vallia ... az Zamosfalwarol ky leot legenj hywa el ez iffiw legenth ... es menenek eokis mingyarást az azzony vthan az eosuenjre es vgy foztottak megh az azzonh, annak vthanna az azzonnyal menteonk ... oda es ahwn az foztassat monta ot leltoek ez teolgy palczat [Kv; Tjk VI/1. 560]. 1626: en iartam ott az hol Lörinczj Balint az Gátott fel dugta(n), akkor szabad vtt uala [Cszs; BLt 3 Demeter Janos szent Symonj (60) ns vall.]. 1761: ottan tüzet látván a holott meg eresztettek vala, mondok eo kegyelmeknek [Koronka MT; Told. 26]. 1834: itten Hatolykan Gadában, ott a hol azon forgyogos hely vagyon ássanak egy kutat [Hatolyka Hsz; HSzjP] * ~ ... *ahonnat/ahonnét* azon a helyen ... ahonnan; acolo/in acel loc ... de unde; an jener Stelle ... woher. 1757: Terpe aliás Rika, mutato nomine Szter Gligorie ... Hoszu-faluban s ottan az hunnet származat kinek volt örökös Jobbágya? [Kövár (Szt) vid.; Ks 9. XXX/20 vk.]. 1767: mindöröкке őtt volt az kert a hunnot az Iden az Tihoiak Le vágták [Galgó Sz; JHbK XXX/1] * ~ ... *ahova v. ahova* ... ~ azon a helyen ... ahova; acolo/in acel loc ... unde; an jener Stelle ... wohin. 1602: Ahwa mostan szaz lezzen, ott Yeovendeo eztendeobe(n) magyar legyen^a [Kv; TanJk I/1. 409. — ^aA kolozsi, illetve a széki sóakna gondviselője]. 1773: a kövekis nem álnak ott az hova tették volt az Hütösök, hanem ki vadnak hánva [Dálnok Hsz; HSzjP Michael Szász (40) jb vall.].

Sz: *ahol fáj, ~ tapogatja*. 1662: Elhallgatjuk, e vérszopó lélek másutt mit cselekedjék; nekünk magyaroknak ahol fáj, ott tapogatjuk [SKr 99] * *ahol félelem nincsen, ~ becület és tisztesség sincsen*. 1676/1681: Mint hogi penig az hol á félelem ninczen, ott böcsület es tisztesség is nincz, azért á keves alatta valo p(rac)sidariusokat félelembeis tarcza^a [Vh; VhU 664. — ^aA castellanus] * *ki hol bizik, ~ hiszik*. 1663: minthogy ki hol bizik, ott hiszik, én is kérem Kegyelmedet, én se legyek elfelejtve Kegyelmed előtt, hanem mutassa meg igaz atyafiuságát és szeretetit [TML II, 441 Teleki Mihály Bornemisza Susannához]. 1749: az ki hol bizik ott hiszik [Killyén Hsz; Aplt I Székely Elek lev.]

* *ubi non est, ~ ne keresd* ahol nincs, ott ne kereskedj. 1710 k.: (A jó hírnevet) amint a féldeák s félmagyar mondas tanit: Ubi non est, ott ne keresd, hanem az ő helyén [BÖn. 425].

3. az említett helyen/helységben; in acél loc, in localitate amintitá; an der erwähnten Stelle/dem erwähnten Ort. A. 1574: apamwal erkedre fwtottwnk wala, es ot az Barmot oryztem [Erked K; LLt Fasc. 29]. 1592: Myolta esmerj ezt az Tot Mihalt, molnokba lakot es az vitan Deesen hazasult megh s ot lakot [Kaplyon SzD; DLt 235]. 1599: nyergelék es Zombatfaluara menek, ot halek [UszT 13/105]. 1630: latta(m) hogi egi lo vagjon megh keötue az szeölö giöpünel ... egi holt lois fekszik ott [Mv; MvLt 290. 209a]. 1635: Matte Istwa(n) Gergelj Balasnit hazasodot vala megh ott hala megis [Impérfa Cs; LLt Fasc. 71 Nagy Domokos özvegye Agáta (70) vall.]. 1745: Kis János ... ment ki a' most közelébb említett Vármegyében Berettyo Vjjfaluba, ott bornyu pásztoroskodott [Szér Sz; WLt]. 1764: ottan a Tömletzbe vivének s ált üttem mig innen Tsinadrol^a Nms emberek jötteknek meg szabadtásomra [Told. 44/25. — ^aErdőcsinád MT].

B. 1573: Ilona Kadas Istwan deakne, Azt vallia ... Egy estve vachora eleot leot volt lanos deak az gergel deak hazahoz ... oth vacoralt Es vgian othhan halt [Kv; Tjk III/3. 156]. 1588: Matol fogwa harom hetig ha ez hatarban talalliak ... valamely varossy embernek Juhat, mingyarast minde(n) okvetetlen Az Negy valasztot vram huzat az Juhokban ottan le vaghasanak [Kv; TanJk I/1. 66]. 1743: N. Nehái Simon Péter Vram ā Kőkösi határon Vízelve nevű rétén hány marháját regeltette, s' mennjire vólt hatalma hogi ottan jártassa [Hsz; Kp I. 148 vk.]. 1761: Kriszte Gavrilla Adam Iuon es Petru, Iffiu Legényi korokban ... ell szöktének ... Bucsésd nevű Faluban ... Petru pedig es Juon attan Paposkodván hivatták magokat Kriszte Popának [Sztánisa H; JHb XVIII/2. 94]. 1778: Amint hallottam gyermek koromban vetodott által Benyere ... Hatzezan Abram a' Malomban ottan faragast tanulatatt [O.tordos AF; BK ad 465].

4. (az említett) hivatalos fórumon; la foral amintit; an der (erwähnten) amtlichen Behörde. A. 1570: Myklos predicator feleol eo kegek Jgh vegeztek, hogi plebanos vra(m) kewansaga zerenth Byro vram ynchie hogi chyendesegbe legien az keresteles feleol valo Thanytasba, Az Synodusiglan, es Az Myre othh vegeztetyk Maradyon Ewis azban [Kv; TanJk V/3. 3a]. 1669: Az falus Biro eleött valo törvények ha nem tecczik az Urok elejében viszik s ott szakad vege [Tormás H; Bñ Székely László, lev.].

B. 1758: Minnyáján mi nekünk kezét adának ... hogy minden ítéletünk(ne)k ... meg állói léznek ... ha valamelyik félnek ítéletünk nem fogna tetzeni az említett Szék(ne)k irt Törvényes Also Székire Apellálhassa ... ottan finalit(er) decialtassék, mind két pars rajta meg állyan [Asz; Borb. I]. 1784: El nem fognak ugyan az Város Birái rekesszettini attol, hogy ... a köz költségre Repartitiot ne tehessenek, ugy mind azonál, hogy azt meg tévén pro approbatione mindenkor az Tktes Continua Táblán exhibeállyák, és minekutánna ottan approbaltatik ... nyulhassanak fel szedéséhez [Torockó; TLév. 2/6. 2a]. 1801: mivel ezen Itélete a' Divisoria Comissionak a' Tekintetes Generalis szék eleiben apelálattott és transmittaltott, mig ottan el látatik, adig az említett Geometranak várakozni káros [M.nagyzsombor K; Somb. I].

5. akkor; atunci; dann. A. 1550: Kellenek ffely az leginek es menek az birohoz ... kernek volt ielt az birotol hog

az w marhaiokat ki soren Meg valtozot melleie bocatanaia Az vag ez iellel az w adossokat ellő hinaiah ot az biro ille(n) sot solt [BesztLt 21]. 1570: Kegdnék ... Nem hog' panaszlanek, kegtek ket drabantia ... az Demetery feoldeon szabad wtaba eg' Jobagiomatth megh fogtak, kezett kett heljen keoteottek hattra, Jo falka feoldigh wg' wittek, ott erszenyett el szoggattak mynd penzesteol [Nagysajó BN; BesztLt 72. Christophorus Hag'mas de Beregzo Casp. Szeoch Beszt-i bírőhoz]. 1573: Thakach Antal, Takach Balas, Orgonas Krestel, Azt valliak hogi ... az Aztalos Benedek hazahoz mentenek volna Borra, Azomba Be leonek oda varga Krestel es panity gaspar, Mond varga Krestel Azert leowenk ... hogi Im En gaspar vramtwl egi zanto feoldet veottem ... Aldomassat akarywk Innya Kegel egygywt ... Eok meg Engettek hogi keozikbe vllienek, Oth Bort hozattak es Zegitettek Innya az aldomasba [Kv; Tjk III/3. 247]. 1736 u.: Ha innya kezdett a Fejedelem, gyakran is ivutt, ott senkinek sem lehetett magát excusálni, addig kellett innya, míg kidőlt asztaltól [MetTrCs 454].

B. 1584: Ambrus Deak vallia, giakorta fenieget megh ez Lakatosne es hogy meg vesze az zeme(m) ottan hamar Rea gianakottam es zoltamis neky feleolle | Garay ferencz deak ... vallia ... ottan hamar az Mustoha Anniatol el veowe kachswteo ferencz, es eo Newele egy ideiglen [Kv; Tjk IV/1. 265, 323]. 1586: Apalin filep Menyhartne vallia ... Azonkeozbe az Ayto Nylek es otta(n) ighen Nagiot chatana [Kv; Tjk IV/1. 540]. 1600: Jnchedy Mathyas Deak ... vallia emlekeze(m) arra Jol ... Nestay Albert ... fel sem mehete Bechben bizonios okokbol hanem Sapy Benedek vihanna keolde egy gyalogh postat ... annak vihanna ottan hamar vizza Jeowe forga az Zo feleolle [Kv; Tjk VI/1. 523]. 1662: Az ellenség közelítésé híréért a várbán ottan hármát lőttek vala [SKr 496]. 1710 k.: Anno 1653 ... a hólyagos himlő erősen uralkodván az országban, én is megbetegedém belé ... Hamar felgyógyulék, de ottan csakhamar minden testem megtrühesedék szörnyen [BÖn. 523]. 1834: Azon három véka Árpa ... Percipialtatatt, tsak rolla említett tenni ottan el felejtödet [Sajókerezstür SzD; Born. F. IIg]. 1851: ottan a Molnár szert adván nékem az őrlésre mi előtt szerem el következett volna történt azon eset, hogy a' malom el romlott [Dés; DLt 87].

Szk: ~ -ott akkor ismét, időnként. 1573: Hywelka peter Azt vallia hogi Az varga Antal hazanal volt Menegzeobe, kert volt egi pohart varga Antal Kupa Antaltwl, Az poharbol oth oth lltanak az aztalnai hwl eo wolt [Kv; Tjk III/3. 256] * mikor/mikoron/midőn ... ~. 1584: Pal Brekner vallia halala eleött fel eztendeig zolga(m) Veres Tamast, Es mikor megh holt volna, Az feleséget otta(n) Barat Istwa(n) viwe hozza [Kv; Tjk IV/1. 380]. 1653: Mikoron már Calvinus, Brencius és többek elszakadtak volna az ő mesterektől doctor Luthertől, ottan könyveket írnak a magok értelmek szerént valót ellene [ETA I, 33 NSz]. 1804: Midőn meg szorulok ottan kapok Törögbuzát [Soákna MT; Born. G. IX. I Csorba Györgye (28) vall.].

6. nyomban, tüstént; imediat, indatá; im Nu, sofort. 1567: Marton Saranak Vary Peter deaknenak panazolkodasabol ertjwk hog(y) te Vaya neweo falut, kyt my az eo Vranak eltebe kegyelmesen attunk volt, holta vitan eo kezebeol ottan ky foglaltad volna [SzO II, 215–6 a fej. Telegdi Mihályhoz, a székyesi szék kapitányához]. 1573: Ersebet Zabo Maronne zolga(m)ia Azt vallia ... zolgart Borbel Balintnal mykor az felesége Beteg volt ... vgian halalig mynd Azt kyalotta ... hogi Eo neky az Irmes Bor Miat kelj

meg halny mellyet meg adot Innia, Mert ... Mint egi globis meg allot az giomraba, ha eo azt ky vehetne ottan Meg gyogyulna [Kv; TjK III/3. 114]. 1662: az fejedeleennek hírével esvén Bethlen István elmenetele, ottan tanácsot gyűjt-ven, mentül hamarabb lehetne, gyűlést hirdettete Kolosvárra [SKr 166]. 1669: Ha egy órában valamire hajlott ő nagysága, más órában ottan megváltozott; semmit is nem efficiálhaték [TML IV, 544 Nalácz István Teleki Mihályhoz]. 1726: En ... ezen Egyház fiui hivatalomban ... a Tiszt Eccle(na)k Sz. Sacramentomokra rendeltetett edenyire szorgalmatos gondot tartok a Sakramentumok celebrálása után az Eccle Hazaban ottan viszsza viszem [Kv; SRE 154].

Szk: *mihelyen/mihelyt/mihent* ... ~. 1588: mihelt az vrain Az sokadalomból megh leónék, ottan Biro Vram Varost gywcheón tanachbely feleywelis Ielen legien [Kv; TanJk I/1. 69]. 1596: marham ... myhelt be menth^a otta(n) be Haytottak [UszT 11/89. — ^aA tilalmasba]. 1607: mihent az Deesy birak meghertek, ottan feniegetni kezdek [Dés; DLT 297]. 1662: (Bonfinius históriáját) magyarra megfordítatván ... mihelyen az Úristen az üdöt csendesíténé, ottan kinyomtattná, megígérte vala [SKr 651–2].

7. abban az esetben; in cazul acela, atunci; in diesem Fall. 1555: ertem azt hog k kiraly ew felsege valami sot adot, enis szallz k nemem k mind regy bizot vramot hog nekemis kiraly ew felsege adot valami sot desen venne el k az adossagerth ottan mas fely zaz forintarot adnek k az adossagerth ... ha pegik (!) k ezth nem miuclü ottam (!) zerzek valami iamborth hozza ky penze tezy [Gyalu K; BesztLt 5]. 1572: Ennekem wgy techyk hogy ... Farkas Wram ... walazt tetelet megh kel warnonk De Myhelt megh Erthety Kegtek hogy haza Jeot ... Kegtek halgasson mynt egy hettyh ha oztan ... Nem kezdy Emlekezny ottan Jsmet Kegtek kwigyen hozaya es erre az walazra Emlekeztesse kegtek [Torda; BesztLt 3704 Lucas Pysthaky és Colomanus Fekete a beszti-bíróhoz és hites polgáraihoz]. 1592: Im ertem hol adnal de Jgen taűl vagio(n) ha kezem Jgieben adnal el venne(m) ... miért hogj te vagj kezes az te feolded vagio(n) kozel az enimhez ha azt Jde hagiód ez egi eztendeore ottan maradgion vgt bator de en Zalago(n) nem Atta(m) hane(m) cziak egi eztendeobe(n) hogj be vesse [UszT]. 1618: ha az igen ártalmas, hogy Daut pasa ott ül, ottan onnat is hazahívatjuk [BTN² 116]. 1796: a' Torotzkaiaknak a' fen forgo Privilegiumhoz ... mindenkör Jussok vagyon, és a' mi a' Törvény szerént perpetuum, ottan az abból emergalt Jus is perpetuum [Mv; TLv. 5/16 Transm. 75 tábl.].

8. ~ (*van/lesz/nincsen*) a. vhol jelen van/nincsen; a fi/a nu fi prezent undeva/in acel loc; irgendwo dort sein/nicht sein. 1550: w nekj Jarth Barma az Cyllan wys wolt oth es w aszt twggia hog' walkohoz^a es wyfalwhoz^a eltek de w hatarat nem twdgia [Körösfő/Damos K; MNy XXIV, 290. — ^{a-b}K]. 1568: Antonius Kwty, Rta Franc(isci) lantos ... fassi sunt ... Az zólóth p(ro) f. 16 wéotte veres Antaltwl, de my ne(m) tgyguk hogy ha meg attac az arrath a vag ne(m), mert my az aruba oth sem voltunk [Kv; TjK III/1. 174]. 1573: Herceg Antalne Anna ... vallia hogy Ez ely mwlt vi-rag hethen volt mykor vasarhelre ... feyerwarra zokadal-mokba Mennek, Es ... kerdezkettek Kozma gergely feleol howa leot volna hogy Ninchen oth [Kv; TjK III/3. 97]. 1582: Joue ky Hegedeős Mihale leany az az agh leany, monda az leanyak, Orsolya azzony lygarto Gorne, Jlona otte az em (!) vram, monda az leany, nincze(n), esmet monda az azzony, ah hazug beste kurua mit hazuch ha

megh mondak em neke(m) hogy ot vagion [Kv; TjK IV/1. 58e]. 1600: Hallottam mastol hogy chereltek egjmassal, de en az alkalomba ott nem voltam [UszT 15/137 Keömiwes Pal, Wdwarheli (58) vall.]. 1610: eo Maga az Zeginy Buday Mihaly deak hyut vala oda hogy ot ligick [Dés; DLT 321]. 1653: magad az szemed fel nyisd igen, ha immar ott vagy [Sófva BN; Ks 41. E. 31]. 1772: a temetésin is ott valek mivel éppen tö szomszedgya voltam [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 152]. 1781: magam ottan voltam viz segilleni hivutt bé [Komolló Hsz; HSzJP thomas Gáspár (40) jb vall.]. — b. (hosszabb v. rövidebb ideig) ott tartózkodik vhol; a ședeă/sta (un timp mai scurt sau mai îndelungat) într-un anumit loc; längere od. kürzere Zeit sich dort aufhalten. 1574: Geres lean chisar Antalnenal lakik. Twgia hogi az zas Ambrus Be kwlte volt Elteben leaniat chisarnéhoz ... Es vgian Istenert kerte hogi gongiat visellie tarcia Mint Eomagalet ... Aztwl fogwa oth volt az lean chisarnenal [Kv; TjK III/3. 363]. 1656: (Csiszér Ferenc) mikor Sendelt csinala(n)k akkor oda iöt uala, s — ot lön migh edgiat mast keszjtenk, — s — oza(n) el iöue onnat [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Giütö Jstua(n) (40) jb vall.]. 1751: Mundráék ... a Tavaszk kezdetin ... Nemes Thorda Várme-gyében Orbo nevű Faluban ... aufugialtak es máigis ott vadnak [Nyárádtó MT; SLt]. 1768: Székelyt ha ottan vagyon tisztelem s jo distractio kíván(ok) [TKhf Alvinczi Gábor lev.]. 1776: az Etsémis B. Henter ugy hallom ott vagyon [Szentdemeter U; GyL St. Henter (37) vall.]. 1797: M. Itellő Mester Csermatoni Ur ottan^a vagyon nemis szandékozik menni sohova [Banyica K; IB. Gombos István lev. — ^aVásárhelyt]. — c. odaérkezik; a sosi acolo/in acel loc; dort ankommen. 1604: Mj az cziebj Erdőn walank onat menek ki az bercze wigiaznj weczke föl, hat mind el lepte az raczok az falut, az nepet Jgön ölik wagiak, giorson meg fordulek onnat ... hatra tekintek hat mingiart ott wadnak az raczok [UszT 18/139 Jrolmos Lukacz weczkey lofw Ember vall.]. — d. abba a helyzetbe kerül; a ajunge în situația ...; in jene Lage geraten. 1832: Ha én a cselédek gabonája takarítását eztendige ugy vinném, mint ahogy most parantsoltatik ... ugy minden bizonyal eztendó végével ott lennék — hogy egy xr fizetést sem kaphatnék ki [Torda; IB. Demény János tt nyil.]. — e. azon a helyen található; a se afla în acel loc; an jener Stelle findbar. 1590/1593: Az dirik zamos foliasatis tudom hogy ot volt ahul mostan az Christoff Vram Molnan alol az gatolas vagion az Nagy fwz faak helyén [Bálványosváralja SzD; Ks]. 1600: Az Baratok molnath tudó(m) hogy zinten az bastia alat wolt, mostis ott vago(n) az zeghe [UszT 15/263 Nicolaus Jakab Farczadiensis (60) pp vall.]. 1723: A' Berket az árviz most inkább meg hánnya, de a Berec eleje jobb miolta a' Malom ott vagyon [Királyfa KK; MbK 162]. 1728: ott vagyon két halmacska egy más mellett [Maladé Sz; BfN]. 1750: Régénten a Törvényfa ott volté a hol most, vagy pedig odébb Szemerja felé [Szgy; HSzJP]. 1777: az Búdöspataki Praediumban ... tudé hallotté a' Tanu ? ... bizonyoson La Kolib helljet avag' nem ? ha igen ... voltanak é ottan valaha Kaljibak, Házak, és kik laktanak benne [Révkörtvélyes SzD; TL vk.]. 1823: otton ... volt egy kis alma fa [Szentbenedek MT; Told. 37]. — f. rendelkezésére áll; a stă la dispoziție; es steht zur Verfügung. 1797: aki közönséges bort akar innya ott van az 10 xros [Banyica K; IB. Gombos István lev.].

9. ~ *levő* a. ott lakó; care locuiește în acel loc; dort wohnend | ott tartózkodó/dolgozó; care este prezent/lucrează

acolo; sich dort aufhaltend, dort arbeitend. 1663: Én holnap elmegyek innét Medgyesre, az ott levő atyafiakhoz [TML II, 446 Teleki Mihály Teleki Jánosnéhoz]. 1679/1681: Haczogi Monya Gabor ... az Szolgalatra elégtelen, azért hogy a migh maga birja az több ott levő Taxasok formajához képest Taxat fizessen [Vh; VhU Thököly Imre vál.]. 1693: 4. Octobris az galliai hadak ... megharcolván az ott levő confoederatus hadakkal ... őket az gallusok megverték [IIAMN 331. 2]. 1700: Az Rabutin Regiméntyéből ott levő két Companiák(na)k adminisztráltak in Naturalibus Buzát Cub 339/2 [UzslT XIII. 94]. 1731: az hol az Patratumot Cselekeszi az ott levő Tisztektől vegjek elis a buntetést [Dés; Jk]. 1750: Bogdány Péter ... onszolta az ott levő falusi embereket a két pénz, hogy járják ki edgyjártást az Ur ... Ház helyetis [Veresegyháza AF; Told. 43]. 1783: ott helyben el holt volt, az ott levő Aszszonyok kaptak rajta és addig kezegettek szappanyos palinkával hogy valamenjire meg jött [Lengyelfva U; Ben.]. — b. ott található; care se gäseste in acel loc; dort findbar. 1632/1634: ott leuo maiorsagat, borat, buzajat Czaky Geörgy fel takaríthassa, es onnet elis hordhassa [Koronka MT; EMKt VI. E. 2. 248a]. 1659: Az ott levő minden némő majorsagit peng ez jövő 1660 Esztendő béli Szent Györgi napig, szabados legjen az Ur(na)k Ng(n)ak ott tartani [Szentbenedek SzD/Gyeke K; Ks K. 8]. 1733: (Az) Arapataki Falusi Biro össze csemetvén az Falut, ki mentenek és azon rétet ... meg Gyujtották, s úgy égették el, de az ott levő Kaszaly szüna, ezen tűz miá egette el vagy sem nem tudom [Árapatak Hsz; BLt 7 Fr. Bakó (30) j b vall.]. 1751: az ott levő lapájban a dombon alol, volté valaha épület ...? [Kök.; Ks 171. XXXI. 18 vk]. 1763: az ott levő sötét cziherben el buvám [Udvarfva MT; Told. 44/15]. 1770: Hallottam ... hogy a' Mosiajok mais Mosia Begyaszká ott levő kut pedig Fintina Bagyluj(na)k hivatatik [Girbó AF; JHb Arion Bunye (50) zs vall.].

10. itt ... ~ v. ~ ... itt itt ... amott; aici ... acolo; hier ... dort. 1640: Balogh Nagy István ... fassus est ... Én Bíró Pálnéhoz semmi gonoszágat nem láttam, sem tudok ... Hallottam olyant, hogy ím itt iszik s ím ott iszik az katonákkal [Mv; MvLt 291. 233–51 átrásban]. 1733: innet egészen száz sákban ment volt az az buza ... ott ... Németesen mérték félbe útve itt peng az mint szokás egészen útve [Gyeke K; Ks 99 Bíró János lev.].

ottani 1. ottlevő; de acolo; dortig. 1807: a midőn az ottani^a Királyi Táblán Sentencia fog hozattatni ebben a perben, nekem külgye el [Kv; Incz. XII. 3 b br. Josinczi József lev. — ^aMagyarországi]. 1850: bé rakattam az ottani Kő istáloba a' még meg levő fákat [Branyicska H; JHb XXV/68 hoz]. 1867: Igen nagy szükség lévén, több féle tekintetből a' Tkts urak ottani jelenléte az árverezésen, annak okaert meg kérem hogy ha lehetséges még holnap ... mennyünk le [Siménfva U; Pf Marosi János Pálffy Lajoshoz].

2. odavaló; de acolo, din acel loc; dortig, von dort, dort heimisch. 1847: Bucsum, Kerpenyes és Abrudfalván az ottani lakosoknak bujtogatásával, megyei és uradalmi tisztek ellen ingerlésével, pénzzsarolással s több effélékkel büntényeket elkövető kóbor nőszemély Varga Kata ellen ... a törvényes esketéseket véghezvitettvén ... véleményemet és tudósításomat ... a következőkbe tészem meg [VKp 292].

3. ott esett/történt; care s-a întâmplat acolo, de acolo; dort erfolgt/geschchen. 1809: Bizonyosság Darotzi Josef ...

helyben hag(g)ya az ottani Fassioját anyi meg világosítással, hogy Kotsis Sigmund, Kövesdi Imre Tilsi István tavalyi 1808-ik esztendőbe vittek ki szalonnát [Szu; UzslT ComGub. 1808]. 1820: Gán Juonné azért haragszik hogy az Iffiu Bároné ottani Szolgálatoskodásakor holmi lopogtatásért meg verte [Várfva TA; JHb 48 Biro Sigmund (49) hűtes assz. vall.].

ottanlét otlét; şedere acolo/in acel loc; Dortsein. 1804: a' mi ottan létünkbe a tisztítás, vagy ritkítás el-nem végzetvén, nem tudom menyi ágbog gyúlt azon helyről [Csapó KK; Berz. 17b].

ottan-ottan 1. időnként, néha-néha; din cînd in cînd; zuweilen, mitunter. 1603: Bwzay Mathiasne Cathalin az-onj ... vallia ... Nyreo Marton ottan ottan ky leot hazabol vigiazt az vczara megh be ment [Kv; Tjk VI/1. 642]. 1640: Szolgálatyok allapottyaban szabot rendet nem tartatni, miuel az var mellett laknak, es mikor az miben az idő alkolmatossaga es a' szükséghe keuannya az szolgálatott es administratiot, ottan ottan öket kellett hertelen elő allatni es uelek szolgaltatni [Fog.; UC 14/48. 13]. 1644: Mind penze s Mind Marhaia el eghe Vala, Otta(n) otta(n) Janos deaktul kert penzt [Mv; MvLt 291. 437a]. 1720: Nagjcságodatt ottan ottan tudositani el nem mulatom [Petek U; Ks 96 Petki Széki István lev.]. 1724: az kik az Szekely András ur(am) helyét, vagj is házat el foglaltak volt, azokat az sok félöl valo Pretendensek, ottan ottan infestaltak az Sok adosságért [Vessződ NK; Ks 95 Csongrádi Farkas lev.]. 1772: (A földek közül) mellyik kövér, vagy sovány, mellyik terem jo Gabonát trágyázás nélkül, és mellyik ollyon, amellyet otton otton trágyázi vagy ganéjozni kell ? [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. 1779: kiket látott ottan-ottan Puskával, meztelen kardal előre járni ...? [A.csermáton Hsz; HSzjP vk].

2. itt-ott; (pe) ici, (pe) colo; hier und da. 1653: Tanko Máthé ... ottan ottan hatalmasul bosszúságára fellyeb fellyeb vetteti gáttát molnára nyilván valo kárára [EszT-Mk fej.]. 1740: úgy referáltatik, hogj djetim kertét ottan ottan killyeb killyebb tészj [Dés; Jk 537b]. 1756: az Curialisra bé járo Kapu ... Áll három faragott, földben bé ázott ottan ottan Cziffrazot vastag Cserefa kapu mellyekből [Branyicska H; JHb LXX/2. 10]. 1763: Ngod kevés időtől fogva kezdette azon gátnak az említett porondos és berkes helyhez ragasztott végét ottan ottan el-vágtatni es bontatni [Körtvélyfája MT; JHb IX/44]. 1799 k.: (Az) erdő pasztorak ... az Erdőket igen ritkán járták, nem tsuda azért hogy a szamszéd helységek és a falusiak átolis ottan ottan meg tsonkázottak [Kv; AggmLt C. 114].

3. majdhogynem; cît pe-aci; beinahe. 1662: az ország ollyan okkal, hogy Barcsai maga is nem nagyra tartaná a fejedelmi méltóságot, amint a Keresztes mezején is ottan-ottan kész lévén odahagyni ... most pedig az országbul kimenvén, ugyan el is hagyván és állván mellőlök, Rákóczi fejedelem^a nem nagy munkával végbevitte vala, hogy ... az ország ismét mellé állana [SKr 500. — ^aII. Rákóczi György].

ottegyen 1. ottogyon

otthaggy 1. vmit vhol/vkinél hagy; a lása acolo; etw. irgendwo/bei jm lassen. 1569: Thowaba el ment s az erdeon ez embernek iwhat eg kosarba be rekeztete es ug

hatta ott [Hurm. XV/1, 637 Joannes Donka vicecomes Mar-
marosiensis Beszt. városához]. 1598: Czopes Thiwadar
feleki olah ... wallia ... Marossan Peter ot hagia Kadar
Georginel az egi vegh czondorat [Kv; Tjk VI/1. 157].
1637: Az mely nierget Feltoti Istua(n) keres ... ugi hagia ot
hazunknal, s az rudon allot [Mv; MvLt 291. 100b]. 1650:
tselekedetit docealom, az süvegeuel hogy ő tselekedte,
mivel az süveget ott hadta [UszT 8/64. 32a]. 1747: Pintye
Janosnak az Penzet Pap Vonka el Lopván ... Vonka Sal-
valvan magat Szaladasaval Lovat Fegyverevel együt ott
hadta [Egerbegy Sz; Ks 27/XXII]. 1794: vásárlott egy szál
Cserefát ... a' Harczai Völgyben lévő circumvicinált erde-
jéből, és minek utánna le vágta, és el rodolta volna ott
hagytá, és utánna nem ment [Marossztikrály MT; Berz. 6.
51. S. 73]. 1797: mint hogy már a hordás ideje el követke-
zett volt, meg kaszáltatta a hol jobbacska volt ... azt békes-
ségesen haza is vitette, a mi pedig felette gyenge volt ott
hagytá [Ne; DobLev. IV/790. 2b Timár Silip (40) zs vall.].

2. (ruhát) levett, másra cserél; a schimba hainele; (Kleid)
ausziehen, wechseln. 1638: ott hattak az Deakok az Togat
es köpenyeget attak reajok [Mv; MvLt 291. 154b].

3. félretesz (nem fogyaszt el); a lása acolo, a nu con-
suma; beiseite legen/stellen (nicht verzehren). 1725: Csü-
dalkozom hogy savanyo bort iszol, hat az edes bort kinek
hagyzod ott, talam hogy mas meg igya [ApLt Apor Péter
feleségéhez].

4. el/hátrahagy vkit; a lása in urmă (pe cineva); jn
hinterlassen. 1573: Machel Antal ... wallia ... három legen-
vyzy wala Ez Azzonembert az egyket leh wthwk ott
hagyw [Kv; Tjk III/3. 415]. 1596: ne(m) lattam ezt, merth
en ott hattam vala eöket [UszT 10/74]. 1657: Szolgámat
otthagvyán, magam gyalog elmenék az templum felé
[KemÖn. 56]. 1704: A lovas kuruc megszaladván, a gya-
logját otthagytja, azon rajta mind lovas, mind gyalog német
[Kv; KvE 291 SzF]. 1763: ott hagyván a' Vásárb(an) ötet,
magam az üres szekérel haza jöttem [Zh TA; Mk V. VII/1.
17 Oltyán Kosztin (40) zs vall.]. 1764: Midőn pedig ki
jöttünk mi Cserkesz Martizt ott hagytuk még gyergyóban
[Parajd U; DLev. 3. XXXIII. 9].

5. helyén hagy vmit; a lása la locul său; etw. an
seiner/führer Stelle lassen. 1590: az hatar kertet foliast az
teorweny vgia(n) ott haggia az Kouaczy Janos feolden az
mint az falu Jgazitotta [UszT].

6. (munkahelyet) elhagy; a părăsi (locul de muncă); (Ar-
beitsplatz) verlassen. 1794: a nevezett Cancellisták ... gyak-
ran olyan Labirintusban hoszták a dolgot, annyira hogy
tsak nem meg téballyattam, s mostis bánam, hogy ott nem
hagytam ő Kegyelmeiket [Koronka MT; Told. 42/1]. 1865:
Miután a' Tarcsai hodájos szolgálja csak Nov. 1-ig 1864
szolgált és akkor minden igaz ok nélkül ott hagyta, es
Novemberre, a' mikor már az éjszakák hivesek, drágán
kellett fogadni más szolgát helyette [Kv; RLt 0. 2 ifj. Pata-
ki József lev.].

7. nem tart igényt vmire; a nu solicita ceva; keinen An-
spruch auf etw. haben. 1711: Mikor azon marhákat tartani
ki oszták, én is el menék hogi el hajcsak benne, akkor
vala megh tal borjuzo Tehen, de én nem alkhaván meg
felettek, ott hajgám [Szárhegy Cs; WLt Greg. Erős (66)
ppix vall.].

otthagyatott hátrahagyott; (care a fost) lásat in acel loc;
hinterlassen. 1657: elsőben Nagyszombat alá menénk,
kiket megbüntetni akarunk vala az hátrébb említett árulta-

tásokért és Bakostól otthagyatott praesidiumnak Forgács
kezében ejtéséjért [KemÖn. 273].

otthon *hsz* 1. odahaza, vkinek az otthonában; (la cineva)
acasă; zu Hause, daheim. 1568: Benedict(us) Serator ...
fassus e(st) ... az Nemes azyony, azt monda hogy ... en
haza víze(m)^a meg Nitom othon, merth az kulchot othon
feleytettem [Kv; Tjk III/1. 188. — ^aA ládát]. 1570: Igartho
Thamas ... vallyia, hogy vagion 22 Ezteneye Mykor Mw-
sal ferenc elseo feleséget zeoch Balintne hazatul veotte
volna, Eo veofelye wolt es lattha hogy Jgen Tellyes volt az
Meny azzon, mert Terhes volt, Es Nem vyttek volt az
Egyhazhoz Meg eskwtny, hanem vgian oth hon eskwtek
volt Megh [Kv; Tjk III/2. 123]. 1625: Andras deak Egj
szegeny kwldus, az ki othon az Ispotalj haznal chinaltatott
volt Egj kis hajlekott, az kiben lakott [Kv; Szám. 16/XXX.
20]. 1631: monda Halasz Janos hogi othon az feöczben (!)
hatta az erszent [Mv; MvLt 290. 259b]. 1732: Jordán
Mátyás ... Ez Földvári Ferentz Vr(ám) Kotsissa ... Ez ha
otthon laknék a Bátyával edgyüt laknék [Szászsztyakab
SzD; TSb 51]. 1756: egy hetet othon töltött s ismét vissza
ment Münker Marton Uramhoz [Mv; Told. 16/42]. 1806:
addig jobb lett volna othon gazdaszszonykodnék [Dés; DLT
250/1808]. 1860: tisztelt Bátyámat s kedves csaladját
egésségben látni, akár itt akár othon mindig örvendem s
ohajtom [Gagy U; Pf Pálfi Mihály lev.].

Szék: ~ *dobban*. 1747: ha Isten eltet, csak akkor veszed
eszre mikor othon dobbanok | ha Isten éltet rövid időn
otthon Dobbanok [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségé-
hez] * ~ *hagy*. 1570: Lakatos Benedek ... vallyia ... Mond
az Nemes azzon ... oth hon hattam az kwlchat^a azzal Nyi-
tom Megh [Kv; Tjk III/2. 194. — ^aA ládának] * ~ *hál*.
1597: Sardine be mene es be rúgwa(n) az aytot monda az
vranak Aha Sardy bestie lelek kúrwa hize(m) megh kap-
alak egizer wagion egez holnapia hogi othon nem haltal
[Kv; Tjk V/1. 106]. 1688: etszaká(na)k idején a' szolgámis
otthon hált [SzJk 229]. 1825: othon sem mérünk háltni
[Méra K; KLev. 1] * ~ *kap*. 1798: Petrotzi Györgi ur ... igaz
hogi be is jütt az Udvarba de a Tisztett nem kapván othon
magais elebb allatt s ma így abban van [Ádámos KK; JHb
XIX/58] * ~ *kutog* othon kuksol. 1785 k.: Papot kérnék^a,
mert nagy asszonsyágban Járdogálnék kamuka ruhában;
De hogy a pap csak othon kuttogna, Nem kell nékem
karimas kalapja [EM XX, 500 Balás kódex. — ^aA
vénlány] * ~ *marad*. 1774: Annak utána tette meg a Regia
propositiókat, mely abból áll: 1-mo, hogy ... A Regius
Funduson lakó szászok között csak a nagyobbik^a maradjon
otthon gazdának, a többi katona légyen [RettE 334. —
^aFiú] * ~ *maradhat*. 1664: Ikafaluán lako Balogh Thamas
talala meg bennünköt alazatos könyörgese által ... kégiel-
mes tekintetünk leuen meg engettük neki hogi mostanis
otthon maradhasson^a, ha szinten Fiai fel neukedtek volnais
[Törzs. fej-i rend. Hsz-hez. — ^aAzaz ne kelljen hadba
vonulnia]. 1671: Varmegyékben lévő sessionatus Nemes
Atyánkfiai közzül, a' hol esztendőnként a' Birosnágnak
tisztit és terhét, kételenitettnek supportalni, az olyan
Falukban táborozásnak idején-is efféle Birák othon marad-
hatnak [CC 35] * ~ *maradott leány*. 1765: Daniel Krisztin-
át, ki is othon maradott leány vala, elvette volt^a [RettE
181. — ^aToldi Ádám]. 1770: Meghalván az első felesége^a,
Teleki Éva, másodsor vette el br. Bánfffi Ferenc úr Krisz-
tina nevű othon maradott leányát [i.h. 221. — ^aWass
Miklósnak] * ~ *maraszt*. 1791: Örög Váradi Sigmond

uram othonis marasztattak volt bennünk (!) Örögökül [Kecset SzD; WassLt] * ~ *talál*. 1793: a' Gazda aszszonyt othon nem találta [Dés; DLT az 1799. évi iratok közt] * *találhat*. 1860: (Fiam) szíve leg főbb ohajja az, hogy Mari Hugamat a leg jobb egésségbe othan találhassa [M.fülpös MT; BetLt 4 Boér György lev.] * ~ *ül*. 1778: azok minditig othon ülnek [KLev.]. 1806: othon kellett ülnem [Dés; KMN 191]. 1820: Titi pedig újjan othon 's fonnjon [Kv; Pk 7] * ~ *ülő*. 1828: a' Város körül levő nyári Mezei Munka idején kívül, egy nehány szőts és Csizmadia othon ülő Mester Embereket ki vévén az egész közönség a' Meta-lurgia folytatásába Esztendőt által a' Tarisnyából él [Török-; TLev. 13/3].

Sz: 1811: Mikor a' vén Legény meg-nem házasul, vagy a' vén Leány férjhez nem megyen, azt mondják rólla: othon sűti a makkot [ARÉ 111].

2. ~ (*van/lesz/nincsen/sincsen*) vki otthonában tartózkodik, ill. nem tartózkodik otthon; a fi sau a nu fi acasă; sich daheim aufhalten bzw. nicht zu Hause aufhalten. 1584: Lazlo kenez vallia hogy filewel hallotta hogy Botha Balas meg monta hogy mingyarást megh fogia az Nilas Ferenczne Mustoha fiat de ... seotet estwere halasztotta, Mert othon volt Akor az Lopo [Kv; Tjk IV/1. 106]. 1585: Tapaszto Istwan vallia, Talala enge(m) Kuthy Ianos, hiida Igy hogy ler haza Am othon vagon Ania(m) Az hazat meg veheted teolle [Kv; i.h. 437]. 1600: Keotelwereo Thamasne Ersebeth azzony ... vallia ... Bek Peter ... vramat kerde ha othonne, hogy mondok hogy othon ninnen mingyarást Ala fordula es el mene [Kv; Tjk VI/1. 488] | Mi akkor ottho(n) woltunk mikor az dulok rea mentek az eo kegmek hazara [Uszt 15/26]. 1687: első kakas szo kor othon volt Vona Andrēka [A.jára TA; Borb.]. 1762: Othon nem lévén Semit sem tudok fatéalni azon Aszszony meg veretettéséről [Branyicska H; JHb XXXV/5. 7]. 1801: én Tancsra^a még érkezvén majd, meg halék Csudám(an) hogy az szőlő Levelezetlen, az Törökbuza kapálatlan, Buza mind el van készülve s egy Czigány sintsen athan hogy az aratáshaz kezgye(ne)k [F.zsuk K; SLt Margitai János P. Horváth Ferencz. — *K].

3. vki lakóhelyén; în satul/la domiciliul cuiva; an js Wohnort. 1570: Etthues Jacob es Eotthues gaspar ... vallyak hogy Baniarolis Jeottek Eotthues Masterek Jde kyk otthonnis Masterek voltak [Kv; Tjk III/2. 135]. 1606: Egy Nagi Péter nevű ember volt eggik az tolvajoknak, mellet most azt mongyák, hogy otthun Uyszekelen^a vagon most [Csernát Hsz; DanielO 9. — *U]. 1672: othon is lator lelkű ember volt^a s itt is azon eb [TML VI, 178 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — *Egy Szepesi nevű ember].

4. vki hazájában; în patria cuiva; in js Heimat. 1670: Az Isten ki ne vigen innen, ha othon is ezen utamra való készülemre 400 forintnál többet nem költöttem [TML V, 403 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz Drinápolyból]. 1705: Némelyek ... haza Erdélybe mentenek kéredzeni, nem lévén semmi consolatiójok Havasalföldében, úgy, hogy othon magokat delineálják magok házoknál [WIN I, 404]. 1823–1830: (Az angol diákok) közül sokan csak azért utaznak hazájokból, hogy többet költhessenek, mert gazdagok lévén, othon nem költhetnek eleget [FogE 248]. 1854: A bécsi egyetem iránti elismeréssel kell itt kinyilvánítanom, hogy másfél év alatt többet tanulhaték itt, mint othon 15 évek alatt [ÚjFE 157].

Szk: ~ *ül*. 1759: Bár ült volna othon az istenadta musz-kája, talán eddig békesség lett volna [RettE 82].

otthon *fn* lakás; lucuință; Wohnung. 1653: Sofrát terittete le a Görchi Mehmet bassa tihája a kerevetre és letelepíte, és vacsorát hozának s evénk ... de az ő szokások szerént igen mértékletesség vagon, nem hogy táborban, de még othonjokban is nékik [ETA I, 130 NSZ].

otthonka háziruha; capot, rochie de casă; Hauskleid. XIX. sz. köz.: Küldök 14 Zsemet ... a Marika rozsaszin othonkáját hozzá való darabakkal [BLt 11 Cserei Róza férjéhez, Béli Alberthez]. 1859: M Ujfalvi Sándor Natsága Részére ... Egy Egy othonkát vásárolt 16 f [Kv; Ujf. 1].

otthonlakó belföldi, honi; din țară; heimisch. 1677: Méltotzatnék Nagyságod arrúl is parancsolni mind Vese-lényi uramnak s mind annak az Vas Mártonnak, a szegény Prinyi Ádámot bocsátának el ... Bizony Nagyságodnak igaz hive volt, valamit érthetett, mindent hírré adott nekem. Az ilyen dologgal idegenítik el magoktúl s mind Nagyságodtúl az othon lakó magyarságot [TML VII, 464–5 Teleki Mihály a fej-hez].

otthonlét otthon tartózkodás; ședere acasă; Zuhausesein. 1655/1754: Az Ura munkáját a' Legény gazdjája othon nem létiben le ne tégye; ha le teszi, büntetése flor 1 [Kv; ACart. 15]. 1692: Felesége ... egy Győri nevű legénnyel ... őt ivott, Ura othonn nem létib(en) [SzJk 265]. 1761: Ferentz Lörintz egykör (!) étzakának idején az ő Házára ment volt othan nem létibe [Szászszitiván KK; BK. Martinus Kötélverő (36) jb vall.]. 1769: nem volt szerencsem udvarolnam othan nem léte miat [Keresztúrfva U; Ks 19/IV. 5 Matskásy Farkas lev.]. 1812: Jártam a' Groffné eo Nsga Kele-mentelki Udvarában Leányi othon léte alatt [Héderfája KK; IB. Szőke István (63) jb vall.]. 1850: minden T. Pap az általa v(agy) othonn Nem létibe más pap-társa által véghez viit papi actusokat írja bé mindjárt a véghez vitel után az anya könyvbe [Nagykapus K; Rak 5].

otthonvaló otthon tartózkodó személy; persoană care stă acasă; zu Hause Befindliche(r). 1662: Rákóczi fejedelem nem nagy munkával végbevitte vala, hogy Barcsai mellől elállván, az ország ismét mellé állana, és így maga is a fejedelmi conditiókra megesküvén, az ország is ugyanazon gyűlésen ... az otthonvalók pedig székes helyeken bizonyos napra hozzá eskünni rendeltettek [SKr 500–1].

ottjártában arrafelé jártában; în timp ce umbla pe acolo; während seines/ihrer Hingehens. 1783: Nanya Makavej ... valami sott lopott volt el Pavelu Tomitol ... mellyet ki viit uolt a mezőre, és Bullya Péter akadott rea ott jártában a Juhokkal [Farág K; Gyl. Blos Stephán (50) jb vall.].

ottlakás vhol való lakás; locuirea/șederea cuiva în acel loc; Dortwohnen. 1662: Bizony elhiszszük, hogy sokan nem gyönyörködnek a Kegyelmed otllakásában, de mi inkább kívánjuk, hogy Kegyelmed ott lakjék, hogy sem azok lakják, a kik bánják, hogy Kegyelmed ott lakik [TML I, 354 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. 1710: atyám, akaratom s kedvem ellen, Teleki Mihály udvarában ada inasnak engemet, azért, elhiszem, hogy magának valami könnyebb-séget szerezzen otllakással [CsH 197]. 1823–1830: Ezeknek^a otllakásunkkal kétségkívül növekedett a gyanúja az apámnak az anyám ellen [FogE 81. — *Alvinci Zsom-

bori László és Albisi Máté László]. 1849: miután bizonyos tudomást kaptunk arról, hogy azon kults az mely a' Kri-zsán Mária ott lakása ideje alatt azon ajtóhoz használtatott azzal a' bé és kizárást előbb ottan elpróbálva elmentünk a' Kelemen Béni ... szállására [Kv; Végr. Vall. 73].

ottlakó vhol lakó; care locuiește în acel loc; dort-wohnend. 1753: azon Nemes Házokat azon ott lako Udvar-falvi Emberek mind egy tseppig el égették [Koronka MT; Told. 37/50].

ottlaktában ottlakásának idején; în timpul locuirii cuiva în acel loc; während seines/ihres Dortwohnens. 1777: az Emberek ... a mely irtványokat ott laktokba tisztgattak, onnan el széledések után a ki Konkolyfalvára telepedett oda birta az földét [Konkolyfa SzD; JHbK LVIII/28]. 1823–1830: Mint folyt ifjúságának dolga, azt én nem tudom, hanem ott laktamban az asszony^a lakott Szentlász-lón a falunak alsó végében, egy sövényből csinált, de belől is igen tisztességes házokban [FogE 147. — "Egy százc-szá-vási jobbágylánny].

otltép (véletlenül) ott kap vkit vhol; a gási pe cineva (în-timpulor) în acel loc; (zufällig) in irgendwo ertappen. 1662: Barcsai Gáspárt az örményesi szép udvarháznál véletlenül ott lepték vala [SKr 641].

ottlét 1. ottlétel/tartózkodás; prezența/șederea cuiva în acel loc; Dortsein, Aufenthalt. 1597: Andrass es az Jgnat az chyanok woltanak oda ky az Retre ... eotod Napig k-szaioakat es kalapaczkokat az kinek el Torot chinaltak meg addig walo ot letekirt ... —/85 [Kv; Szám. 7/XIV. 43 Masass Thamás sp kezével]. 1718: Most is nagy aggrava-tiojára vagyon ... 8 compania nemetnek ... nagy bagasiaval való ott létek [SzO VII, 240]. 1764: meg sebesitvén Hegyi Ferenczet midőn vissza szándékozott menni az foga-doban, már az edgik leste, kivel szemben menvén, nem tudván ott letit, az földre orozva le ütette [Torda; TJKT V. 239]. 1791: Gernyeszegi szőlőben az őszszelis felesen homlitottak, mostis hozzá fogtak volt ott létem alatt az homlittáshoz [Sztrezakercesora F; TL. Wessenyei Dániel jószágig. gr. Teleki Józsefhez]. 1797: akkor ujjonan meg fordult az ő Hazánál vagy velle találkozott é, vagy máshol ott létét hallotta é? [Déva; Ks 115 Vegyes ir. vk]. 1814: Grof Teleki Ádám Ur ... az Enyedi Bál-háznál Bált adván, már akkor ellenzette a' Grofné a' Vajna Rósi ott létét [Ne; Tsb 12]. — L. még Csh 111.

2. ~ében ott-tartózkodása idején; în timpul șederii cuiva în acel loc; während seines/ihres Dortseins/Aufenthalt. 1584: Annos Chiszar lacabne vallia ... Azt amit Az vra megh vallot a' vargane Annia feleol egy egy gyermekeknek el cheokconesse feleol, a' vargane ot letebe [Kv; TJK IV/1. 286]. 1587: ot letunkben^a ... Gaszdanak haza nepenek, Mosogatasert —/60 [Kv; Szám. 3/XXX. 15 Seres István sp kezével. — "Fejérvárt]. 1605: Az A mynket kert volt ... vallatnj, El menenk ... ott letunkben az falú Zombatfalú kepeben be jóuenek ... de azt izenek hogy eök ne(m) felelnek magokra, mert ne(m) tartoznak [UszT 19/13 Blasius Caspar de Martonos pp vall.]. 1610: (Az alperes) Valamire ualo gondoltaban azzal feniegetett őtt nem let-temben hatta(m) meghet, hogy az nyeluemet ki mechj [i.h. 32]. 1614: Ott létemben az portán ekkor az fejedelemnek és az szegény hazának volt igen nagy gondja, hogy

Husztot, Kővárat, Bányát ... török császár követség jártatá-sa által mint adják vissza Erdélyhez [ToldE 224]. 1725: az vijasz öt font volt ... egy kis türedekel lacinak küldöttem mind hogy ot letemben sok gyertyaját egetem el [ApL 2 Apor Zsuzsánna anyjához]. — L. még BÖN. 977.

3. ~ekör ott-tartózkodása alkalmával; cu ocazia șederii cuiva în acel loc; gelegentlich seines/ihres Dortseins. 1845: Édes Bálint! ... Mi kívánatát igenis méltányoljuk — s csak az a' bökkenő hogy maga igen későn ébredt föl — ott létemkor én magamis meg kínáltam volt, de maga nem fogadta el [Csapó KK; DobLev. V/1255 Wízy Lajos Do-bolyi Bálinthoz].

ottlétebeli vki ottlétekori; din timpul șederii cuiva în acel loc; bei js Dortsein. 1823–1830: Itt^a egyik vasárnap németül, a másikon franciául prédikálnak ... Az ottlétünk-beli papot Vedágnak hívták [FogE 195. — "Lipsia (Lipcse) egyik ref. templomában].

ottlétel ottlét; șederea cuiva în acel loc; Dortsein. 1657: Ekkor ottlétele alatt nekem is nem keveset kedvezvén, egykor nagy confidentiával kezde vélem tractálni [KemÖn. 120]. 1665: ha mi oly szűkség leszen az levélre ... csak kérem ... irassa meg az maga ott létele alatt [TML III, 495–6 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1672: Azok^a vadnak ott, talám azok ott lételekből vették azt az had fogadást, kikről is mit irt volt nekem Katona Mihály uram, postamester uramnak oda-küldtem vala az elmúlt héten [TML VI, 210 Teleki Mihály a fej-hez. — "25 legény, aki németeket ölt meg].

otlmarad 1. vhol időzik vmeddig; a rămîne acolo/în acel loc un anumit timp; bis zu einer bestimmten Zeit verweilen. 1572: Olsolia Kalmar gasparne, Azt vallia hogy ez farsang vegebe volt hoga egy esthwe Ment volt az keomyes Georgnehez valamy dolgaiert ... leo beh oda az Jstwan vayda fia ... Mond keomyesne lsten elteszen Jo gas-par deak ... azwtan Mond gaspar deak En Igen lttas vagiok leh fenne(m) It ha egy fevalit adnal, Mond Keomyesne, It Ne(m) akarom hoga fekegel, hanc(m) Az Mas hazban Eoremest agiat adok, vezen egy derekalt kezeben vvyz az Mas hazban vtanna gaspar deak es oth Marad [Kv; TJK III/3. 10–1]. 1704: ma jövenék fel a görgényi urak, kiknek feleségek, gyermekek otlmaradtott volt ... és jelenték az úrnak, hogy már bizonyosan meghallották, hogy Görgényi kurucok kezébe esett [WIN I, 220]. 1752: Reketyán Péter Tyilia nevű helyb(en) Bordélyá lévén a borral edgyütt ott maradtott [Algyógy H; BK. Pakalina Petru (28) jb vall.].

2. (csatában) elesik; a rămîne mort/a cădea (pe cîmpul de luptă); (im Kampf) fallen. 1704: A mi részünkről pedig estenek el mind az gyalog-, rajtár- és dragonregimentek közül, mind gregarius, mind pedig alsóbb tiszték. Kapitány is pedig a lovasokból, a Graven öccse, Móric nevű, otlmaradtott a harcon [WIN I, 250].

3. vmi vhol marad; a rămîne acolo/în acel loc; etw. irgendwo bleiben. 1758: balkezemnek középső ujját oda-kapván az ajtó, az bőri körmöstől ott maradtott [RetE 60]. 1763: az ökreit az udvarból ki tsapták a szánya penig fástol ott marada [Udvarfva MT; Told. 44/13].

otlmaradás vhol időzés; zăbovirea cuiva într-un anumit loc; Weilen, Aufenthalt. 1661: Én urunknak emlékeztem Kegyelmed otlmaradása felől [TML II, 205 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

ottmaradott 1. a helyszínen maradt; care a rămas la fața locului; an der Stelle geblieben. 1847: Ekőzt odaérkezett a tekintetes erdőgondnok úr is, kit Varga Katalin messziről meglátván, az erdőbe bészaladott. Az ottmaradott emberek ... azt mondták, hogy ... a marhák meg fogják enni, mihelyt kikelnek az elűtetett magok [VKp 262].

2. otthagytott; care a fost lăsat acolo/in acel loc; dort gelassen. 1657: Munkácson azért vagy harmadnapig vígan lakánk, én bort nem ittam; hanem az fejedelemasszonynak voltak ottmaradott malozsái, azt ittam [KemÖn. 150]. 1839: ha a ki szabott időre el nem hordaná, annak az ott maradt faja az Uradalom részére sequestráltak, és Confiscáltak [Km; KmULev. 2].

ottmaraszt visszattart/tartóztat vkit; a reține în acel loc; jn zurück/aufhalten. 1614: Ebédén ott marasztá^a, hogy jóltartson, de én igen rosszul lakám, mert igen rosszul áll vala az gyomrom [BTN² 65. — Báthori Gábor]. 1823–1830: kegyes papi ember volt ... majd mindennap nála ebédeltünk. Egyszer ... engemet ottmarasztott, s elbeszélte velem az erdélyi székekelyek állapotát [FogE 246].

ottogyeton ott (helyben); acolo (pe loc); dort (an der Stelle). 1583/1584: Azerth Azon hozza Nywlek hogy az haloth el wegim azert ottogeton, ram Thamadanak az Lazlo vram Emberi ... Ha oth Mychyoda Eset volnais Magwnk otalmaban czelektwnk volna az vram feoldin, Azert ottogeto(n) hogy wgrandoznak volt, vgy Eytettek el az haloth [Ujfalú K; Ks 42. B. 9].

ottogyon 1. ott, azon a helyen; acolo, în acel loc; dort, an der Stelle. 1555/XIX. sz. eleje: Hütünk szerint írjuk akkoron pedig az lktatáskoron az fellyel megirt Jozságoknak ellene senki nem szolla. Továbbá akkoron lktatásnak idejin egy kert széna vala ottogyon, azt aztán Apór János és Apór Péter elhordatta [Polyán Hsz; HSzjP]. 1591 u.: en uelem meg hitety az alperes uagj pinzt adot ertek uagj pedeg mas eoreoksigt adot ertek tehát kiz vagjok mast adny nem Akarom ottoigio Jdegennek birodalmat en ellenem mert en vir vagiok ahoz az eoreoksighez [UszT]. 1592: Az hely ... Az farkas laki határbán vagion az erdeón fen ... ottoigio pedig egieb baro(m) ne(m) jar, hane(m) paztoros baro(m) [i.h.]. 1595: En ne(m) tudo(m) egyebitt ualo lakasokat Konthy Janosnak es az Attianak, hanem chak ottoigio(n) az ... hannagyék feoldéken [Szu; i.h. 10/8]. 1598: Megh ertette(m) az Actrix Acquisitioat, Ahol azt mo(n)dgia hogi hazara mente(m) volna ottoigio(n) verekettem volna [i.h. 13/27]. 1598 k.: azt tudo(m) hogy Leórinch ottoigio(n) üetett uala egy ezteendőbe hogy oda keöltettek [i.h. 13/94]. 1599: chyremben valek, es ottoigio(n) ... az kezemet egy nagy palchadul úgy wté hogy ugia(n) ki boltott á ver beleölle [i.h. 14/36]. 1600: oda iedőve ... az Alperesnek diznaia az en makkomra ... mi kor ki wztem volna az Mathias Birtalan erdeinek az zelebe(n) ... ream iedő feizeiwel erossen wert hozzam, awal nem elegendwen az elewelis wagni kezdet, hizem hogy megh akart eolni, ottegyen weremet ki ontotta [i.h. 15/75]. 1606: Hazatis chenaltunk ottoigio(n) abbali reszemetis megh keuano(m) az teórvenyeöl [i.h. 20/178]. 1610: ala menenk bor feoldere s ottoigio terhet fogadank fel Meggies szekbe ... az utban teób bortis fogadank fel [i.h. 4. 9a].

Szk: ~ ... ahol. 1600: huzon negj eztendeje vagio(n) hogy en Betlenfálwara keöltém lakoul, de en ugy emleke-

zem hogy akkor ... az Osvat Mattiasne haza ne(m) vala ottoigio(n) az húl most [i.h. 15/90 Anna Consors Benedicti Peter (75) lib. vall.] * ugyan ~ ugyanazon a helyen. 1592 u.: az vtis vgia(n) ottoigio(n) volt ha kj az uto(n) nem akart jarni hane(m) az eo kegme feoldere ment arról nem tehetek [i.h.].

2. ~ van jelen van vhol; a fi prezent undeva; irgendwo anwesend sein. 1597: En ott ne(m) voltam, de az biro es az Atiam ottoigio(n) voltanak [i.h. 12/14]. 1598 k.: Az Testamentu(m) tetelkor ottoigio(n) ne(m) uoltam [i.h. 13/93 Caspar Sofalúi de Malomfalúa jb vall.].

ottomán oszmán-török; otoman; osman-türkisch. 1618: mondá az pasa ... csak úgy gondolkodjatok felőle^a, hogy valameddig az ottomány nemzet tart, de soha azt nektek nem hadják [BTN² 95. — Jenő vára átadásáról].

Szk: ~ hold. 1660/1669 k.: Kéls Királyunknak el jött ideje setetülyön az Ottomány Hold [Gysz; LLt].

ottrekesztetik odarekesztetik; a fi închis acolo/in acel loc; eingesperrt werden. 1662: Barcsai Gáspárt az örményesi szép udvarháznál véletlenül ottelepték vala, melly házat hogy az üdösbik méltóságos Lorántffy Zsuzsánna fejedelemasszony csináltott volna s most is imez bírná, tölök ottrekesztetvén, az is fegyvert fogván, de boros lévén elevenen magát hogy megadni nem akarná s benne meg is sebesitene, végre leverték s fejét vették vala [SKr 641].

ott-tart 1. vkit vhol (fogva) visszattart; a reține pe cineva în acel loc; jn irgendwo (gefangen) zurückhalten. 1588: mihelt haza Jeowe Hadadba Kopacz Ferencz be hiwata engem, s meg foga mindaddig oth tarta mig Negy Embert vettem kezessegen Negyven Negyven forintig hogy en soha semmit nem kerek az Sombori Jobagian az en karomert [Zsákfvá Sz; Wlt Luc. Barlas jb vall.].

2. (befogott állatot) magánál tart; a ține închis (animalul găsit în opritură); (eingefangenes Tier) bei sich halten. 1588: az eokeyth ... mind oth tarta az Jakczy boldisarne azzonym biraia zinte beoth keozepbe Jeowe aztan az eokeyre teorwent kivana hogy teorweny legyen benne fogot Ember eleoth [uo.; Wlt ua.].

3. vmit kezénél tart; a opri/reține ceva; etw. an der Hand halten. 1586: Lakatos Tamas vallia ... Az leweleket egybe keotem es egy tallerral egyetembe Gazda(m) Azzontol oda kwldem, hat a' leweleket ot tartotta de Az tallert vizza kwlte, sok ideigh tarta oda leweleimet [Kv; Tjk IV/1. 583].

ott-tartás (titokban) vhol tartás; ținerea (în secret) într-un anumit loc; irgendwo (geheim) Halten. 1772: A mosto-haleánya ... megviselődött, melyet észrevénén Bánffy Dénes, kiküldötte Válaszútra s egynehány hétig ott tartotta, de nem gondolta bátorságosnak ott tartását, hanem onnat küldötte Korpádra a regius perceptorné Szvetenei Sándorné gondviselése alá [RettE 271].

ott-tartat vhol (bezárva) tartat vkit; a dispune să fie ținut (închis) undeva/intr-un loc; jn irgendwo (eingesperrt) halten lassen. 1577: eo kegmeke vezettek hog' affele lezege leoweweny legent ky korchyoma(n) iazyk es dologa ne(m) lar, azt az kalitkaba wytesse be eo kegme Byro vram ... vagy egy nap estig vagy towab tartassa ot eo kegme [Kv; TanJk V/3. 154a].

ott-tartózkodás a szóban forgó helyen való tartózkodás; *sedere acolo/in acel loc; Aufenthalt. 1847: Hát a tiltott erdőbeni legettetés és az erdőségi ültetvények kitépése, elpusztítása forgott-é fenn a Varga Kata ott-tartózkodása alatt? ... Hát a szabad korszomárlás kérdése forgott-é fenn a Varga Kata ott-tartózkodása alatt? | Hallottam, hogy Varga Katalin ott-tartózkodása ideje alatt az erdőségi hivatal a bucsumi határon bizonyos helyre erdőségi magokat akart ültetni [VKp 207, 239].*

ott-tartóztat visszatart; a reține; zurückhalten. 1784: az két bátyat el bocsátották de ötöt ott tartóztaták [Sáromberke MT; TSb 13 Bethlen Szusánna lev.].

ott-terem hirtelen megjelenik; a apărea undeva pe neașteptate; plötzlich erscheinen. 1637: az az boitos ersok miholt ki leptem hazambol, mindgiart ot termet, bort hozattak s ittak s el reszegedtek [Mv; MvLt 291. 96a]. 1802: a' kotsis ott termett vasvillason, a kiis ugy vágta agyon Forro Lajost, hogy ... alig tudott haza szaladni [Mv; Born. XXXIX. 53 Schreiber Jákob (28) vall.].

ottvaló I. mn I. ott lakó, odavaló; care locuiește acolo, care este de acolo; dort wohnend | ott tartózkodó/dolgozó; care este prezent/lucrează acolo; sich dort aufhaltend/arbeitend. 1585: Jutank Eniedre woczora korba(n) az ott walo deakok Recordalanak megh .B. Vram Adata nekik f. — d. 12 [Kv; Szám. 3/XVIII. Gellien Imre sp kezével]. 1592: Az mikeppen Miklos falwj Nagy Palnak es az teob ott ualo lo feieknek megh Jzente volt kiralj biro hogj az utat megh czinalliak az ott valo lo feiek akartak cziak Nagy Palra vetnj [UszT]. 1610/1616: Adak ertesunkre, hogy az mely Salariumja ottvalo Praedicatornak ennek elotte Jart volna, kegd meg adni nem akarna, ugy mint nyoltz szaz kósót [RDL I. 100 fej.]. 1625: ot az heliben ldegen ember az J De en ot valo örökös ember uagiok [UszT 111a]. 1651/1653: az akkori ot valo Prasmari Falnagy vette ki az Teömleczbeöl az megh fogot Szaszokat [Lisznóy Hsz; BLt]. 1671: Jellentik azt-is ő kegyelmek hogy szokatlan exactionkkal, czédulapénzeknek exigálásával terhelik az ott való szegénységet akár mi dib dáb edgyetmástol-is az ott való Harminczadosok [CC 44]. 1693: küldé el ... Marosszekre Lörincz fálvára ott valo falus Biro Odorján János Veres Darabant házához [SLt AJ. 16]. 1743: at valo Unitarius Praedicator [Kál MT; Berz. 12. 92/206]. 1768: az ot valo Báts vagy Pasztor monda hogy ... turot vit volna bé [Páké Hsz; SzentkGy Ioan. Kelemen (40) jb vall.].

2. ott (a szóban forgó helyen) található; care se găsește acolo; dort auffindbar. 1572: Hagia hogy Ilona Azzonnak Bot hazan cnyallianak hazat kibe Lakiek addig mig az vristen zerencyet paranciolna Neky: Az ot valo Erdeonek felet az hazhoz hagia elnye a felet penig frathan valo hazához miert hogy ott semmy Erdeie ninchen [Fog.; SLt S. 10]. 1587: minden ott walo Jussatt Nagy Janosnak ky volna Eormen zekesen ... farkas Erszebet Nagy Janosne, walla es keotthe my Eleotthwnk Jegy Rwhayaygh Az wytezleo zenthammaly Zalanczy Georgynek es Maradekinak [Monor BN; JHb XXVI/9. 11]. 1596: Az ot ualo erdeot pedig közil birtak Tarchafalua s Chehertfalua [UszT 11/66 Gregorius Miklos de Kobatfalua (63) pp vall.]. 1645: talalok az ott valo maior haznal Szaz Istvan névő moior Aszszonyanak egy menyet [Nagyercse MT; Told. 27]. 1716: Az Baboni Fatensek ... denegalylyak, az Exponens Ur^a eő Nsga ot valo

portioját [Bábony K; JHb III/68. 24. — ^aBr. Jósika Imre]. 1763: azon is fellyül tartya a Határt az ott való Völgy vagy Viz árka [Udvarfva MT; Told. 44/1]. 1822: az Fperes ... ezen Malmot ... az mi Helyünkre kötötte vala, és az ott való Földünknek nyilván valo rontására volt [Maroskoppánd AF, DobLev. V/1057. 1b].

3. ottani; de acolo; dortig. 1573: Onofrius pello et Margareta vxor sua Brassoien(ses) lurati fassi sunt hogy mykor zeoch pal Brassoba Ment volna p(er)leni Zeoch peternewel ... Jamborwl es zorgalmatosson viselte az pernek gongiat Es veghez vitte az biro Hersel Lwkach eleot, hwlot mykor az tērweny Nem zolgalt volna Zeoch petermenek Appelaltak az Negy Biro eleybe az othh valo zokas zerent [Kv; TJK III/3. 182]. 1593: ez az Anna ennekem feleségem wala ... megh zekte hytyth ... az első Zek teörwenbenis fejehez zoltam mynth yllen hythi zegethhez ... mostis ugian feyehez zolok, annal Inkab beönessy teötte maghath hogy az oth walo teörweny nem warta [UszT]. 1625: Engemet az J hazához fogadott volt leanyara Kouachy Katara es minde(n) Jouajba bele vallott es fogadott volt ... az menyegzeo után enis Vgy Viseltem az ott valo mind kwlső es belseő gondot az en tehetsegem szerent a mint illien szegeny legeny ertekem szerent fogyatkozas nekwl [i.h. 107a]. 1701: becsületes Atyankfiat exmittaltunk oda, az kikis müdön az ott valo dolog ügyiben akarvan folytatni, keues respectust advan ex missus Atyankfiainak sok illetlenséggel voltak ellenek [Kv; ACJk 41]. 1746: Tudjaé a Tanu, hogy sokkal töbre ment Eltető Ferentz Uram(na) a Szegény emberek ellen tett kártétele, Marhájak levagdalása, égy égy Mariásig s felljebb is lett törvénytelen Sattzoltatása, mint az ott való kára esett ő kigylvéménak ...? [Szentegyed SzD; WassLt vk].

II. fn odavaló lakos; localnic, persoană de acolo; Dortheimische(r) | a megnevezett helyen tartózkodó személy; persoană care se află acolo/in acel loc; sich an dem genannten Ort Aufhaltende(r). 1590/1593: mondottak neki az ot valok hogy altal ide ez peres zygettire Ne erezzik barmokat mert be hajttiak rolla az Deesiek [Szásznýfres SzD, Ks]. 1665: Az praesidiumnak való posztóban kétszáz forint ára készen vagyon, melyet Szamosujvárra vitetni nem késünk s az mi az ottvalóktól megmarad, Kövárban [TML III, 538 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1827 k.: mitsoda Mesterséges fogásokkal vitte véghez azon személy, hogy Szabo Josefhez régen Férhez ment Léányomat Susit mikent keverte rossz hírbé, melyért a Templomból ki tiltott, holott senki semmit az ott valók közül nem Fatálhatott [Torda; TLt Praes. ir. 65 özv. Vas Gergelyné Fülep Ágnes panasza].

ottvész I. (csatában) odavész; a cădea (în luptă); (im Krieg) fallen. 1609: Feyer Mate Kozmassj primipil(us) tudom mikor layos kralj muhach mezejen ot veze [Cszs; BLt 3]. 1614: Báthori Gábor is reájok küldé hadát ... és igen megverték az brassai hadat, s Fejér Mihály is, azki ennek fő indítója vala, ott vesze az harcon [BTN² 61]. 1653: Volt valami harcok ugyan — a mint hallott ide — Köpecsennél, és ott veszték valami kevés magyarok. Bakó István ott veszett és az itt való Koncz Mihály; és Rhédei Ferencznek is voltanak gyalogi, és abban kilencszáz oda veszett [ETA I, 123 NSz]. 1662: Az mieink ... véletlenül rájuk útvén, úgy megverék őket, hogy aki elszaladna benne is, azok is gyalog estek vala a hegyeknek, de nagyobb részt ott vesznének [SKr 216]. 1704: A kurucnak

a gyalogja nagyobbára ott veszett [WIN I, 153]. 1710: (Lajos király) igen ifjú korában a mohácsi mezőn szultán Szulimán török császár nagy erejítől megveretik, a harcon az egész magyarországi püspökök, urak ott vesznének [CsH 65].

2. ott megy tönkre; a se distrüge în acel loc; dött zugründe gehen/verderben. 1570: Taligas Gërgh azt vallya hogy Mykor Latta volna az vchan hogi az Sarba hewer az Sos Balas haza eleot egy Mas haz keoz hely Marha, kerdette kye es ki hanta oda Megh Monta hogy Kolb Myklos, Es Latta hogy oth vezne az Saarba eszeobe, Megh szánta, es vgy hordotta be az chyuka Menhartne hazaba [Kv; TJK III/2. 113]. 1748: a' Vendég fogadóban egy hordó bor a Kortsomán fel akadott vala, s ott veszett [F.karácsonfva KK; Told. 56]. 1763: ez a' Patak sokszor ki ütt ... s ott is veszett mind a' Füvem, az Alakoromnakis nagyobb része az Iszap miatt [Szecsel Szb; JHb Grip Dregán (26) jb vall.]. 1793: (A) hat kalongya mint egy 2 1/2 hetig ottan hevervén bé vittem magamhaz hogy ott ne veszszen [Mezőbánd MT; MbK XII. 98].

ótvar egy fajta fertőző bőrbetegség; chelbe; Grind. 1664: Az menyemnek jött levele, melyben írja ő kegyelme, hogy az kús Jancsinak immár az nyakára jött le az otvar [TML III, 33 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. 1862: Betegség ... neme otvar [Körösfő K; RHAK I].

ótvaros ótvarral lepett; chelbos; grindig. 1664: adja az úr Isten, levelem találja Kegyelmedet örvendetes állapotban, Istennek legyen hála, az gyermekek szinte most jó egészségben vannak, csakhogy még is otvaros Jankó [TML III, 41 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. 1864: Urusos kut melybe régen sok helyekről összegyűlő köszvényes, otvaros és más egyéb nyavalyás emberek gyógyulásokat érzették [Oroszhegy U; Pesty, MgHnt LVII, 282b].

ótvarosodik ótvaros lesz; a chelboşi, a deveni chelbos; grindig werden. 1847: Miklos urfi pedig az orczáján ótvarosodni kezdett [Kv; Pk 7].

óv 1. Isten -jon Isten őrizzen/mentsen meg; Doamne fereşte!, ferească Dumnezeu/Domnull!; Gott bewahre! 1662: En egyébiránt, Isten óvjon, Uram, mert soha bizony realiter Kegyelmedben nem kételkedtem, noha sokak sokat mondtok [TML II, 392 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1666: ója az Isten annak az istentelenségnek csak meg gondolasától is ő nagyságát [TML III, 574 Teleki Mihály Wesselényi Ferenc nádorhoz]. 1675: Isten ójon attól, hogy olyan vastagon vélekedjem efélében is, ki mfiá adversarius atyafiak kaczagásra vennének alkalmatosságot [TML VII, 24 Béli Pál Teleki Mihályhoz]. 1679: Itt az első ház nál is sok az defectus ... ojjon I(ste)n tüztől [Dés; Jk 39b]. 1705: A veres himlő itt a városon rendkívül kezdett grassálni ... utána mirigy következik, akiben osztán sokan meg is halnak ... Isten ójon bennünket több szomorúságtól [WIN I, 429]. 1710 k.: én, villissimus homuncio, keressek-e hírt, nevet, glóriát magamnak? Ójjon Isten attól [BÖn. 406].

2. az ég -jon az ég őrizzen; ferească/ferit-a Sfintul!; behüt dicht Gott! 1879: A felolvasásokból te is fogsz halani mindenetre. Itthon leszel már akkor. Én is fogok halani — de az ég óvjon, hogy hozzászóljak [PLev. 49 Petelei István Jakab Ödönhöz].

3. -ja magát vmitől megóvja/védi magát; a se feri/päzi de ceva; sich vor etw. schützen. 1582: Vida Miklos Barat Peter zolgaia hwthy vthan vallia ... Monda Vincze hogy

vary megh Im enys el vizem az vram theoreok lowath ... Eg'kor oztan chak latam hog' ereossen leó az lowal, es három Azzony leó vala Zembe velle hog az lo zaguld vala Alatta, hallam hog kialthia vala Az Azzonioknak, Vincze, od magad, od magad | Michael Nag' ... fassus est ... megh foga eg kekbely legeny ... Es monda ... chak the kellez vala, od magad Neste lelek kwrwafy mert Mayd megh chiaplak [Kv; TJK IV/1. 16, 100]. 1592 k.: mikor le wte Hannagy Peter Jakab Jstuant, Az szoual egytt esek rayta az palcha, Azt monda hogy od magad mert magad wtelek egyzer [UszT]. 1603: Jo fjaim ... az gonossagot ne(m) chjak Magatokban de esjebekbennjs vtljatok, az hazwgsag tekeletlenség, megh az poganok keoszjs igen vtlatos: attol oyatok magatokatt [Csapó KK; JHb XXV/23]. 1653: a taraczkkal hármát lövének, hogy a vidék felrezenjen, és értse hogy valami új dolog vagyon a városban, és hogy ójni tudja magát ... a szökött katonáktól [ETA I, 144 NSz]. 1785 k.: Rébeka is tudja a falut jól róni, Nyelvéttől magodat alig tudod óni [EM XX, 514 Balás kódex]. 1850: Most abba mesterkedem, hogy egy napi kalákásokkal mind be fedessem a' fedni valokat, mert látom elébb az idő viszonytagságától kell az embernek magát óvni [Bálványosváralja SzD; Born. F. II/f].

óvakodható megóvható/fellebbezhető (költség); chel-tuială contestabilă/care poate fi contestat; Berufbares (Kosten). 1848: tessék a' ... zálogösszveg átvétele mellett az érintett házastelket ... a' zálogból meg eresztieni ... ellen esetben törvényes ovást tévén, minden e' tárgyban tett ... költségekről, fáradságokról, károkról ... s minden törvényesen ovakodhatokról [Fejér m.; DobLev. V/1271].

óvális tojásdad alakú; oval; oval. 1732: Trébeles ovalis Virágos Csészék [Ks 73/55 gr. Kornis Zsigmond hagy.]. 1752: Edgy ovalis Kerek Asztal Lábostol [Szászvevessződ NK; JHb XXIII/27]. 1772: 1 óvális belől aranyas pohár [Egeres K; Ks]. 1780: egy ovalis Medence korostoll [Kv; Ks 15. LVIII. 6]. 1788: Egy óvális Almárium aju Asztal a' tetején poltzok vadnak [Mv; Tsb 47]. 1802: Egy ovalis rostélyos szélű Virágos Credentia [Ne; DobLev. IV/558. 3a]. 1816: Kisded ovalis kosár 1 Rf 40 xr [Kv; Born. IV. 41]. 1837: Hat so tarto, és hat ürmös Findzsia, egy ovalis Fedél 13 darabb hozzá valo aufsatz [Szentbenedek SzD; Ks 88. 9]. 1838: egy nagy ovalis fekete festékű Asztal [M.bogáta SzD; BetLt 2]. 1855: a' Kajántoi patak mellett ovalis kerek Föld [Kv; Pk 3].

Szk: ~ figurájú. 1802: Egy ovalis figuraju fél fertájos metzett pohár [Ne; DobLev. IV/858. 3a]. 1803: tiszta fejér lapos tsipkés szélű Ovalis figurájú Tál No 2 [Ne; i.h. IV/858. 2b]. 1820: Egy nagy Ovalis Figurájú, négy lábakon álló, rostellyos szélű, és a közepébe F.T. betűkkel jegyzett egészen ezüst Tatza [Felőr SzD; BetLt 5 Fráter Theresia kel.]. * ~ formájú. 1814: Egy ovalis formaju arany piksis, nyom 33 1/2 Rf 100 [Kv; Born. IV. 41]. * ~ formálag. 1778: Egy óvális formálag Bádóg, vagy réz közé csinált két felől való üvegek, egy felől lázlik a' Boldogságos Szűz Mária képe ... A' más felin Czifra Czirádák [Csapó KK; Berz. 4. 8. C. 18].

óvár régi vár; cetatea veche; alte Burg/Festung | ilyen nevű városrészt; cartier cu acest nume; Stadtteil mit solchem Namen. 1561: az my meg holt eleinknek Birainknak es Polgar tarsainknak is Rendelesebol Az ewtues Cehneky

(!) mynden hadi zerzammokkal. Egy tornyot kel tartaniok Melly az owarba ez waros kew falan az del felöl walo zegeleten vagyon Epitetwen [Kv; ÖCart.]. 1570: mykor az owar kys aytayanal valo palon által Jeot volna, Latha hogi az Jakab Molnar Legen Azkor az Malom aytayat megh Nytotta | Kerekes Istwan, Azt vallya hogy mykor eo zolgalt Nagy Benedeknek ... Monta hogi megh atta az haz arrat Thwgia hogi az ember kytwl veotte volt az ó varba lakot, De ne(m) Jwt ezbe Neue [Kv; TjK III/2. 105, 151]. 1582: Az mel' falt az O warba tawaly ezendeobe az waros megh chinaltata, eo kegl(me)k heaztassa megh [Kv; TanJk V/3. 252b]. 1585: Kömywes Andras raka be az Ohwarba az ket vas Rostelt fizette(m) munkajaert f. 1 d. 50 [Kv; Szám. 3/XXII. 74]. 1595: 8 Die Marty hogi az owarban az esges volt, Az suteo haznak egi darab hiazattiat le vertek vala ... ismeg megh haiztatam ... f —/65 [Kv; i.h. 6/XIII. 2]. 1628: az mel' házok az oh vár Szegeleten vagio(n), az Toroni felől [Kv; RDL I. 136]. 1698: a Kastely uttza(n) ... Ház ... egy felől valo Vicinussa ... az ó Varra menő ut [Dés; EHA]. 1707: lattam hogi vittek az o varbul Deszkakat [Dés; EHA]. 1826: Horváth Sigmond, Ajtai Nagy István és Balogh László folyamodik a főkörmányszékhez, hogy a dési Óvárban állítandó emlékre közadakozás útján gyujtsenek [Dés; EHA]. 1831: men(n)ék el az Oh-Várban és ottan az Nehai Mlgs Báro Daniel Istvánné éo Excelentiaja Háza és Telke fundussát mérménk fel és betsülénék meg [Kv; Born. IV. 23].

óvárbeli 1. az Óvárban levő/található; care se află/găsește în cartierul Óvár; im Stadtteil Óvár befindlich. 1587: Az owarbely Swteo hazra walo keolchyege ... Veottem 84 horgalt Dezkatth f. 1 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 8]. 1589: Borbely Egyed Attia az eo Attiafia kepebe Dualitast fizetet az owarbelj haz feleől [Kv, KvLt Inv. 1/2. 61]. 1590: veottem ... egy Lakatot Az owarbely Kalastromhoz ... d. 15 [Kv; Szám. 4/XX. 21 Hooz Lörinc sp kezével] | Attam Myklos deaknak es diozegy Jstuanak az ouarbely foghaz Chinaltattassara f 240 d. 50 [Kv; i.h. 4/XXI. 26 Kis István sp kezével]. 1602: hattam azt^a az Ouarbely Scholaba az deakoknak [Kv; RDL I. 73. —^a25 ft-ot]. 1609: Veottem ... az Ouarbely foghazhoz két lakatot ... f 1 d 10 [Kv; Szám. 12b/IV. 168]. 1636: 7 Februarii. Oly nagy zuhatar, szél lön, hogy ... az óvárbeli templomról is az kakast levettete [Kv; KvE 168 SB.]. — L. még KvE 155.

2. ~ fertály óvári városnegyed; cartierul numit Óvár; Stadtviertel genannt Óvár. 1590: Az ówarbely Fertalyban Zamlaltatot ez Eztendoben Az Mint az Wonnasseokot Fel wettetek Dica zam 292 1/4 [Kv; Szám. 4/XVI. 2].

3. óvári, az óvárban lakó; care locuiește în Óvár; im Stadtteil Óvár wohnhaft. 1573: Veres Antal Azt vallia hogi Az owarbely Ianos deak hazához Ment volt korchomara teob tarsasagal egembe [Kv, TjK III/3. 282]. 1585: Ouarbely Zecohy Georgys úgyan azonokat állalya [Kv; TjK IV/1. 490b]. 1595: Biro W. paranczolatlyara czjnlalt az O Warbely Kadar György .7. feredő vannat az feredő hazban ... Attam f 5 d 60 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 25 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

óvári 1. az Óvárban levő/található; care se află/se găsește în Óvár; im Stadtviertel Óvár befindlich. 1585: Kewetkezik a mi keuet az oh warj malomra ... wettem [Kv; Szám. 3/XX. 3]. 1594: Az owary Calastromban [Kv; i.h. 6/II. 1]. 1693: Az sok ember nyughatatlan elméjéből súlvén

ki az óvári templomot Kolozsvaratt az pápistáknak adták az unitarius scholával együtt [IIAMN 332]. 1700: Az Óvári Sütő Háza valo kölcsög ... Hozattam egi szekér kek agjagot fizettem Flor 2 Dnr 50 [Kv; Szám. 40/I. 25]. 1704: 24 Augusti esett el a rákok vagy a mostani új egynehány hadnak kapitánya, Horvát János akit pompásan temetének el az óvári templom mellé 25 Augusti [Kv, KvE 293 SzF]. 1849: Azon időben mikor Kelemen Béni óvári házomnál magának szállást fogadott, ottan azután egy fehérnéppel lakott [Kv; Végr. Vall. 70].

2. ~ fertály óvárbeli városnegyed; cartierul numit Óvár; das Stadtviertel in Óvár. 1631: Ovary Fertalybely kapitánok [Kv; MúzRadák]. 1700: csakhamar titkos vásárt csináltak a paterrel, amely boroknak a pater meg is adta az árát, és mikor el akarta viteni, monostori paterék jobbágyi szekereken lévén a borok, észrevették, s én lévén a kapitány az óvári fertályban, csakhamar, sok embereket gyűjték fel, akik a szekereket megtartóztatták [Kv; KvE 272–3 SzF].

3. az Óvárban lakó/működő; din Óvár; im Stadtviertel Óvár wohnhaft/tätig. 1614: Az Owarj Zabo Marton [Kv; TjK VII/2. 239]. 1673: Ovari Marton Kovacz [Kv; KovCjk I. 99a]. 1692: Az Ovari Cantort marasztattya az Ecclia jövő esztendőre [Kv; SRE 3]. 1816: Az Óvári P. Franciscanusoknak a' P. Gvardian Contoja szerént 138 Rf 30 xr [Kv; Born. IV. 41].

óvársor óvári városrész; cartierul numit Óvár; Stadtteil in Óvár. 1593: Az ouarsorban vallo folliamra vallo kollczig ... ez viz folliamnak kett felől vallo odalatt kellett ... meg rakattno(m) ... Egi giallog Hidaczhatt czinalttattam [Kv; Szám. 5/XXIV. 5–6].

óvás tiltakozás, protestáció; protest, întîmpinare; Einspruch. 1845: Miután a' B alatti Esketés a' szokott módon, közöltetett, annak vissza zárása mellett a' méltatlanul bepanaszolt Székely Anna részéről a' panasz vagy vád levélre Ügyvéd Osváth János által óvások és fenn hagyások mellett, a' tisztább felfogás okáért némely környülállások előre bótásásával ezekben tétetik meg a Felelet^a [Dés; DLT 591. —^aKöv. a nyil.].

Szk: ~t tesz. 1843: Csonya Janos. — Zab Gyermekek — nővére óvást tett hogy törvényeink Szerint Zab Gyermekek nints semmije 's az össze írást meg gátlá [Bágyon TA; KLev.] * törvényes ~. 1848: tessék a' kisebb záloggöszveg átvétele mellett az érintett házastelket kezek, és birtokok alá bótáttani a' zálogbol még ereszteti ... ellen eseten törvényes óvást tévén [Fejér m.; DobLev. V/1271].

óvást óvatosan; cu prudentă/precauție/băgare de seamă; vorsichtig. 1664: En igen félek az havasalyi vajda dolgaitól, melyekben igen óvást kell az mi kegyelmes urunknak cselekedni [TML III, 300 Teleki Mihály Bomemisza Anához]. 1670: Naláczí uramat nem ártana Kegyelmednek tudósítani, ő kegyelme igen óvást viselné az én dolgomban magát [TML V, 906 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1710: Kegyelmeteket is azon kérem ... igen csendesen s óvást bánjék minden occurentiákkal [CsH 413]. 1716: az után ismét szép óvást megh nyitá az ajtot, es ismét be méné abban a házban [Nagyida K; Told. 22].

óvástabb óvatosabban; mai prudent/cu băgare de seamă; vorsichtiger. 1671: Hogy penig Bornemisza uram azt be-

szélte, én reá vöttem az felmenésre magamat etc. bezzeg az jóakaró uram óvástyabb beszéltette volna azt az materiát [TML V, 463 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1673: Bethlen János urammal sokat beszéltem ... Úgy látom ... jól esett ő kegyelmének is az beszéd. Ezután, azt gondolom, óvástyabb nyúl az olyan dolgokhoz [TML VI, 441 ua. uahoz]. 1676: én bizony rossz consequentiáktól félek s az bizonyos, hogy az én itt lételem is ezt az darab földet meg nem oltalmazza ugyan, de legalább Istenben bízván, ugyan óvástyabb cselekszik, reménlem [TML VII, 242 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz].

óvégat óbégat, hangosan jajgat; a se váita/tíngui; jammern. 1644: Úst giarto Istua(n) vere az feöldön az szaz gyermekek az szekerczeuel ... az uta(n) hogi fel kele az gyermekek ugis czapa niakon, az szasz gyer^a igen ouegat vala [Mv; MvLt 291. 415a — ^aErtsd: gyermek].

óvégatás óbégatás, jajgatás; váitare, tínguire; Gejammer. 1710 k.: menék egy házba bé, de onnét a szászné nagy óvégatással kiigazítá [BÖn. 560].

óvhat 1. megvédhet; a putea proteja/feri; schützen können. 1579: mind az ket fel teorwent kewan teorwentol pedig senkit nem ohat eo kegmek [Kv; TanJk V/3. 182b]. 1592: 17 febr kwledeöttem esmet az korchioliaszt az varos Towara, Miert hog az sok wiz miat nem ohattywk vala, Attam eo maganak egi Napra f 0 d 20 [Kv; Szám. 9/XIV. 132 Eppel Péter sp kezével]. 1598: az vegeben Jrotwania volt, Annak az feöldnek, semmikeppen nem ohatta szep paltul, hane(m) Mindenkor az oldalaban el szantot [M.fodorháza K; Ks]. 1604: az huga borok azonj kere gergely wramot hogy az lohoz hozza latasson, s monda gergely wram hogi, Jo atiamfia, hogi En felelnék nem felelhetők az magamet sem ohatom [UszT 18/126 Zaz mihaly Andrasfalwy molnos Ferench Jobagia vall.]. 1614: Ekkor vala itt benn continuus orator Kőrösi István, ki hogy nem consentiála Géczi Andrásnak, csak alig óháták itt benn való jóakarói, hogy meg nem ólette nyavalyást [BTN² 61].

2. megkímélhet; a putea menaja/cruța; schonen können. 1590: erttwe(n) Vrnk leowetelít, es latwa(n) a' keoltséget Nem ohattak eo kgmek sem magokat sem az keosseget hanem vetettenek egy Vonasra f. 1 Az felekiekre f. 25 [Kv; TanJk I/1. 149].

3. **-ja magát a.** megvédheti magát; a se putea apăra; sich beschützen können. 1570: Brassay Janos ... Mond lam vgjan Nem ohatom az szok bestie kwrwatol Magamat [Kv; Tjk III/2. 89]. 1572: Monda Rado Myhal, Ne Mennyetok vgmjmond, Ez dyhos Bestyek keozjben, Merth Megh My Magwnkath sem ohattyok tewliok [Damos K; KP. Fornasy Byrthalan jb vall.]. 1573: Kerestwry peter ... kezdy Bezelleny ... az egik legen Megh sebesitty, Eois agiahoz fordul es Zabliaia kezebe akadat De az Masikes azomba vagta, Es az Menyerc ohata Magat zabliayawal hogi megh ne(m) eoltek [Kv; Tjk III/3. 54]. 1591: Daroczi Boldisarne Margit azzoni ... vallia ... latam hogi sokan wzik vala az legenit ... monda, nincz mit tenne(m) ... lato(m) hogi nem ohatom magamat teolletek [Kv; Tjk V/1. 89]. 1599: Az mayorokbannis hogi zallas ozto vrain, senkynek zallast ne adgyanak hogy teozteol magunkat ohassuk, es zenakban koborlas ne essek [Kv; TanJk I/1. 344]. 1653: Azok nem magyarországi hajduk voltanak, hanem ott a tartománybéli

szegény jobbágyból állottak, azok verték volt őssze magokat, hogy óhassák szegények és táplálhassák a nagy veszedelem között és drágaságban magokat [ETA I, 79 NSz]. — **b.** megkímélheti magát vmitől; a se putea cruța de ceva; sich vor etw. schonen können. 1574: Az felekieknek keongeszeti meg Ertettek eo K. Az Reaiok vetett Adonak Restanciaia feleol De eo k. Nem kemelhetyk eoketis Mynth Magokatis Nem ohatiak az fzyzetestwl [Kv; TanJk V/3. 96b]. 1594: Ertik varosul eo kgmek Biro vramnak p(ro)positioiat, Minemew Nagy es sok fele keoltséget talalta volna ... ez zegheny varost ... Annak okaert eo kgmek ne(m) ohattiak varosul magokat, hanem meltan adot kel vetniek [Kv; i.h. I/1. 238]. 1602: fodor marton ... hogi a war zolgalatiatol es egieb zolgalattal adotol ohassa magat wgi kezde oda altal a gerebeknj zolgalnj, lowa hatan hogi mencziek [UszT 17/39 Sigmond mihaljne Ersebet Zent Abranj (50) vall.].

ovitt l. avitt

óvó védő, védelmező; oprotitor, care orotește/apără/protejează; schützen. 1836: a kerülő levélbe mellékelt orvosi ovó és segítő rendszabályokat — a leg közelébbi vasárnap a szonoki székből a népek ki kell hirdetni [Nagykapus K; Rak 13 esp. kl].

ovusz zab; ováz, Hafer. 1792: Az Oláhoktól^a ... Ovusz (:Oláhu! Ovez:), zab [Éder, BenkőNyMunk. 180. — ^aErtsd: vettük].

óvva óvatosan; cu prudentă/precauție/băgare de seamă; vorsichtig. 1669: Kegyelmed pedig jól tudja ... de ezekben az Zólyomi dolgaiban az én személyemet is gyanúságba igyekeztek hozni némelyek, melyre nézve énnekem igen óva kell ehhez az Paskó uram állapotjához is nyúlnom [TML IV, 404 Bethlen János Teleki Mihályhoz].

ózdi az Ózd (AF) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Ózd/Ozd; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Ózd: Ózdról való/származó; din Ózd; aus Ózd stammend. Szn. 1598: Ozdi Mihály [UszT 12/6]. 1626: Ozdj Gergelj [Bálintfva MT; Sár.]. 1633/1777: Ozdi Miklos [Szentrontás MT; DobLev. III/505. 3b]. 1656: Ozdy Tha(m)as [Kv; CartTr II. 903]. 1664: Ozdi Judith [Zsögöd Cs; Berz. I]. 1666: Ozdi Peter [Gálfva MT; Berz.].

oztég azután; pe urmă, apoi; dann. 1656: Mikor oztek (!) az Olahok be jötek volna a hazához az pénzért, megh szitta ezt mondvan, az olahoknak, hon laktok beste Tolvaj kurva fiai, talan megh akartok az hazamban ölni [Kv; CartTr II. 933 Hunyady Janos (35) vall.].

Vö. az *azután* címszóval.

ozsdolai az Ozsdola (Hsz) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Ozsdola/Ojdula; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Ozsdola: származási helyre utaló előnévként; în nume, ca atribut indicînd locul de origine; als auf den Abstammungsort hinweisendes Prädikat. 1679: Osdalai Kun Miklos [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/2.]. 1687: Osdalai Kun Miklos [uo.; JHb XXVIII/4]. 1772: Osdalai Kun István [Királyfva KK; JHb LXVII/190 | Mságos Groff Osdalai Kun Istváné

[Sövényfva KK; JHb LXVII/2. 357]. 1775: osdolai Wass Ferencz [Berekeresztúr MT; BetLT].

ozsonna 1. uzsonna, délutáni étkezés; gustare de după-masă; Nachmittagskaffee/essen. 1736: Innepekben, de kivált sátoros innepekben, annyi étkek, borok volt mindenik asztalnál, hogy meg sem chették s meg sem ihatták, kivált fársáng farkán, de akkor felestökömrre, osonyára sült kolbász s azféle mindenkor elég volt [MetTr 432].

Szk: ~ *feléig* uzsonna idejéig. 1823: Roska Mitruj ... éppen akkor Ur dolgára lévén osonya feleig a' Felesége ennié nem vihetett, mert addig a' Házból ki nem mehetett [Radnótfája MT; LLt Praes. ir. 65/827-hez] * ~ *tájban*. 1747: osonya tájban együtt elis menének [Alparét SzD; Ks 27. XVIIb]. 1770: Innen a Faluból ki indultunk reggel, s mint egy osonynya tájban érkeztünk ... F. Csobánkai Határb(a) [Nagykristolc SzD; JHbK LIV/10. 13] * ~ *után*. 1725: osonya Utan estve felé ... velkeren ... Pallagia Trifant ... halakra ki verte, sebhette ...? [K; Ks 7. XV. 12b vk].

2. uzsonnakor fogyasztott enni-innivaló; gustare de după-masă; nachmittags verzehrtes Getränk und Essen. 1585: Catalin Philep ferenczne vallia ... Mikor a' fiaert az Osonnat a' keomiweseknek megh Ada, Akoris mind az zegeny azzony vgia(n) vry modon Ada megh [Kv; TJK IV/1. 437].

ozsonna-keszkenő uzsonnakendő; şerveţel folosit la gustarea de după-masă; Mundtuch gebraucht zum Nachmittagsessen. 1850: Ozsonya kis keszkenyő [Kv; Pk 5]. 1853: Ozsona keszkenő [Kv; i.h.].

ozsonnál uzsonnázik; a lua gustarea de după-masă; zu Nachmittag essen. 1807: osonáltam, 7 után tanultam [Dés; KMN 222].

ozsonnáló uzsonnához használt; care este folosit la gustarea de după-masă; zum Nachmittagsessen gebraucht. Szk: ~ *asztalkeszkenő*. 1849: Ozsonyáló kitsi asztalkeszkenyő 16 [Széplak KK; SLt 17].